

glasul

BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

3 / 1998

An V. Nr. 19

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ





Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1998, Nr. 3
Anul V, Nr. 19

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. Mihai Iacobescu (Suceava), Dumitru Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu, Tudor Andrieș.

Dialoguri cu bucovinenii

ÎNTRU NOSTALGICE AMINTIRI ȘI LUMINOASE SPERANȚE

Radu Economu – Vasile Tărățeanu

Î: Domnule Economu, sunteți recunoscut ca unul dintre specialiștii remarcabili în domeniul jurisprudenței, autor de cărți și lucrări nu numai în domeniul dreptului, ci și al istoriei, un bun prieten al bucovinenilor de pretutindeni. Aș vrea ca acest dialog cu dumneavoastră să cuprindă o arie cât mai largă de întrebări. Prima dintre ele sau primele, căci pe parcursul discuției noastre vor apărea, probabil, mai multe, ține de un sentiment pur uman: dorul. Spuneți-mi, nu vi-e dor de Cernăuți?

R: Mi-e dor, chiar și de o plecare la Rădăuți, la sediul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, darmită de Cernăuți... Nu știu dacă mă vor mai ține picioarele să mai ajung vreodată pe acolo...

Î: Dar de Țureni, de Mamornița?...

R: Satul de baștină al familiei mele. Acum nu mai am pe nimeni acolo. Vărul meu primar a murit. Mai trăiește soția lui și băiatu-i. Așa că aproape nu mai am la cine merge.

Î: Când ați plecat din acele locuri și cum? Vă mai aduceți aminte?

R: Cum să nu-mi aduc aminte? De fapt, la 28 iunie 1940, când au intrat rușii în Bucovina, eu nu eram la Cernăuți. Îmi făceam stagiul militar la Siret. Cernăuțiul l-am revăzut peste un an, la întoarcerea noastră în vara lui '941, când în luna august am fost lăsați la vatră pentru câteva zile. După demobilizare, în noiembrie al aceluiași an, am fost numit judecător stagiar la Tribunalul din Cernăuți. Noi aveam casă în oraș, am găsit-o întreagă la întoarcere, dispăruseră doar lucrurile din ea. Și la Țureni locuia bunica din partea mamei, pe care n-am mai revăzut-o niciodată.



Î: Cum o chema?

R: Zamfira Stamatii. Era bucovineancă, înrudită cu familiile Pantazzi și Gafencu, fostul ministru de externe. A fost deportată împreună cu băiatul ei, adică cu fratele mamei și cu un nepotel. Undeva în regiunea Tiumen din Siberia.

Î: S-a mai întors: acasă de acolo?

R: Nu. Târziu de tot s-a întors acasă doar băiatul ei, care după aceea a mai făcut și câțiva ani de închisoare. Acum doi ani a murit.

Î: În 1941, când ați revenit acasă, părinții dumneavoastră erau la Cernăuți?

R: Nu, părinții mei se retrăseseră în 1940. În 1941 am revenit doar eu și mama. Tata nu mai era în viață. Am mai stat doar trei ani la Cernăuți. Când sovieticii au ocupat pentru a doua oară orașul, la 25 martie 1944, ne-am refugiat din nou. De astă dată se pare definitiv.

Î: După acel ultim refugiu, cel din 1944, în care an ați revăzut Cernăuțiul?

R: Când s-a produs dezghețul gorbaciovist, în 1990. Era încă Uniunea Sovietică. Am stat atunci două săptămâni în vizită la vărul meu, la Țureni. Abia atunci l-am revăzut, după o întrerupere de 46 de ani.

Î: Și cum l-ați găsit după atâta timp?

R: Orașul nu mai era acela pe care-l știam noi. Până la '40 Cernăuțiul era un oraș viou, activ. Pulsa în el o viață comercială intensă. Magazinele erau frumos amenajate, asemănătoare celor din Occident. Se spunea atunci că Cernăuțiul era Viena Răsăritului, sau Mica Vienă. Comercianții, în majoritatea lor evrei, importau lucruri, mărfuri direct de la Viena. Și mai erau magazine unde puteai găsi cele mai fine și luxoase obiecte de uz casnic, îmbrăcăminte sau încălțăminte. Cernăuțiul putea fi comparat doar cu Timișoara. Lume bine îmbrăcată pe stradă. Cu alte cuvinte, Cernăuțiul era un oraș în care se trăia occidental, se trăia în condiții civilizate. Când l-am revăzut după refugiu, mi s-a părut cu totul altul, cenușiu, trist. Lumea era cumva preocupată de existența zilnică, cu sacoșe și cumpărături modeste-n ele. M-a surprins neplăcut și lipsa limbii române din viața socială, din viața publică a orașului. Se vorbea foarte puțin românește. De altfel, chiar vărul meu mi-a atras atenția că nu e bine să vorbesc românește pe stradă sau în troleibuz, ca să nu am neplăceri...

Î: Ați amintit cum arăta Cernăuțiul când erați judecător stagiar la tribunal, v-aș ruga să vă opriți mai mult asupra vieții lui culturale.

R: Cernăuțiul era, mai întâi de toate, un oraș de frontieră, avea o viață culturală foarte bogată, dispunea de instituții de cultură de prim rang: Teatru, Filarmonică, Conservator, zeci de societăți culturale, muzicale, muzee... Eu am făcut Liceul Gheorghe Tofan, situat pe Ștefan cel Mare. Aveam o echipă a noastră de teatru, un cor, adeseori evoluam la Casa germană. Se înființase atunci o unitate de cercetași. Îmi aduc aminte de asta cu emoție. Era în preajma zilei de 11 noiembrie 1924, când la Cernăuți s-a inaugurat Monumentul Unirii, în Piața centrală a orașului.

Î: Ați fost prezent la acel moment deosebit?

R: Da, stăteam chiar în primul rând. La opt ani, câți îi aveam atunci, făceam parte din echipa de cercetași, eram foarte mândru, cu colegii mei, de uniforma pe care o aveam. Era pe atunci un splendid obicei, din păcate dispărut odată cu trecerea anilor, ca manifestările ce se făceau cu prilejul zilelor naționale, cu prilejul altor sărbători importante, să înceapă cu defilarea carelor alegorice, care reprezentau fie o provincie, fie că simbolizau unele momente istorice din viața neamului nostru. Coloana automobilelor împodobite era impunătoare. Impresionantă era și tribuna oficială. Ea se afla lângă Monumentul Unirii, mai înspre primărie.

Î: Vă mai amintiți cine era atunci la tribună?

R: Era prințul Carol, regele Mihai, regina Maria, erau reprezentanții autorităților din oraș, ofițeri, preoți, profesori...

Î: Ce ați simțit în 1941, când, revenind la Cernăuți, n-ați mai regăsit monumentul respectiv la locul știut?

R: O mare tristețe. Locul era pustiu, devastat. La scurtă vreme au fost găsite câteva părți din somptuosul monument distrus de sovietici. S-au luat măsuri în vederea restaurării lui, dar...

Î: Alte momente emoționante legate de Cernăuți...

R: Unui dintre ele s-a produs pe când eram elev la Liceul real-ortodox, unde l-am avut profesor pe părintele Hostiuc, originar din Mahala. Un om deosebit. Era în anul 1928 în preajma zilei de 10 mai, sărbătoare națională pe atunci. Cu acest prilej în toate școlile din țară s-au sădit stejari. S-a plantat unul și-n curtea liceului nostru. Când am fost ultima dată la Cernăuți l-am găsit pe același loc. E mare și frumos, umbrește întreaga curte a fostului liceu. Cei care ne-au ocupat în 1940 n-aveau de



Cernăuți – Reședința Mitropolitană.

unde ști că stejarii de la toate instituțiile de învățământ din ținut reprezentau un simbol ce consemna 10 ani de la Unirea Bucovinei cu Patria-mamă. Un asemenea stejar a fost sădit și-n curtea fostului liceu „Aron Pumnul“, dar nu l-am găsit, probabil că l-au tăiat.

Î: Dar unde se afla Liceul real-ortodox?

R: Lângă catedrala orașului. Acolo în curtea interioară a clădirii se află stejarul, probabil, și acum. Trebuie să fie.

Î: Să revenim la viața culturală a Cernăuțului de mai târziu, când erai magistrul stagiar.

R: Că era vioaie și intensă v-am spus. Se manifesta chiar și-n domeniul dreptului, de altfel foarte puțini își mai amintesc de ea, ca și de faptul că la Cernăuți, pe lângă multele reviste literare, culturale, apărea și o revistă juridică *Pagini de drept*. Or, orașul Cernăuți era un centru în care activau juriști de mare valoare.

Î: Nominalizați-i pe câțiva dintre ei, dacă-i mai țineți minte.

R: Cum să nu-i țin minte? Una dintre cele mai remarcabile figuri din rândul magistraților cernăuțeni era mentorul nostru Oreste Târnoveanu. El fusese judecător la Vatra Dornei și venise la Cernăuți pe post de consilier de curte, având un renume format deja prin cunoștințele lui vaste, nu numai în domeniul dreptului românesc, dar și a dreptului austriac, deoarece își făcuse studiile la Cernăuți și la Viena. După Unire fusese consilier al ministrului de justiție în problemele de drept ale Bucovinei cu referiri la legislația austriacă. Specialitatea lui era procedura civică. Colabora și la prestigioasa revistă de drept de la București și editase o serie de cărți în acest domeniu. Eu m-am atașat foarte mult de Oreste Târnoveanu. El era un om singuratic, necăsătorit. Își petrecea mai tot timpul printre cărți, în arhive. Am avut marele privilegiu de a fi primit în casa lui. Mai mult chiar, i-am fost și colaborator la pregătirea unui tratat de procedură civilă pe care maestrul voia să-l termine, un tratat de drept comparat între legislația română și legislația austriacă, foarte util nu numai practicienilor dreptului, dar și pentru facultățile de drept din țară. Or, la acea oră nu exista un tratat de drept civil, ci numai manuale de uz universitar. Până atunci Oreste Târnoveanu scrisese doar lucrări de drept comercial. Din păcate ilustrul magistrul și profesor n-a putut termina acest tratat, a murit fiind încă în plină putere creatoare, era activ, ieșise la pensie în 1943. Îmi aduc aminte că la înmormântarea lui a participat foarte multă lume, în special avocați și magistrați ai orașului.

Un alt magistrul de mare prestigiu a fost Dumitru Galeș, primul președinte al Tribunalului. Am lucrat chiar în secția lui, i-am fost și eu stagiar. În 1942 el a fost numit primar al orașului Cernăuți, funcție pe care a avut-o până la retragerea noastră în martie 1944. A fost și vicepreședinte al comisiei de repatriere care funcționa la Suceava. L-am revăzut de mai multe ori la București, întâlnindu-ne de obicei la lucrările unei asociații de drept comparat, la care Dumitru Galeș participa cu regularitate.

Prin luările sale de cuvânt la cercurile juridice se remarca Atanasie Antoniu. Prietenii îl botezaseră Sache. Făcuse doctoratul la Paris. Era un erudit și el în domeniu, dar la altă specialitate, la dreptul penal. A făcut o carieră frumoasă, ajungând membru al Curții de Apel.

Î: Dar care era cel mai cunoscut avocat?

R: Dintre avocații Cernăuțului poate că cel mai renumit era Gheorghe Vântu, decanul baroului. O perioadă de timp a fost și subsecretar de stat la Interne. El avea un birou la Cernăuți, cel mai renumit birou – împreună cu avocatul Jelieru. Vântu pledea în special procesele penale, iar Jelieru – în procesele civile. Era un jurist deosebit de apreciat și stimat în lumea magistraților, dar și în lumea politică a timpului. Era un om politic valoros care introdusese o atmosferă de respect între naționalitățile orașului și crease o atmosferă de bunăînțelegere între avocații de diferite naționalități.

De asemenea, un alt avocat care se bucura de mare autoritate în rândurile populației era avocatul Focșaner, un evreu cu o ținută umanistă, cu prestigiu profesional, care însușise bine legislația română și era considerat unul dintre cei mai competenți avocați în domeniul comercial. Or, la acea oră Cernăuțul era un oraș cu o viață comercială foarte intensă, unde apăreau multe litigii de drept comercial. Specialistul nostru, al magistraților, era Andrei Munteanu, un magistrul ceva mai în vârstă decât mine. A fost și asistent la catedra de drept comercial a Universității din Cernăuți. A murit nu demult.

Iată, acestea sunt câteva din amintirile pe care le-am trecut în revistă pentru a demonstra că la Cernăuți exista pe timpuri o viață intelectuală intensă în domeniul dreptului. Pe lângă catedra de drept a Universității cernăuțene, de exemplu, activa unul dintre cei mai competenți profesori de procedură civilă, dar și de drept comercial, Max Hacman, tratatul lui rămânând până astăzi o carte de referință. El participa regulat și la ședințele cenaclului literar.

Făcea parte din vechea gardă de intelectuali, era un bun cunoscător al dreptului internațional public, deținea la Universitate catedra respectivă. Îmi aduc aminte că la catedra lui era asistent un tânăr foarte inimos, Octavian Ștefănescu, tânăr jurist pe atunci, care trăiește și azi, la Geneva. Am avut plăcerea să-l revăd anul trecut. A împlinit 90 de ani. E foarte atașat de Bucovina. Se interesează de tot ce se întâmplă pe această palmă de pământ ștefanian. I-am trimis diverse publicații, reviste, cărți, privind istoria Bucovinei, care au apărut în ultimul timp.

Sigur că ar fi multe de spus despre oamenii pe care i-am cunoscut în perioada cernăuțeană a vieții mele, dar mă limitez la acest sumar expozeu, fiind convins că acei care au trăit la Cernăuți își amintesc cu nostalgie de acea perioadă. Mă întristează alt fapt, cel aflat de la tineretul studios, că prestigiul Facultății de Drept de la Universitatea din Cernăuți nu mai este cel de pe timpuri.

Î: Da. Facultatea respectivă a fost redeschisă cu vreo cinci ani în urmă. Corpul profesoral fiind încropit din ce a avut rectoratul Universității la îndemână în acel moment, în principiu din profesori, foști lectori la catedrele de filosofie marxist-leninistă. Nici în momentul de față ei n-au specialiști la catedra de drept internațional, la alte specializări.

Acum însă aș vrea să trecem la o altă temă, să vorbim despre cartea dumneavoastră sau mai bine zis despre cărțile dumneavoastră, printre care locul de frunte îl ocupă, desigur, Unirea Bucovinei, 1918, foarte apreciată de unul dintre cei mai mari istorici români contemporani, Florin Constantiniu. Ea vine să completeze în mod fericit lucrările lui Ion Nistor, Dimitrie Onciul, Mihai Iacobescu, Mircea Grigoroviță, Nicolae Ceacbir... Mai ales că-i scrisă de un specialist în domeniul dreptului, fapt destul de curios, de aceea vă întreb de unde vine pasiunea pentru istorie a juristului Radu Economu?

R: Din dorința de a afla adevărul, încă de pe băncile școlii, manifestată și mai târziu, la facultate și în viața de toate zilele. Mult timp n-am îndrăznit să încerc a elabora o lucrare de istorie, aveam lucrările mele de specialitate, în domeniul juridic, prima, scoasă în 1947 – *Dreptul valutar*, apoi un *Tratat de drept comercial* și o lucrare de drept vamal. Sigur că preocupările mele ca istoric au ținut de specialitatea mea. De exemplu, cartea *Eminescu în confruntarea cu justiția*, care cuprinde tot o istorie, o istorie a dreptului românesc și anume, o expunere a contactelor pe care le-a avut Mihai Eminescu cu justiția epocii lui. În lucrarea respectivă am arătat că pe lângă alte caracteristici ale personalității lui Eminescu, trebuie să avem în vedere și spiritul lui juridic deosebit. El audiase cursuri de drept și la Viena și la Berlin, avusese o scurtă practică la judecătoria din Botoșani, și în procesele lui, în special cel de la Iași, ca urmare a anchetei pe care a făcut-o judecătorul de instrucție asupra unor lipsuri din Biblioteca Universității ieșene, dar și în procesul mai puțin cunoscut care, din fericire, n-a fost dus până la capăt în timp ce era student la Viena. Este vorba despre procesul de presă pentru articolele publicate în ziarul *Confederației* care apărea la Budapesta. Acestea au fost considerate ca fiind injurioase. Eminescu a fost și un cap juridic, cum se spune astăzi. Vreau să mai spun că această lucrare a fost favorabil analizată de către istoricul și criticul literar Zigu Ornea care afirmă, și pe bună dreptate, că am examinat un capitol foarte puțin cunoscut din viața lui Mihai Eminescu. Nici chiar prestigioasa lucrare a lui George Călinescu nu semnalizează aceste contacte ale lui Eminescu cu justiția. Apoi, foarte mulți dintre cei care au publicat în această temă au comis erori grave mai ales în ce privește procesul de presă de la Budapesta. Eu am avut posibilitatea să consult toate documentele ce țin de acest proces, documente păstrate în Arhiva istorică a Budapestei.

Î: E o lucrare interesantă.

R: Cred că da, deoarece s-a epuizat foarte repede, deși tirajul ei n-a fost chiar atât de mic. Mai este și astăzi căutată. E posibil ca editorul ei, unul particular, să scoată a doua ediție. De altfel eu am în manuscris și o serie de alte studii privind procesele juridice ale altor oameni mari din istoria noastră. De exemplu, Gheorghe Șincai, care a avut și el trei procese politice. El a riscat chiar și o condamnare la moarte prin atitudinea lui, sau Papiu Ilarian care a fost iarăși o personalitate însemnată în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Dar aceste lucrări se află încă într-un stadiu de laborator, adică nu-s definitivitate pentru tipărire.

Î: Să revenim la cea mai importantă lucrare a dumneavoastră – Unirea Bucovinei, 1918.

R: Ea era demult proiectată. Eu studiasem la Biblioteca Academiei Române și-n Arhivele Ministerului de Externe (când acestea au fost deschise după revoluție), luând astfel cunoștință de unele documente încă necunoscute istoriografiei. Eu am vrut să fac o lucrare documentară, o lucrare care să respecte adevărul istoric. Și pentru aceasta, după cum spunea marele istoric bucovinean Dimitre Onciul, am încercat să mă bazez pe documente.

Î: Lucrarea a fost bine primită și de partea ucraineană.

R: Am auzit că s-ar fi referit la ea fostul conducător al regiunii Cernăuți, Ivan Hnatînșin. Aceasta poate pentru că, situându-mă pe linia unor bune relații cu



Cernăuți – Reședința Mitropolitană.

poporul ucrainean, nu am ignorat și perioada în care ucrainenii au avut în comun cu o dezidență românească administrarea provinciei. Nu puteam să trec cu vederea nici eforturile depuse de Ucraina la Conferința de Pace de la Paris, pentru a obține soluționarea, măcar parțială, a revendicărilor sale. Într-un capitol aparte, iarăși îmi permit să spun pentru prima dată în istoriografia română, am făcut și niște considerente juridico-politice în legătură cu Unirea cea mare, arătând cum s-a realizat și în ce constă fundamentarea drepturilor noastre asupra acestei provincii. Și de ce astăzi noi trebuie să ne considerăm încă titulari ai drepturilor noastre de suveranitate asupra acestor teritorii. De altfel, îmi propusesem, e greu să cred că voi mai putea reuși din cauza dificultăților cu care mă confrunt în consultarea arhivelor istorice, să continuu lucrarea cu Bucovina detrunchiată în 1940. Astfel aș fi completat imaginea pe care aș fi vrut să și-o formeze cei care se ocupă în țară și în străinătate de problema românilor noștri de peste hotare, mai ales a aceluia din teritoriile noastre strămoșești, situația cărora o cunosc destul de bine.

Î: De acest fapt nu ne îndoim, sunteți doar originar din aceste teritorii, întrețineți legături cu mulți dintre foștii sau actualii locuitori ai zonelor respective.

R: Da. Trebuie să vă mărturisesc că eu continuu să mă consider și acum refugiat din Cernăuți și, că în timpurile când era interzisă chiar și pronunțarea cuvântului Cernăuți, un grup de foști cernăuțeni stabiliți la București după refugiul din '44 ne întâlneam destul de des. O dată pe an, însă, la 28 noiembrie, fără să fi anunțat în mod special că sărbătorim Ziua Unirii Bucovinei cu țara, sub pretextul unui parastas în memoria lui Ciprian Porumbescu, ne întâlneam la biserica Precupeții Noi, unde părintele Cozma, un nepot al lui Ion Creangă, oficia slujba și unde puteam schimba între noi gânduri și amintiri din perioada trăită la Cernăuți. Deci acest atașament pentru Cernăuți aici, la București, a fost și este foarte puternic. El ne reunește pe toți cei refugiați din „dulcea” capitală a Bucovinei. Mai înainte m-ați întrebat de cele mai interesante momente legate de Cernăuți. Iată încă unul: aniversarea centenarului morții lui Mihai Eminescu, în 1989, întâi într-o frumoasă comună de lângă Rădăuți, apoi la Cernăuți. Atunci a apărut ideea reînființării în țară a fostei Societăți pentru

Cultura și Literatura Română în Bucovina pe care o cunoșteam grație fostului meu profesor de limba română Constantin Loghin, care a îndeplinit o perioadă de timp funcția de vicepreședinte al Societății și datorită lui participam și eu uneori la ședințele ei. Sigur că această idee a reînființării Societății apăruse și mai înainte, dar în perioada regimului trecut era foarte greu să realizăm așa ceva. După revoluție, într-un cerc mai restrâns în care eram câțiva bucovineni, printre care academicianul Vladimir Trebici, istoricul și criticul literar George Muntean, inginerul Mircea Irimescu și alții, hotărârea respectivă a fost luată. Ea a fost definitivă după ce și eu și alți colegi, refugiați în 1944, revăzusem Cernăuțiul. Eu, de exemplu, cu ocazia vizitei la vărul meu, la Țurenii, am trecut și pe la Cernăuți, unde am luat contact cu cei care înființaseră *Societatea pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu”*, profesorul Grigore Bostan, șeful catedrei de limba română de la Universitatea din Cernăuți, cu doamna Alexandrina Cernov, conferențiar la aceeași catedră, cu mulți ziariști de la *Zorile Bucovinei*, cu alți intelectuali români. Acolo mi-am dat seama că se poate încerca o refacere a Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina. După frumoasa manifestare de la Rădăuți, ocazionată de centenarul eminescian, s-a stabilit ca sediul central al acestei Societăți să fie la Rădăuți, iar în celelalte orașe ale țării să se înființeze filiale. Prima dintre acestea a fost filiala din București, adunarea de constituire a ei având loc la Casa Universitarilor. La început țineam ședințe în fiecare săptămână, cu comunicări și cu alte acțiuni culturale. De altfel, cele mai așteptate erau comunicările de la Cernăuți. Datorită lor știam ce se întâmplă acasă la noi. Primeam și ziarele care apăreau la Cernăuți, ni le trimitea Dumitru Covalciuc, alți cernăuțeni. Multe acțiuni le-am făcut în comun cu Societatea de la Cernăuți, unele deosebit de reușite. Din rândul acestora aș aminti simpozionul care s-a desfășurat în fosta sală sinodală a Mitropoliei cernăuțene, care pentru noi toți este un loc istoric de mare valoare, pentru că acolo, la 28 noiembrie 1918, a fost proclamată Unirea Bucovinei cu țara. Am venit atunci cu autocare de la București, Suceava, Rădăuți. Atunci am vizitat și mormântul lui Iancu Flondor de la Storojineț, unde mai târziu orădenii au adus un monument foarte frumos din marmură albă. De neuitat sunt și întâlnirile care au avut loc la Cernăuți cu prilejul deschiderii Școlii Medii nr. 29, la Mahala, la aniversarea lui Grigore Nandriș ș. a.

Î: Într-adevăr toate acestea sunt de neuitat. Dar toate au devenit, cum se zice, istorie, toate țin de domeniul trecutului. eu însă aș dori ca în încheierea acestui dialog să ne oprim și asupra altor momente din viața noastră, mai actuale, cum ar fi tratatele care se încheie între diferite țări ale lumii?

R: Dacă vă referiți la *Tratatul* încheiat cu Ucraina (sigur că aceasta vă interesează în primul rând!) trebuie să vă spun că el a fost semnat în condiții menite să convingă opinia publică din țară că fără acest tratat nu vom putea fi admiși în structurile euroatlantice. De aceea s-a încheiat poate și puțin în grabă, voindu-se a prezenta situația din punct de vedere al relațiilor cu vecinii noștri ca fiind absolut normală. În legătură cu acest fapt, anul trecut când s-a abordat problema deschiderii NATO spre Răsărit, Societatea noastră a pus la dispoziție oamenii de stat care participau la încheierea tratatului un comunicat prin care am arătat că România trebuie să facă parte din aceste structuri euroatlantice, pentru că numai așa se poate proteja de un potențial pericol ce ar veni din Răsărit. În același timp am cerut ca limitele maxime, care nu trebuiesc să fie depășite de tratativele cu delegațiile ucrainene, să fie acelea de a nu confirma pierderea nordului Bucovinei în 1940 și în 1946

cu Tratatul de la Paris. Cu alte cuvinte noi am cerut ca în tratat să fie menționat faptul că România nu recunoaște frontiera cu Ucraina, dar o respectă, adică acționează în spiritul hotărârilor de la Helsinki, când în plan multinațional statele Europei și-au recunoscut frontierele dintre ele, obligându-se să nu acționeze prin mijloace violente în scopul schimbării lor. Prin mijloace pașnice așa ceva e posibil. Dovadă pot fi schimbările de acest fel ce s-au produs între țările Europei.

Î: Unificarea celor două Germanii, destrămarea Uniunii Sovietice...

R: Există și alte exemple. Iată de ce am spus atunci că trebuie să fim foarte atenți, să nu tragem o poliță pentru viitor recunoscând așa-zisa cedare din '40. Or, în 1940 n-a fost nici o cedare, ci o evacuare administrativă. Armata și administrația au fost evacuate, noi nu am cedat nimic, iar în 1946, în *Tratul de Pace*, se face o trimitere eronată la o frontieră, chipurile, stabilită printr-o convenție încheiată în '40. După cum se știe în 1940 n-a fost încheiată nici o convenție între Statul Român și fosta U. R. S. S. Dat fiind acest fapt, Ucraina, ca succesoare a U. R. S. S.-ului, nu poate pretinde mai multe drepturi decât ar fi avut, să zicem, U. R. S. S. față de noi. Deci, am expus într-un memoriu amplu acest punct de vedere, arătând că aceasta a fost și poziția, foarte corectă, adoptată și în timpul tratatelor duse de Titulescu și Litvinov în anii 1935-1936 pentru încheierea unui pact de neagresiune. Noi am sugerat atunci (dar s-a considerat de diplomații noștri că ar fi prea mult) și adoptarea unei declarații între șefii de delegații în care să se arate că semnarea tratatului nu înseamnă renunțarea la o eventuală revendicare pe căi pașnice, repet, a nordului Bucovinei. Dar și fără această declarație nimeni și nimic nu ne poate împiedica într-un viitor apropiat sau mai îndepărtat, într-o conjunctură internațională favorabilă, să revendicăm teritoriile noastre istorice.

Î: De fapt semnarea Tratatului a fost calificată de mulți români ca un sacrificiu istoric inutil, ca o sacrificare a speranțelor noastre.

R: Este adevărat că o anumită perioadă nu vom putea revendica nimic. Lucrul acesta e clar ca bună ziua. Dar aceasta nu înseamnă că noi știm ce se va întâmpla în viitor, cum va evolua politica internațională a statelor europene, inclusiv a României. Știm că Europa se consolidează, că ea tinde spre unificare. Poate în această conjunctură se va pune și problema rectificării frontierelor Europei unite. Afară de aceasta *Tratatul* nu naște obligații suplimentare față de acelea pe care țara noastră și le-a asumat multilateral la Helsinki. E adevărat că una este o recunoaștere multilaterală și cu totul alta o recunoaștere bilaterală, care are o putere mai mare. Și totuși, în funcție de interesele noilor structuri europene, de așezare a continentului pe alte principii de solidaritate, poate să fie posibilă și rectificarea frontierelor dintre țări.

Î: Ucraina nu va consimți, nu va merge niciodată la așa ceva de dragul Europei, cum au procedat alte țări.

R: E greu de spus cu precizie ce evoluție va lua Ucraina în viitor. Pentru că de multe ori evenimentele, care se derulează în fostele țări membre ale U. R. S. S.-ului, nu pot fi pronosticate. Și apoi, nu e momentul să se uite că în țările care și-au câștigat independența, inclusiv Ucraina, nu este exclusă posibilitatea revenirii la comunism. Sunt nu puține partidele, care și astăzi în Rusia, chiar și în Ucraina, pledează pentru reînființarea U. R. S. S.-ului. Nu vreau să fac profeții, un lucru este cert: trebuie să fim

foarte atenți la tot ce se întâmplă în momentul actual în lume. Nici Statele Unite ale Americii, care au ajuns să fie astăzi unița superputere a lumii, nici alte state nu sunt indiferente față de Ucraina, de orientarea ei. Pentru românii din afara granițelor principalul e să nu-și piardă identitatea lor națională. În acest sens *Tratatul* cu Ucraina este bun.

Î: Dar ce folos, dacă aproape nimic din prevederile lui încă nu se împlinște. Articolele lui rămân niște declarații moarte deocamdată. Ele se încalcă la fiecare pas. Mai ales din partea ucraineană. În acest sens, deosebit de elocvente sunt așa-zisele concepții de restructurare a învățământului în Ucraina, atentele permanente la viața școlii românești în direcția ucrainizării lor, a trecerii lor la altă limbă de predare a obiectelor, la cea de stat și nu cea națională a minorității.

R: E greu de crezut că Ucraina, care este membru în Consiliul Europei și care a semnat niște angajamente privind drepturile minorităților în Ucraina, la fel cum am semnat și noi, va merge pe această cale, a restrângerii drepturilor acordate prin Constituție. Nici forurile europene nu vor tolera încălcări în această privință.

Î: Dă, Doamne, să fie așa. Forurile europene deocamdată sunt surde la durerile noastre. Dar să sperăm. Deși, repet, nu prea am încredere în forurile europene, ca și în promisiunile ucrainenilor de a respecta drepturile minorităților, propriile lor legi. Ei vor face ce-au făcut și până acum: vor arunca praf în ochii lumii.

R: Domnule Tărățeanu, în politica internațională astăzi nu-ți poți permite să nu respecti un angajament internațional. Nu cred că vreodată România va face imprudența de a ignora vreo obligație asumată printr-un tratat. Aceeași părere vreau s-o am și în ce privește Ucraina. Eu nu cred că actualii guvernanți vor risca să încalce obligațiile asumate. Cu atât mai mult acum când ea-i încă monitorizată de Consiliul Europei.

Î: Cum să ne explicăm atunci faptul că nu se respectă prevederile Tratatului româno-ucrainean: crearea de euroregiuni „Prutul Superior” și „Dunărea de Jos”, deschiderea unui consulat românesc la Cernăuți...

R: În *Monitorul Oficial* s-a anunțat înființarea lui.

Î: Nu s-a deschis nici consulat, nici centru cultural românesc, precum are România la Viena, la Paris, la Budapesta, la...

R: La toate acestea ne-am referit într-un memoriu adresat conducerii țării din partea conducerii Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Sperăm că se va reacționa. Pozitiv, desigur.

– Noi de asemenea sperăm într-o soluționare pozitivă a tuturor problemelor cu care ne confruntăm. Ceea ce înseamnă că dialogul nostru nu prea optimist are și el acum, la sfârșitul lui, câteva scîlpiri luminoase de speranță întru bine și frumos. Vă mulțumesc pentru amabilitate.

Orașul Cernăuți la 590 de ani

ORAȘUL CERNĂUȚI CU BISERICILE SALE ÎN RETROSPECTIVA ANILOR

Ilie Luceac

Cernăuți

La 8 octombrie 1408 voievodul Moldovei Alexandru cel Bun a încheiat un tratat cu comercianții din Liow (Lemberg – astăzi Lvov), prin care se stabilește o deschidere spre înflorirea economiei Țării, întrucât drumul moldovenesc care trecea pe la vadul cernăuțean al Prutului ducea de la Lvov spre Siret și Suceava.

Profesorul Alexandru Bocănețu, referindu-se în 1933 la acest tratat, scrie: „Negociatorii din partea Moldovei au fost cei mai pricepuți dregători: Gheorghe, starostele de Cernăuți, Vlad, pârcălabul din Siret, Mihail, pârcălabul din Dorohoi, Oană, vornicul Sucevei și alți doi boieri moldoveni; din partea polonilor au fost patru negustori de toate națiile: Misko Kulikowski (probabil polon), Zimirstan Hans și Hans Werst (germani) și Rus Nikkios (grec sau armean) și secretarul din Liow, Hans¹. Nu știm dacă originalul acestui document există în Arhivele Statului din Cernăuți. O copie a lui o fi existând, însă nu este accesibilă pentru orișicare vizitator. Din fericire, informația o putem găsi la Al. Bocănețu, C. Loghin, T. Balan, N. Iorga, I. Nistor, W. Schmidt. Chiar și în surse ucrainene, unele mai vechi², altele recent apărute la Cernăuți, se amintește despre Gramota lui Alexandru cel Bun de la 1408, referitoare la târgul Cernăuților. E adevărat că în culegerea colectivă *Bucovina, Istorici naris (Bucovina, Schiță istorică)*³ se trece cu vederea importanța faptului, nominalizându-se doar punctele de vamă Cernăuți și Hotin. Data însă e fixată – 8 octombrie 1408. Cert este că odată cu încheierea acestui tratat comercial, numele Cernăuți își face intrarea în istorie.

Anul acesta, în luna octombrie, orașul Cernăuți a marcat cea de a 590-a aniversare.

În paginile ce urmează nu vom vorbi despre toponimul Cernăuți, așezarea geografică, vatra orașului, vechimea și dezvoltarea lui istorică, despre populație, starea (înfățișarea) socială, economie, industrie și comerț. Există atâtea surse de informație – enciclopedii, dicționare și lucrări consacrate istoriei orașului, din care oricine se poate documenta. Mai ales că despre Cernăuți au scris istorici, savanți și oameni de cultură, de la Nicolae Iorga, Ion G. Sbiera, R. Fr. Kaindl, F. A. Wickenhauser, Dimitre Onciul, Ion Nistor, până la istoricii din zilele noastre. Cernăuțiul este amintit în *Documentele Hurmuzachi*, în cronicile lui Ureche, Costin și Neculce, în sintezele istorice de mai târziu.

E cunoscut, de asemenea, și faptul că populația din Bucovina nu este și nu a fost uniformă în ce privește originea etnică, începând chiar din primii ani după anexarea austriacă. Conform informațiilor ce ni le furnizează documentele și croni-

carii, atât cei români, cât și cei străini, prima populație a orașului și a județului, în general, a fost preponderent românească. De aceea tradiția culturală a orașului e foarte veche. Acest adevăr nu ar fi fost posibil, dacă nu ar fi existat un corolar cultural românesc, bazat pe tradiție. Să ne amintim de rădăcinile cronicarilor Miron Costin și Ioan Neculce, ale căror familii boierești își trăgeau originea de aici, din Bucovina.

În secolul al XIX-lea toți reprezentanții familiei Hurmuzachi au înțeles să continue și să dezvolte această tradiție spre cinstea și folosul poporului român din Bucovina.



Biserica Sf. Nicolae.

Aron Pumnul, frații Hurmuzachi și atâția alții au creat aici un focar de știință, literatură și simțire românească, încât nu se mai poate vorbi de Bucovina, de Cernăuți, fără să amintim de ei, de Zotteni, de Onciuleni, de Flondoreni etc. Să nu uităm ce a însemnat conacul de la Cernauca pentru destinul istoriei românești din toate Principatele.

Mai târziu, tot din spațiul cultural bucovinean au pornit Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Dimitre Onciul, Ștefan Luchian, George Enescu, Ciprian Porumbescu, Mihai Eminescu, Epaminonda Bucevschi și mulți alții. Deci tradiția veche românească a fost întotdeauna foarte puternică în Bucovina, încât s-ar putea aborda o temă extrem de interesantă referitor la unele familii intelectuale de elită.

Orașul Cernăuți nu mai adăpostește astăzi descendenți din vechile familii românești. Din păcate, nu mai știm să existe cineva. O lume nouă, străină acelor tradiții vechi s-a așezat în incinta lui, împingând la periferie elementul autohton. Dar, cum scrie profesorul Bocănețu în cartea sa despre Cernăuți, e bine s-o știm cu toții, că „în acest oraș și-n aceste locuri, noi nu suntem veneticii târzi în căutare de situații mai bune și de foloase, ci noi am fost odată stăpânii acestor locuri [...], că înființarea și înflorirea orașului de odinioară prin noi s-a făcut. Viața istorică a Cernăuților începe de abia atunci când domnii Moldovei își întind spada lor ocrotitoare și asupra acestor locuri”⁴.

Aidoma vorbei poetului: „natura, vai, se năruie andante“, astăzi constatăm și noi cu tristețe că din fosta strălucire de altădată a orașului Cernăuți au mai rămas

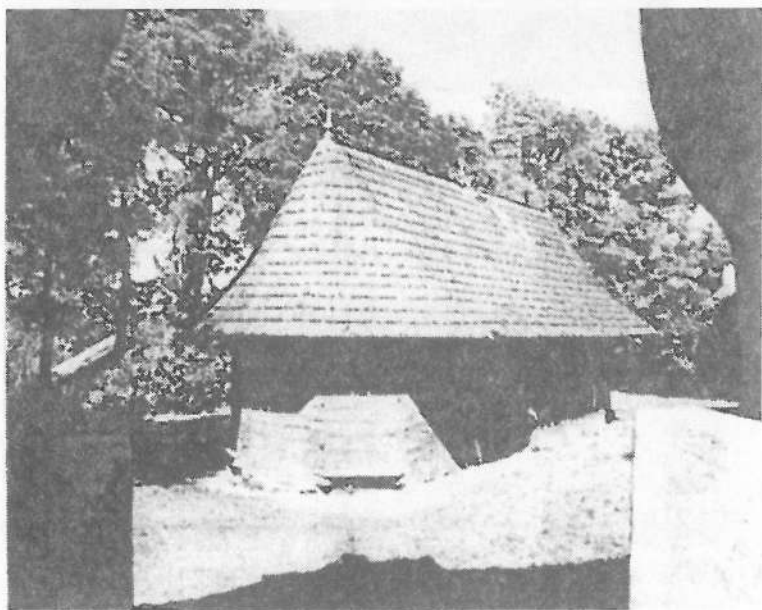
lăcașurile bisericilor, câteva „podoabe“ arhitectonice vechi de mare valoare, care mai rezistă timpului, și amintirile înaintașilor, lăsate pe hârtie.

Istoricii ne informează că la 1490 existau în târgul Cernăuților două biserici, cu câte un preot fiecare. Acestea, fiind din lemn, au ars peste ani.

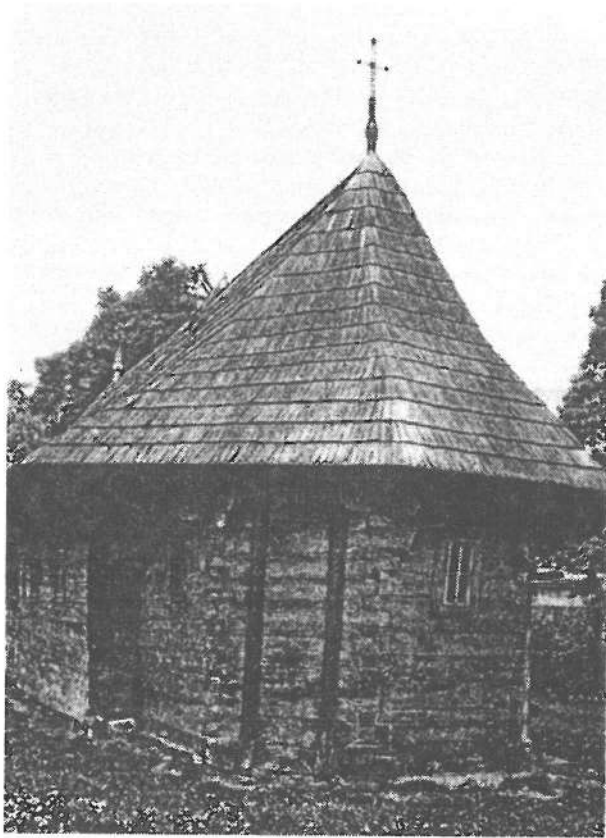
Cea mai veche biserică ortodoxă a orașului a fost *Biserica Sf. Nicolae*. Monument de arhitectură de pe timpul Moldovei feudale, ea a fost ridicată la 1607 de staroste de Cernăuți, boierul Stroescu, pe timpul domniei lui Simion Movilă.

La 1642 sunt amintiți părintele Ignat și Gligorie diaconul ca martori într-un act de vânzare. Iată ce spun documentele: „Costea Grama cu fiii vinde o *seliște* (sublinierea noastră) nepotului său Lupu Stroescu, pentru 200 de galbeni. «De la Troian până la Nistru». Marturi: Andrei Talpă, Pintilii Barboțchi, Isac Cocoranul, Isac «curierul domnesc din Cernăuți», Popa Ignat, Gligorie diacon, Ștefan Ungurean «der Alexa Piircsu mit 12 Bürgern», Toader Goian, Scrie Ionașco»⁵. Deci cartierul unde a fost înălțată biserică se numea pe atunci Seliște. Biserica din Seliște a fost construită din lemn de stejar, acoperită cu șindrilă, sub formă de navă, fără turlă, reprezentând astfel tipul tradițional al vechilor biserică sătești din Bucovina. Așa a rămas întipărită în memoria înaintașilor noștri, așa o ținem minte și noi.

Din însemnările prof. Simeon Reli aflăm că temelia bisericii – din piatră – era mult adâncită în pământ, ea fiind ultima incintă religioasă ce mai rămăsese în mijlocul orașului din vremea când acesta era parte integrantă a țării Moldovei. În fața ei se afla o veche clopotniță, având clopotul afară, ancorat de stâlpi de zidărie, tip de construcție numit zvoniță. În decursul existenței sale seculare, a fost deseori reconstruită sau reparată, ultima dată în 1885, astfel că s-au șters urmele din primele începuturi ale ctitoriilor anterioare⁶.



Biserica Sf. Nicolae.



Biserica Sf. Nicolae.

Referitor la restaurarea *Bisericii Sf. Nicolae*, găsim o informație și la prof. Constantin Loghin. El scrie că această biserică „a fost refăcută în anul 1748 și restaurată în 1779 și 1885”⁷.

Biserica Sf. Nicolae – o mărturie a vremurilor de altădată – nu mai există. În dimineața zilei de sâmbătă, 14 noiembrie 1992, în împrejurări acoperite de umbra misterului, această unică ctitorie moldovenească din Cernăuți a ars. Prezentăm în numărul de față trei imagini ale fostei biserici, din diferite timpuri, cu speranța că mulți dintre cernăuțeni își vor aduce încă o dată aminte câtă frumusețe, istorie și poezie tănuiau pridvorul de lemn și icoanele pictate pe lemn care încă înfrumusețau naosul rusticei bisericuțe⁸ prin anii „'60-'70”.

Această biserică a fost „reconstituită”, tot din lemn, de către autoritățile ucrainene, în 1996, însă are astăzi altă istorie decât cea a fostei biserici din Seliște.

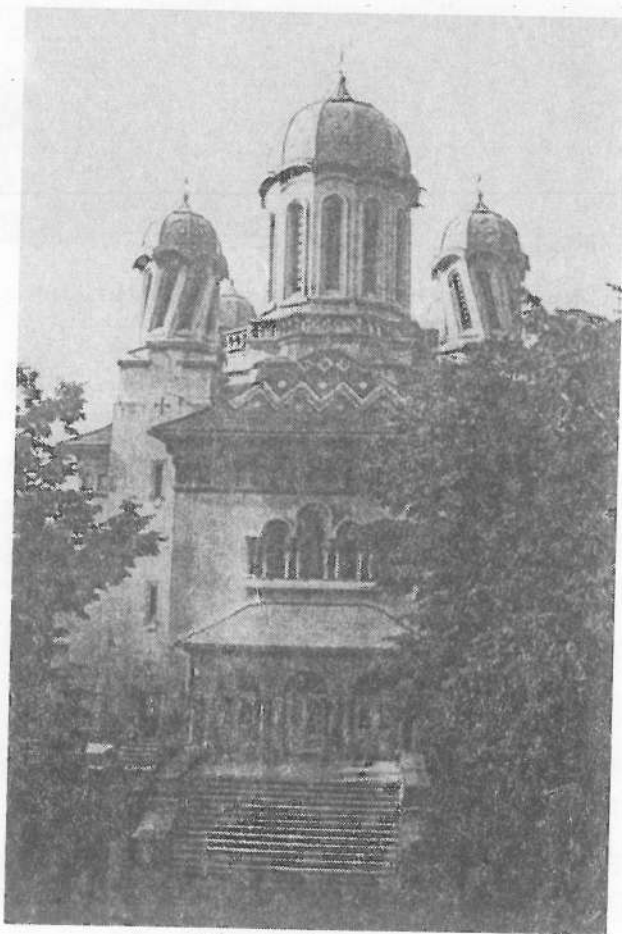
În imediata apropiere a fostei biserici de lemn, fondul bisericesc al Bucovinei, prin grija mitropolitului Visarion Puiu (1935–1940), a ridicat o frumoasă biserică din piatră și cărămidă, păstrându-i hramul Sf. Nicolae. Ea a funcționat și în timpul puterii sovietice. După 1960, când sovieticii au închis *Catedrala* ortodoxă din Cernăuți, episcopul Daniian (1960–1964) a mutat catedrala la *Biserica Sf. Nicolae Nou*. Mai

târziu, episcopul Teodosie (1967–1972) renovează biserica, pe care a pictat-o ca pe o catedrală, construindu-i și două paraclise noi, unul la etaj cu hramul Sf. Ioan Botezătorul și altul la subsol, cu hramul Sf. Teodosie al Cernigovului.

Concepția arhitectonică a turlilor în formă de spirală ale *Bisericii Sf. Nicolae Nou* din Cernăuți (vezi fotografia) se aseamănă foarte mult cu cea de la *Biserica Curtea de Argeș*.

Pe timpul sovieticilor, la *Biserica Sf. Nicolae Nou*, în paraclisul de la subsol puteai să auzi uneori și câte o rugăciune în limba română. De aceea, la sărbătorile de Crăciun, de Bobotează și mai ales de Paște, mulți dintre românii din Cernăuți și din apropierea orașului se întâlneau aici la slujbe.

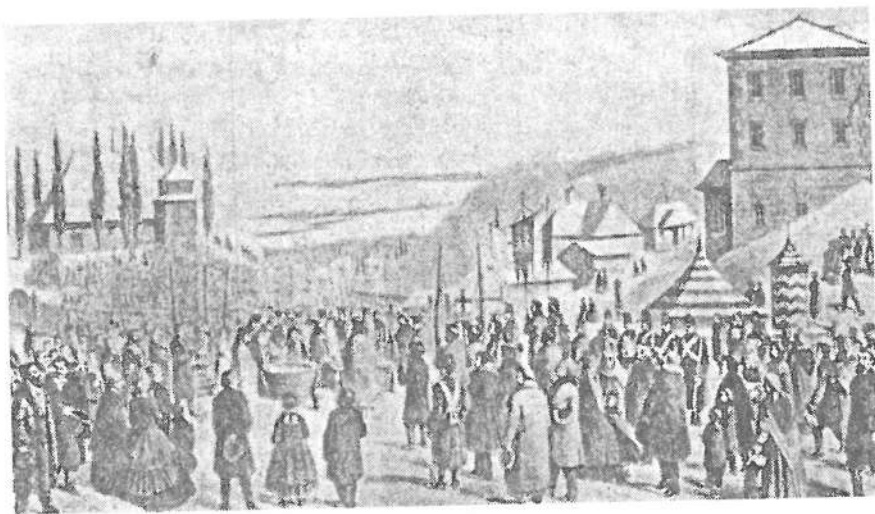
Referitor la istoria altei bisericuțe moldovenești, care a existat în Cernăuți la începutul secolului al VIII-lea, Constantin Loghin scrie: „Pe locul de lângă «fântâna turcească», unde este astăzi o grădiniță împrejmuită, în care se celebrează sfințirea apei de Iordan, se ridica odată un dâmb înalt, iar în vârful lui sta *Biserica domnească*».



Biserica Sf. Nicolae.

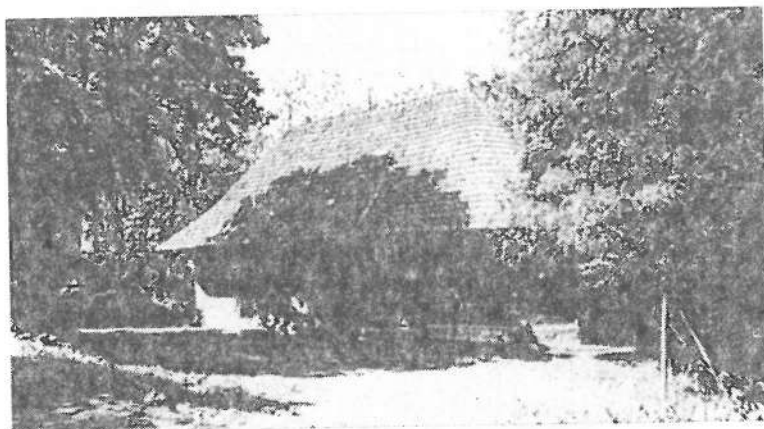
Ea a fost clădită din dărnicia voievodului Nicolae Mavrocordat (1709–1716) și dăruită cu privilegiul domnesc de fiii acestuia, Constantin și Ioan. Tot aici se făcea sfințirea apei de Iordan. În anul 1779, această biserică a fost transportată la Șerăuții de Jos.

În 1783, în locul ei se ridică altă biserică, tot din lemn, cu hramul Adormirii Maicii Domnului. Și această biserică a fost transportată în 1876 la Caliceanca⁹. (Vezi fotoreproducerea *Bisericii Adormirii Maicii Domnului*.)



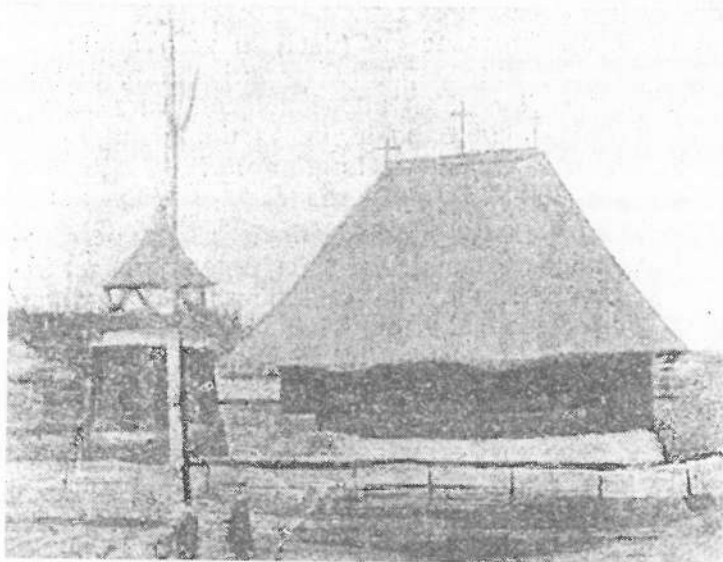
Biserica Adormirii Maicii Domnului (azi transportată la Caliceanca) și procesiunea de Iordan (pe la 1860).

Biserica Sf. Treime a fost ridicată aproximativ la 1774 de episcopul de Rădăuți Dositei (Dosoștei) Herescu, împreună cu fratele său, Ilie Herescu, medelnicer, staroste de Cernăuți (1771–1773) și cu soția acestuia, Ecaterina. *Biserica Sf. Treime*, care a slujit ca cea dintâi biserică episcopescă, era o construcție din lemn, fără turlă, având



Biserica Adormirii Maicii Domnului.

alături de ea o clopotniță tot din lemn (vezi fotocopia), ambele acoperite cu șindrilă, conform vechilor construcții românești din partea locului. Biserica se înalță în zona centrală a orașului, pe o platformă înaltă, loc în care ulterior a fost amenajat terenul de sport al Școlii Normale de băieți din fosta str. Mihai Eminescu (astăzi str. Gorki), colț cu str. Sf. Treime (astăzi str. Hmelnițki). „Cu reparațiile impuse de trecerea



**Biserica Sf. Treime, transportată la Clocucica (1874),
ulterior la Lvov (1966).**

timpu-lui, modesta biserică-catedrală a funcționat, liturghisindu-se slujbele arhieresti, până la 1864, când slujbele au început să se țină în noua catedrală din Cernăuți. Biserica a mai dăinuit pe locul ei până la 9 noiembrie 1874, când, împreună cu clopotnița, au fost desfăcute și mutate în forma lor originală în cimitirul din Clocucica, unde a rămas până în 1966, ca o relictă sfântă a neamului românesc. În anul respectiv, modesta *Biserică Sf. Treime*, monument de arhitectură populară românească din secolul al XVIII-lea, a fost transportată la Muzeul de Artă ucraineană din Lvov, metamorfozată peste noapte din creație românească, în una ucraineană. Astfel dispar urmele prezenței românilor autohtoni din nordul Bucovinei¹⁰.

Pe timpul ocupației austriece, în Cernăuți mai existau două biserici moldovenești din lemn, care, mistuite de incendii, au dispărut cu timpul. Din păcate, nici la Wickenhauser, nici la Kaindl, nici măcar în volumul *Die österr.=ung. Monarchie in Wort und Bild*, Band *Bukowina*, Wien, 1899, nu găsim vreo fotografie sau stampă, din care am fi putut lua cunoștință cum au arătat aceste lăcașuri de cult.

Pe locul unde astăzi se înalță *Biserica Sf. Paraschiva* se găsea din timpuri vechi o bisericuță de lemn. Nu știm când a fost ridicată, dar știm că dăinuia de prin secolul al XV-lea. E posibil să fi fost vreuna din bisericile despre care am vorbit mai sus că nu avem nici o știre documentară, nici o fotografie prin cărțile mai vechi. Al. Bocănețu scrie, că un boier Leca, care pe la 1768 era deja mort, a construit *Biserica Sf. Paraschiva*. Informația pe care o dă prof. Bocănețu ne-o confirmă și cea a istoricului

Wickenhauser. El notează următoarele: „Popa Simion vinde episcopului Dosoftei de Rădăuți casa, cu grădina, pivnița de lemn și fânașul de lângă biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți (in der Stadt Cernăuz bei der Kirche des seligen Leca)¹¹.

Din relatările profesorului Bocănețu aflăm în continuare că „biserica s-a ruinat cu timpul și episcopii au reparat-o în anul 1779. Pe la 1832 Andrei Vasilovici, numit așa după tatăl său Vasile după moda de atunci, paroh la Sf. Nicolae de aici, se purta cu gândul să zidească o biserică de piatră și anume pe locul bisericii la care servea. Fiind însă biserica Sf. Paraschiva în ruină, el se decise a zidi biserica sa în locul acesteia. La 22 iulie 1843 s-au sfințit temeliiile. Averea întregă a bunului și piosului preot n-a ajuns pentru terminarea bisericii și Fondul Religionar a contribuit și el cu o sumă. În apropierea acestei biserici era vama, de aceea s-a și numit *Biserica vamească*¹².



Biserica Sf. Paraschiva (sec. XIX).

Fondul bisericesc din Bucovina, contribuind și cu o sumă de bani, a încredințat continuarea și terminarea lucrărilor *Biserii Sf. Paraschiva* arhitectului A. Pawlowski, care a conceput și cele două turla, una mai zveltă peste pronaos și alta mai mare, dar mai joasă, peste naos. Târnosirea bisericii s-a făcut cu mare solemnitate în anul 1862, ea fiind în același timp și prima biserică ortodoxă din Cernăuți, zidită din cărămidă și piatră. Până la acea dată, toate bisericile ortodoxe din capitala Bucovinei erau numai din lemn, cu excepția *Mănăstirii Horecea*.

Cercetătorul Mircea Pahomi, referindu-se la situația actuală a acestei biserici, scrie: „Biserica ortodoxă românească Sf. Paraschiva, considerată ca ocrotitoarea neamului moldav, a fost dăruită de către autoritățile ucrainene prin comitetul regional al partidului comunist rutenilor de religie greco-catolică, care au declarat-o «loc național sfânt al ucrainenilor bucovineni»¹³. Cele menționate de d-nul Mircea Pahomi nu corespund realității. *Biserica Sf. Paraschiva*, ca și „reconstituita” *Biserică Sf. Nicolae* aparțin astăzi Bisericii creștin-ortodoxe autocefale ucrainene. Serviciul divin în ea se oficiază numai în limba ucraineană și se propagă o istorie falsă a acestor ctitorii, chipurile, întemeiate de ucraineni.

Populația din Cernăuți de confesiune greco-catolică, Unită, are lăcașul său de cult, care s-a redeschis după prăbușirea Uniunii Sovietice și proclamarea Statului independent ucrainean. Această biserică a fost renovată în ultimii ani de comunitatea greco-catolică a orașului. *Biserica greco-catolică* (vezi aspectul ei de astăzi din



Biserica Sf. Paraschiva (sec. XX).

fotografie), situată în fosta str. Romană (astăzi str. Rusească), a fost ridicată între anii 1820–1821. După 1918, biserica a fost mărită, adăugându-i-se o aripă nouă.

Suburbiile Cernăuțiului au și ele bisericile lor istorice. La Roșă a existat biserica de lemn *Sfântul Mihail*, ridicată în 1768 de Constantin Ianoș, Constantin și Lazar

* Menționăm aici un detaliu: Comitetul regional al P.C.U.S. din Cernăuți, ca și P.C.U.S. nu mai existau din august 1991, după puciul de la Moscova.



Biserica greco-catolică din Cernăuți.

Greco, Stanislau Grigoraș, Ion și Vasile Zama¹⁴. Mutată mai târziu, prin 1905, „la Holm”, ea a mai funcționat un timp. În prezent acest lăcaș vechi nu mai există. Biserica nouă de piatră din Roșa cu hramul *Arhanghelilor Mihail și Gavril* a fost zidită în 1900. În preajma bisericii se află Școala medie generală nr.10 din Roșa (Cernăuți), în care au învățat generații de intelectuali români bucovineni de mai târziu.

Despre *Biserica Sf. Treime* – care în 1874 a fost strămutată din zona centrală a orașului Cernăuți lângă cimitirul din Clocucica – am vorbit mai sus. Reamintim doar că ea a înfrumusețat suburbia Clocucica până la 1966, când a fost transportată definitiv din Bucovina.

Altă suburbie pitorească a Cernăuțiului – Horecea Mănăstire – are o biserică la marginea unui rest de pădure, pe înălțimea de pe malul drept al Prutului, în apropierea podului și a șoselei ce duce spre Mahala, Boian și Noua Suliță. *Biserica Sf. Gheorghe* din Horecea (vezi fotografia, p. 23) își are povestea ei aparte. Pe locul unde se ridică ea astăzi, la 1719 exista o sihăstrie. Prin osârdua unuia dintre sihaștri, cu numele Antoniu, ajuns episcop de Rădăuți, mitropolit al Moldovei și, ulterior, mitropolit în Rusia, la 1730 se ridică o biserică din lemn, cu câteva chilii. „În 1767 în locul bisericii de lemn s-a ridicat în piatră o mănăstire. Clădirea aceasta a fost ridicată prin îngrijirea egumenului din Horecea, Artemon... Sub stăpânirea austriacă mănăstirea și-a pierdut multe din proprietăți și, odată cu secularizarea averilor mănăstirești, a devenit biserică



Biserica Sf. Gheorghe de la Horecea.

sătească¹⁵. Astăzi mănăstirea de călugări din Horecea s-a reînființat, revendicându-și drepturile asupra imobilului, cât și asupra unora din teritoriile sale. Starețul mănăstirii este arhimandritul Veniamin.

Rugăciunile și slujbele la biserica mănăstirii se fac în limbile slavonă veche bisericească și română, enoriașii fiind în majoritatea lor români.

După cum am mai menționat, *Biserica Sf. Treime* din Cernăuți a slujit ca biserică episcopală în Bucovina din 1774 până în 1864. Episcopul Daniil Vlahovici se adresează în 1792 autorităților imperiale de la Viena cerând aprobarea construirii unei noi biserici catedrale episcopale greco-orientale la Cernăuți. Cu toate repetatele intervenții din partea clerului bucovinean, abia la 15 iulie 1843 se aprobă hotărârea de a amplasa viitoarea catedrală în zona centrală a orașului Cernăuți.

Piatra de temelie s-a pus la 15 iulie 1844, în cadrul unei mari ceremonii religioase, condusă de episcopul Eugenie Hacman.

Catedrala ortodoxă din Cernăuți este o biserică somptuoasă, impunătoare, care domină orașul. Ea se înalță în mijlocul unei grădini mari, în centrul orașului. Arhitectonic este concepută în stilul Renașterii, cu cupole rotunde, după modelul catedralei Sf. Isac din Sankt-Petersburg, având hramul la *Pogorârea Sf. Dub*. Și astăzi mai citim la intrare inscripția românească cu litere chirilice aurite: „**Unuia în trei ipostasuri Dumnezeu. Anno Domini 1844**“.

Elaborarea proiectului și conducerea tehnică a lucrărilor de construcție au fost încredințate inginerilor Marin și Röhl. Sfințirea catedralei a avut loc la 5/17 iulie 1864.

Între anii 1893–1895, sub îndrumarea mitropolitului Silvestru Morariu-Andrie-vici, *Catedrala* a fost renovată și pictată de către pictorul vienez Carol Iobst.

Prin grija mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu, în 1936, *Catedrala* a fost din nou restaurată, reîmprospătându-se și pictura. Ea a fost resfințită și redată cultului la 29 noiembrie 1936.

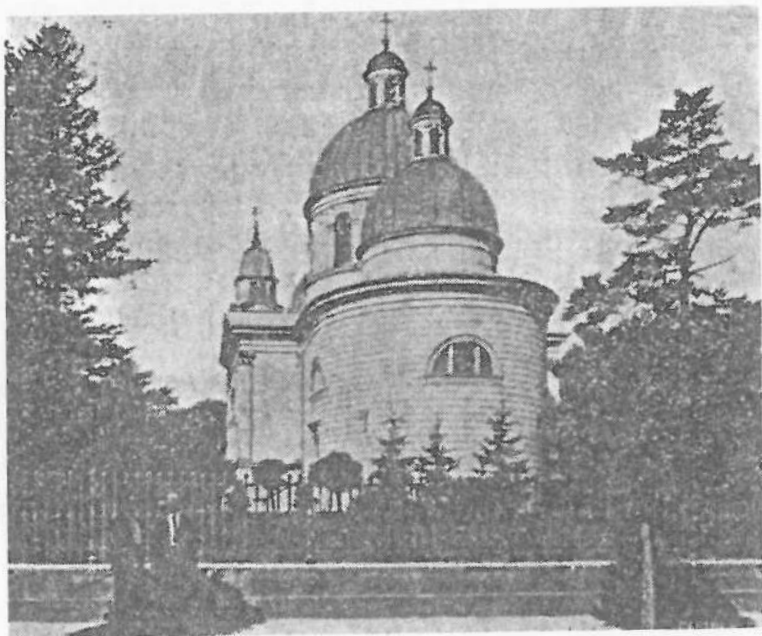
În anul 1960, sovieticii au închis *Catedrala* din Cernăuți. Localul ei a fost folosit un timp ca depozit de mărfuri, apoi muzeu de artizanat – ca să vedeți, cât de repede a putut fi transformat sacralul în profan...

După 1987 *Catedrala* a intrat în reparații pentru a fi redată ulterior cultului ortodox. Din anii 1990–'91 ea își recapătă menirea esențială, contribuind în continuare la menținerea integrității bisericii ortodoxe din Bucovina.

Anul acesta, la 15 iunie, comunitatea românească din Bucovina a comemorat ziua trecerii în neființă a Poetului printr-un frumos parastas, oficiat la *Catedrala* din Cernăuți, în limba română, de un sobor de preoți din întreaga regiune.



Catedrala ortodoxă din Cernăuți.



Catedrala (văzută din str. I. Flondor – azi Kabâleanska).

În fiecare duminică și la alte sărbători, dangătul clopotelor *Catedralei* încearcă să reînvie în sufletul enoriașilor cernăuțeni sentimentul aproape pierdut al credinței în Dumnezeu.

În 1782, Dositei Herescu, fiind numit episcop exempt al Bucovinei, a fost instalat în scaunul eparhial de la Cernăuți. Administrația militară a Bucovinei a fost nevoită să-i construiască în grabă o reședință episcopală. Clădirea cu această menire, terminată la rezeală în 1783, avea un aspect sărăcăcios. Ea era compusă din încăperi mici și joase, cu o mică capelă pardosită cu cărămidă. Prinzând o ciupercă din cauza umezelii, în 1790 o parte din această clădire (vezi imaginea vechei reședințe episcopale) s-a prăbușit, restul trebuind să fie dărâmată, așa încât episcopii Dositei Herescu, Daniil Vlahovici, Isaia Baloșescu și parțial Eugenie Hacman au fost nevoiți să se mute în dese rânduri prin diferite case luate cu chirie și total necorespunzătoare demnității postului pe care îl ocupau.

Cu toate plângerile și rapoartele făcute de episcopul E. Hacman între anii 1851–'52 către administrația din Lemberg (Lvov) și Ministerul Cultelor din Viena, prin care P. S. S. arăta că mutarea episcopului dintr-o casă în alta este nedemnă, abia în 1860 Ministerul Cultelor emite un decret prin care este anunțat concursul pentru noul proiect al reședinței. Acest concurs îl va câștiga renumitul arhitect ceh Iosif Hlavka (1831–1908), autorul Operei Imperiale (Hof-Oper), al Liceului academic, Bisericii Lazariților și al Bisericii Sf. Ottomar din Viena, al Maternității din Praga, al bisericii din Köpfing (Austria de Sus) și altele – cca 140 de imobile diverse, cu o stilistică inconfundabilă.

Chiar „a doua zi după sfințirea bisericii catedrale, anume la 6 iulie 1864, s-a așezat temelia pentru noul *Palat mitropolitan* din Cernăuți, care s-a terminat numai la 1882, în zilele mitropolitului Silvestru”¹⁶.



**Vechea reședință episcopală din Cernăuți,
construită în 1782–1783.**

Splendida clădire a Reședinței mitropoliților din Bucovina – unul dintre cele mai frumoase monumente arhitectonice din răsăritul Europei – mai bine de o sută de ani stă drept mărturie a bogățiilor Bucovinei (piatra, o parte din marmoră și alabastru din Carpații Bucovinei, mărgearul, lemnul din pădurile Fondului bisericesc de la Bilca și Vicov – toate materiale din Bucovina, folosite la construcția Palatului), a muncii și talentului meșterilor români din partea locului.

Concepută în stil mauro-bizantin, după modelul palatului califilor mauri din Granada (Spania), cu ziduri roșii-cărămizii, având aspectul unei cetăți medievale și bogat decorată ca un castel spaniol, *Reședința* se compune din trei clădiri distincte, așezate în formă de careu. Primul corp, cel din stânga intrării, a fost finisat între anii 1866–1870.

Zugrăvirea interiorului, decorarea și pictura lui a realizat-o pictorul vienez Carol Iobst în 1869. Acest corp cuprinde și *Biserica seminarială* închinată Sf. Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur.

Imaginea *Bisericii seminariale* este imprimată pe coperta a 4-a a revistei noastre, așa încât cititorul poate să-i admire frumusețea ori de câte ori ține în mână un număr al *Glasului Bucovinei*.

În 1872 arhitectul Iosif Hlavka s-a îmbolnăvit grav și a fost nevoit să se întoarcă la Viena. Lucrările celorlalte două corpuri au fost conduse în continuare de ajutorul său, inginerul Reinecke, și, ulterior, de arhitectul din Cracovia Felix Ksiezarski. Terminarea lucrărilor a întârziat cu zece ani, față de termenul stabilit la început.

Catapeteasmele celor două biserici ale *Reședinței mitropolitane* s-au terminat de pictat în 1880, fiind sfințite de către mitropolitul Silvestru Morariu în ianuarie 1882.

Corpul din dreapta intrării în *Reședință* are un turn cu ceas. El a fost numit în trecut „Mănăstirea”, fiind destinat inițial clerului monahal al capelei și al Catedralei episcopale nou construite. Pictura decorativă a capelei a fost executată de pictorul Carol Iobst în colaborare cu profesorul vienez Iohan Klein. Capela are hramul Sf. Ioan

Botezătorul. Ulterior acest corp a fost numit „Presbiteriu“. În el a funcționat pe vremuri prima tipografie românească din Bucovina, întemeiată în 1882 de către mitropolitul Silvestru Morariu-Andrieuici.

Clădirea principală a palatului este cea din mijloc. Aici au fost pe vremuri biroul secretariatului Mitropoliei, Salonul roșu și Salonul albastru, Sălile de ședințe ale Consiliului eparhial și celebra Sală sinodală sau așa-zisa Sală de marmoră. Sala sinodală a devenit istorică prin faptul că aici s-a votat unirea Bucovinei cu Regatul României în 28 noiembrie 1918.

Pictura interioară executată în sălile corpului central și în Sala sinodală de meșterii români, Epaminonda Bucevschi, E. Maximovici, Tr. Bârgăuan, cât și de pictorul ceh Carol Swoboda, merită o descriere aparte. Păcat că nu s-au mai păstrat nici tablourile mitropoliților și episcopilor în mărime naturală din Saloanele roșu și albastru, nici cele 11 lucrări în frescă din Sala sinodală, nici renumita frescă¹⁷ de pe bolta coridorului din corpul drept al *Reședinței* care simboliza artele frumoase protejate de mitropolitul Silvestru.

Astăzi *Reședința mitropolitană* (vezi imaginile Palatului mitropolitan în numărul de față al revistei) înglobează patru facultăți ale Universității cernăuțene: Facultatea de Filologie (ucraineană, rusă și română), Facultatea de Teologie, Facultatea de Limbi Străine și Facultatea de Geografie.

Celelalte comunități confesionale din Cernăuți au și ele bisericile și casele lor de rugăciuni.

Comunitatea evreiască avea în Cernăuți o casă de rugăciuni încă de pe la începutul secolului al XVIII-lea. La 1770 rușii au distrus-o. Constantin Loghin scrie că

„între 1820–1845, evreii au început să-și reclădească vechea sinagogă. Afară de aceasta, mai sunt numeroase sinagogi în diferite puncte ale orașului. Încăpătorul *Templu izraelit* a fost ridicat între 1872–1877 și e construit în stil mauric, după planurile arhitectului Iulian cav. de Zachariewicz din Leov“¹⁸.

În timpul celui de al doilea război mondial sovieticii au încercat să distrugă Templul izraelit, însă nu au reușit. Mai târziu el a fost transformat în cinematograful.

Înfățișarea lui actuală nu mai este așa cum o vedem în fotografia alăturată. Lipsește cupola, care da clădirii o eleganță splendidă.

Tot profesorul C. Loghin scrie că „cei dintâi catolici au venit la Cernăuți odată cu cele dintâi trupe austriece. De aceea serviciul divin catolic era lăsat în seama preoților militari și se făcea într-o capelă de lemn care se afla pe



Templul izraelit.

locul vizavi de biserica de azi, unde se află o cruce. Mai târziu, Iosif al II-lea a dat ordin să se ridice o biserică romano-catolică, pentru care statul a pus la dispoziție terenul de lângă comenduirea pieței de azi. Construcția ce s-a ridicat s-a prăbușit de mai multe ori, până ce actuala biserică romano-catolică a putut fi sfințită în 1814. Turnul acestei biserici, fiind mistuit de un incendiu în 1866, a fost refăcut și schimbat în forma de astăzi¹⁹. În zilele noastre, *Biserica romano-catolică* (vezi fotografie) are același turn, despre care amintește C. Loghin.

Armenii catolici, care nu mai sunt astăzi la Cernăuți, își aveau *Biserica armeano-catolică* (vezi fotografia bisericii), ridicată între 1869–1875, după pla-



Biserica romano-catolică.

nurile aceluiași arhitect I. Hlavka, care a construit Reședința mitropolitană.

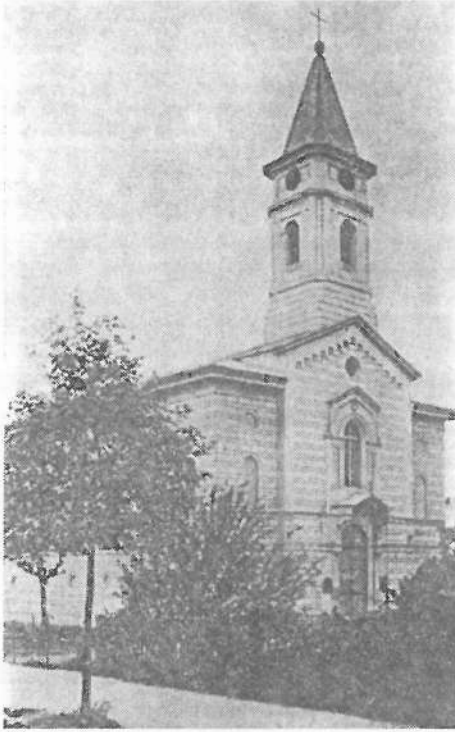
În anii '90 frumoasa clădire a *Bisericii armenie* – după ce a slujit în vremea sovieticilor ca depozit de filme – a fost restaurată în interior și transformată în Sală de orgă. Biserica are o acustică foarte bună. În prezent în incinta ei au loc concerte de orgă, susținute de artiștii din țară, cât și din străinătate.

O comunitate armeană nu mai există la Cernăuți, ca și protestanții, de altfel, care au fost în toate timpurile mai puțini la număr decât catolicii. Și ei au venit în Cernăuți după anexarea de la 1775. La început își țineau ritualul religios în case particulare. Abia după ridicarea noii biserici catolice (1814), protestanții au cumpărat vechea biserică romano-catolică de lemn și au așezat-o pe locul unde a fost casa pastorului evanghelic.

Așa cum biserica sta să se prăbușească, „protestanții clădesc în 1847, după planul arhitecturului I. Engels, o



**Biserica armeană
(astăzi Sala de orgă din Cernăuți).**



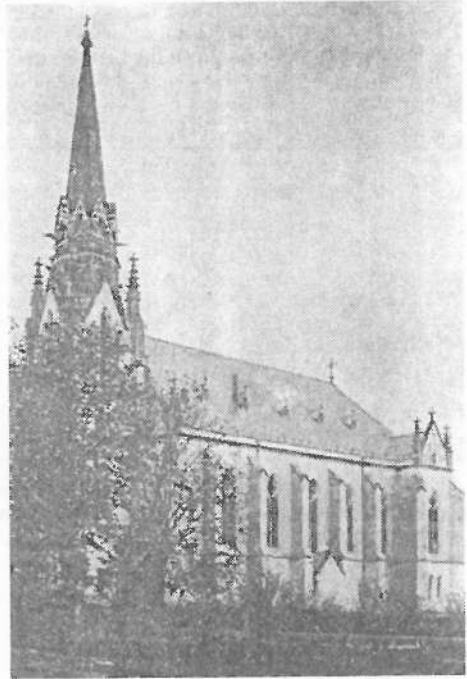
Biserica evanghelică.

ei. Acest turn – ca o mantie de călugăr din Ordinul lui Ignățiu de Loyola – străjuiește și astăzi; aidoma unui „ochi de pază”, peste împrejurimile orașului – și la propriu și la figurat. La propriu – fiindcă este de o înălțime impresionantă, încât abia se vede pe timp de ceață. La figurat – fiindcă în interiorul austerei biserici, cu scări laterale înguste, în formă de spirală, construite din piatră, sunt depozitate Arhivele Statului, unde istoria românească a orașului Cernăuți este până astăzi tănuțită în mod iezuit de cei ce se îngrijesc cu meticulozitate ca nu cumva documentele să vadă lumina zilei.

nouă biserică evanghelică, terminată în 1849²⁰.

Biserica evanghelică, cum o vedem în imagine, nu mai există astăzi. A rămas clădirea fără turn, cu două nivele, care în timpul puterii sovietice slujea drept Casă de propagandă tehnico-științifică. Actualmente localul este luat în arendă de diferite societăți particulare.

Biserica iezuită (vezi imaginea) din Cernăuți a fost ridicată între anii 1891–1894. Turnul din față, care parcă țâșnește în înălțimi, are la baza lui o coroană împărătească simbolică, frumos ornamentată arhitectonic, formând astfel împreună cu fațada un tot întreg, de la temelia bisericii până la crucea din vârful



Biserica iezuită.

NOTE

1. Al. Bocănețu, *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, ediția a II-a, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1933, p. 51.
2. Gusar Iu. S., Rozumnâi S. M., *Cernivți, Șcio? De? Iac?*, Fotoputivnic, Kiev, Măstetțovo, 1991, p. 25.
3. *Bucovina, Istorici naris (Bucovina, Schiță istorică)*. Culegere colectivă, coordonator V. M. Botușanski, Cernivți, Zelena Bucovina, 1998, p. 31.
4. Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 9.
5. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, București, 1903, p. 399. Al. Bocănețu în cartea sa *Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei*, la p. 74, face următoarea notă: „Cernăuți, 20 Iunie 7150 (1642). Troian sunt șanțurile la Lențești, unde a învins Ștefan cel Mare pe poloni, după lupta din Codrul Cosminului”. Presupunem că de aici pornește a se încetățeni termenul, devenit toponim: Valul lui Troian (Traian).
6. Simeon Reli, *Călașuza monumentelor religioase-istorice din Eparhia Bucovinei*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1937, p. 26–27.
7. C. Loghin, *Cernăuții*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1936, p. 54.
8. Date mai amănunțite referitoare la împrejurările dispariției *Bisericii Sf. Nicolae* în 1992 vezi: Gh. Gorda, *Demagogia: armă a dezmoștenirii băștinașilor*, în *Glasul Bucovinei*, 1/1994, p. 37–40 (cu o fotografie a ruinelor bisericii care a ars); Mircea Pahomi, *Biserica Sfântul Nicolae din Cernăuți*, în *Analele Bucovinei*, an. III, 1/1996, p. 71–73.
9. Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 48.
10. Mircea Pahomi, *Bisericele din Bucovina*, în *Analele Bucovinei*, an. III, 2/1996, p. 399–400. Mai vezi: Mircea Litic, *Episcopul Dositei Herescu – un ocrotitor al continuității românești în Bucovina înstrăinată*, în *Glasul Bucovinei*, nr. 4/1994, p. 32–44.
11. F. A. Wickenhauser, *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina*, Czernowitz, Bd. I-IV, 1881–1890, vol. IV, p. 142.
12. Al. Bocănețu, *op. cit.*, p. 73.
13. Mircea Pahomi, *Vechi biserici ortodoxe moldovenești din orașul Cernăuți*, în *Analele Bucovinei*, an. III, 1/1996, p. 78.
14. Despre istoricul acestei biserici vezi: Dimitrie Dan, *Biserica cea veche din Roșă*, în *Junimea literară*, 1926, nr. 1–2, p. 69–70.
15. C. Loghin, *op. cit.*, p. 58.
16. I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1916, p. 63.
17. Vezi imaginea cu fresca amintită și istoricul ei: Ilie Luceac, *Un pictor bucovinean: Epaminonda Buceuschi*, în *Glasul Bucovinei*, nr. 2/1994, p. 29; *Unele considerații cu privire la originea familiei pictorului Epaminonda A. Buceuschi*, în *Glasul Bucovinei*, nr. 3 (7), 1995, p. 29.
18. C. Loghin, *op. cit.*, p. 62.
19. *Ibidem*, p. 59–60.
20. *Ibidem*, p. 62.

SUMMARY

In October 1998 the town of Cernowitz celebrated 590 years of its existence. Given its old Romanian tradition, Cernowitz is considered the capital of the historical Bukovina. Among monuments of architecture a particular place is occupied by churches and monasteries.

Many of them were built during the Austrian reign. For example: *The Orthodox Cathedral, The Seminary Church, The St. Paraschiva Church, The Roman-Catholic Church, The Jewish Temple, The Jesuit Church*. Some of the town's historical monuments of architecture, dating back to the Medieval epoch no longer exist. Among them were the *St. Nicholas Church*, built in 1607 by boyar Stroescu, *the Trinity Church, the Assumption of the Virgin Church* a.s.o. The most beautiful building in Cernowitz is the *Mitropolitan Residence*, built some 120–130 years ago by the renown Czech architect Joseph Hlavka; its inner walls were painted during the priesthood of mecena-mitropolitan Silvestru Morariu-Andrievici.

Dragoș Vitencu: 90 de ani de la naștere

CRONICA ROMANȚATĂ A TÂRGULUI CERNĂUȚI*

de Dragoș Vitencu

NOTĂ:

Aceste pagini nu sunt altceva decât reconstituirea unei copii degradată de calamitatea unui puboi, realizată la rândul ei după un material mai vechi, început încă la Cernăuți și pe care l-am tot adăogat pe cărările pribegiei. Am recitat manuscrisul și mi-am dat seama că perspectiva prin care am scris lucrurile a fost tulburată de brutalitatea evenimentelor și că Cernăuțiul despre care relatam pe vremuri nu mai este. Există, undeva, pe alt tărâm, un loc căruia lumea îi zice „Cernăuți”, dar acela nu are nimic comun cu orașul meu, poate doar zidurile vechi și pământul de sub ele.

Prin urmare, ce a fost cu patru decenii în urmă și ceea ce este astăzi nu se mai potrivesc. Prietenii m-au îndemnat să mă duc să văd al doilea Cernăuți. La ce bun? N-aș mai putea găsi în el acum decât morminte. De aceea transcriu file vechi, trecându-mi gândurile, sentimentele și amintirile prin sita noilor împrejurări și îmi închipui că răsădesc cu fiecare cuvânt câte o floare lângă crucile mormintelor...

... Și ale viselor...

Autorul.

ANTE-SCRIPTUM

Acel fenomen al literaturii contemporane, pe care ne-am obișnuit a-l numi „viață romanțată”, nu este, în definitiv, chiar atât de nou, nu generațiile noastre îi pot revendica patenta invenției, se știe că într-o anumită formă l-au cunoscut și contem-

* Manuscris inedit din arhiva lui Dragoș Vitencu. Revista *Glasul Bucovinei* mulțumește pe această cale bunăvoinței acelora, care ni l-au pus la dispoziție, considerând publicarea lui ca o datorie de onoare adusă amintirii celui care a fost Dragoș Vitencu pentru cultura românească din Bucovina.

poranii lui Plutarh și cei ai lui Cornelius Nepos, dar pe cât e de căutat, pe atâta-i de bârfit.

O seamă dintre criticii literari îi contestă posibilitatea oricăror calități estetice, iar cei mai mulți istorici pun la index viețile romanțate sub pretext că acestea nu sunt fidele documentelor. Esteticienilor care compartimentează fenomenul în mod birocratic le opunem realizări artistice începând cu *Alexandria* și cu *Viețile Sfinților* și terminând cu atâtea volume contemporane, căroră nu le pot rezista argumentele sofisticate ale unei estetici dogmatice. Iar în ceea ce privește pedanteria istoricilor, trebuie să recunoaștem că, de altfel ca și în atâtea volume de știință scrise de savanți bărboși, se mai strecoară și în viețile romanțate unele erori. Dar nu aceasta îi supără pe pedanți, ci mulțimea aceea de mărunțișuri care dau suflet și pot transpune o viață într-o operă artistică și ale căror izvoare nu pot fi găsite nici într-un pergament, nici într-o piatră cioplită.

Acolo, unde argumentul documentar încetează, viața romanțată își îngăduie ceea ce-i este oprit surorii ei savante: intuiția. Iar dacă ambele categorii de argumente nu se contrazic, ba se întâmplă chiar să se întregească, cititorul nu are decât de câștigat. Istoria încetează a fi un simplu inventar cronologic și devine viață. Sau cel puțin icoana, mai mult sau mai puțin reușită, a vieții.

Se spune: viața romanțată nu-i nici istorie, nici roman. Ei și?! Catărul nu-i nici cal, nici măgar, e pur și simplu catâr și tocmai de aceea cu atât mai folositor în anumite locuri și pentru anumite treburi în care nici caii, nici măgarii nu-s de ispravă.

*
* *

Acestea fiind zise, ante-scriptumul de față ar putea fi încheiat, dacă filele ce urmează ar cuprinde povestea unui om.

Dar un oraș?

Se poate vorbi despre viața unui oraș ca despre zilele copilăriei, maturității și bătrâneții unei ființe umane cu picioare, nas, chelie și cu un creier care, câteodată, funcționează? Poate avea un oraș suflet, viață?

Pentru cui îi este drag să caute suflet, îl găsește în mireasma amortită a unui sertar cu hârtii vechi, ori în umbra unui gard betegit.

Și atunci, cum să nu afli suflet orașului? Cum să nu afli suflet orașului la nașterea și creșterea căruia atâtea mii de suflete au lăsat câte ceva din ce au avut mai bun sau mai rău? Cum să nu afli suflet orașului la viața căruia Dumnezeu ia parte în fiecare clipă prin izvoarele cu care-i umezește temeliiile, prin colbul străzilor, prin vântoasele ce dau glas de strigoi acoperișurilor de tinichea în nopți pustii de iarnă crâncenă?

Pentru că nu una, ci atâtea vieți se mistuie în armonie sau în ură în marea viață a orașului și pentru că îngemănarea acestora e o realitate – cu sau împotriva voinței lor, dând naștere unui mozaic, care, oricât de bine sudat ar fi de scurgerea timpului, rămâne totuși un mozaic – am crezut nimerit să întocmesc nu o „viață“, ci o „cronică“. Și i-am zis „romanțată“, pentru că mi-au fost aminte cuvintele scriitorului sârb Iovan Ducici, care spunea undeva că „în zadar ai încerca să povestești obiectiv despre femeia pe care ai iubit-o sau despre locul în care ți s-a scurs prima tinerețe și care-ți va rămâne pentru totdeauna o cetate de visuri, locuința tuturor fanteziilor inimii“.

BĂJBÂIND PRIN ÎNTUNERICUL ÎNCEPUTULUI

Când vrei să înfățișezi viața unui om, începi cu părinții lui, pe care, de cele mai multe ori, dacă nu-i cunoști, cel puțin îi presupui. Știi, de obicei, când s-au născut și știi, în mod sigur, că nu s-au putut naște decât într-un singur fel: așa cum se nasc toți oamenii. În durere, bineînțeles!

Pentru orașe, însă, aceste probleme inițiale prezintă o serie de greutăți.

În primul rând, paternitatea este aproape întotdeauna incertă: există de cele mai multe ori câțiva tați, între care nu poți alege. Evident, sunt și excepții, dar acestea au ajuns celebre în istoria omenirii. De exemplu, Romulus a fondat Roma, iar generalul rus Gastenberg Sadagurski a întemeiat Sadagura.

Ni s-au păstrat chiar certificatele de naștere ale unor orașe – nu la noi, în Apus. Dar câte? Majoritatea orașelor, mari sau mici, au crescut pe coaja pământului pe nesimțite și e aproape cu neputință să fixezi momentul când au mângălit pentru prima dată un punct pe harta lumii.

Chipul nașterii lor este infinit mai variat decât la oameni. Un oraș se poate naște în mod firesc, în jurul unei mari cetăți, la un vad de ape, la o încrucișare de drumuri importante, poate suferi metamorfozări din sat în oraș sau poate răsări în mod spontan în orice punct al suprafeței terestre, dacă întemeietorii dispun de bani și, mai ales, de putere politică.

Dar să ne apropiem de miezul problemei.

Orașul meu?

Dacă vă spun că s-a născut dintr-o inimă de bucovinean, trebuie să mă credeți!

*

* *

Pentru ne-savanți, cele mai spectaculoase urme de viață animală sunt cele câteva ciolane de mamut, măcinate de vreme, găsite în albia Derehluului, pârau la sud de Cernăuți, și păstrate până la ocuparea de ruși a acestei porțiuni de pământ românesc, într-o cutie lunguiață, un fel de raclă de sticlă, la Muzeul Regional al Bucovinei. Tot acolo se mai păstrau diferite unelte de piatră, lucrate după moda preistorică, precum și o frumoasă colecție de vase de lut, toate rămășițe ale unei înaintate civilizații neolitice, descoperite întâmplător cu ocazia unor săpături în mai multe străzi cernăuțene, precum și la Șipeniț, sat în nord-vestul Cernăuțiului, fosta reședință a Voievodatului de Șipeniț, anterior descălecării maramureșene.

Această civilizație a fost subiectul unor destul de sumare cercetări științifice, dar ele au dus la constatări uluitoare privind bogăția de viață omenească ce s-a desfășurat încă din primele timpuri ale existenței bipede pe malurile bătrânului Piretos, deformare făcută de Herodot indigenului Porata (=Prut).

Dealurile, ferfenițele de pâraie care pe atunci erau mai multe și mai puternice și străbăteau pădurile ca niște vine, erau prielnice adăpostului și apărării, dar în același timp și ușor accesibile prin gurile văilor. Așa se pot lămuri marile așezări preistorice de aici, a căror amintire stăruie (oare mai stăruie?), nu numai în oalele de lut de la muzeu, ci și în istoria înmiresmată a legendelor.

De ce neam să fi fost membrii acestei societăți primitive? Ce alte neamuri le-au urmat?

Savantii slavomani se străduiesc să găsească firul genealogic direct între familiile trăitoare în țara obcinelor bucovinene și rubedeniile lui Taras Bulba. Argumentul? Atâta: și unii și alții umblau desculți și locuiau în bordeie.

Dar să nu uităm că în acele timpuri, a umbla desculț era o modă respectată și la Paris! Iar bordeie aveau numai elitele!

Având la dispoziție numai aceste elemente ale cunoașterii, nu ne mai putem îngădui să acceptăm ipoteza că pe aceste bordeie flutura, la vizitele de lucru ale înaltelor personaje, flamura galben-albastră a năzuințelor ucrainene.

Câteva informații puse alături completează singure morala fabulei:

– Pausanias indică drept frontieră nordică tribului costobocilor, ramură a dacilor liberi, Vistula mijlocie;

– Pe la mijlocul secolului trecut, s-au găsit pe Dealul Dominicului, la vest de Cernăuți, inele de argint pentru grumaz și agrafe de aur în spirală, pe care istoricul austriac Wickenhauser le recunoaște a fi de factură dacică (1874). Ele au fost subtilizate și se află, probabil, în cine știe ce muzeu al fostei împărății austro-ungare;

– Din tradițiile populare culese de Simion Florea Marian, se desprinde existența unor cetăți dacice și a unor misterioase mine prin coclaurile din sud-vestul Bucovinei, prin zona localităților Lucina și Falcău;

– Chiar și istoricii ruși admit existența unui centru de cultură costobocă la Lipița (în Ucraina, la nord de Nistru);

– Pe o hartă a Daciei, din perioada celtică, Vasile Pârvan așază orașul Carrodunum, pe malul drept al Nistrului, cam pe la Hotin, iar o seamă de tradiții locale pomenesc de un oraș străvechi și o cetate pe Nistru, în apropiere de satul Vasilău, deci cam prin aceleași meleaguri;

– Monede romane cu chipul lui Traian și al lui Lucian Verrus, găsite în lutul cernăuțean, chiar dacă nu afirmă întinderea puterii romane până aici, arată influența timpurie a cuceririi Daciei asupra autohtonilor retrași la frații lor liberi de la miez-noapte și germinarea pe aceste plaiuri a viitorului popor român.

În linii mari, atât cât este posibil în orice cultură, legenda și cercetarea științifică, în măsura în care am putut-o cunoaște până la întunericul roșu adus de ruși, armonizează în întregime asupra dezvoltării condițiilor de primă existență omenească în regiunea ce ne preocupă. Ce s-a mai descoperit și mai ales ce s-a tănuțit din cele descoperite, n-avem de unde ști. Poate Dumnezeu va face lumină într-o zi.

Toată lumea e de acord că mileniul năvălirilor de la răsărit și miez-noapte a siluit dezvoltarea normală a acestor așezări primitive. Ele au reînviat târziu de tot, sub forma românească a Voievodatului Șipeniț.

SUB SEMNUL ȚEȚINEI ȘI AL LEGENDELOR

Când s-au scurs apele potopului, vârful Țeținei a răsărit cel dintâi în lumina cunoașterii!

Se spune că din orice parte ai intra în Japonia, vei avea în fața ochilor măcar o bucățică din Fuji-Yama.

Același lucru se poate spune și despre Cernăuți cu dealul Țețina. Pe el îl luminează cele dintâi șumuioage ale răsăritului, aruncate peste acoperișurile vilelor și caselor de raport cernăuțene și în copacii lui se mistuie apusul.

La Cernăuți, Țețina e prezentată pretutindeni: în peisagiu, în sfărâmurile din vechea cetate cu care s-au ridicat cele dintâi case ale bătrânului târg, în zmeura ce se vinde pe piață...

Sub semnul Țeținei umblă ploile și vremea bună la Cernăuți.

*
* * *

Pe acest pisc, ultima înălțime europeană de peste cinci sute de metri înspre răsărit, care priveghează stepa preasiatică, cineva a ridicat o cetate. Cine? Și când? A fost o singură cetate sau mai multe succesive în epoci diferite? Pe cele câteva movile de piatră rămase din ea nu înflorește nici o amintire. Săpături nu s-au prea făcut, dar presupuneri au fost multe, absurde sau mai puțin absurde. Să amintim câteva cu titlu de curiozitate și sub beneficiul de inventar:

– Cetate romană, ridicată de un oarecare guvernator al Moesiei, Aulus Severus Caecinus sau de un anume strateg Aulus Alienus Caecina, a căror existență se certifică, însă, înainte de cucerirea Daciei de către romani. Că romanii nu au ajuns până aici, pare un lucru stabilit definitiv de istorici;

– Cetate gotă;

– A fost zidită odată cu Baia și Neamțul de cavalerii cruciați, în retragerea lor spre nord. Resturi de zale și armuri, decorate cu cruci ioanite, au germinat ipoteza unor lupte ale cruciaților cu năvălitorii tătari;

– Cetate ridicată de Cazimir cel Mare, regele Poloniei. Cert este că acesta a stăpânit-o o vreme, însă faptul posesiunii nu poate fi o dovadă a calității de autor.

După unii s-ar mai găsi urmele unei alte cetăți, în poiana „Lapte Acru“, lângă satul Mihalcea, cetate care ar fi comunicat subteran cu Țețina. Canalul boltit ce înlesnea comunicarea nu a existat, probabil, decât în aura legendelor, dar puiul de cetate din poiana cu nume sugubăț se mai păstra încă pe sol prin deceniul al patrulea al secolului trecut, când coasele ce pregăteau metamorfozarea ierbii în fân se știrbeau de cărămizi mari, pătrate, „romane“, cum le voia Zaharia Voronca în a sa inimoasă și pitorească monografie a Mihalcei.

Documentele moldovenești aminteau și ele de „Cetatea Țeținului“, dar numai în treacăt și pentru puțină vreme, la începutul Moldovei. Asta ar putea fi un indiciu că era vorba despre o cetate veche, lăsată în părăsire cu tot cu „vânătorii“ ei, sălășluiți la poalele dealului, în „Cotul Vânătorilor“, denumire cu rezonanță familiară la cetățile românești de odinioară, ba chiar și astăzi, când indicatorul localităților din România știrbită cuprinde cincisprezece asemenea nume. Părăsirea cetății ar putea fi justificată prin lipsa ei de utilitate, hotarele voievodatului fiind impuse după „descălecarea“ mult mai departe.

Dacă oamenii de știință n-au fost în stare să se lumineze asupra originii și istoriei cetății, țeținarii au dezlegat problema și au făcut-o legendă.

Iată una despre numele dealului!

Era pe vremea uriașilor. Într-o zi, o urieșoaică ce avea gospodăria peste Prut și-a rățăcit sita de cernut făină și a trecut râul, să împrumute una de la vecini. Copilul l-a lăsat înfășat în curte. De undeva a venit un vultur, firește, și el tot uriaș, cu gânduri nu tocmai pașnice. Atunci copilul s-a speriat și a început să țipe: „Mamă, unde ești?

Mamă, unde ești?" Și așa a ajuns satul de acolo să primească numele de Mămăești! Iar urieșoica, încercând să-l liniștească a strigat așa cum strigă toate roșoșencele când vor să-și astâmpere odraslele neîntărcate: „tătă, na; tătă, na“, ceea ce a devenit „Tățana“, iar mai târziu, sub povara schimonoselilor slave, „Țețina“.

Această legendă, culeasă la Roșoșa de germanul Simighinovi=Stank pe la mijlocul secolului trecut, pare mai degrabă improvizația filologică a unui uncheș hâtru, bun de glume. Să ne aducem aminte, însă, că nu multe decenii au trecut de când acest soi de... „bancuri științifice“ treceau drept argumente savante și mai ales politice – lucru care, din păcate, se mai întâmplă uneori și în zilele noastre.

Exemplul nu e singular. Așa de exemplu, pe timpul înglobării Bucovinei la Galiția, un oarecare Garnecius (se pare un foarte mare învățat galițian) a găsit că numele „Cernăuți“ este polonez, deoarece „czerni owce“ se cheamă pe policește „oi negre“, iar în actele legești, numele târgului apărea în grafia „Czerniowcze“.

Savanții ucraineni au tras bine de părul de sub cheliile lor și au scos mai pentru fiecare localitate câte o astfel de legendă. Astfel, Cernăuca își datorează toponimia unei fetișcane, Uca (?!), pe care fantezia înghițitorilor de teritorii a boit-o la comandă în negru („czernii“ sau „czionii“ în nemaipomenit de dulce limbă galițiană). Coțmani sau Cozmeni (roștiți în ucraineană „Kitzmani“) se numește așa pentru că un turc a prins acolo și a închis într-un poloboc o prea vitează căzăciță, pe nume Kița și fata îl tot boscorodea pe turcește (!) „Kița mane! Kița mane!“, ca să-i dea drumul.

Întorcându-ne la legendele a căror autenticitate pare mai aproape de sursele folclorice autentice, de sufletul, înțelepciunea și umorul sfântos al bucovinenilor, vom constata că la Țețina, ca pretutindeni unde sunt ruine, imaginația populară a creat comori. Comori de artă, comori de legendă.

Și, bineînțeles, comori de-adevăratelea, păzite când de uriași, când de draci.

Spre apus, Țețina se continuă cu o obcină sfărâmicioasă, lată uneori că abia ai unde să-ți sprijini talpa, care poartă numele de „Dealul Dracului“. Dacă ții de-a lungul ei, dai drept în vatra satului Drăcineț, iar dacă te abați puțin mai la stânga, ajungi în Poiana Laptelui, unde cetatea, ale cărei urme se mai cunoșteau până nu de mult, aparține... desigur, tot unor draci. Precum se vede, o întreagă colonie diavolicească. Și n-ar fi rău de amintit că unul din starostii târgului Cernăuți purta și el un nume din aceeași familie de cuvinte: Dracea.

Înlăuntrul dealului Țețina este însuși cuibul dracului. Acolo, sub ruină, domiciliază Scaraoțchi în persoană. Lucrul acesta se știe cu certitudine datorită unei mici întâmplări.

Înainte cu multă vreme, era în partea de răsărit o groapă, care astăzi este astupată. Niște copii, jucându-se, l-au aruncat pe unul dintre ei în groapă. Iar copilul, căzut chiar în forfota drăcească, a fost dus în fața lui Scaraoțchi. Împăratul dracilor, aflând că puiul de roșoșan a fost împins cu răutate de către tovarășii lui în groapă, a poruncit să i se umple pălăria cu galbeni și să fie întors în lumea oamenilor. Alt copil, aflând de întâmplare, a vrut să-și încerce norocul și s-a aruncat și el în groapă. Dar diavoli, educați într-o morală foarte înaltă, au apreciat că lăcomia nu trebuie răsplătită și nu numai că nu i-au dat bani, dar nici nu l-au mai lăsat să se întoarcă acasă. Ce s-a făcut cu el nu se știe, poate a ajuns colhoznic de frunte!

Și alta tot cu cornițe!

O femeie, ceva mai șireată și mai tare de fire, s-a folosit de împrejurarea că în noaptea Anului Nou dracii își părăsesc cuibul pentru a se duce la biserica lor (biserică, am spus bine, că mânăstire nu fac), a stat la pândă și, după ce au ieșit toți, a intrat în

văgăună. Pentru ca să fie mai în siguranță, și-a luat cu ea pruncul de lapte, suflet nevinovat care poate folosi ca talisman în fața spurcăciunilor cu coarne. A bâjbâit ea cât a bâjbâit pe sub pământ, până ce a ajuns la pivnița cu comori. A lăsat pruncul jos, a umplut pestelca de mai-mai să se rupă și a deșertat-o de câteva ori afară. Când să meargă pentru cea din urmă oară, iaca dracii s-au întors de la liturghia lor, care, se vede treaba, dura mai puțin decât o ședință de sindicat, și ea n-a mai putut să intre să-și ia copilul lăsat lângă comori. N-a mai avut ce face și a plecat, dar când s-a întors anul următor l-a găsit teafăr și sănătos, așa cum îl lăsase. Bucuroasă, și-a luat copilul și a părăsit bârlogul drăcesc, nu însă înainte de a mai umple încă o dată pestelca. Dar când a ajuns afară a văzut că aurul din pestelcă s-a prefăcut în pietre și tot pietre a găsit și acasă în locul comorilor pe care le ascunsese din celălalt an.

După această întâmplare nu s-a mai auzit nimic despre comorile din groapa dracilor. De unde și concluzia că pe ce pune femeia mâna...

În afară de draci, uriașii prezintă procentul cel mai mare al populației sub-pământene din Țețina.

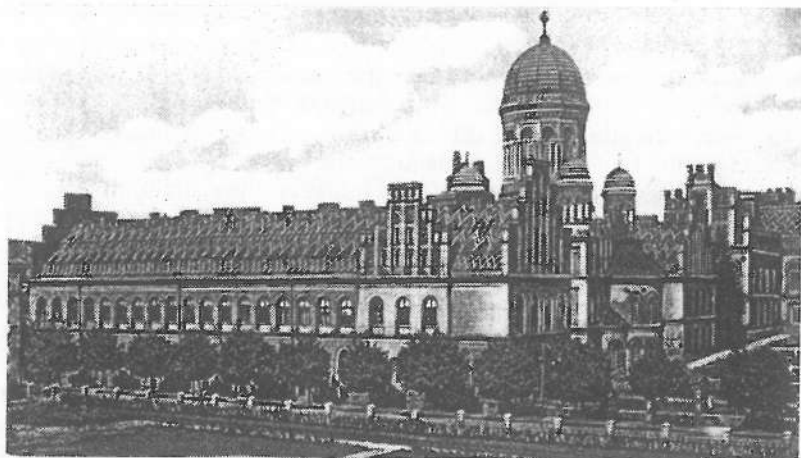
Ba chiar se spune că la începutul începutului, toată această parte de țară ar fi fost stăpânită de un uriaș, care, la moartea lui, a lăsat doi feciori. Aceștia, sfădindu-se pentru moștenire, s-au tras pe două dealuri, unul la Țețina și al doilea peste Prut, la Dealul Moscovului și au hotărât ca Prutul să le fie graniță între moșii. Însă de împăcat tot nu s-au împăcat din întregul sufletului și, pentru distracție, mai zvârleau din când în când cu stânci unul în celălalt. O stâncă, fiind mai grea, n-a mai ajuns până la țintă și a căzut la mijloc de cale, la Lentești, unde se poate vedea și în zilele noastre, într-un loc mlăștinos, în care nu se mai găsește altă piatră.

Alt uriaș s-a luptat cu un viteaz pentru o zână la poalele dealului și până la urmă a fost răpus. Sângele curs din trupul namilei a umplut toată poiana, care, de atunci, a început a fi cunoscută sub numele de Poiana Roșă, de la care se trage și numele satului Roșa sau Roșișa.

Dar cel mai năstrușnic dintre toți uriașii a fost, fără îndoială, Păvălucă. Despre acesta, amintirea oamenilor spune că era când uriaș, când rege păgân. El avea mai multe cetăți, dar cea mai dragă îi era Țețina. Păvălucă era tare atrăgător; mic (pe cât de mic putea fi un uriaș), burtos și foarte sprâncenat. Avea niște sprâncene atât de mari și grele, că trebuia să le dea peste cap sau să le anine după urechi dacă vroia să-și ridice pleoapele. Treaba asta însă o făcea foarte rar, mai întâi pentru că era foarte dureroasă și, apoi, privirile lui aruncate peste țărini aduceau secetă și mari necazuri supușilor. Ca să scape de pacoste, oamenii, știindu-l lacom de bogății, i-au adunat aur și pietre scumpe și, de atunci, Păvălucă stă pe comori, se uită printre gene la comori și lumea are pace.

Dar nu numai personajele fantastice au loc în legendele și poveștile minunate ale meleagului, ci și oamenii, cu problemele lor zilnice, transpuse, desigur, în aceeași imagistică de basm. Iată două exemple:

O poveste veche tare spune că mai de mult, când cetatea era încă în picioare, trăia în ea un grof bătrân și foarte amărât, pentru că i-a murit grofița. Feciorul lui, groful cel tânăr, s-a dat în dragoste cu nevasta unui vânător de-al cetății. Dar vânătorul a prins de veste și l-a ucis. Atunci groful cel bătrân a vrut să-l ucidă și el pe vânător. Apoi s-a răzgândit și i-a promis vânătorului că îl iartă, dacă se prinde să cotrobăie prin toate pivnițele părăsite ale cetății și să-i aducă de acolo un semn, ceea ce n-a izbutit nimeni, până atunci, căci nimeni din câți au intrat n-au mai ieșit. Vânătorului, care până la urmă tot cu o moarte avea să se aleagă, nu i-a fost greu să cadă la învoială.



Cernăuți – Reședința Mitropolitană.

S-a slobozit în pivniță, dar în loc de mușegaiuri și de întunerice, s-a trezit într-o mare de lumină și învăluit în felurite miresme plăcute. Jur-împrejur, pereții înalți erau îmbrăcați în aur. În mijlocul încăperii stătea, pe un tron înalt, cioplit în piatră, un moșneag cu plete albe, înconjurat de o droaie de pitici. Vânătorul i-a povestit moșneagului ce-l aduce și ce condiție are de îndeplinit pentru întoarcere. Atunci bătrânul i-a dat o cutiuță și i-a spus să i-o ducă semn grofului. Nici n-a isprăvit moșul bine vorba, că s-a iscat o furtună cu trăsnete din acelea cum numai pe culmea Țețina scapără și vânătorul s-a trezit iarăși în fața grofului, cu cutiuța în mână. Când a deschis cutiuța, groful s-a dat înapoi speriat: înăuntru era inelul cu pietre prețioase cu care o îngropase pe nevastă-sa. Pe patul de moarte, grofița îi promisese că, în ziua când îl va amenința o mare nenorocire, îi va trimite inelul de pe celălalt tărâm, să știe să se ferească. Așa a fost iertat vânătorul.

Și să încheiem șirul istoriei, așa cum a fost el consemnat de spiritul popular, cu o poveste care circulă în zona satului Șipeniț, în județul Cernăuți, la nord de Prut.

Se spune că prin părțile acelea, acolo unde astăzi sunt doar bălțării întinse, pe care visează floarea de nufăr, destul de rară prin aceste locuri, era mai de mult un sat mare și bogat. Dar locuitorii lui, în trufia bogăției lor, au uitat de Dumnezeu și n-au ținut, după buna-cuviință, postul mare. Supărat foarte de necredința lor, Dumnezeu a dat poruncă de pedepsire și satul s-a scufundat sub ape. Uneori, clopoțele cele mari din turla bisericii înecate cheamă sufletele celor morți la vecernie, dar cei vii nu le aud decât foarte rar și numai dacă îndeplinesc anumite condițiuni de curățenie spirituală, de credință și pioșenie.

Ceea ce este interesant de remarcat este faptul că această poveste are un corespondent în zona Adâncata, la treizeci de kilometri sud de Cernăuți, unde au fost de asemeni găsite vestigiile unei civilizații autohtone, coborând până în neolitic.

*

* *

Desigur, toate aceste legende au o haină de imaginație populară, dar oricare cercetător de bună intenție va fi de acord că în fiecare poveste, dacă este în spiritul și

tradiția locului, există un sâmbure de adevăr cu o anumită semnificație istorică. De exemplu, legenda uriașului Păvălucă; cine știe amintirea câtor „Raubritter“, cărora populația a trebuit să le plătească haraci, păstrează în cuvintele ei!

Dar istoria trebuie rescrisă din cioburi și se cere nu numai pricepere de restaurator, ci și mult bun-simț și dreaptă judecată.

Nu se arată verosimil ca Cernăuțiul să fi fost un burg străin, în jurul căruia să se fi așezat băștinașii, cum s-a întâmplat lângă cetățile Siret și Suceava. Și comparația nici nu trebuie făcută, pentru că acelea, în primul rând, erau cetăți românești, nicidecum ale unor neamuri de peste mări și țări.

Oricum, de când avem mărturii scrise, nesfârșitele păduri din împrejurimile Țeținei, cu pâraiele lor zglobii și poienile de frumoase, au fost stăpânite de neamuri românești ca Mănescu, Murguleț, Costin, Moțoc, Căpățână, Niculiță... Oare mai știe cineva dintre contemporani unde a fost odinioară Fântâna Luminoasă, atestată documentar la marginea unui stâlp de moșie? Sau Piscul cu Bouri dintre Mihalcea și Cernăuți, numit așa după copacii care purtau în coaja lor stema țării, arsă cu fierul roșu, ca să știe unde se întâlnesc drepturile a doi stăpânitori de pământuri?

Să nu ne amăgim cu cele câteva hrisoave târzii, din secolele patrusprezece și cincisprezece, în care se amintește de un staroste și un târg al Țeținei. Ba chiar avem știre și de un staroste Hodcu, pârcălab de Țețina pe la 1404, după care, în scurt timp, demnitarul locului devine „staroste de Cernăuți“, titlatură păstrată până la venirea austriecilor. Indiferent cum am privi lucrurile, „Târgul Țeținului“, așa cum i se spunea de la început, nu poate fi altul decât Cernăuțiul, așezat la vale, la 7–8 kilometri de cetate, la vadul Prutului, acolo unde trecea drumul mare al neguțătorilor ce veneau din țările Răsăritului și se îndreptau prin Liov spre târgurile de la miazănoapte. Aici, apele pârăului Rudei și cele ale Clocuștei au netezit malul râpos al Prutului dintre ele, înlesnind trecerea dintr-o parte în cealaltă, născând un ghem de drumuri în jurul căruia siliștea omenească a fost doar o consecință.

Mai întâi bordeiul podarului...

... apoi un sat ceva mai răsărit...

... și Târgul Cernăuți.

Așa se pare a se tâlcui începutul începuturilor.

(Va urma)

Bucovina – procese istorice și sociale

DEMOCRAȚIE – ORIGINI, EVOLUȚIE, CARACTERISTICI ȘI PERSPECTIVE*

Acad. Vladimir Trebici

București

EXPLICAȚIE

Acceptând invitația Consiliului director al Societății noastre de a conferența despre „Democrație”, mi-am asumat o grea răspundere, sentiment amplificat de subtitlul „Origini, evoluție, caracteristici și perspective”. În ciuda denotației și conotației, termenul de democrație include noțiuni care aparțin mai multor științe care, evident, nu pot fi stăpânite de o singură persoană, cu atât mai puțin de cel ce vă vorbește.

În fond, este vorba de istoria politică și a instituțiilor, de istoria mentalităților – capitolul cel mai dinamic al istoriografiei contemporane – de dreptul constituțional, de psihologia socială și de multe alte discipline. Nu se afirmă tot mai des, cu deplină justificare, că democrația se „învață”? Fiindcă nu este suficient enunțul democrației; mai importantă este traducerea în viață a principiilor democrației, a legislației care o însoțește.

Voi aminti ceva din propria mea experiență. În perioada studenției mele la Universitatea din Cernăuți, profesorul Romul Cândea, titularul cursului de istorie universală, ne-a vorbit doi ani la rând despre Revoluția franceză din 1789 și epoca lui Napoleon, într-atât de importantă i se părea profesorului Revoluția franceză, care a pus capăt regimului feudal și a deschis calea unui nou regim politic, care avea să cucerească Europa și istoria contemporană.

La rândul său, profesorul Traian Brăileanu, titularul cursului de „sociologie, politică și etică”, ne-a prezentat pe larg, în cadrul cursului de doctrine politice, teoriile lui Platon și Aristotel, legate de democrația ateniană.

Și nu în ultimul rând, am auzit cursul de „drept constituțional” al profesorului George Alexianu**.

Epoca la care mă refer – 1933–1937 – asista deja la acțiuni de contestare a democrației, la instalarea regimurilor totalitare – cel comunist în Rusia sovietică, cel

* Comunicare ținută de acad. Vladimir Trebici la Congresul al IV-lea al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Rădăuți, 29 august 1998.

** Eminentul jurist G. Alexianu (1897–1946), fost guvernator al Transnistriei, a fost judecat în același lot cu mareșalul Ion Antonescu, condamnat la moarte, executat la 1 iunie 1946. Profesorul Traian Brăileanu (1882–1947), ministru în guvernul legionar, a murit la 3 octombrie 1947, la închisoarea din Aiud.

nazist în Germania, cel fascist în Italia, dictatura lui Salazar în Portugalia, a lui Franco în Spania. Nici România nu a fost scutită de asemenea tendințe: spre sfârșitul deceniului al patrulea, se instalează dictatura regelui Carol al II-lea, apoi dictatura legionară, dictatura generalului Ion Antonescu. Ce-a urmat după 1944 și s-a menținut până în 1989 este prea bine cunoscut.

Revenirea la democrație este un proces îndelungat, nelipsit de convulsii. Nici în statele democratice clasice democrația nu a stat pe loc; evoluțiile foarte rapide în perioada postbelică arată clar aceste tendințe, iar perspectivele descrise de către politologi, în variate scenarii, ne arată că democrația mileniului III va fi diferită de reprezentarea cu care ne-am obișnuit.

PUȚINĂ ETIMOLOGIE

Desigur, nu voi putea trata subiectul meu decât fragmentar, în manieră impresionistă. Considerațiilor preluate din cărți le voi adăuga unele observații și constatări, ca martor al perioadei interbelice în Bucovina istorică. Mai mult, mă interesează geneza clasei politice în Bucovina, a intelectualității românești, a rolului ei în viața politică.

Să luăm problemele în mod sistematic, începând cu unele lămuriri etimologice. Pentru Europa noțiunea de democrație a fost ilustrată de democrația ateniană, care a cunoscut înflorirea maximă pe vremea lui Pericle. Analiza ei o găsim în special la Platon, care ne-a propus de altfel și o „republică ideală“. Ea se găsește și la alți gânditori sociali, la istorici – mă refer în special la Tucidide.

Termenul de democrație – cum putem afla din orice enciclopedie sau dicționare – se compune din: $\delta\eta\mu\sigma$ – popor, dar și teritoriul ocupat de un grup de locuitori; $\chi\rho\alpha\tau\sigma$ – putere.

Prin urmare, într-o formă reducăționistă, democrația este acel regim politic în care puterea aparține poporului. Antinomia democrației ar fi, în antichitate, tirania, uneori oligarhia, iar în timpurile moderne, dictatura, în diferitele sale variante – a unui grup, a unei persoane, a unui partid politic.

Termenul de $\delta\eta\mu\sigma$ îl găsim în diferite combinații. Cel mai cunoscut este cel de democrat și de demagog, a cărui semantică a evoluat mult.

La greci, $\delta\eta\mu\alpha\gamma\omicron\gamma\iota\alpha$ înseamnă arta de a conduce poporul, în particular câștigându-i favoarea, iar $\delta\eta\mu\alpha\gamma\omega\gamma\omicron\varsigma$ persoana care conduce sau guvernează poporul. Nu oricum, ci cel care captează favoarea poporului, oratorul, șeful unui partid popular.

Pentru Aristotel, un *demagog este lingușitorul poporului*.

Mai este și termenul de aristocrație. Αριστοκρατία – este guvernul celor mai puternici, al celor vrednici.

„ $\alpha\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ – cel mai bun; superlativ de la $\alpha\gamma\alpha\theta\omicron\varsigma$ – bun. După Platon, $\alpha\rho\iota\sigma\tau\omicron\kappa\rho\alpha\tau\iota\alpha$ guvernul celor mai buni, *guvernul ideal*.

PUȚINĂ ISTORIE

Am spus că democrația are un caracter istoric. Pentru un scurt excurs istoric trebuie să precizăm că dacă *democrația este puterea poporului*, este nevoie să arătăm

ce se înțelege prin *popor*, care sunt mijloacele prin care poporul conduce, cum se exercită suveranitatea poporului.

Desigur, distanța care separă democrația *ateniană* de democrația *engleză* sau de orice democrație modernă este considerabilă. Egalitatea în drepturi și participarea la conducerea treburilor publice în Atena erau atributele cetățenilor liberi, organizați pe $\delta\eta\mu\omicron\sigma$ și nu se extindeau asupra metecilor și sclavilor. Vrând-nevrând, ajungem la noțiunea de structură de clasă, mai general, structură socială.

În Evul Mediu, nu poate fi vorba de democrație, decât în cazuri strict particulare. Nici chiar democrația florentină nu poate fi citată. Să ne gândim la timpurile lui Dante, izgonit din Florența.

Se invocă adesea democrația engleză, făcându-se referire la Magna Charta Libertatum, din 1215; ea este însă un episod în cadrul luptei dintre nobili și regele Ioan Fără de Țară care nu antrenează cu nimic celelalte clase sociale. Recitirea romanelor din Waler Scott este instructivă în această privință.

Apariția burgheziei, legată de revoluția industrială – prezentă în primul rând în Anglia – dă un nou conținut democrației. Chiar celebrul „Habeas corpus” din 1679 („să păstrezi corpul”) prin care nici un cetățean nu putea fi arestat fără un act și deci care garantează libertatea individului, nu se aplica tuturor claselor.

În istoria democrației, un rol hotărâtor este atribuit Revoluției franceze din 1789. Ea a fost pregătită de o întreagă ideologie reprezentată mai cu seamă de enciclopediști, Montesquieu, d’Alembert, Didero, Voltaire și, mai ales, de J. J. Rousseau, cu al său *Contract social*.

Revoluția care a afirmat principiul „Libertate, egalitate, fraternitate” a zguduit regimul feudal din Franța (l’Ancien régime) și a însemnat triumful burgheziei. În ciuda regimului său autocrat, Napoleon a contribuit la răspândirea ideilor Revoluției franceze în întreaga Europă.

Cazul Statelor Unite în care democrația a fost proclamată în 1776, are nevoie de o explicație istorică particulară. Rolul lui Benjamin Franklin și G. Washington a fost hotărâtor. Influența franceză este pe deplin recunoscută. Un capitol special îl reprezintă rolul francmasoneriei.

Atât pentru Franța, cât și pentru Statele Unite importanță hotărâtoare au avut faimoasele „Declarații universale privind drepturile și libertățile cetățenilor”.

Bilanțurile publicate cu prilejul bicentenarului Revoluției franceze sunt contradictorii. Unii istorici francezi, nu neapărat cei monarhici, scot în evidență aspectele și consecințele negative. Paradoxal, A. Soljenițan, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, a rostit cuvinte aspre la adresa Revoluției franceze, ca și la adresa oricărei revoluții.

În Anglia, democrația s-a instalat și s-a perfecționat în mod pașnic. Regimul parlamentar – Camera Lorzilor și Camera Comunelor – a jucat – și joacă până astăzi – un rol hotărâtor, asigurând echilibrul între tradiție și inovație. Probabil nu toți cunosc faptul, aparent paradoxal, că Anglia nu are o Constituție scrisă. Că democrația este un proces, că nașterea ei nu este nicăieri ușoară, se poate vedea din evenimentele care au avut loc, în Europa, după 1789. Momentul cel mai important a fost Revoluția din 1848, izbucnită la Paris și Viena, care a cuprins în orbita sa și țările române. Fiindcă în acest an s-au sărbătorit 150 de ani, inclusiv în România, nu ne vom referi la acest eveniment. Vom face o scurtă mențiune, mai târziu, când ne vom referi la democrația din România.

CARACTERISTICILE DEMOCRAȚIEI

Întrebarea cea mai tulburătoare este următoarea: cum își exercită poporul puterea, suveranitatea sa, participarea la treburile publice?

În primul rând, poporul își alege reprezentanții săi, altminteri guvernarea nu ar fi posibilă. Este deci vorba de *votul* populației; care, în timpurile moderne, trebuie să fie universal, direct, fără nici o discriminare, secret. Din reprezentanții aleși se constituie organele puterii.

Dar, pentru aceasta, este necesară o legislație care să asigure exercitarea drepturilor cetățenilor, să garanteze aceste drepturi. În acest cadru, rolul cel mai important îl are Constituția, definită și ca lege fundamentală. Procedura ei de adoptare și de modificare are reguli speciale.

O democrație autentică presupune crearea statului de drept. „Nimeni nu este mai presus de lege“, se aude foarte des. Dar lucrurile nu sunt întotdeauna așa. Ca și „egalitatea“. Nu spunea Orwell, referindu-se la involuția sistemului comunist, că „toți cetățenii sunt egali, dar unii sunt mai egali“. În fabula lui Gr. Alexandrescu, câinii au proclamat egalitatea, dar nu și pentru... căței!

Or, reprezentanții aleși ai poporului formează puterea legiuitoare, deci Parlamentul, unicameral sau bicameral. Întrucât diviziunea muncii impune existența și a altor organe, se ajunge la cele trei organe ale puterii: *legislativ* (parlamentul), *executiv* (guvernul) și *juducătoresc*. Istoria democrației consemnează lupta pentru instaurarea principiului *separației puterilor în stat* – de la Montesquieu citire –, fiecare este autonomă și independentă, dar ele se controlează reciproc.

Ca formă, democrația poate fi o monarhie – neapărat constituțională – sau republică, aceasta putând fi parlamentară sau prezidențială.

În afară de alegerea reprezentanților săi, poporul poate recurge la referendum. Consultarea directă a întregului popor are loc în cazuri speciale.

Se poate deduce importanța raporturilor dintre organele centrale și cele locale ale puterii. Tendința generală, observabilă și în România, este *descentralizarea*. Vom atrage atenția că totul presupune *proces*, eliminarea inerției, ceea ce este întotdeauna de durată.

Exprimarea opiniilor și opțiunilor politice presupune existența pluripartidismului ca și a unei *prese*, căreia, pe drept cuvânt, i se spune a patra putere în stat.

S-ar părea că în aceste condiții totul ar funcționa perfect. Iluzie. În orice condiții, există o *putere* și o *societate civilă*, care își organizează propriile nuclee care să controleze puterea. Aici ar trebui plasate *organizațiile neguvernamentale*.

CAZUL ROMÂNIEI

Dacă facem abstracție de Regulamentul Organic din țările românești, prima Constituție în România este cea din 1866, pe care a jurat domnitorul Carol, mai târziu, rege al României. Este un moment important în istoria politicii a țării. El este precedat de Revoluția din 1848, de crearea unei clase politice, chiar dacă era firavă. Constituția din 1866, foarte avansată la timpul său, era copiată după Constituția belgiană.

În perioada 1866–1923, democrația în România se afirmă încet, dar ferm. Pentru această perioadă este de consemnat apariția pluripartidismului. Scena era

dominată de Partidul Conservator și Partidul Liberal, cu unele dizidențe. Era expresia structurii sociale a României.

Democrația din această perioadă poate fi binecunoscută grație studiilor istorice, juridice, memoriilor oamenilor politici. Ea mai poate fi cunoscută și grație schițelor și pieselor lui Caragiale.

Episodul cu republica din Ploiești, din 1870, la care a participat și Caragiale, se încheie cu scena memorabilă, când armata „zugrumă tână republică”. Reprezentantul ei, polițaiul Stan Popescu, care, după emoții și chefuri, dormea cu capul pe masă în birou, când este întrebat de ofițerul pus să restabilească ordinea „cine te-a pus aici”, răspunde, cu ochii cârpiți de somn, fără ezitare, cu demnitate: „Boborul!” Același Stan Popescu devine agentul electoral al Partidului Liberal, al lui C. A. Rosetti, evoluție absolut normală.

O Constituție modernă, cuprinzătoare, a fost cea din 1923, care proclama votul universal, direct, secret, consfințind totodată monarhia constituțională.

Un act important a fost *reforma agrară*, împrăștierea țaranilor. Un fenomen pe care îl cunosc din epocă a fost apariția mai multor partide. Partidul Conservator, expresie a moșierilor, părăsește scena. Ea este dominată de Partidul Național Liberal – epoca Brătienilor – de Partidul Național Țărănesc, rezultat din fuziunea partidului lui Maniu și al lui Mihalache.

Foarte popular a fost partidul generalului Al. Averescu (Partidul Poporului sau partidul averescan), intrat apoi în desuetudine.

N. Iorga a avut și el o scurtă perioadă de glorie politică. Apar și alte partide. Spre sfârșitul perioadei interbelice apar partidele naționaliste extremiste, cea mai activă fiind Mișcarea Legionară. Din 1938, România cunoaște dictaturile: prima, a regelui Carol al II-lea.

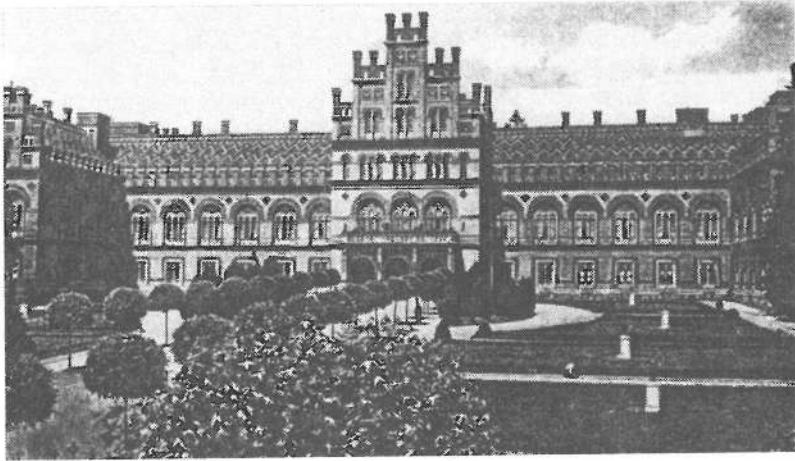
BUCOVINA

La 80 de ani de la Unirea Bucovinei cu România, retrospectiva permite o analiză mai nuanțată, judecățile pot căpăta un plus de obiectivitate. În ultimii ani, informațiile sunt mai bogate. Am încercat și eu să-mi spun părerea în legătură cu evenimentele și unele stări din Bucovina interbelică*.

Ne vom referi aici numai la democrație și la viața politică din perioada interbelică.

După 143 de ani de stăpânire austriacă, Bucovina, revenită la Patria-Mamă, se integra în România-Mare. Ea venea cu o moștenire – pozitivă și negativă –, care includea economia, cultura și administrația. Analiștii sunt de acord că principalul câștig s-a înregistrat în domeniul învățământului. La recensământul din 1930, Bucovina se situa, împreună cu Banatul, pe primele locuri ale nivelului de instruire. Un alt aspect pozitiv a fost cel dobândit de pe urma administrației austriece – instituții solide (Grundbuch) – respectul legalității, legalitatea tuturor în fața legilor, indiferent de starea socială, naționalitate și religie. De aici, conviețuirea interetnică și interconfesională, care este evocată și astăzi ca model.

* *Intelectualii români și Unirea Bucovinei cu România*, în *Revista de istorie militară*, nr. 5, 1998.



Cernăuți – Reședința Mitropolitană.

Care au fost reacția populației și comportamentul politic al intelectualilor și, respectiv, al clasei politice? Figurile reprezentative au fost Iancu Flondor și Ion Nistor. Primul a fost omul providențial al Unirii. Concepția lui era de menținere a unei anumite autonomii a Bucovinei, ca tranziție spre integrarea totală. Iancu Flondor avea în vedere nu numai mentalitatea bucovinenilor, dar și structura multietnică și multi-confesională a populației provinciei.

Ion Nistor, la data Unirii, profesor universitar și membru al Academiei Române, cu un stagiul de câțiva ani în Vechiul Regat, în timpul primului război mondial, avea o concepție întrucâtva diferită de cea a lui Iancu Flondor. El aderase fără rezerve la concepția politică a lui Ionel Brătianu, pledase pentru unirea fără rezerve a Bucovinei cu România și pleda pentru o integrare rapidă a fostei provincii habsburgice. De aici, o anumită rigiditate față de problema minorităților din Bucovina.

Constituția României din 1923, cu proclamarea drepturilor și libertăților, inclusiv a drepturilor minorităților, a fost bine primită de populație, de toate straturile sociale. Reforma agrară și împroprietărirea țăranilor – indiferent de minoritate – au fost percepute ca acte de justiție socială. Mai delicată a fost percepția țăranilor în legătură cu ordinea publică (jandarmul) și fiscalul (perceptorul), dar nu de natura celei înregistrată în Basarabia. În amintirea celor mai vârstnici a rămas, ca un ecou neplăcut, acel „Aplică-i Constituția”, adică bătaia, în jargonul poliției, al armatei.

Dar viața politică? După o scurtă euforie generată de partidul generalului Averescu, partidul cel mai puternic a devenit Partidul Național-Liberal, al cărui președinte, în întreaga perioadă până în 1938, a fost profesorul Ion Nistor, parlamentar în toate legislaturile, ministru, rector al Universității. De aceea, o bună parte a intelectualilor români din Bucovina erau liberali. Fondul religios ortodox-român, cu imensa sa bogăție, făcea parte din sfera de influență a liberalilor. Cazul mitropolitului Nectarie Cotlaciuc (1924–1935) este instructiv.

Averescanii, după succesul din 1926, și-au pierdut rapid popularitatea. Două personalități: profesorii universitari Radu Sbiera și Romul Cândea și un politician: Dori Popovici.

În schimb, din 1927/28 se afirmă pe scena politică național-țărăniștii. Președintele pentru Bucovina: prof. Theofil Sauciu-Săveanu, care a fost și ministru al Bucovinei. De remarcat că datorită programului său, avea o mai mare audiență în rândul minorității ucrainene.

Influent era și Partidul Social-Democrat, datorită tradiției sale austriece.

În 1930, a luat ființă și organizația P. N. L. Gheorghe Brătianu. Reprezentantul pentru Bucovina era profesorul Grigore Nandriș. O anumită audiență aveau georgiștii în rândul intelectualilor.

Alte formații politice – iorghiştii, iunioniștii – nu au avut prea multă importanță.

Și în Bucovina, ca și în întreaga Românie, democrația se învăța și se traducea în viață, cu greutățile pe care nu le evocăm aici.

Un fenomen nou a fost apariția mișcărilor de extremă dreaptă, în speță a cuzismului și legionarismului. Ce-a urmat după 1938, am spus în altă parte. Asupra Bucovinei s-a abătut tragedia din vara anului 1940.

Se poate spune că în Bucovina s-a creat o elită politică? Răspunsul nu poate fi afirmativ, deoarece viața a fost dominată de politicianism.

Crearea unei clase politice – deziderat puternic resimțit în România după Decembrie 1989 – presupune exercitarea nestânjenită a democrației, educația civică, perceperea clară a responsabilităților oamenilor politici față de interesul național – am evitat termenul de patriotism –, participarea societății civile.

Problema se pune, în condiții particulare, pentru românii, ajunși minoritari, în Ucraina. Despre această problemă, atât de importantă, mi-am spus părerea la Colocviul de la Brașov, organizat de Fundația Culturală Română (la 1 iunie 1998).

Nu am amintit problema majorității și minorității în democrație. O aplicație, de tipul unui extemporal, trebuie să fie Congresul al IV-lea al Societății noastre.

BUCOVINA, 1941: ROMÂNII ȘI NAȚIONALISMUL UCRAINEAN

Vitalie Văratec

București

La 26 septembrie 1941, în plină ofensivă a trupelor germane și ale statelor aliate Reich-ului împotriva armatelor sovietice, Direcția Generală a Poliției de la București, dând curs unei informații a Inspectoratului de Poliție Cernăuți, semnala că, de curând, ucrainenii „au fost solicitați de către autoritățile germane, din acel oraș, să întocmească un memoriu, în care să arate motivele care i-ar putea îndreptăți să ceară, pentru Bucovina și Basarabia de nord, o guvernare mixtă germano-ucraineană”¹. Îndemnul nemților nu s-a lăsat mult așteptat și, potrivit aceleiași surse, „la data de 15 septembrie a. c., organizația naționaliștilor ucraineni OUN, din Bucovina și Basarabia au înaintat un memoriu reprezentanților autorităților germane din Cernăuți”². O primă opinie asupra caracterului acestui document era formulată de către poliția română prin concluzia că „memoriul are conținut tendențios și este bazat pe fapte și date eronate”³.

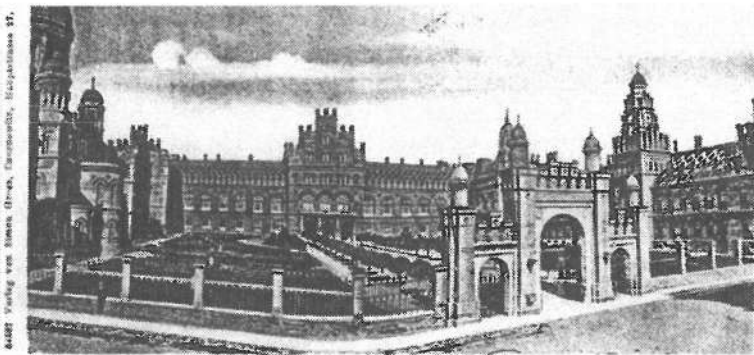
Nu vom analiza în detaliu memoriul ucrainean, deoarece o astfel de analiză a fost făcută în chip strălucit, pe urmele proaspete ale apariției acestuia, ci ne vom limita doar la reproducerea integrală a lui (vezi Anexa nr. 3), publicând răspunsul special redactat cu această ocazie de către istoricul bucovinean Ion Nistor (vezi Anexa nr. 4), profesor universitar, cunoscut autor a numeroase studii, monografiilor și volume de documente consacrate istoriei Bucovinei, apreciat de către N. Iorga ca fiind cel mai de seamă istoric român al acestei provincii⁴. Precizăm că la prima vedere pare incredibilă emiterea unui asemenea memoriu în perioadă de război și în condițiile prezenței administrației române în partea de nord a Bucovinei, revenită la patria-mamă după un an de regim sovietic. Faptul ar putea să provoace mai multe semne de întrebare în problema dată, anume dacă statul român cu adevărat exercita un control efectiv și deplin asupra teritoriilor pierdute în iunie–iulie 1940 și recucerite în urma unor lupte grele din vara anului 1941. Urmând această logică, suntem în drept să ne îndoim în mod serios de loialitatea și sinceritatea politicii Germaniei naziste, care în acel moment avea întreg concursul și sprijinul armatei române în confruntarea militară cu Rusia bolșevică. Abia mai târziu, după convorbirile purtate de către Mihai Antonescu cu conducătorii Reich-ului, guvernatorul român al Bucovinei, general Corneliu Calotescu, a fost asigurat că poate să acționeze fără rezerve în această problemă. Astfel, într-o notă confidențială adresată guvernământului de la Cernăuți, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, Gh. Davidescu, comunica că pe nota Direcției Generale a Poliției, prin care era prezentat memoriul naționaliștilor

ucraineni, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, M. Antonescu, a pus următoarea rezoluție: „Domnul General Calotescu să ia măsurile cerute de legi și siguranța noastră publică și națională, fără nici o grijă: am discutat chestiunea la Berlin”⁵. Deci partea germană nu a fost străină de intenția ucraineană îndreptată împotriva autorităților române, împotriva populației românești din Bucovina și nordul Basarabiei. Numai după discuțiile purtate la cel mai înalt nivel între reprezentanții guvernelor român și german, administrația română a putut interveni nestingherit la apărarea intereselor naționale și statale. Această politică a Germaniei dezvăluia intenția de permanentizare a situației create de URSS prin organizarea, la 7 august 1940, a regiunii Cernăuți în cadrul unei formațiuni statale-satelit ucrainene, aflată până în vara anului 1941 sub control direct sovietic și cu perspectiva trecerii treptate a acestei „creații staliniste” sub tutela Germaniei.

Deși izvoarele și documentele timpului au pus în circulație, iar istoriografia a preluat noțiunea de „teritorii dezrobite” pentru Basarabia și partea de nord a Bucovinei în vara anului 1941, cazul memoriului ucrainean de la Cernăuți este un exemplu concludent că soarta acestor provincii românești rămânea destul de incertă până la încheierea războiului. Chiar dacă regimul hitlerist ajunsese la o confruntare deschisă cu puterea sovietică, orientarea antiromânească a politicii sale nu suferise prea multe modificări. La fel ca și URSS, Germania nazistă încerca să monteze naționalismul ucrainean împotriva românilor din Bucovina.

Pentru a nu rămâne la nivelul doar a unor supoziții se impune abordarea documentelor din arhivele germane. Relevante în acest sens sunt rapoartele serviciilor secrete hitleriste de pe frontul de Est din sectorul Bucovinei în primele săptămâni ale războiului antisovietic (vezi Anexa nr. 1 și Anexa nr. 2)⁶, în special preocupările acestor servicii privind relațiile româno-ucrainene, tendința lor de a prezenta interesele românești din Bucovina într-o lumină defavorabilă, în pofida faptului că soldații români luptau cot la cot cu soldații germani împotriva armatei roșii. Această informație, odată prezentată la Berlin, contribuia în mod considerabil la deformarea imaginii României, a politicii statului român în ochii conducătorilor naziști, stăpâni pe moment în Europa dar mai ales la constituirea unui curent general antiromânesc în structurile superioare de partid și de stat ale Reich-ului. Astfel, deși recunoșteau comiterea de către ucraineni a unor acte de violență împotriva administrației române, serviciile germane comunicau la Berlin în acele zile ale începutului de război că „românii, pe măsura posibilității, ar fi încercat să slăbească grupul ucrainean din Bucovina”. Autorii raportului din 1 august 1941 apreciau că „nordul Bucovinei, mai devreme sau mai târziu, va fi pierdut în Ucraina”. Confruntarea româno-ucraineană fiind considerată ca un fenomen de durată, se strecura ideea divizării Bucovinei după principiul etnic și se evidențiau speranțele ucrainenilor „ca germanii să intervină și să-i cheme pe români la ordine”⁷.

În celălalt raport al Poliției securității și al serviciului secret german, emis cu câteva zile mai târziu (3 august 1941), a fost inclus un compartiment special intitulat „Asuprirea ucrainenilor din nordul Bucovinei”, în care se insista asupra „accentuării continue a presiunii românești” și se făcea caz de pretensele acțiuni violente ale autorităților locale române îndreptate împotriva ucrainenilor. Concluzia finală se reducea la ideea unui conflict deschis româno-ucrainean cu caracter aproape iminent⁸. Din cele relatate mai sus, se poate conchide că memoriul naționaliștilor ucraineni nu a fost un fapt accidental, ci mai degrabă rezultatul atitudinii părtinitoare a serviciilor militare germane prezente în Bucovina după retragerea bolșevicilor.



Gruss aus Cernowitz. Topavoronta 25.6. Erzbischöfliche Residenz.
 Handwritten text in German and Romanian: "Handwritten text in German and Romanian, mentioning dates and names, possibly related to the residence or the author of the postcard."

Cernăuți – Reședința Mitropolitană.

Însăși sursele germane confirmă opinia organelor de poliție românești de la Cernăuți despre implicarea directă a părții germane și inițiativa acesteia de a îndemna pe conducătorii comunității ucrainene să ceară înlăturarea administrației române din nordul Bucovinei la 1941.

NOTE

1. Arhivele MAE (București), fond *Conferința Păcii de la Paris*, vol. 125, f. 132.
2. *Ibidem* (vezi și *Anexa 3*).
3. *Ibidem*.
4. Dintr-o adresă a Cabinetului Militar al Consiliului de Miniștri din 22 noiembrie 1941 către Ministerul Afacerilor Străine, aflăm că inițiativa pentru redactarea răspunsului la memoriul ucrainean de către Ion Nistor a aparținut șefului statului, mareșalul Ion Antonescu, care „a dispus ca domnul profesor I. Nistor să întocmească un răspuns sintetic, clar, bine documentat și sprijinit pe argumente științifice destinat să răstoarne toată argumentația acestor intrigi” (Arhivele MAE, fond *Conferința Păcii de la Paris*, vol. 125, f. 244).
5. *Ibidem*, f. 132.
6. Bundesarchiv (Berlin), fond *R 58/215*, f. 139–140, 183–185.
7. *Ibidem*, f. 139 (Aceeași și în *Anexa 1*).
8. *Ibidem*, f. 184 (Aceeași și în *Anexa 2*).

Anexa 1

III. DIN RAPORTUL ȘEFULUI POLIȚIEI SECURITĂȚII ȘI AL SERVICIULUI SECRET PRIVIND EVENIMENTELE DIN TERITORIILE ADMINISTRATE PÂNĂ LA 22 IUNIE 1941 DE CĂTRE URSS ȘI OCUPATE DUPĂ ACEA DATĂ DE CĂTRE TRUPELE GERMANE ȘI CELE ALIATE LOR.

Berlin, 1 august 1941

2) Referitor la chestiunea ucrainenilor în Bucovina

Din primele zile ale ocupației a fost clar că românii vor încerca să slăbească pe cât posibil grupa populară ucraineană.

În toate proclamațiile și anunțurile din partea românească nu se vorbea nimic despre populația ucraineană din nordul Bucovinei. Persecutarea populației ucrainene a început după o vreme.

Mai întâi au avut loc amenințări, bănuieli politice („Toți ucrainenii sunt bolșevici“) și jefuiri. Arestările au început abia cam pe la 10 iulie. Ocazional, unii ucraineni au și fost împușcați de jandarmi.

Tensiunea româno-ucraineană este periculoasă din mai multe pricini.

Ea împovărează mai întâi de toate relațiile germano-române, cât și cele germano-ucrainene. Ucrainenii așteaptă ca Germania să intervină și să-i cheme la ordine pe români. Întrucât aceasta nu are loc, la ucraineni apare teama că vor fi părăsiți de către germani. Pe de altă parte, românii se tem că Reich-ul se va folosi de ucraineni împotriva lor și se va amesteca în relațiile statului românesc. În ultimele zile chestiunea ucraineană amenință să devină periculoasă încă și din alt motiv. În urma unor comunicări survenite din munți și din alte localități, aflăm că țărani ucraineni au omorât jandarmi români și au fugit în păduri. În alte comune, la granița galițiană, țăraniii trimit copiii și femeile lor peste hotar și se pregătesc și ei înșiși să fugă. Tineretul ucrainean încearcă să treacă în grupuri granița galițiană, pentru a intra în legiunea ucraineană. În această situație trebuie prevăzută izbucnirea unei crize nemijlocite, în cazul că nu se vor lua la timp măsurile potrivite, care ar putea să aducă destinderea. În afară de asta, nu poate fi ignorat faptul că și din partea ucraineană se comit greșeli tactice în Bucovina, care justifică o puternică reacție din partea românească. Organizația naționaliștilor ucraineni urmărește în Bucovina scopuri iredentiste. O aplanare a situației create cu statul român în fond nu le este convenabilă ucrainenilor. Opinia românească cunoaște prea bine acest lucru. Se consideră că Bucovina nordică mai devreme sau mai târziu se va pierde în Ucraina, dacă nu se va reuși lichidarea chestiunii ucrainene.

La o aplanare a contradicțiilor pe o durată mai lungă de timp nu se poate conta: sau Bucovina va fi împărțită conform opiniei poporului, sau urmează o strămutare a populației ucrainene care trăiește aici. În alt caz poate să apară un conflict de lungă durată între ucraineni și români. Din partea ucraineană însăși a fost deja indicat, în repetate rânduri, că ar dori să se retragă în Ucraina, în cazul că Bucovina ar reveni definitiv la România.

BUNDESARCHIV (Berlin), fond R 58/215, f. 139–140.

(Traducere din germană)

Anexa 2

IV. DIN RAPORTUL POLIȚIEI SECURITĂȚII ȘI AL SERVICIULUI SECRET GERMAN PRIVIND EVENIMENTELE DIN TERITORIILE ADMINISTRATE PÂNĂ LA 22 IUNIE 1941 DE CĂTRE URSS ȘI OCUPATE DUPĂ DECLANȘAREA LUPTELOR ÎN EST DE CĂTRE TRUPELE GERMANE ȘI ALIATE.

Berlin, 3 august 1941

6) Subjugarea ucrainenilor în nordul Bucovinei

Anchetările au demonstrat că chestinea ucraineană a continuat și în ultimele zile să fie încordată. În ciuda repetateilor tratative cu posturile românești, presiunea românească se intensifică în continuare. Se pare că pretinsa sau reala bunăvoință pe care o manifestă posturile de serviciu românești superioare referitor la chestiunea ucraineană rămâne fără eficiență, întrucât polițistul simplu și postul de jandarmi nu se lasă sustras de la linia sa de constrângere politică a ucrainenilor.

Cea mai supărătoare este situația în sate. Ucrainenii sunt întemnițați în masă, ținuți sub arest fără interogatoriu și de cele mai multe ori sunt puși în libertate după un timp oarecare cu remarca, că, cică, a avut loc o „neînțelegere“.

În primul rând sunt arestați naționaliștii ucraineni. Dar până și ucrainenii care sunt inactivi din punct de vedere politic constituie o țintă, din cauza apartenenței lor naționale. Fiecare ucrainean, întâlnit pe stradă fără legitimație, este arestat, adus la Cernăuți, pentru ca apoi, dacă are noroc, să fie eliberat peste câteva zile. După cum se obișnuiește în România, este clar, fără multă vorbă, că într-o astfel de situație

jandarmii au prilejul să-și lichideze adversarii personali, să jefuiască după toate regulile pe locuitorii de la sate și să se lase mituiți.

Care pot fi consecințele – se vede din exemplul satului Doroșivți, unde plutonierul-major al jandarmeriei române, Betianu, a fost mituit de comuniștii și evreii din localitate ca să-l ucidă pe conducătorul raional al OUN, Zwizda.

În genere sunt plângeri că jandarmeria este mituită de evrei și instigată formal de aceștia împotriva ucrainenilor, care sunt îndeosebi detestați din cauza comportării lor antiiudaice. Aceasta a fost semnalată în mai multe comune. lucrurile coincid și se confirmă prin observări proprii.

Există un pericol absolut, că în astfel de împrejurări se poate ajunge la un conflict între ucraineni și români. În unele comune izolate țăranii ucraineni din cauza presiunii românești s-au refugiat în păduri și cu această ocazie au aplicat lovituri de foc, adică au atacat metodic posturile de strajă românești. În alte sate conducătorii ucrainenilor declară, pe de altă parte, că ei nu mai pot împiedica oamenii lor de la măsurile de răzbunare împotriva românilor. În aceste împrejurări apare necesitatea de a ordona urgent să se dea părții active a naționaliștilor ucraineni, care vor să ia parte în lupta împotriva bolșevicilor, posibilitatea de a pleca în Galiția, deoarece astfel va scădea primejdia unor ciocniri armate.

Bundesarchiv (Berlin), fond R 58/215, f. 183–185.

(Traducere din germană)

Anexa 3

MEMORIU INTITULAT *UCRAINENII, ELEMENT BĂȘTINAȘ DIN BUCOVINA* ȘI REDACTAT DE CĂTRE CONDUCĂTORII ORGANIZAȚIEI NAȚIONALIȘTILOR UCRAINENI DE LA CERNĂUȚI

15 septembrie 1941

COPIE

Teritoriul cuprins între râurile Ceremuș, Nistru și Suceava este o prelungire naturală a șesului ucrainean apusean.

Ucrainenii băștinași ai acestei țări au numit-o Bucovina, după bogăția pădurilor sale de fag.

Orașele Cernăuți, Rădăuți, Siret, Vășcăuți, Vijnița, Seletin, Sadagura, Zastavna, Cozmeni, Putila, Sulița Nouă, Storojineț și altele sunt de origine ucraineană. Locuitorii acestor orașe, cu excepția unui mare procent de jidani și de funcționari români trimiși de la București, sunt ucraineni.

Meseriașii și țăranii din Bucovina și Basarabia au împărtășit bucuriile și suferințele cu conașionalii lor din Lemberg, Poltava sau Lutsk.

Religia, obiceiurile, cântecele și portul este același pe Prut, pe Nistru, pe San, Bug, precum și pe țărmul Mării Caspice. Aproape la nici un popor mare limba nu este atât de unitară ca la ucrainenii.

Soarta însă a fost vitregă ucrainenilor și nu le-a dat în cursul istoriei conducători, care ar fi putut să organizeze și să cimenteze unitatea politică a acestei mari țări pe o durată mai lungă.

Numai sub Vladimir cel Mare, Sviatoslav cel Viteaz și Iaroslav Osmomysl Bucovina noastră a aparținut la statul ucrainean, iar mai târziu, când Bucovina a căzut sub suveranitatea turcă, influența ucrainenilor era încă așa de mare încât în tot timpul cât capitala Moldovei era la Suceava, limba ucraineană era limba oficială și de conviețuire.

Chiar și astăzi există în jurul Sucevei numeroase sate ucrainene (între 70–90 %) ca Măriței, Călinești, Călineștii lui Cuparencu, Călineștii lui Enache, Găureni, Hatna, Dărmănești, Sf. Ilie, Ipotești, Slobozia etc.¹

Când capitala Moldovei s-a mutat la Iași, au plecat acolo mulți nobili ucraineni, care cu timpul românizându-se au devenit cei mai aprigi apărători ai românismului.

Principii Moldovei au donat diferiților aventurieri și favoriți albanezi, armeni, greci etc. (Nagroponte, Negruzzi, Hurmuzachi, Petrino, Sturza, Mavrocordat și alții) întinse păduri și moșii în Bucovina. Urmașii acestora au fost în parte românizați și-și dădeau mare silință (își dau și astăzi, cu părere de rău, aceeași silință însă fără succes) de a da Bucovinei un caracter românesc.

Dacă, de exemplu, exista într-un oarecare sat un boier român, atunci întreaga sa populație era declarată română.

Când mai târziu despotismul rus și șovinismul polonez sugrumau întreaga viață politică și culturală în Ucraina de vest și est, se întăreau în Bucovina elementele antiucrainene.

În cursul anilor o parte din proprietatea moșierilor români trece în mâinile polone și jidovești și atunci românii bancrotați s-au aruncat asupra fondului bisericesc. Întrucât, după cât se știe, conducerea fondului bisericesc se găsește exclusiv în mâinile românilor și preoțimea fiind avizată materialmente pe acest fond, biserica a devenit cel mai eficace instrument de românizare.

Vecinătatea Statului Român independent a contribuit de asemenea mult ca Bucovina să fie română. Călătoriile gratuite la toate organizațiile patriotice din Iași și București (expoziția din anul 1906), burse la universitățile românești și internate, credite ieftine la băncile subvenționate de București, favorurile acordate meseriașilor și țăranilor ucrainenii și o mare mulțime de literatură de propagandă – toate acestea au rămas fără succes și efect asupra maselor ucrainene.

Afară de o fâșie îngustă din sudul Bucovinei, nu s-a reușit de a schimba caracterul ucrainean al Bucovinei de vest și nord.

Din contra! În opinia țăranilor ucrainenii s-a trezit sentimentul de conservare și spontan ei au pășit la apărarea naționalismului ucrainean amenințat.

Până la anul 1906 nu au existat în Bucovina școli profesionale și secundare cu limba de predare ucraineană, în consecință nu a putut lua naștere și a se dezvolta burghezimea ucraineană. Dar când guvernul austriac și-a dat seama de adevăratele țeluri urmărite de elementele românești, el nu s-a mai opus năzuințelor naționale și culturale ale ucrainenilor.

Până la această dată ucrainenii existau numai ca țărani și lucrători, acum însă a început să se dezvolte cu putere o viață sănătoasă a poporului.

La începutul războiului mondial, ucrainenii aveau școlile lor naționale în fiecare sat. La Universitatea din Cernăuți existau trei catedre și trei școli secundare, la Cernăuți și câte una la Siret, Storojineț, Cozmeni, Vășcăuți și Vijnița. În fiecare sat, trecând de Suceava și Câmpulung, au luat ființă Casele de Economie ucrainene, pompieri voluntari, case de lectură și societăți sportive.

În timpul războiului mondial, în timp ce intelectualii români din Bucovina dezertau în masă în România, înființând formațiuni militare, care luptau în contra Austriei și Germaniei (între aceștia cei mai proeminenți conducători și organizatori erau: profesorul universitar dr. I. Nistor, dr. Marmeliuc, dr. Traian Popovici, dr. Sbiera, dr. Sauciuc Săveanu etc.), ucrainenii din Bucovina s-au solidarizat cu hotărârile Consiliului Național Ucrainean din Lemberg, sperând într-o eliberare a Ucrainei de sub jugul rusesc.

Legiunea ucraineană sub comanda arhiducelui Wilhelm a luptat în tot cursul războiului alături de soldații germani.

În ziua de 3 noiembrie 1918, a avut loc, la Cernăuți, un mare congres național care a hotărât alipirea Bucovinei la Ucraina. Între timp începe războiul polonez cu ajutorul francezilor în contra statului ucrainean din Galiția de est. Trupele ucrainene care staționau în Bucovina, fiind trimise pe frontul polonez, au creat posibilitate românilor să ocupe întreaga Bucovină în ziua de 11 noiembrie 1918.

Bucovina sub prima ocupație română

Imediat după ocupație începe o persecuție nebună a ucrainenilor din Bucovina și Basarabia. Pușcăriile sunt pline, iar la țară se aplică metoda asiatică de 25 lovituri. Toate realizările culturale ca: școli, biblioteci, case naționale, muzee etc. au fost nimicite.

Copiii ucraineni erau siliți să învețe numai în limba română, nepermițându-li-se nici pe stradă să vorbească altfel decât românește. Limba ucraineană a fost exclusă din serviciile publice și biserică. Guvernul român, pentru a lipsi poporul ucrainean de conducător, a trimis pe preoți, învățători și funcționarii ucraineni la frontiera bulgară.

La școlile secundare și profesionale din orașele ucrainene au fost aduși învățători și elevi români, urmărindu-se prin aceasta românizarea vieții publice.

Delegația ucraineană a protestat la Conferința de Pace de la Paris în contra ocupării românești a Bucovinei și Basarabiei, precum și contra metodelor de românizare forțată. Propaganda româno-engleză însă a respins această afirmare spunând că poporul ucrainean este o invenție germană.

Pentru a răsplăti România, pentru trădarea săvârșită contra puterilor centrale (România s-a scotit totdeauna ca reprezentanta intereselor anglo-franceze din Sud-Estul Europei) i s-a atribuit Basarabia prin Tratatul de la Versailles și Bucovina prin Tratatul de la Saint-Germain.

Poporul însă nu s-a împăcat niciodată cu această ocupație. Timpul între anii 1919-1940 este plin de răscoale și manifestări. Rebeliunea Regimentului 113 și 114 compus din ucraineni, răscoalele sângeroase din Hotin și Vijnița, distrugerea simbo-

lului de încoronare în toate școlile ucrainene, fluierarea imnului regal la serbarea poetului Șevcenko, din anul 1936, sunt o mică parte din cazurile de această natură.

În general, fiecare sat și fiecare cătun și-au manifestat protestul lor, prin acțiuni antiromânești, în contra Tratatului de la Versailles. Totuși, pentru a se menține și pentru a-și asigura această țară ucraineană bogată, românii au reprimat sângeros orice acțiune națională ucraineană.

Alături de Polonia, Cehoslovacia și Rusia, România era cel mai silitor aderent în reprimarea luptelor de libertate a Ucrainei. Acești patru ocupanți ai Ucrainei erau totdeauna de aceeași părere când era vorba de reprimarea mișcării revoluționare ucrainene.

Cu toate acestea ei nu au reușit! Cei mai buni fii ai poporului, unindu-se în organizația militară UWO², iar mai târziu în OUN (Organizația Naționaliștilor Ucraineni), au condus poporul la luptă în contra ocupanților.

Această luptă a luat o formă oficială când Germania a declarat război polonilor. Rebelii ucraineni au paralizat aprovizionarea militară a polonilor, oprind și stingherind mobilizarea armatei polone.

Provinciile Ucrainei de vest sub Rusia

Când provinciile ucrainene de vest au fost ocupate una după alta de Soviets, OUN era convinsă că pactul de amicitie germano-rus nu poate fi de durată și că în scurt timp Germania va porni cu război în contra dușmanului lumii. De aceea întreaga țară, până la cel mai mic sat, a fost unită în rezistență contra dominației iudeo-comuniste.

Atentate în contra demnitarilor bolșevici, contra NKVD-iștilor și instituțiilor lor erau la ordinea zilei în timpul întregii ocupațiuni. Afară de aceasta, ucrainenii subminau ideologia comunistă din Ucraina de est.

Când în ziua de 22 iunie 1941 a început cruciada în contra Moscovei, rușii s-au simțit așa de nesiguri în provinciile Ucrainei de vest, încât au părăsit țara, aproape fără rezistență. Retragerea rușilor a fost stingherită de rebelii ucraineni și de OUN.

În ziua de 30 iunie 1941 s-a proclamat la Lemberg independența și indivizibilitatea Ucrainei. Poporul a pornit la reciadire, însă s-a întâmplat ceva de neînțeles³. În timp ce în Europa continua să existe state antigermane, care așteptau momentul oportun pentru a porni cu război în contra Germaniei, independența Ucrainei nu a fost recunoscută de Germania, provinciile vest-ucrainene au fost divizate în mai multe părți. Galiția a fost anexată la Guvernământul General, Bucovina și Basarabia donate României, Volânia și Polesia în suspensie – fără a primi o definită formă de stat. Și totuși, poporul ucrainean de 50 000 000 nu are diferende cu Germania și speră că acest stat, care urmărește o politică națională sănătoasă, a creat situația actuală în Ucraina de vest numai din motive de ordin strategic temporar.

Situația actuală

În timp ce Germania urmărește să asigure libertatea națională tuturor popoarelor din Europa, care trăiesc astăzi în Centrul Europei, în Bucovina și Basarabia,

1 000 000 de ucraineni fără școli naționale, fără biserică națională, fără instituții economice proprii, fără ziare, fără societăți etc. – toate acestea au fost oprite din ordinul Bucureștilor imediat după intrarea trupelor române. Nici un ucrainean nu poate căpăta de lucru. Nici un ucrainean nu poate obține autorizația pentru înființarea unei întreprinderi, atelier, prăvălie etc. Autoritățile române comunică ucrainenilor că nu au pentru ei nici lucru, nici pâine. Afară de aceasta a început o sălbatecă deposedare a populației ucrainene de avutul lor particular. Naționaliștii ucraineni, care luptă în contra comunismului sunt maltratați sângeros și aruncați în lagărele de internare. Toate pușcăriile de la orașe și sate sunt arhipline, iar cercetările decurg cu mari greutate și foarte încet.

Populația ucraineană din regiunea muntoasă, Vijnîța și Seletin, este expusă foametei. Guvernul român nu acordă nici un ajutor regiunilor din Bucovina de vest și nord, care au de suferit de pe urma inundațiilor.

OUN a înregistrat, pe bază de proces-verbal, nenumărate cazuri de maltratare, jaf și arestări ilegale, pentru a le arăta și aduce la cunoștința lumii culte.

Cu părere de rău, însă, măsurile arbitrare au devenit atât de numeroase, încât nu există aproape nici un ucrainean care să nu fi suferit din partea autorităților românești.

Cu toate acestea, ucrainenii nu vor părăsi lupta până ce nu va intra în vigoare și pentru Ucraina principiul libertăților naționale al națiunilor, apărât de Marele Reich.

Organizația Naționaliștilor Ucraineni

Cernăuți, la 15 septembrie 1941

Arhiva MAE, fond *Conferința Păcii de la Paris*, vol. 125, f. 133–141.

NOTE

1. Teza autorilor memoriului fiind extrem de pretențioasă, ne-am propus să o verificăm conform datelor recensământului austriac de la 1910 și a celui românesc de la Hatna, Găureni, Slobozia cu o majoritate ucraineză. Or, elementul ucrainean în acest caz lipsea în suburbele Sf. Ilie, Ipotești sau era prezent cu o pondere extrem de redusă la Măriței (Vezi: *Harta etnografică a Bucovinei, întocmită pe temeiul recensământului oficial din 1910 de I. Nistor*, anexă la volumul *Bătălia pentru Bucovina*, editată de S. Neagoe, Timișoara, 1992). Potrivit recensământului românesc de la 1930, în satele nominalizate de autorii memoriului, a fost atestată următoarea situație a raportului etnic româno-ucrainean: Măriței – 2 103 locuitori (neamul: români – 1 676, ucraineni – 212; limba maternă: româna – 1 312, ucraineană – 704), Călinești-Cuparencu – 1 459 locuitori (neamul: români – 1 396, ucraineni – 12; limba maternă: româna – 1 385, ucraineană – 35), Călinești-Enache – 965 locuitori (neamul: români – 847, ucraineni – 45; limba maternă: româna – 452, ucraineană – 277), Găureni – 346 locuitori (neamul: români – 336, ucraineni – 0; limba maternă: româna – 336, ucraineană – 0), suburbana Sf. Ilie – 2 243 locuitori (neamul: români – 1 976, ucraineni – 14; limba maternă: româna – 2 036, ucraineană – 28), suburbana Ipotești – 1 933 locuitori (neamul: români – 1 923, ucraineni – 0; limba maternă: româna – 1 473, ucraineană – 449) (Vezi: *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. II, București, 1938, p. 434–436). Fără a insista asupra analizei și confruntării acestor date, este limpede că situația reală diferea mult de cea anunțată de către autorii memoriului. Și dacă acestea au fost metodele lor de calcul, foarte îndoielnice apar milioanele și zecile de milioane de ucraineni preținși în finalul

memoriului drept locuitori care „trăiesc astăzi în Centrul Europei, în Bucovina și Basarabia” sau care reprezintă „poporul ucrainean”.

2. *Ukrainska Voenna Organizația* (Organizația Militară Ucraineană) – formațiune paramilitară clandestină înființată în 1920 de către ofițeri ucraineni care-și propuneau restabilirea statalității ucrainene independente prin organizarea unor acte diversioniste și de sabotaj împotriva autorităților poloneze. În 1929, UWO, prin fuziunea cu alte grupări naționaliste, s-a contopit în OUN. După asasinarea de către agenții sovietici în 1938 a liderului E. Konowaletz, dezbinarea a cuprins întreaga organizație și activitatea ei, dând naștere celor două curente, în fruntea cărora erau Stepan Bandera și Andrei Melnic.
3. La 30 iunie 1941, unitățile militare ale OUN au fost alături de trupele germane în operația de ocupare a orașului Lemberg (Lwow). În seara acelei zile, fără a avea acceptul Berlinului, liderii OUN au proclamat independența Ucrainei și au constituit noul guvern ucrainean în frunte cu Iaroslav Stetzko. Acțiunea însă contravenea la acel moment planurilor lui Hitler privind viitorul statut al Ucrainei și, drept urmare, S. Bandera, A. Melnic și membrii guvernului au fost arestați și deținuți până în 1944 în lagărele germane.

Anexa 4

RĂSPUNSUL LA MEMORIUL ORGANIZAȚIEI NAȚIONALIȘTILOR UCRAINENI DIN CERNĂUȚI, REDACTAT DE PROF. ION NISTOR¹

COPIE

15 noiembrie 1941

Revendicările teritoriale ale ucrainenilor din Bucovina sunt vechi și deplasate. Ele au fost ridicate mai întâi în Parlamentul austriac din 1848 unde au fost susținute de cehi și combătute de românii bucovineni secundați de polonezi. Atunci era vorba de desfacerea administrativă a Bucovinei de Galiția și de constituirea ei în provincie de coroană autonomă. Punctul de vedere românesc a învins și Bucovina a devenit o provincie autonomă românească în rândul celorlalte provincii de coroană (Kronländer) ale împărăției Austriei. De atunci încoace minoritatea ruteană din Bucovina – căci *ucraineană* ea se numește numai de pe la începutul secolului al XX-lea – și-a formulat mereu pretențiile sale asupra Bucovinei, atât în presă, cât și prin reprezentanții săi în Dieta Bucovinei și în Parlamentul austriac din Viena. Pretențiunile teritoriale ale ucrainenilor în Bucovina și revendicările lor pe tărâmul politic, bisericesc și școlar au fost supuse unor minuțioase cercetări istorice și statistice din partea subsemnatului în șase lucrări voluminoase și anume:

1. *Românii și Rutenii în Bucovina*, București, 1925, p. XX + 209.
2. *Der nationale Kampf in der Bucovina*, București, 1918, p. XVIII + 227 + o hartă.
3. *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Cernăuți, 1934, p. VIII + 284.

4. *Die rumänisch-ucrainischen Beziehungen*, în *Sudostdeutsche Forschungen*, IV, 2 august 1939, München, p. 14.

5. *Ucraina în oglinda cronicelor moldovenești*, București, 1941, p. 48.

6. *Vechea graniță de nord a Moldovei*, București, p. 17.

În toate aceste publicațiuni am examinat toată literatura istorică, privitoare la pretenziunile drepturi ale ucrainenilor sau mai bine zis ale rutenilor asupra Bucovinei, dovedind completa lor netemeinicie.

În cotidianul național român *Glasul Bucovinei* care a apărut zilnic la Cernăuți din 1918 – 1940 și a cărui apariție a fost sistată numai după recucerirea Bucovinei de glorioasa armată română din iulie 1941, au apărut nenumărate studii și polemici pentru apărarea drepturilor românești asupra țării Bucovinei, revendicată mereu de ucraineni. Dispariția acestui organ de veghe, precum și desființarea puternicei cetăți culturale, care era Universitatea românească din Cernăuți, a încurajat foarte mult propaganda ucraineană, precum se vede aceasta așa de limpede din memoriile de față.

Pentru oamenii de bună credință, chestiunea aceasta era deplin lămurită și subsemnatul avu chiar satisfacția să constate că însăși reprezentanții oficiali ai ucrainenilor începură să se convingă de îndreptățirea punctului de vedere românesc, cu privire la Bucovina și Basarabia, recunoscând oficial fluviul Nistru ca hotar între România și Ucraina.

La 20 iulie 1919, șeful misiunii diplomatice ucrainene din București, d-l C. Matzievici, prezintă guvernului român scrisoarea sa de acreditare prin care arată că scopul principal al misiunii lui era:

„De a stabili relațiunile cele mai amicale între România și Ucraina, bazate pe principiul de neinterveniune reciprocă în viața internă a ambelor state. Guvernul ucrainean declară că nu voiește sub nici un chip de a pune în discuție fruntaria actuală între cele două state, considerând Nistru ca frontieră definitivă între ele și dorind să stabilească la această frontieră cele mai bune relații de vecinătate.“ (C. Matzievici, *Mémoire sur la question ukrainienne*, p. 41).

Dară una era atitudinea guvernului ucrainean din 1919 și alta purtarea așa-zisilor șefi ucraineni din Bucovina, dintre care unul, Constantin Cracalia, răzeș român renegat, se încumetă să ceară chiar în Parlamentul român din 1920 plebiscit pentru Bucovina.

În era austriacă până la 1918, ca și în era românească de la 1918 până astăzi, elementele acestea ucrainene recalitrante, compuse în cea mai mare parte din galițieni uniți, pripășiți prin Bucovina, au tulburat mereu pacea și buna înțelegere între românii și rutenii bucovineni, zădărniciind prin agitațiunile lor iredente propășirea acestei vechi provincii moldovenești. Din rândurile acestor agitatori galițieni a pornit și memoriul din 15 septembrie 1941, cu scopul vădit de a surprinde buna credință a cercurilor române și germane, prea puțin orientate asupra problemelor din Bucovina. Pentru lămurirea acestor cercuri să-mi fie îngăduit de a răspunde, punct cu punct, la afirmațiunile insolente din memoriu, fiindcă examinarea generală asupra problemei ucrainene se găsește expusă pe larg, cu întreg aparatul documentar, în cele șase publicații menționate mai sus.

Teritoriul cuprins între râurile Ceremuș, Nistru și Suceava nu este „o prelungire firească a șesului ucrainean“, ci, dimpotrivă, o continuare firească a regiunii de dealuri și de munți a Moldovei, precum dovedește cursul apelor și structura geofizică a terenului.

Ucrainenii nu sunt băștinași în Bucovina, ci ei sunt urmașii bejenarilor ruteni de pe moșiile nobilimii poloneze din Galiția și Podolia, care s-au așezat în Bucovina numai în cursul veacului al XVIII-lea, precum se confirmă aceasta din actele ce se păstrează la consiliul aulic de război din Viena din acea vreme.

Numele Bucovina nu pornește de la bejenarii ruteni, ci el este pomenit pentru prima dată într-un document din 1412, pentru pădurile de fag sau bucovinele – *silvae faginales* – care se întindeau între Ceremuș și Prut până la Cernăuți, numite bucovinele mari – *silvae faginales maiores dictae* – și de la Cernăuți până la Hotin – *silvae faginales minores dictae* –, după care până azi plasa nord-vestică a județului Hotin se numește plasa bucovinelor sau simplu Bucovina. Țara de sus a Moldovei n-a primit numele de Bucovina de la pribegii ruteni, ci de la diplomații austrieci din Viena, care numiseră regiunea de sus a Moldovei cu ținuturile Cernăuți și Suceava *cercul bucovinean* (Bukoviner Kreis) sau simplu *Bucovina*.

Orașele Cernăuți, Rădăuți, Sirete, Vășcăuți, Vijnița, Seletin, Sadagura, Zastavna, Cosmeni, Putila, Sulița Nouă și Storojineț nu sunt deloc de origine ucraineană. Cernăuții sunt pomeniți pentru prima dată la 1408 în tratatul de comerț încheiat de Alexandru cel Bun cu orașenii din Lemberg. Târgoveții români din Cernăuți sunt amintiți în nenumărate acte și documente moldovenești, iar urmașii lor trăiesc și azi în suburbiile Horecea, Caliceanca și Roșă, constituind stocul străvechii populațiuni românești de acolo.

Cu vremea Cernăuții ajunseseră capitală de ținut, iar în era austriacă capitala provinciei Bucovina. Familiile de ruteni sau ucraineni care s-au pripășit în secolul al XIX-lea prin suburbiile Cernăuților n-au nimic a face cu întemeietorii, susținătorii și păstrătorii străvechilor temeuri moldovenești ale acestui oraș.

Cozmenii sau Coțmanii erau centrul domeniului cu acest nume, pe care domnița Anastasia, fiica lui Lascu-Vodă, l-a închinat ctitoriei domnești a lui Bogdan Vodă de la Rădăuți.

Siretele a fost capitala Moldovei pe timpul lui Lascu-Vodă cu vechi temeuri germane și române; de ucraineni nu s-a pomenit acolo decât în deceniile din urmă ale veacului al XIX-lea.

Rădăuții cu mausoleul lui Bogdan-Vodă Descălecătorul și al urmașilor săi Roman-Vodă și Ștefan-Vodă cel Bătrân și cu reședința episcopală nu a avut și nici nu are populație ucraineană deloc.

Storojinețul este o străveche așezare moldovenească cu târgoveți moldoveni și cu puține familii de ucraineni, așezați numai de curând acolo.

Localitățile Vășcăuți, de la comisul Ivașcu, *Vijnița* familiei Gafencu, *Seletinul* huțanesc, *Putila*, *Zastavna* și *Sulița Nouă* nici nu sunt orașe propriu-zise, ci târguri evreiești cu puțină populație creștină.

Că meseriași și țărani din Bucovina și Basarabia ar fi împărtășit aceeași soartă cu pretenții lor conaționali din Lemberg, Lutzk sau Poltava, sunt afirmațiuni prea puțin serioase ca să merite un răspuns din partea noastră.

Că Bucovina ar fi aparținut cândva statului ucrainean în devenire, sunt afirmațiuni deșarte, care arată cu câtă ușurință a fost alcătuit memoriul acesta. Aceeași lipsă de seriozitate se evidentiază și din afirmația, că limba ucraineană ar fi fost cândva limba oficială a Moldovei. În stat și în biserică s-a întrebuițat și la noi limba slavonă, precum în apus se întrebuițase limba latină.

Dar limba paleoslavă este una și limba ucraineană este alta. Confuziuni și inadvertențe istorice de acest fel nu sunt îngăduite nici în manualele școalelor primare, necum în memorii politice.

Ucrainenii din satele de lângă orașul Suceava fac parte dintre bejenarii ruteni din Galiția, care se refugiaseră pe moșiile proprietarilor români de la granița Moldovei de-a lungul Molnei ca să poată fugi dincolo de Molna, când s-ar fi satisfăcut cererea pentru extrădarea lor, făcută de moșierii poloni din Galiția.

Despre prețișii „nobili ucraineni“, care, după mutarea reședinței Moldovei de la Suceava la Iași, s-ar fi așezat acolo românizându-se, nu se face mențiune în nici un act istoric. Este și aceasta o afirmație neserioasă și lipsită de orice temei.

Afirmația că purtătorii unor nume istorice ca Hurmuzaki, Sturdza, Mavrocordat, Negruzzi, Petrino, poetul, și alții ar fi fost niște „aventurieri și favoriți albanezi, armeni, greci etc.“, se califică prin ea însăși ca o grosolană necuviință din partea autorilor memoriului.

Fondul bisericesc al Bucovinei s-a constituit din averile episcopiei de Rădăuți și ale mănăstirilor Putna, Sucevița, Dragomirna, Voroneț, Moldovița, Solca, Horecea ș.a., prin înțelepciunea împăratului Iosif al II-lea. Daniile acestea, provenind de la domnii și boierii Moldovei, sunt și au rămas o avere curat românească.

Bejenarii ucraineni, adăpostiți în Bucovina, n-au contribuit cu nimic la înzestrarea acestor așezăminte bisericești. Ba mai mult chiar! În pribegirea lor din Galiția în Bucovina acești bejenari nici nu erau ortodocși, ci greco-catolici uniți. Așezându-se însă ca mărginași pe moșiile boierești și mănăstirești din Bucovina, ei au trecut pe nesimțite la ortodoxie și au beneficiat de mijloacele fondului bisericesc pentru satisfacerea nevoilor lor de cult și de învățătură. Într-o vreme ei încercaseră chiar să acapareze acest bogat fond pentru biserica unită, o tentativă îndrăzneată, care a fost însă zădărnicită de românii băștinași ortodocși.

Dar cu vremea, sporind numărul lor prin admigrațiuni continue din Galiția vecină, cât și prin deznaționalizarea românilor pe lângă care se aciuaseră la vremea sa, rutenii sau ucrainenii râvneau chiar la Mitropolia Bucovinei sau cel puțin la crearea unei episcopii ucrainene pe seama lor la Cozmeni și la împărțirea fondului în două cu românii autohtoni, fond la care ei și nici străbunii lor galițieni nu contribuiseră în nici un fel. Și astăzi, acești oameni au neobrăzarea de a se plânge că nu participă la administrația fondului din mijloacele căruia se întrețin bisericile și clerul lor! Cum însă fondul se administrează de consiliul eparhial, ca o emanație a adunării eparhiale, în care au și rutenii reprezentanții lor, plângerea lor că nu participă la această administrare a fondului nu este deloc întemeiată.

Pe timpul Austriei, școalele secundare din Bucovina erau germane. Clasele divizionare românești s-au creat numai întâi pe lângă Liceul ortodox din Suceava, iar mai apoi și pe lângă Liceul german din Cernăuți. Dar concomitent cu divizionarele românești s-au creat și divizionare ucrainene la Cernăuți și la Cozmeni. Școalele primare din Bucovina erau școale provinciale cu îngăduirea limbii române în părțile românești și a celei ucrainene în părțile ucrainene. După trecerea imperiului asupra Regatului Român, școalele acestea au devenit școale de stat românești, cu îngăduirea limbii ucrainene, acolo unde o cereau părinții elevilor. Nemulțumiți de această soluție, ucrainenii au făcut reclamații la Geneva. Liga Națiunilor a examinat reclamațiile lor și a dat câștig de cauză punctului de vedere românesc. Iar acum ucrainenii vin să reclame din nou într-o chestie, cu caracter de lucru judecat. La Universitatea din Cernăuți erau două catedre pentru limbile slave, una la Facultatea de Teologie și

alta la Facultatea de Filozofie și Litere. Între limbile slave se numără și limba ucraineană și aceasta era deci cultivată la Universitatea cernăuțeană. La Teologie mai exista și o catedră de liturgică, cu limba de predare ucraineană, pentru studenții ucraineni.

Autorii memoriului arată că în fiecare sat, „trecând de Suceava și Câmpulung”, au luat ființă „case de economii ucrainene, pompieri voluntari, case de lectură și societăți sportive”. Așa este, numai că românii localnici se întrebau mereu, că ce caută agenții ucraineni în satele românești? Și dacă propaganda lor pătrundea până și în satele românești, atunci se vede cât colo, că nu românii căutau să schimbe pretinsul caracter ucrainean al Bucovinei, ci, dimpotrivă, propaganda ucraineană se deda la cele mai detestabile agitații pentru a schimba străvechiul caracter românesc al Țării de Sus a Moldovei, numită și Bucovina.

Dar afirmația cea mai deșănțată a memoriului este aceea în care autorii lui încearcă să aducă insinuări calomnioase cărturarilor români bucovineni. În timpul războiului mondial din 1914–1918, Bucovina a fost de vreo cinci ori ocupată de armatele țariste care fuseseră întâmpinate totdeauna cu flori de ucraineni în frunte cu Gerowski și tovarășii săi. Preoțimea ucraineană proslăvea pe țarul Nicolae al II-lea în biserica catedrală din Cernăuți și în celelalte biserici din Bucovina. Consilierii eparhiali ucraineni au pus la cale pe mitropolitul Vladimir Repta să dea ordin circular către întreaga eparhie pentru pomenirea țarului în locul împăratului Franz Iosif, la liturghie. Reîntorcându-se austriecii, mitropolitul Repta a fost demis din demnitatea de arhi-păstor și înlocuit prin ucraineanul Artemon Manasterski. Soarta mitropolitului Repta o împărtășiseră mulți intelectuali români din Bucovina, care erau ponegrîți de ucraineni la austrieci, iar când reveneau rușii, la ruși, fiind amenințați de a fi deportați în Siberia, cum a fost cazul domnului Nicu Flondor, care a fost deportat la Turkestan.

În fața acestei situațiuni, puși între ciocan și nicovală, ce puteau face cărturarii români, denunțați în memoriul din 15 septembrie 1941, decât să se refugieze în România, unde puteau găsi scut și adăpost împotriva prigonirilor și calomniilor ucrainene.

Legionarii ucraineni de sub comanda tânărului Arhiduce Wilhelm de Habsburg, numit Wassyl Wișewan cneaz Stephanovici, ocupaseră Bucovina și părți din județele Dorohoi, Fălticeni și Neamț, ajungând până la Broșteni. Pretutindeni ei răspândiră foc și pârjol pe unde treceau. În situația aceasta așa de gravă, Iancu Flondor a cerut intervenția armatei române, care a și intervenit în noiembrie 1918. Divizia a 8-a de sub comanda generalului Iacob Zadik a restabilit pacea și ordinea în Bucovina, unde fu făcut prizonier și cneazul Stephanovici cu întreg ștabul său.

Sub stăpânirea românească, populațiunea ucraineană s-a bucurat de un tratament drept și omenesc. Măsuri de reprimare s-au luat doar față de agitatorii ucraineni, care instigau mereu în contra românilor. Despre situația limbii ucrainene în școli, s-a vorbit mai sus, iar în biserică limba ucraineană – în liturghie limba paleoslavă – se întrebuintează până astăzi.

Cât de puțin temei se poate pune pe cele cuprinse în memoriul ucrainean din 15 septembrie 1941, rezultă și din afirmația absurdă că România ar fi primit Basarabia prin Tratatul de la Versailles, iar Bucovina prin Tratatul de la Saint-Germain. În realitate, Conferința de Pace de la Paris n-a atins chestiunea Basarabiei, iar Austria a renunțat la drepturile ei de suveranitate asupra Bucovinei prin art. 59 al Tratatului de Pace de la Versailles.

Elementele turbulente și iredentiste ucrainene nu s-au astâmpărat niciodată. Ca și pe vremea Austriei, astfel și pe vremea stăpânirii românești, ele încercau să provoace mereu conflicte și incidente în Bucovina pentru a justifica sumele subvențiilor pe care le primeau din străinătate. Incidentele regretabile, care în toamna anului 1919 s-au produs la Regimentele 113 și 114, n-au fost provocate de soldații ucraineni, ci din nenorocire de câțiva subofițeri români din județul Suceava, pe motivul că ar fi fost rău tratați, ceea ce nici nu corespunde adevărului, cum s-a dovedit din ancheta judiciară care s-a făcut. Turburările de la Hotin din vara anului 1919 erau în legătură cu instrucțiunile bolșevicilor, care au fost, precum se știe, înăbușite de armata română. Incidentele de la Vijnța din aceeași vreme au fost de natură antisemită, este doar cunoscut că populația târgului Vijnța de pe Ceremuș se compunea din evrei, care constituiau 90% din totalul populației². Fluierarea imnului regal s-a produs la o serbare ucraineană din Cernăuți, din partea unui cunoscut agent ucrainean, care era în serviciul propagandei bolșevice. Reprimări sângeroase împotriva ucrainenilor nu s-au produs în Bucovina niciodată pentru simplul motiv că ucrainenii bucovineni nu au dat niciodată prilej pentru asemenea reprimări.

Din capitoul despre provinciile Ucrainei de vest sub Rusia, traspiră perfidia insinuantă a ucrainenilor chiar față de Germania. Că din regiunile Ucrainei de vest „bolșevicii ar fi părăsit pozițiile lor aproape fără rezistență” este un neadevăr, întrucât se știe ce grele lupte au avut de susținut germanii din Lemberg și în celelalte puncte din acea regiune. Tot atât de perfidă este și afirmația că Germania ar fi „divizat” provinciile Ucrainei de vest „în mai multe părți”, unele anexându-le la Guvernământul General, iar „Bucovina și Basarabia donând-o României”.

Or, toată lumea cunoaște jertfele de sânge pe care oștirea română alături de glorioasa armată germană le-a avut de suportat, pentru recucerirea, pas cu pas, a teritoriului Bucovinei și Basarabiei.

În ultimul capitol, autorii anonimi ai memoriului insistă asupra situației actuale din Bucovina, după recuparea ei de către victorioasa armată română. Dar asupra acestor afirmațiuni subsemnatul nu se poate pronunța, fiindcă n-a avut ocazia să cunoască, la fața locului, stările din Bucovina după recucerirea ei din vara anului 1941.

Dar, cunoscând perfect de bine mijloacele de luptă și agitațiile de care se folosesc propagandiștii ucraineni, autorul acestui răspuns nu se îndoiește deloc că aceste afirmațiuni ale ucrainenilor nu pot fi decât mincinoase, insinuante și lipsite de cel mai elementar simțământ de obiectivitate și omenie, deopotrivă cu toate celelalte afirmațiuni prezentate în acest memoriu. Lansarea acestui memoriu, în forma sa arogantă și în cuprinsul său mincinos, nu este decât o îndrăzneță provocatoare la adresa românilor, la care nu putem răspunde altfel, decât continuând, până la desăvârșita izbândă, lupta de a ne afirma drepturile asupra scumpei noastre Bucovine.

București, 1941 noiembrie 15

Profesor (ss) Ion I. Nistor

Arhivele MAE, fond *Conferința Păcii de la Paris*, vol. 125, f. 292–302.

NOTE

1. În menționata mai sus adresă a Cabinetului Militar al Consiliului de Miniștri din 22 noiembrie 1941 se făcea următoarea precizare: „Domnul profesor I. Nistor a prezentat alăturatul Răspuns la memoriul Organizației Naționalistilor Ucraineni din Cernăuți, din 15 septembrie 1941”, pe care domnul Mareșal a pus următoarea rezoluție:
„1. – Se va mulțumi domnului Nistor.
2. – Se va trimite răspunsul atât autorităților, cât și legațiilor germană și italiană din București, române din Berlin, Roma și Vichy.
3. – Se va publica în broșuri de propagandă.
4. – Toată operația se va face prin Ministerul de Externe”.
(*Arhivele MAE, fond Conferința Păcii de la Paris, vol. 125, f. 244*)
2. Potrivit recensământului de la 1930, în orașul Vijnîța au fost atestați 3 799 locuitori (254 români, 599 ucraineni, 193 poloni, 2 666 evrei) (*Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, vol. II, București, 1938, p. 430*), iar la 1941, în rezultatul inventarierii efectuată de către administrația română revenită, s-a stabilit că la Vijnîța își aveau domiciliul 2 495 locuitori (72 români, 299 ucraineni, 2 161 evrei) (*Arhivele MAE, fond Conferința Păcii de la Paris, vol. 125, f. 468*)

SUMMARY

By collating materials existing in the Archives of the Ministry of the Interior, *the Paris Peace Conference* (Bucharest) and Bundesarchiv (Berlin), the author concludes that the memoir of the Ukrainian nationalists dated September 15/1941, called *The Ukrainians, native element in Bukovina* was not an accident, rather the result of the biased attitude of the Nazi military service in Bukovina after the Bolshevik retreat. This fact is also confirmed by the German sources. The Romanian police authorities in Cernowitz also informed about the direct implication of the German part and its initiative to urge the Ukrainians to ask for the dismissal of the Romanian administration from Northern Bukovinean and the set-up of a German-Ukrainian administration.

The material is accompanied by four annexes, including the *Answer* of prof. Ion Nistor, in which arguments are brought against the Ukrainians' claims to Bukovina and their unjustified denunciations of the so-called pressures on the part of the Romanians. Ion Nistor also points out the inaccuracies from the historical point of view of the memoir.

PROBLEMELE NAȚIONALE ALE ROMÂNILOR ÎN REGIUNEA CERNĂUȚI. ANUL 1998

Alexandrina Cernov
Cernăuți

ARGUMENT

Problemele reale ale minorității românești din Ucraina, conflictele inerente dintre oficialitățile ucrainene și populația unor provincii aglomerate din punct de vedere etnic, cum sunt regiunile cu populație autohtonă românească – Tanscarpatia, Cernăuți și Odesa – sunt condiționate de discrepanța între politica oficială prevăzută în legislația internă a statului, acordurile internaționale și aderările, *de iure* sau *de facto*, la diferite instituții europene și mecanismele de care dispune și le manipulează executivul de la periferie. Practic, legea și drepturile prevăzute de Constituție nu se respectă din cauza unor regulamente, instrucțiuni ministeriale sau locale care, în unele cazuri, „sunt aplicate” prin intermediul „răspândacilor”*, pentru care instituțiile de stat nu poartă nici o responsabilitate. În același timp se creează situații echivoce și un teren fertil pentru manipulări în direcția dorită și la toate nivelurile: interstatale, interetnice, individuale. Problemele și conflictele interacționează și se amplifică în măsura în care se încalcă legea sau intervine excesul de zel al naționalismului ucrainean, fie cel local, fie la nivel de guvern.

Conflictul, provocat recent de noua politică școlară a Ministerului Învățământului din Ucraina față de minoritățile naționale demonstrează concret felul în care aceste „mecanisme” pot fi folosite și funcționează.**

Încercăm să analizăm situația creată:

1. Real există pericolul deznaționalizării formulat deocamdată în diferite proiecte de documente ministeriale, în care se prevede transferul treptat al școlilor românești la limba ucraineană de predare. Nimeni nu poate nega faptul elaborării celor patru variante ale *Proiectului Concepției învățământului pentru minoritățile naționale din Ucraina*¹; a *Ordonanței* nr. 33 și a *Proiectului de Lege a învățământului din Ucraina* (articolul 7), care se referă la minorități, a unor dispoziții locale, orale sau scrise, prin care se promovează o politică deschisă și agresivă de deznaționalizare a învățământului.

* Răspândac – persoană care dezinformează intenționat populația cu scopuri bine definite, jargon basarabean folosit și în Bucovina, apărut recent și în presa din România.

** Despre politica școlară a Ministerului Învățământului vezi: colecțiile ziarelor cernăuțene pe anii 1997–1998: *Concordia, Plai Românesc, Arcașul și Glasul Bucovinei*, nr. 3 (15), 1997; 4 (16), 1997; 2 (18), 1998.

2. Minoritățile naționale din Ucraina, întrunite la Kiev în 26 octombrie 1997, printr-un protest vehement, s-au pronunțat împotriva acestor intenții anticonstituționale ale Ministerului Învățământului². Guvernul Ucrainei nu a reacționat la aceste provocări care mențin într-o permanentă tensiune, deja timp de doi ani, populația românească (și nu numai) din cele trei regiuni și, în felul acesta, conflictul continuă. Concepțiile și legile ce se află în continuare sub formă de proiecte atârnă asupra tuturor, aidoma sabiei lui Damocle.

3. Tot real există și „răspândacii“ care, între timp, încearcă: a) să-i convingă pe oameni că învățământul în limba ucraineană va fi mai eficient, va deschide larg porțile instituțiilor superioare de învățământ și că, mai devreme ori mai târziu, tot ucraineni vor deveni; b) să-i înfricoșeze pe cei slabi de înger, folosind de cele mai multe ori șantajul; c) să discrediteze unele personalități în fața opiniei publice și să lanseze „lideri“ noi, propagând forme pasive de protest, fără a implica în lupta pentru drepturile naționale populația și fără a propaga cultura românească în localitățile respective; d) să dezinformeze sau să exagereze situația în mass-media sau în instituțiile oficiale și, în felul acesta, să compromită activitățile și demersurile întru apărarea limbii române în școlile din Ucraina etc.

4. Mecanismul, care este mai sofisticat decât schema prezentată, a funcționat perfect și guvernul Ucrainei a avut o justificare față de învinuirile adresate în legătură cu deznaționalizarea românilor prin învățământ (or, toate documentele au rămas și astăzi sub formă de proiecte), iar minoritatea românească continuă să se confrunte cu problemele reale ale școlii: ordonanțe, dispoziții, persecutări, înjosiri. În acest sens, dezinformările în legătură cu închiderea, și nu intenția de ucrainizare a școlilor, au sustras atenția de la Concepția și Legea care ni se pregătesc și care tănuiesc pericolul esențial. Între timp s-a obținut, în favoarea intențiilor naționaliste ale Ministerului Învățământului (care s-a aflat în umbră în acest conflict), slăbirea autorității unor lideri și a unor profesori, specialiști în domeniu; anihilarea unor activități, dezamăgirea și apatia, ușor de explicat, a populației românești. În fața forurilor oficiale din România am apărut ca niște ambițioși, certăreți și dezbinați... Astfel, pericolul transferului treptat al școlilor românești la limba ucraineană de predare continuă să rămână o problemă actuală.

5. Guvernul Ucrainei și Guvernul României, semnatarii *Tratatului de bază*, nu-și asumă responsabilitatea față de o problemă reală cu care se confruntă românii din Ucraina, și față de un conflict provocat artificial de către Ministerul Învățământului din Ucraina. Astfel, documentele lansate de acesta din urmă au rămas, la toate nivelurile, în afara discuțiilor.

6. Va ajunge sau nu conflictul la punctul său culminant – aceasta depinde, în primul rând, de poziția oficială a României și Ucrainei, care sperăm că se vor convinge, în cele din urmă, de necesitatea de a crea o Comisie mixtă care să cerceteze felul în care Ucraina respectă drepturile minorității românești cu privire la învățământul în limba maternă.

Începând cu anul 1989, când s-a fondat Societatea pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“ au fost elaborate nenumărate documente³ în care au fost formulate doleanțele românilor, problemele cu care se confruntă ei. În anul 1992, la 7 iunie, a avut loc *Congresul românilor din regiunea Cernăuți* în cadrul căruia s-a votat *Programul de dezvoltare națională a românilor din Cernăuți* (vezi Anexa). Această formă de activitate a eșuat, directoratul ales s-a autodizolvat, liderii s-au dezbinat etc. A rămas însă *Programul* care trebuie revizuit, analizat din punct de vedere al situației

social-politice și economice actuale și, desigur, pus în acțiune. Această *Platformă-program* avea ca obiective crearea unei poziții conceptuale, revigorarea vieții sociale, culturale și naționale a românilor din regiunea Cernăuți, recuperarea drepturilor lor firești. Capitolele acestui *Program* vizau activitatea politică, funcționarea limbii române în regiunea Cernăuți, relațiile cu România, politica cu privire la cadre, activitatea economică, știința, cultura și învățământul, serviciul militar, religia, sportul, problemele tineretului, ecologia. Fiecare capitol constituie un complex de probleme, organizate științific într-un sistem bine definit, care ar pune baza unor investigații sociologice și sondaje de opinii, realizate de un grup inițiat în domeniul respectiv, și care ar miza pe o cercetare competentă și modernă, menită să fundamenteze pe viitor studii, proiecte științifice, culturale, lingvistice și didactice pentru Bucovina.

În acest scop ar putea fi tratate mai întâi etapele cercetării:

- definirea în complex a proiectelor, conform criteriilor științifice acceptate;
- cercetarea cu atenție a tuturor formelor de cultură spirituală și materială;
- evaluarea problemelor comunității românești din regiune și căile de soluționare;
- verificarea și aprobarea rezultatelor cercetărilor științifice în cadrul simpoanelor și ale altor reuniuni științifice;
- formularea obiectivelor concrete.

În lipsa unei instituții specializate, cointeresate în finalizarea unor astfel de proiecte, grupurile de cercetare ar trebui să se constituie în cadrul catedrei de filologie română și clasică, al societăților românești și al redacțiilor și editurilor existente care ar preconiza un cadru favorabil pentru realizarea lor (modelul „știința ca instituție”) ⁴. Desigur, este nevoie și de o susținere financiară (sponsorizare) a proiectelor mai importante.

Destinul minorității românești din regiunea Cernăuți nu mai poate fi lăsat pradă micilor patimi, ambiții, speculații politice și titlurilor senzaționale din presă. Ziariștii și politicienii, care „au descoperit Bucovina“ cu scopul de a-și câștiga popularitatea dorită, ar trebui să conștientizeze seriozitatea consecințelor pe care le pot provoca dezinformările, exagerările și senzațiile. Cercetările și studiile organizate științific vor preîntâmpina și alcătuirea în pripă de memorandumuri în baza unor pățimașe declarații orale, neverificate și neconfirmate documental. Avem în vedere, în primul rând, Memorandumul ⁵ alcătuit de Partidul Alternativa României, al cărui grup de experți nu a luat cunoștință mai întâi de Memorandum ⁶ și programele de dezvoltare națională, alte documente alcătuite de românii din Cernăuți, evitând o întâlnire, în același timp, cu autorii și semnatarii acestora.

„PSALTIREA NEADORMITĂ“

Memorandum despre situația românilor din Ucraina

Documentul pretinde să fie „rezultatul unei documentații la fața locului, făcută de o delegație a Partidului Alternativa României, condusă de senatorii Varujan Vosganian și Paul Ghițiu, având în componență pe Vasile Astărăstoae, Aurel Novac, Vasile Mihaiesi, Paul Mitroi, Iulia Mihălișca și un grup de 19 ziariști din Iași și Suceava“. Erorile grave din acest document nu sunt de folos la rezolvarea problemelor reale ale românilor din Ucraina. Dacă „grupul de experți“ ar fi studiat ce se scrie în presa

românească din Cernăuți despre problemele comunității românești, *Zorile Bucovinei*, *Concordia*, *Plai Românesc*, *Arcașul*, *Curierul de Cernăuți*, *Glasul Bucovinei*, *Țara Fagilor*, *Codrul Cosminului*, ar fi elaborat un document mult mai corect din toate punctele de vedere. N-ar fi fost de prisos să se întâlnească cu redacțiile acestor publicații, cu redacția Editurii „Alexandru cel Bun” și a Editurii Didactice „Svit”, redacția manualelor în limba română (ambele se confruntă cu multe greutăți materiale), cu profesorii și studenții români de la universitate și colegiul pedagogic etc., etc. Pentru o documentare mai amplă în domeniul învățământului ar fi fost necesar ca autorii acestui „document” să asiste și la Conferința științifico-metodică „Învățământul în școlile cu limba română de predare în Ucraina” din 21 martie 1998 la care au participat peste 150 de profesori și directori de școală din satele românești din regiune, și au fost analizate problemele reale ale școlii noastre. La 15–16 mai 1998 colectivul redacțional al revistei *Glasul Bucovinei* a organizat la Cernăuți și o sesiune de comunicări: „Istoria și cultura Bucovinei”, la care au participat prietenii noștri din Suceava și Rădăuți: savanți, profesori, ziariști și poeți. Toate aceste probleme au fost discutate și la Congresul Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, ale cărui lucrări s-au desfășurat în luna august 1998, la Rădăuți. Nu ar fi fost corect, însă, să nu amintim faptul că Domnia Sa, Dl. Varujan Vosganian a fost prezent pentru câteva minute la Conferința organizată de această societate în luna septembrie 1998, dar numai cu scopul de a ne înmâna Memorandumul și a ne învăța cum trebuie „iubită Bucovina” (!?). La „masa rotundă”, când s-au discutat problemele învățământului din Cernăuți, Domnia Sa a lipsit.

Viața spirituală a românilor din Cernăuți este mult mai bogată. Lupta pentru respectarea drepturilor naționale este mult mai variată și încordată... Dar dacă intenționăm să realizăm ceva, această luptă trebuie să fie și principială. Or, acest Memorandum denotă incompetență în următoarele formulări, prezentate în el:

1. Chiar în prima pagină: se comite o greșeală – satul Bănceni este numit Bănești. Ne dăm seama, însă, că este vorba de Mănăstirea din Bănceni.

2. Menționăm inexactități istorice și geografice în paginile 5 și 6, pe care nu le vom comenta. Sunt lucruri arhicunoscute. Subliniem, însă, că onorata delegație nu știe, de exemplu, că regiunea Cernăuți are în componența sa nu nouă, ci unsprezece raioane: Hо. in cu istorica cetate a sa, o parte a nordului Basarabiei, Secureni și Chelmenți (a fostului județ Hotir) nu au fost amintite în Memorandum.

3. Informațiile din p. 7 puteau fi ușor concretizate, astfel s-ar fi evitat următoarele inexactități:

– emisiunile în limba română la televiziunea și radioul din Cernăuți (2 ore pe lună la TV și 30 de minute pe zi la radio) nu sunt „drepturi câștigate de minoritatea română după 1991 – anul declarării independenței Ucrainei”. Aceste ore de emisie în limba română au fost și în perioada URSS-ului. Menționăm, însă, că în ultimul timp aceste ore s-au redus: la radio – de la 45 de minute la 30 de minute pe zi, iar la televiziune nu se mai retransmit de mult cele 2 ore pe săptămână ale emisiunilor TV din Chișinău, de regulă acestea erau filme artistice în limba română. Prin urmare, nu am câștigat, ci am pierdut;

– la Cernăuți se află o filială a Editurii „Svit”, Redacția manualelor în limba română pentru școlile din Ucraina, care de asemenea a funcționat și în perioada URSS-ului, iar Editura „Alexandru cel Bun” SRL este o editură privată care, în condițiile sistemului fiscal – foarte rigid – din Ucraina, este falimentară și nu poate edita cărți fără sponsorizări. Și această editură nu are nici o legătură cu mișcarea de emancipare

națională, după cum afirmă „documentul“ în discuție, ea există datorită entuziasmului

fondatorilor săi și nu se bucură de susținerea materială din partea statului ucrainean; – cele câteva ziare românești din Cernăuți⁷ apar regulat, cu excepția ziarelor independente *Arcașul*, *Curierul de Cernăuți* și revista pentru copii *Făgurel*, a căror editare depinde de donațiile și sponsorizările ocazionale de care reușesc să se învrednicească redactorii acestor publicații. Revista trimestrială de istorie și cultură *Glasul Bucovinei* este sponsorizată stabil de Fundația Culturală Română (București), iar celelalte două publicații ale cercului „Arboroasa” – *Țara Fașilor* și *Codrii Cosminului* – sunt sponsorizate de diferite societăți din Târgu Mureș. Ultimele trei publicații nominalizate se editează tot datorită entuziasmului colectivelor de redacție formate la Cernăuți.

4. Tot la p. 7 se afirmă: „Câte un lider mai energic (de exemplu, Arcadie Opraiț, în prezent președintele Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” și al Uniunii Societăților Culturale Românești din Bucovina de nord) este arestat și închis sau numai reținut“ (!?) Dl. Arcadie Opaț (și nu Opraiț) nu a fost arestat pentru că este „lider energic“ al românilor (pentru confirmare – vezi rezultatele ultimelor alegeri). Greutățile pe care le întâmpină dl. Opaț sunt aceleași cu care se confruntă, de fapt, întreaga comunitate românească din regiunea Cernăuți.

5. Lipsa de unitate a românilor din Cernăuți este o realitate, dar tot atât de adevărat este și faptul că există forțe politice și interese personale, care mențin această atmosferă de „relații încordate“ între reprezentanții intelectualității românești.

Aceasta nu înseamnă că românii din regiunea Cernăuți nu au obținut nici un fel de succese, precum nu putem afirma că celelalte comunități naționale, „cea germană sau evreiască“, au obținut succese mai mari, cum, de altfel, este falsă și informația, că, cică, „minoritatea evreiască și cea germană au primit înapoi, în întregime, în proprietate privată obștească, Casele Naționale respective“.

Amintim, că numai comunitatea ucraineană a primit în întregime Casa Națională Ucraineană în proprietate obștească. Celelalte comunități – română, evreiască și germană – au căpătat numai câteva încăperi în localul fostelor lor Case Naționale, ocupate astăzi de alte instituții, respectiv – Judecătoria regională, Casa orășenească de cultură și Cinematograful „Ucraina“.

6. Prezentarea situației învățământului este surprinzător de superficială. Școala se confruntă astăzi cu cele mai serioase atacuri și constituie problema primordială a românilor din regiunea Cernăuți (p. 8–9). Nu este corectă de asemenea și informația că documentele care prevăd trecerea școlilor minorităților naționale, în timp de 5 ani, la limba ucraineană de predare, inclusiv legea pentru învățământ, au fost votate de Parlament, ele fiind și astăzi în formă de proiecte.

7. În continuare se afirmă: „... La Direcția regională pentru cultură Cernăuți nu lucrează nici un român și nici unul din funcționarii acestei direcții nu știe limba română. Similar la alte direcții“. Parlamentarii și demnitarii de stat din România, care au vizitat orașul Cernăuți, desigur, îl cunosc bine pe dl. Ilie Ioneț, funcționar al Administrației regionale din Cernăuți, pe dl. Corneliu Nichitovici, vicepreședintele Administrației de Stat din regiunea Cernăuți, care cunosc limba română, iar la alte direcții ale Administrației regionale îi mai putem aminti pe Serghei Hacman, Doina Colesnicova etc. Ar fi trebuit să fie mai mulți.

8. La p. 8 citim: „... în buletinul de identitate nu se mai înscrie decât identitatea ucraineană“. Menționăm că în noile pașapoarte, interne și externe, elaborate de

autoritățile ucrainene se menționează numai cetățenia. Identitatea națională nu este specificată.

9. Eliberarea unui pașaport în Ucraina costă 70 de dolari, valută americană, și nu 250 de dolari (p. 9). Taxa pentru urgență de elaborare a pașaportului este dublă (adică 140 de dolari). Așadar, suma este exagerată.

10. Întregul capitol referitor la situația bisericilor (p. 10) conține inexactități. Problemele bisericilor românești merită un studiu important. Biserica românească din regiunea Cernăuți a fost întotdeauna și-și continuă și astăzi funcția de păstrătoare a credinței, a limbii, a neamului, a tradițiilor etnofolclorice și culturale românești. În unele sate cu populație mixtă, română și ucraineană, în care funcționează școli ucrainene, preoții oficiază și astăzi serviciul divin în limba română. Din 1945 și până astăzi bisericile românești se află sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe ucrainene subordonate Patriarhiei de la Moscova, românii refuzând categoric să intre în componența bisericii autocefale ucrainene. Nu este corect să afirmăm că în regiunea Cernăuți „nu există preoți care să officieze un serviciu divin religios săptămânal complet”. Sunt sate care au în permanență un preot (în unele cazuri ca, de exemplu, la biserica din Ceahor – 2), cu toate că mai există și situații când un preot officiază serviciul divin la două parohii, în sate diferite.

11. Ajutoarele umanitare „care au fost acordate în sprijinul comunității românești” au ajuns totuși la destinație. Calculatoarele, xeroxurile, mașinile de dactilografiat sunt folosite pentru editarea revistei pentru copii *Făgurel* (director Simion Gociu), a ziarului *Plai Românesc* (redactor-șef – Ștefan Broască), a ziarelor *Arcașul* și *Curierul de Cernăuți* (director – Vasile Tărățeanu), la Editura „Alexandru cel Bun” (director – Alexandrina Cernov); cărțile au fost repartizate prin școli, la Catedra de filologie română și clasică și colegiul pedagogic ale Universității din Cernăuți; clopotele și icoanele se află la bisericile din Bahrinești și Voloca etc. „Grupul de experți” nu s-a întâlnit cu beneficiarii, nu s-a interesat de munca desfășurată de aceștia, de problemele lor cu care se confruntă, astfel încât să precizeze dacă au avut sau nu nevoie de aceste donații.

Comunitatea românească are nevoie de aceste ajutoare, chiar dacă „conotațiile politice evidente – despre care vorbește Memorandumul – sunt de natură să irite statul ucrainean, să trezească suspiciuni și să sprijine impunerea punctului de vedere al naționaliștilor ucraineni, a căror temă favorită este intenția României de a-și recupera prin forță teritoriile pierdute. Recomandăm, de aceea, dirijarea acestor ajutoare direct școlilor, bisericilor, societăților culturale sau ziarelor românești care au nevoie de ele...”. Ceea ce a și fost făcut deja.

Toate cele expuse nu sunt de natură să sprijine *Programul* de dezvoltare națională a comunității românești din regiunea Cernăuți.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL ÎN LIMBA ROMÂNĂ ÎN ȘCOLILE DIN REGIUNEA CERNĂUȚI

Problema prioritară în domeniul cercetării și formulării proiectelor de dezvoltare națională a românilor din regiunea Cernăuți o constituie, indiscutabil, școala, ea fiind păstrătoare de limbă și tradiții culturale, instituție de pregătire a intelectualilor pentru generațiile viitoare.

Conform statisticii oficiale, în regiunea Cernăuți locuiesc 70, 8% ucraineni, 19, 7% români (moldoveni), 6, 7% ruși, 1, 7% evrei, 0, 5% polonezi, 0, 6% alte naționalități. Sunt 86 de școli românești și 7 școli mixte (6 – ucraineano-românești și una – ucraineano-româno-rusească); ceea ce înglobează 1 162 de clase, cu un efectiv de 23 191 de elevi, adică 17, 2% din populația școlară din regiunea Cernăuți.

Prezentăm în continuare situația școlară pe raioane:

Raionul Herța – 31 școli românești (5 238 elevi) dintre care 12 școli primare (clasele I-IV), (412 elevi), 8 școli medii necomplete (1 163 elevi), 11 școli medii generale (3 663 elevi).

Raionul Hliboca – 18 școli românești (4 559 elevi) și 3 școli mixte ucraineano-românești (Corovia, Molodia, Tureatca), dintre care o școală primară (11 elevi), 7 – școli medii necomplete (885 elevi), 10 – școli medii generale (3 663).

Raionul Storojineț – 13 școli românești (4 496) și 2 școli mixte ucraineano-românești (Ciudei, Pătrăuții de Sus), dintre care o școală primară (35 elevi), 5 școli necomplete (1 027 elevi), 7 școli generale (3 434 elevi).

Raionul Noua Suliță – 20 școli românești (7 069 elevi) și 2 școli mixte (româno-ucraineano-rusești, Vancicăuți, Mămăliga), dintre care 4 școli medii necomplete (524 elevi), 16 școli medii generale (6 545 elevi).

Orașul Cernăuți – 4 școli românești (919 elevi), dintre care 2 școli medii necomplete (212 elevi) și 2 școli medii generale (707 elevi).

Conferințele și proiectele concepțiilor referitoare la învățământul pentru minoritățile naționale din Ucraina continuă să mențină într-o încordare nesănătoasă o bună parte din populația românească: profesorii, părinții și copiii. Intelectualitatea înaintea proteste și demersuri, este îngrijorată de viitorul populației românești băștinașe. Ziariștii comentează. Politicienii folosesc situația pentru a-și asigura popularitatea.



Cernăuți – Universitatea Regele Carol II.

La 21 martie 1998, la inițiativa Catedrei de filologie română și clasică a Universității din Cernăuți, a fost organizată Conferința științifico-metodică „Învățământul în școlile cu limba română de predare din Ucraina”: președinte – prof. univ. dr. Grigore C. Bostan, membru de onoare al Academiei Române, șeful catedrei; moderator – conf. univ. dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al

Academiei Române. Materialele acestei conferințe, scrisoarea adresată Președintelui României Emil Constantinescu, Președintelui Ucrainei Leonid Kucima și Președintelui Republicii Moldova Petru Lucinschi, Rezoluția conferinței, în care au fost formulate concret cerințele românilor în domeniul învățământului, au fost publicate în revista noastră⁸, ziarele *Concordia* și *Arcașul*.

Tematica propusă era menită să înceapă un dialog profesional de lungă durată, să identifice cele mai eficiente activități în domeniul învățământului în limba română, să analizeze factorii formatori ai politicii școlare, problemele modernizării învățământului în limba română, sistematizarea experienței școlare în ceea ce privește predarea limbii și a literaturii române în școlile din Ucraina. Discuțiile referitoare la situația școlii românești din Ucraina au condiționat și formularea cerințelor adecvate în domeniul învățământului. Majoritatea participanților s-au pronunțat împotriva proiectelor de concepții formulate de Ministerul Învățământului, Comisia pentru minorități și migrații, Academia de Științe Pedagogice și a Ordonanței 33, care prevedeau eliminarea examenului de absolvire obligatoriu la limba și literatura română în clasele IX-XI.

În cea de a patra variantă a *Concepției*, după un *Argument* bine fundamentat, cu referințe la actele internaționale privind drepturile minorităților naționale și legislației Ucrainei în vigoare, este expus un program de deznaționalizare forțată. Contrastele dintre *Argument* și conținutul acestui document este evident. Această mostră de demagogie este menită să-l convingă pe cititorul nevizat de grija pe care o poartă statul ucrainean față de limba, cultura, identitatea națională și, desigur, integrarea în societatea ucraineană a minorităților.

Printre nenumăratele scopuri și obiective ale școlilor minorităților naționale (care de altfel sunt generale și universale) se menționează că se vor crea condiții „pentru păstrarea și dezvoltarea limbilor și culturilor naționale“.

Să urmărim, însă, care sunt aceste „condiții“ și cât de „mărinimoase“ se dovedesc a fi intențiile Ministerului Învățământului.

Minorităților naționale li se propune instruirea în diferite tipuri de instituții de învățământ în care „vor avea posibilitatea de a-și satisface cerințele naționale, cultura și în domeniul învățământului“. Enumerăm aceste „posibilități de păstrare a limbii și a identității naționale“:

Școlile duminicale se preconizează să fie organizate în cadrul școlilor medii generale, a societăților culturale sau pedagogice care sunt chemate să creeze condiții necesare pentru însușirea limbii materne, cunoașterea literaturii, culturii și tradițiilor naționale. Acestea vor fi organizate, de regulă, de instituții non-guvernamentale și vor fi susținute de stat. Reiese că statul ucrainean nu-și asumă nici o responsabilitate pentru „păstrarea și dezvoltarea limbilor și culturilor naționale“, cum, patetic, se anunța în *Argument*;

Instituțiile preșcolare „de limbă maternă“, indiferent de forma de proprietate, vor avea în mod obligatoriu ore de limbă ucraineană cu scopul de a-i pregăti pe copii pentru școală „prin familiarizarea lor cu cultura ucraineană“ (!?) În grădinițele ucrainene se vor permite crearea de grupe naționale;

Școlile medii generale: în procesul predării-învățării a disciplinelor de bază în limba maternă se vor efectua concomitent și traducerea terminologiei și a noțiunilor în limba ucraineană. Din punct de vedere didactic aceasta este o aberație. Clar că aceste lecții își vor pierde eficacitatea și nu vor contribui nici la înțelegerea materialului predat, nici la îmbogățirea vocabularului ambelor limbi, căci vor fi în aceeași

măsură afectate și limba maternă și limba ucraineană. Ceea ce se propune este o discriminare mascată, deoarece realizarea unui astfel de obiectiv va lucra în defavoarea cunoștințelor elevilor și, prin urmare, aceștia nu vor fi competitivi în comparație cu absolvenții școlilor ucrainene. Practic, o astfel de lecție se va transforma într-o lecție de traducere a terminologiei respective și nu o lecție de acumulare a cunoștințelor noi la disciplina dată.

Propunerile ce urmează vor fi citate integral:

„În școlile, clasele cu limba de predare a minorităților naționale, începând cu clasa a IV-a se va practica trecerea treptată a predării disciplinelor în limba ucraineană. În clasele superioare ale școlilor medii generale studierea disciplinelor în limba de stat va constitui nu mai puțin de 40 de procente, în primul rând, aceasta se referă la istorie, geografia Ucrainei, drept, educație fizică, pregătirea premilitară a tinerilor.

Pentru satisfacerea cerințelor minorităților naționale în domeniul învățământului și culturii vor fi organizate școli serale de cultură generală și școli fără frecvență cu studierea limbii materne, a literaturii și culturii.

Elevii, după dorință, vor putea să-și aprofundeze cunoștințele la limba și literatura maternă, istoria și geografia ținutului natal, a culturii și literaturii în cadrul cercurilor și facultativelor respective.

În sistemul activităților extrașcolare se vor crea și alte posibilități pentru satisfacerea cerințelor minorităților naționale în învățământ...”

Nu este nevoie de comentarii, precum nu mai este nevoie să reproducem în întregime nici documentul. Acest punct de vedere este expus în Proiectul de Lege pentru învățământul din Ucraina (articolul 7 formulează „drepturile” minorităților la învățământ), respins chiar din prima lectură de Parlamentul Ucrainei. Care vor fi însă concluziile și acțiunile (ordonanțele viitoare ale Ministerului Învățământului) nu se știe. Un stat de drept ar trebui să-și respecte legea precum și obligațiile internaționale și să-i sancționeze pe cei care atentează, în acest mod, prin nerespectarea legilor, la autoritatea statului. Cert este, însă, că nu avem dreptul să ignorăm aceste documente discriminatorii față de minorități. Demersurile societăților românești din Cernăuți au rămas fără răspuns. Tăcerea înseamnă oare și susținerea politicii promovate? În fond au rămas fără răspuns și demersurile adresate Guvernului României.

(Va urma)

NOTE

1. A. Cernov, **Reflecții asupra Proiectului Concepției învățământului național pentru minoritățile naționale din Ucraina**, în *Glasul Bucovinei*, nr. 3 (15), p. 86-88; tot aici vezi: **Reflecții la „masa rotundă”: Învățământul național cu privire la elaborarea bazelor concepției pentru minoritățile naționale în Ucraina** (semnate de reprezentanții plenipotențari ai minorităților naționale din Ucraina: pentru comunitatea evreiască – Președintele Asociației comunităților și organizațiilor evreiești din Ucraina, Iosif Zisels; pentru comunitatea poloneză – Președintele Asociației polonezilor din Ucraina, Stanislav Giostecki, vicepreședintele Federației organizațiilor poloneze din Ucraina, Ludviga Nijinska; pentru comunitatea germană – Președintele Congresului german din Ucraina, Henric Brout; pentru Comunitatea română – deputatul poporului din Ucraina, președintele subcomisiei Relații interetnice a Comisiei drepturilor omului și minorităților

naționale, Ion Popescu (cu observațiile și completările de rigoare); pentru Comunitatea ungară – deputatul poporului din Ucraina, Președintele Consiliului național ungar din Ucraina, Mihail Tovt (cu observațiile și completările de rigoare); **Deschidem parantezele observațiile și completările de rigoare ale d-lui Ion Popescu, referitoare la elaborarea bazelor Concepției învățământului pentru minoritățile naționale din Ucraina.**

2. A. Cernov, **Problemele învățământului comunităților naționale din Ucraina: între lege și concepție**, în *Glasul Bucovinei*, nr. 4 (16), 1997, p. 95–100 și documentele anexate: **Protestul: cerem să fie respectate drepturile noastre legitime și Concepția școlilor naționale în limba română a poporului băstinaș român (moldovean), ce locuiește compact în Ucraina**, semnate de președintele Asociației Științifico-Pedagogice „Aron Pumnul” din Ucraina, A. V. Constantinovici, președintele Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți – A. Opaiț, președintele Societății Medicale „Isidor Bodea” din regiunea Cernăuți – I. M. Broască și președintele Societății Cultural-Ecologice de Binefacere și Gospodărești „Stejarul” – I. Șt. Voronca, p. 100–105; A. C., **Școala: ignoranță sau pasivitate!**, p. 106–107. Menționăm că unele din aceste materiale au fost publicate și în presa locală din Cernăuți: *Concordia*, *Arcașul* și *Plai Românesc*.
3. Vezi colecția ziarului *Plai Românesc*.
4. Ștefan Hostiuc, **Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei**, în *Glasul Bucovinei*, nr. 3 (11), 1996, p. 31–46; continuare în nr. 1 (13), 1997, p. 11–28;
5. **Psaltirea neadormită. Memorandum privind situația românilor din Ucraina**, alcătuit de Partidul Alternativa României, august 1998.
6. În *Glasul Bucovinei*, nr. 3 (15), 1997, p. 94–102, este publicat *Memorandumul* cu privire la situația românilor (moldovenilor) din Ucraina, adresat Excelenței sale Domnului Președinte Leonid Kucima, Excelenței sale Domnului Președinte Petru Lucinschi, semnat de mai multe societăți naționale românești și un grup de intelectuali români din Cernăuți. După un scurt preambul istoric urmează mai multe capitole în care este apreciată situația românilor (moldovenilor) între anii 1991–1997, condițiile necesare pentru menținerea, recunoașterea și dezvoltarea naționalității românești (moldovenești) din Ucraina în domeniile: cultură, învățământ, ecologie și religie. Tot aici este publicat și materialul d-lui Constantin Olaru în care este prezentat programul de activitate al Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina (ACDR), vezi p. 103–105.
7. Vezi Ștefan Hostiuc, *art. cit.*
8. Materialele conferinței au fost publicate în *Glasul Bucovinei*, nr. 2 (18), 1998, p. 63–93 și ziarul *Concordia* din 11 aprilie 1998.

Anexa

PROGRAMUL

de dezvoltare națională a românilor din regiunea Cernăuți

(votat la Primul Congres al românilor din regiunea Cernăuți
din 7 iunie 1992)

Alcătuită în conformitate cu legislația în vigoare Platforma-program are ca obiectiv crearea unei poziții conceptuale în vederea reînviiorării vieții sociale, a culturii și a tradițiilor românești pe teritoriul regiunii Cernăuți.

Platforma-program presupune desfășurarea unei activități în colaborare cu toate comunitățile etnice ale regiunii, în scopul asigurării unei conviețuiri pașnice și armonioase, militează pentru recunoașterea drepturilor specifice ale tuturor etniilor, care trăiesc pe acest teritoriu. Vedem ca fiind necesare asigurarea garanțiilor politice și sociale în care includem: pluralismul politic, democrația, respectarea drepturilor omului, a libertății de conștiință; asigurarea condițiilor favorabile pentru continuarea tradițiilor românești din Bucovina, crearea de condiții viabile pentru activitatea intelectualității noastre în efortul de a ridica întreaga populație la înțelegerea esenței drepturilor ei.

Populația românească din regiune tinde spre rezolvarea pașnică a problemelor interstatale. Considerăm că teritoriul întregii Bucovine, integrate în două state (România și Ucraina) trebuie să devină în acest sens zone demilitarizate.

Platforma-program atrage atenția asupra problemelor naționale ale românilor din regiunea Cernăuți, considerând că pentru dezvoltarea localităților românești este nevoie de serioase alocări materiale din partea Guvernului Ucrainei.

Având în vedere situația în care se găsește astăzi, din punct de vedere economic, social și cultural, precum și al recunoașterii drepturilor specifice pentru etnia română din regiunea Cernăuți, Consiliul Național ce va fi ales la Congresul general al românilor pe data de 7 iunie 1992 își propune să activeze cu maximum de prioritate pentru remedierea situației și repunerea românilor în drepturile lor firești.

ACTIVITATEA POLITICĂ

Congresul, iar în perioada dintre congrese Consiliul Național, nu reprezintă organizații politice, dar își rezervă dreptul de a exprima opinii proprii cu caracter politic față de anumite evenimente sau activități politice cu implicații asupra vieții locuitorilor regiunii, își poate face cunoscută opinia publică prin comunicate, memorii sau luări de cuvânt în mijloace mass-media sau la întruniri publice.

CERINȚELE VITALE

I. Proclamarea limbii române ca limbă cooficială pe teritoriul orașului Cernăuți și al celorlalte localități din regiune, compact locuite de români.

Cunoașterea limbii române de către conducătorii Administrațiilor de stat și a locuitorilor lor, precum și a altor conducători de întreprinderi de pe aceste teritorii.

II. Recunoașterea tricolorului ca simbol național. Arborarea tricolorului alături de steagul de stat al Ucrainei în localitățile cu populație românească pe toate clădirile oficiale, inclusiv ale Administrației de stat.

III. Retrocedarea edificiilor ce au aparținut obștinii și societăților de cultură românească, inclusiv a Palatului Național, și organizarea în aceste clădiri a

1. Universității românești;
2. Teatrului și filarmonicii românești;
3. Cinematografului Național;
4. Centrului de radio și televiziune;
5. Bibliotecii Naționale;
6. Băncii Comerciale Naționale;
7. Bursei și centrului de informații;
8. Sediului Consiliului Național;
9. Sediilor societăților culturale și ale asociațiilor social-politice;
10. Centrului de consultație juridică.

RELAȚIILE CU ROMÂNIA ȘI RELAȚIILE DE GRANITĂ ÎN ZONA REGIUNII CERNĂUȚI

I. Pentru a reglementa și a rezolva problemele existente între sudul și nordul Bucovinei, integrate în cele două state (România și Ucraina), în domeniile economic, cultural, de învățământ și științific, precum și al relațiilor individuale (rude, prieteni), se consideră a fi necesară deschiderea de consulate în orașele Cernăuți și Suceava.

II. Pentru populația regiunii Cernăuți, respectiv a județului Suceava să se admită trecerea simplificată a frontierei, fără viză și formalitățile în vigoare.

Până la hotărârea definitivă a acestei probleme se propune:

– să se creeze servicii separate pentru eliberarea documentelor pentru România;

– să se permită pentru credincioși pelerinajele în zilele de sărbători religioase;

– să se simplifice radical eliberarea actelor pentru plecarea în România în scopuri de serviciu;

– să se simplifice procedurile de eliberare a pașapoartelor și trecerea frontierei pentru elevii și studenții ce învață în România, de asemenea pentru părinții lor: viză de trecere fără plată și multiplă.

III. Ne adresăm Parlamentelor celor două țări în vederea acordării de dublă cetățenie pentru români și familiile lor, precum și pentru reprezentanții altor naționalități din regiunea Cernăuți, ce-și vor dori acest lucru.

POLITICA DE CADRE

I. Asigurarea reprezentanței românilor (precum și a altor naționalități) în toate posturile de conducere, proporțional cu procentul populației: a satului, orașului, raionului, regiunii. În particular, considerăm că unul dintre locuitorii reprezentantului Președintelui în regiunea Cernăuți trebuie să fie român.

II. Organizarea sectoarelor electorale pentru viitoarele alegeri după principiul național-teritorial, ceea ce ar asigura reprezentarea românilor în Parlamentul Ucrainei și în Consiliile locale de deputați.

Crearea Camerei Naționalităților în Parlamentul Ucrainei.

ACTIVITATEA FINANCIARĂ ȘI ECONOMICĂ

I. Refacerea structurilor sociale conform celor existente în țările cu tradiție democratică, dându-se prioritate inițiativei individuale, competenței și principiilor morale.

II. Efectuarea unor demersuri către conducerea Ucrainei, Republicii Moldova și României pentru a spori investițiile economice în Bucovina, teritoriul neglijat din acest punct de vedere, în comparație cu regiunile vecine.

III. Solicitarea de sprijin economic din partea românilor din diaspora, precum și a țărilor dezvoltate pentru revigorarea activității economice și de producție.

IV. Inaugurarea unei Bănci Comerciale Naționale.

V. Organizarea unei burse și a unui Centru de informație pentru întreprinderile agricole și industriale.

VI. Recunoașterea regiunii ca zonă industrială și agricolă liberă.

VII. Crearea unui fond de asigurare cu materii prime și combustibil.

VIII. Deschiderea unui Centru de consultații și ajutoare pentru crearea întreprinderilor particulare, colective, pe acțiuni, cu răspundere limitată, mixte etc. Organizarea unor forme de cooperare între unitățile productive cu instituții similare și firme străine.

IX. Crearea în fiecare sat a centrelor comerciale.

X. Trecerea treptată la privatizarea comerțului.

XI. Sprijinirea inaugurării de către firmele agricole a restaurantelor și cabanelor în stil național, construirea unor centre de turism.

XII. Atragerea de capital străin pentru dezvoltarea economică a regiunii.

ȘTIINȚĂ, CULTURĂ ȘI ÎNVĂȚĂMÂNT

I. Asigurarea limbii române, prin lege, a statului de limbă cooficială în localitățile indicate mai sus. În legătură cu aceasta să fie revăzute unele puncte din *Programul* dezvoltării limbii ucrainene și a altor limbi naționale pe teritoriul regiunii Cernăuți pe perioada până în anul 2000.

II. Deschiderea unui Centru de cercetări științifice de românologie.

III. Asigurarea desfășurării unei activități tipografice și editoriale a Societății pentru Cultura Românească, precum și a unor organizații private.

IV. Asigurarea editării unor reviste științifice și literare în limba română.

V. Editarea unor Anale științifice în limba română, a unor monografii (în diverse domenii de studiu).

VI. Organizarea de simpozioane, conferințe, colocvii științifice.

VII. Pregătirea de cadre de specialiști în România, Moldova și în alte țări.

VIII. Inaugurarea unei Biblioteci naționale românești.

IX. Restaurarea monumentelor de cultură și artă, create începând cu perioada Moldovei feudale, inclusiv a bisericii Sf. Nicolai, care este monument de arhitectură moldovenească din sec. XVII. În legătură cu aceasta considerăm că este necesar să fie anulată hotărârea Primăriei orașului Cernăuți din 20.XI.90 referitoare la transmiterea acestei biserici comunității religioase ucrainene autocefale.



Cernăuți – Teatrul Național.

X. Acordarea statutului de monument istoric de arhitectură a centrului orașului Cernăuți și restaurarea clădirilor conform arhivelor orașului.

XI. Asigurarea studiilor medii de specialitate și superioare în limba română. Deschiderea universității românești.

XII. Studiarea limbii și literaturii române în toate școlile din localitățile cu populație românească, precum și în localitățile cu populație mixtă. Deschiderea de clase românești.

XIII. Asigurarea școlilor cu manuale școlare românești, trecerea școlilor românești la programele pentru gimnaziu și licee din România. Trecerea la sistemul de apreciere de zece puncte.

XIV. Deschiderea liceelor de artă în toate raioanele.

XV. Deschiderea teatrului și a filarmonicii românești.

XVI. Organizarea unor festivaluri de muzică populară, de estradă și clasică.

XVII. Organizarea expozițiilor de sculptură și artă plastică. Instaurarea plăcilor comemorative, a busturilor și monumentelor.

XVIII. Deschiderea Muzeului lui Mihai Eminescu.

XIX. Deschiderea muzeelor etnografice în satele românești.

XX. Deschiderea muzeelor literare și a expozițiilor istorico-literare în localitățile cu populație românească.

SERVICIUL MILITAR

I. Reinaugurarea Regimentului 41 bucovinean, unde să-și facă serviciul militar băieții din regiunea Cernăuți. Serviciul militar al băieților români să fie efectuat numai pe teritoriul regiunii Cernăuți. Serviciul militar în alte regiuni să fie executat numai benevol.

RELIGIE

1. Sprijinirea reorganizării Mitropoliei Bucovinei.
2. Neamestecul autorităților în problemele bisericii.
3. Înființarea fondului bisericesc de binefacere.
4. Organizarea pe lângă biserici a școlilor duminicale.
5. Introducerea în școală a religiei și a istoriei religiilor.

SPORT

1. Restabilirea Asociației sportive benevole „Dragoș Vodă”.
2. Deschiderea de școli sportive în localitățile cu populație compactă românească.
3. Inaugurarea cupei „Ștefan cel Mare” a campionatului românesc de fotbal, volei, șah, atletică ușoară.
4. Crearea selecționatelor românești.

TINERET ȘI TURISM

- I. Crearea Societății „Junimea” pentru tineret (vârsta 15–22 ani).
- II. Organizarea cenaclurilor literare, a victorinelor, concursurilor, inclusiv televizate; organizarea de cicluri de lecții în diferite domenii – istorie, literatură, artă etc.
- III. Organizarea excursiilor tematice.
- IV. Organizarea unui concurs tradițional „Hora satului”.
- V. Organizarea de expoziții ale creației artistice a tinerilor (pictură, sculptură etc.).
- VI. Organizarea de cursuri de pregătire pentru studii.

ECOLOGIE

- I. Crearea unui serviciu ecologic.
- II. Lichidarea treptată a poligoanelor militare de pe pământurile arabile din localitățile românești Ciudei, Storojineț, Ropcea.
- III. Crearea unor comitete locale de control și asigurare a curățeniei și nepermiterea de a construi întreprinderi care prin activitatea lor ar polua mediul înconjurător.
- IV. Interzicerea exploatării nechibzuite a pădurilor de către diferite întreprinderi. Întoarcerea pădurilor satelor respective.
- V. Proclamarea Codrilor Cosminului ca parc național.

SUMMARY

The article suggests a concise analysis of the national problems of the Romanians living in the Cernowitz region, as they are reflected by the realities of 1998. It is necessary to organise fundamental research regarding the political and cultural situation of the Romanian minority: the use of the Romanian language, the dynamics of spiritual and worldly culture, of education etc.

The essence of the conflict generated by the Project for national minorities' education in Ukraine is analysed as well as the consequences of drafting documents discriminatory as against minorities. The practice of falsifying the current realities both in the press and by certain political personalities is condemned.

Personalități bucovinene

OAMENI POLITICI ȘI DIPLOMAȚI DIN BUCOVINA

Ion Mamina

București

GRIGORCEA, Gheorghe (1878, Carapciu, județul Storojineț -?).

S-a născut într-o veche familie de boieri bucovineni. Studiază dreptul la Universitatea din Cernăuți, Viena și Innsbruck.

La 22 august 1920, Grigorcea intră în diplomatie, fiind numit consilier de legatie la Constantinopol și Viena. Este pus în disponibilitate la 5 mai 1923, dar revine în activitate la 1 mai 1926 ca Ministru plenipotențiar, clasa II și director al Afacerilor consulare; director al Afacerilor politice (1 iulie 1928); director al Cabinetului și al cifrului (1 iunie 1929).

Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Bruxelles (1 mai 1930 – 1 august 1932) și Luxemburg (1 iunie 1930 – 1 august 1932).

Grigorcea revine în administrația centrală ca director al Protocolului și cancelariei ordinelor; Ministru plenipotențiar clasa I (1 decembrie 1936). Ambasador extraordinar și Ministru plenipotențiar la Varșovia (1 mai 1938 – 30 august 1939); secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1 octombrie 1939 – 25 septembrie 1940). La 1 mai 1941 este pus în retragere. După război nu se mai știe nimic de el.

GRIGORCEA, Vasile (9 mai 1883 – 1949).

A fost fratele lui Gheorghe Grigorcea. După studiile juridice, obține licența în drept.

La 16 iulie 1921 intră în diplomatie, fiind numit consilier de legatie (din 16 ianuarie 1925: la Varșovia); Ministru plenipotențiar, clasa II (1 august 1928).

Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Budapesta, 1 septembrie 1928 – 1 noiembrie 1930; Londra, 1 noiembrie 1936 – 28 noiembrie 1938.

La 1 decembrie 1936 este înaintat Ministru plenipotențiar, clasa I, pentru ca la 28 noiembrie 1938 să fie pus în disponibilitate. Este rechemat în activitate și numit Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Sfântul Scaun (15 octombrie 1940 – 25 martie 1941) și Roma (25 martie 1941 – 22 octombrie 1943).

După război, Vasile Grigorcea rămâne în străinătate, susținând activitatea emigrației române pentru integrare în mișcarea europeană.

PRELIPCEANU, Vasile T. (Horodnicul de Jos, județul Rădăuți —?)

Din punct de vedere politic, Vasile Prelipceanu se încadrează în Liga Apărării Național-Creștine; deputat (din 1932). După fuziunea din iulie 1935 dintre partidul său și Partidul Național Agrar, activează în cadrul Partidului Național-Creștin.

În timpul războiului de întregire este rănit. Studiază la Universitatea din Iași. În mai 1922 se încadrează în Asociația Studenților Creștini creată de Corneliu Codreanu.

Subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii (30 decembrie — 8 ianuarie 1938). După război, în anul 1950 este arestat și întemnițat la Sighet; eliberat în iulie 1955.

FLONDOR, Iancu (16 august 1865, Flondoreni, județul Storojineț — 19 octombrie 1924, Flondoreni, județul Storojineț).

Descendent din vechi boieri moldoveni, urmează școala primară în localitatea natală, liceul la Cernăuți, iar studiile universitare la Cernăuți și Viena, unde obține doctoratul în drept (1894).

Politic, Iancu Flondor se numără printre cei care pun bazele Partidului Național Român din Bucovina (martie 1892). Pentru intensificarea activității mișcării naționale, contribuie la constituirea Partidului Național Român din Bucovina (aprilie 1897); deputat în Dieta Bucovinei (din 1898). Activează, apoi, în cadrul Partidului Poporal Național Român din Bucovina (președinte: 1900 — 1902), iar după autodizolvarea acestuia în Partidul Național Român din Bucovina (președinte: 1908 — 1910).

După declanșarea războiului mondial, Flondor este închis mai multe luni. În 1918 este primar al orașului Storojineț. Se impune ca principalul lider al mișcării naționale a românilor bucovinenei: președinte al Consiliului Național Român din Cernăuți (27 octombrie 1918); președinte al Consiliului Secretarilor de Stat (guvernul provizoriu al Bucovinei) și Secretar de Stat interimar la Justiție (12 noiembrie 1918); conduce lucrările Congresului General al Bucovinei (28 noiembrie 1918), care hotărăște Unirea cu România.

Ministru de Stat pentru Bucovina (18 decembrie 1918 — 15 aprilie 1919).

Își dă demisia din guvern. Membru marcant al Partidului Democrat al Unirii din Bucovina (septembrie 1919). În aprilie 1920 intră în Partidul Poporului, dar după două săptămâni demisionează (2 mai), retrăgându-se astfel definitiv din viața politică.

POPOVICI Doru (medont) (10 decembrie 1873 — 1950, Sighet).

Cunoscut mai ales ca Dori Popovici, urmează dreptul la Universitatea din Cernăuți. Din 1900, este angajat funcționar la Direcția Generală a Fondului Bisericesc din Bucovina.

Se distinge ca unul dintre fruntașii mișcării naționale a românilor bucovineni. Pe când era ajutor de primar al orașului Cernăuți, Popovici este ales vicepreședinte al Consiliului Național Român (27 octombrie 1918) și Secretar de Stat la Interne în

guvernul provizoriu al Bucovinei (12 noiembrie 1918). Ia parte la Congresul General al Bucovinei (28 noiembrie 1918) care hotărăște Unirea cu România.

Membru marcant al Partidului Democrat al Unirii din Bucovina (septembrie 1919), Popovici și gruparea politică pe care o conduce intră în Partidul Poporului în aprilie 1920; deputat (din 1926). La 24 aprilie 1920 este numit președinte al Comisiei regionale de unificare și descărcarea serviciilor publice din Bucovina.

Ministru de Stat, 16 aprilie – 13 decembrie 1921.

Ministru de Stat, 30 martie 1926 – 4 iunie 1927.

În decembrie 1927, se încadrează în Partidul Național-Țărănesc. După război, în 1950 este arestat și întemnițat la Sighet, unde încetează în scurt timp din viață.

SAUCIUC-SĂVEANU, Teofil (21 octombrie 1884, Bosancea, județul Suceava – 26 iulie 1971, București).

Studiază la Liceul de Stat din Cernăuți (1894-1902) și la Universitatea din Cernăuți și Viena, dobândind doctoratul în litere și filosofie (1909). În Grecia, Italia și Germania se specializează în arheologie și antichitatea clasică. Profesor secundar (8 septembrie 1906), apoi profesor de istorie antică și epigrafie la Universitatea din Cernăuți (17 decembrie 1913), fiind și rector al acesteia (1924).

În 1918, ia parte la mișcarea națională a românilor bucovineni. Politic, Sauciuc-Săveanu se înscrie în Partidul Țărănesc, iar după fuziunea din 1926, devine un membru marcant al Partidului Național-Țărănesc; deputat (din 1926) și senator.

Ministru de Stat, 10 noiembrie 1928 – 7 iunie 1930. De asemenea, este numit director al directoratului II Cernăuți (1 ianuarie 1930).

Ministru de Stat, 20 octombrie 1932 – 12 ianuarie 1933.

Ministru de Stat, 14 ianuarie – 9 noiembrie 1933.

De la 30 septembrie 1940, transferat la Universitatea din București; Membru corespondent al Academiei Române (24 mai 1945). La 1 septembrie 1947 este pensionat din oficiu.

Sauciuc-Săveanu este arestat în 1950 și întemnițat la Sighet.

STĂRCEA, ION (1864 – 13 mai 1944, Sibiu).

A fost fiul baronului Victor Stytcea. După studii universitare, obține doctoratul în drept. Este numit Ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei în Argentina, apoi șambelan la Curtea Imperială din Viena.

În 1918, Stârcea vine la Cernăuți și se angajează în mișcarea națională a românilor bucovineni. Este ales în Consiliul Național Român din Cernăuți (25 noiembrie 1918) și ia parte la Congresul General al Bucovinei (28 noiembrie 1918), care hotărăște Unirea cu România.

Politic, se numără între fruntașii Partidului Democrat al Unirii din Bucovina (septembrie 1919), iar din aprilie 1920 face parte din Partidul Poporului; deputat și senator. Este numit membru în Comitetul Agrar (3 aprilie 1920).

Ministru de Stat, 2 mai – 1 noiembrie 1920.

De la 1 octombrie 1920, Stârcea Ion este primit în corpul diplomatic (afară din cadre), cu gradul de Ministru plenipotențiar, cu vechimea de la 1 noiembrie 1906. Este numit Mare maestru de ceremonii al Curții Regale. În timpul regimului de autoritate monarhică face parte din Consiliul superior național al Frontului Renașterii Naționale și este numit senator de regele Carol al II-lea (5 iunie 1939).

STÂRCEA, Traian (2 ianuarie 1875 – 21 mai 1928, Budapesta).

Descendent al unei vechi familii românești din Bucovina, fiind văr cu baronul Ion V. Stârcea (vezi Ion Stârcea). Urmează Școala militară din București (1895–1897), dedicându-se apoi carierei militare. Căpitan, Stârcea Traian este numit atașat militar la Viena (1 aprilie 1914 – 15 august 1916); colonel (1 septembrie 1917), în timpul războiului de întregire este adjutant al regelui Ferdinand I.

Încadrat în diplomație ca Ministru plenipotențiar, clasa I (22 august 1920), Stârcea Traian este numit Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Budapesta (1 octombrie 1920 – 21 mai 1928).

VÂRNAV-LITEANU, Gheorghe (20 august 1840, Liteni, județul Suceava – 24 martie 1905, Liteni, județul Suceava).

Urmaș al unuia din marii boieri moldoveni, aprig luptător unionist, cel cunoscut mai ales ca Iorgu V.-L. Începe școala la Iași, după care pleacă la Paris pentru studii juridice.

În țară, este numit procuror la Tribunalul Ilfov (1866). Sprijinit de M. Kogălniceanu este desemnat prefect al județului Putna (1869). Din 1870, Vârnăv-Liteanu se încadrează Societății „Junimea”, publicând articole de critică literară în revista „Convorbiri literare”.

Intră în diplomație: Agent diplomatic la Berlin (aprilie 1878 – aprilie 1880) și, în continuare, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Berlin, 17 aprilie 1880 – 21 octombrie 1888.

Vârnăv-Liteanu se retrage apoi la moșia sa din Liteni, unde și încetează din viață.

**MEMBRI MARCANȚI AI SOCIETĂȚII ACADEMICE
„JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI
(de la înființarea ei, în 1878, și până la jubileul semicentenar
din 1928)***

ALBUMUL MARE, vol. III (2)

Îngrijire și note de Rodica Șcraba

Iași

Nr. 989 OCTAVIAN MITRIC¹

stud. în drept

Familia Mitric e originară din Ardeal și a imigrat aproximativ acum un secol și jumătate în urmă, în Bucovina, stabilindu-se în com. Crasna, jud. Storojineț. Familia purta la început numele de „Mitrea“, care între timp a fost schimbat în „Mitric“, probabil în urma influenței germane. Mitric e o familie de țărani; primul din ea care a urmat studii universitare a fost Maximilian, fost paroh în com. Pătrăuții de Sus pe Sirete, jud. Storojineț (...)

Din căsătoria lui Maximilian Mitric au rezultat copiii: *Octavian*, nr. 989, *Severin*, nr. 1 013, *Maximilian*, nr. 1 148, *Vera*, nr. 1 367 (...)

Octavian s-a născut la 21 iulie stil v. 1891 în Bilca, jud. Rădăuți, a absolvit împreună cu fratele său Severin lic. „Aron Pumnul“.

–Activ 1919/20 – 1926/27.

Primit în ședplen. din 13/7 1920, îl are de bădiță pe membr. Emer. Dr. Teofil Sauciuc-Săveanu, trece exam. regul. la 6/11 1920. În 1920/21 e *Cassar*, ales prin sorți, contracandidatul era Oct. Procopovici, și membru în secția juridic-economică, de la 28/11 1920 e *membru în secția sportivă*. În 1921/22 e *Controlor* cu 34 de voturi summa cum laude. *Președinte al secției sportive* (summa cum laude). De la 22/3 1922 e *membru în secția teatrală* (summa cum laude); de la 11/3 1922, *membru în secția jurid.-econom.* (absolutorul cu blam) și *substituit în Comitetul Central²* (...). La adgen. candidează la vicepreședinție și primește 27 de voturi, Hreniuc T. 20 voturi; se declară balotaj, dar la adgen. II candidează Victor Bocca II și reușește.

* Continuare. Începutul vezi: *Glasul Bucovinei*, nr. 3 / 1996; nr. 4 / 1996; nr. 1 / 1997; nr. 2 / 1997; nr. 3 / 1997; nr. 4 / 1997 și nr. 1 / 1998.

În 1922/3, și anume de la 24/12 1922, e *membru în secția juridic-economică*, – absolutorul cu vot de blam (nu s-a lucrat nimic – n. c.). În ședcom. din 29/2 primește o dojană protocolară, întărită în ședplen. din 30/3 1923; n-a fost la înmormântarea lui Dimitre Onciul.

Participă la serata „Doamnelor Române”, deși fără panglică – participarea era interzisă ca demonstrație contra lui N. Zadri – comitetul propune eschiderea lui și a altora, dar cade. Inculpații primesc dispens de culori pe trei luni în ședplen. din 25/4 1923.

Aplanează ca diplomat abil conflictul între „Junimea” și membrul Emer. Nic. Timu, mergând anume la Ciudeiu. Are un conflict cu M. Sorocean. Locuia în internatul de băieți români ca și prietenul său Gh. Șesan.

Are concediu de la 16/5 – 16/8 1923 și de la 24/10 1923 – 24/5 1924, face apoi armata în Bacău, unde e capul junimenilor care își făceau acolo stagiul militar.

În 1924/25 primește un împrumut de 1 000 de lei cu garanția membr. Emer. Dr. Teofil Săveanu și alt împrumut de 300 de lei cu garanția lui Tr. Turcanu I, are un conflict cu Gh. Șesan, dar se împacă. De la 16/3 1925 e Președinte al „Junimei”, ales cu 30 de voturi contra lui Șerban Grigorovici, cu 23 voturi; primește absolutorul cum laude.

A reprezentat, împreună cu Gh. Șesan, „Junimea” la sfințirea steagurilor arcășești din Cireș și Budeniț. În Cireș „Junimea” a fost nașă cu 500 de lei. Imboldul pentru participare a venit de la Arc. Dugan, născ. în Cireș, care le-a dat ambilor 500 de lei – taxa de naș – și 300 de lei – spese de drum. În ședcom. din 16/1 1925 i se reproșează că a participat la nunta lui M. Vlaicu, care pentru societatea noastră e infam (Vlaicu însă n-a fost esclus cum infamia – n. c.), au luat parte și Axinte și P. Humencu; p. 59, 60 (printre șire se pot multe citi – n. c.). Ei erau turmentați (era 12 n<oaștea> – n. c.), au vrut să facă o serenadă tinerii perechi (Cf. ședcom. din 12/12 1924 – p. 50).

În ședplen. din 28/5 1925 se șterge pasagiul din procesul-verbal: „Dl. Mitrici e acuzat că-și consumă energia și cu alte ocazii”.

În ședcom. din 21/10 1925 vorbește Lascăr Bendevschi despre purtarea nemernă a președ. Mitric la serata din Câmpulung, dar nu dă deslușiri, fiind legat cu cuvântul de onoare și preferă să fie eschis pe un semestru. În C-lung Mitric a ținut o conferință: *Rolul studențimei înainte și după război*.

În ședplen. din 20/11 1925 vorbește contra cumulării Comersului cu serbarea Sf. Nicolai, dar nu reușește. În ședplen. din 18/12 1925 își permite Orest Coșmiuc – p. 247 jos – a face o observare despre „Comitetul de tristă memorie a lui Mitric”. Mitric cere retragerea ofensei. Coșmiuc, provocat de 3 ori să retragă, nu face. Mitric et consortes părăsesc sala. Coșmiuc retrage în fine și Mitric, satisfăcut, reintră. E ales în comitetul pregătitor pentru aranjarea semicentenarului Arboroasei.

După căderea lui Odo Böhm – 25/1 1926, e ales pentru a doua oară, unanim, Președinte al „Junimei”.

În decursul președinției sale, citează pe foarte mulți membri înaintea Comitetului, dictând avertismente și dojeni (tratament individual, nu cu fișe pe tabla neagră – n. c.). Dar are puțin succes, indolența membrilor fiind colosală și din cauza asta și anul mai slab în analele „Junimei”. *În schimb în plen nu avea opoziție deloc, așa de tare era și se simțea*. În ședplen. din 22/3 1926, p. 263, îl apără pe Böhm care „îndosise” mari sume de bani: „Singurul motiv pentru eschidere este întârzierea achitării”, totuși vorbește la (pentru – n. n.) verificarea procesului-verbal – ședcom. 15/4 1926 – pentru Böhm, îl apără și în ședcom. din 25/4 1926, p. 267: „Dl. Böhm n-a

contravenit deloc interesele societății, societatea n-a suferit nimic infamant prin faptul comis de dl. Böhm, el să fie pedepsit cu aceeași măsură ca și M. Vlaicu (Böhm e numit în p. 268 „escroc“). În ședcom. din 30/4 1926 se decide a cita la ședcom. din 5/5 1926 nu mai puțin de 29 membri pentru lipsă de interes și neglijență. Între acestea se află și el (Hacu!!!). Apar numai 9 și primesc un avertisment ușor, ceilalți 20 nu sunt urmăriți mai departe. Lipsă de consecvență.

Sub Mitric, „Junimea“ fu împroprietărită cu 5 ha la Horosăuți, cf. ședcom. din 30/4 1926. Arenda 7 500 lei cf. ședcom. din 9/5 1926. Pe Tit Cristurean îl protejează (Cf. ședplen. din 22/10 1926, p. 272).

Cerând Aurel Zapratan o leliță, Mitric cedează cu tot protestul lui Arc. Dugan cu care intră în grav conflict (care se aplanează de abia în ședplen. extraord. din 1930, plenul declarând procedura lui Mitric ilegală).

În adgen. din 3/11 1926, declară că a dat lista de colectare a lui Gh. Luția, împreună cu 500 lei, lui St. Ursescu; acesta neagă (în fine, se obligă amândoi a plăti suma în jumătate – n. c.).

Ca președinte a fost unul din cei mai însemnați în istoria „Junimei“. Era foarte bun orator. Convingea prin logică rece, lipsită de fanfaronadă, era foarte versat și rutinat, energic și, lucru mai rar, democratic. Absolutorul summa cum laude.

Predând conducerea urmașului său Cristurean, îl sărută. Cristurean însă nu i-a făcut cinste.

De la 6/2 1927, *inactiv*, petiția iterum legas. În 1926/27 a locuit în odăița economului. De la 23/5 1927 până la adgen. *îndrumător*.

Emeritat de la 13/11 1927.

Căsătorit cu Olga Arventievna.

Judecător în Bairamcea, de la 1930 în Orhei.

De la 1926 membru sprijinitor cu 500 lei anual.

24/1 1931

Cron<icar>, p. 223–226

Nr. 999 VICTOR BOCCA II

stud. phil.

Cunoscut sub numele de *Epi Bocca*.

Datele familiare: sub nr. 164 și 882.

S-a născut la 20 noiembrie 1901 în Cernăuți, din părinții: Mihai (Michel), arhidiacon și Aspasia, născ. Antonovici, fiica preotului din Marginea.

Studiile secundare le-a făcut la Liceul III de stat, azi „Aron Pumnul“, din Cernăuți, luând bacalaureatul în 1920.

Activ 1919/20 – 1925/26.

Roagă primirea la 4/7 1920, e primit în ședplen. din 13/7 1920, pus sub conducerea lui Otto Iliuț, trece exam. regul. la 28/10 1920. În adgen. din 1920

candidează la cassierat, dar în urmă se retrage. Tot așa, la comisia revizuitoare. La adgen. din 1921 e ales *Secretar I* cu 38 de voturi, fără contracandidat. Până la 26/3 1921 e *cassier al „Deșteptării“*. Pentru participarea la serata Clubului român din Palatul Național (conform M. Săveanu) se rectifică bine și primește vot de încredere. Ca secretar primește absolutorul summa cum laude.

În ședplen. din 30/12 1921 vorbește contra recunoașterii „Lechiei“ dar cade; în ședplen. din 29/1 1922 e contra „Arboroasei“ – „să nu cedăm numele“, și reușește. În 1922/23 e *Vicepreședinte*, ales cu 28 de voturi, fără contracandidat. Absolutorul cum laude. În timpul concediului lui Romeo Reuț, *Conducător*.

În ședplen. din 24/2 1923 capătă o dojană protocolară, dar în adgen. extraord. din 9/5 1923 e reales cu 39 de voturi, și iarăși fără contrar.

La Comers a vorbit liber pentru Alma Mater. A fost cea mai frumoasă orațiune dintre toate. În ședcom. din 14/2 1923 are un conflict cu Șerban Grigorovici pentru un frac împrumutat, care s-a pierdut sau s-a furat din arhivă. Nu va plăti 3 000 lei. În ședplen. din 19/11 1923 e referent în afacerea M. Vlaicu – ședință confidențială. În 1923/4 e *membru în Comitetul Central*, în *secția literară*, în *Comitetul de acțiune pentru Cămin*, și *Președinte al „Junimei“* ales cu 37 de voturi, fără contracandidat. Absolutorul cum laude. În ședcom. din 26/11 1923 pledează pentru invitarea specială a foștilor miniștri la Comers și bal. Era în joc persoana lui Dori Popovici. Tot așa, în ședplen. din 27/11 1924. Arc. Dugan se opune. Dictează dojană protocolară la 5 membri care au părăsit comersul trecând la cafenea (ședcom. 3/12 1923), tot așa lui Octav Rodinciuc p<entru> nesupunere, lui Erast Danielevici.

Sub președinția sa se cumpără și se ia în seamă parcela de zidire pentru Alumneu (cămin – n. n.), se emit listele de colectare pentru Cămin. S-a dezvelit bustul lui Petre Liciu în Teatrul Național.

Din capul locului s-a văzut un entuziasm mare între el și Traian Dolinschi, președ. comis. reviz., care, în rapoartele sale, făcea totdeauna o introducere pesimistă că *societatea* ar merge de răpă, dar la partea specială nu putea dovedi concret acest lucru (Cf. ședplen. din 27/1 1924, 30/5 1924). În această luptă care durează până la 8/6 1924, Epi Bocca învinge, Dolinschi e învins. Epi Bocca rectifică soc. față de m. Emer. C. Tarangul, care a fost dat afară din teatru de Vlaicu; a doua zi i-a făcut Radu Flondor cu studentimea o demonstrație înaintea prefecturii de poliție. În rap<ortul> comis. reviz. din 23/3 1924 e caracterizat de Dolinschi: „Dl. președinte V. Bocca planează asupra societății ca luna deasupra pământului, binevoitoare, dar pasivă și rece“. Epi răspunde: „Dacă eu sunt lună, d-ta ești nulă“. Capătă vot de încredere și reușește cu taxa incidentală pentru cumpărarea unei mese lungi în cabinetul de lectură.

În ședplen. din 30/5 1924 i se reproșează, din partea opoziției, că ar comite ilegalități (chiar arhivarul Tr. Țurcan îi ține hangul – p. 140). Plenul votează, cu 17 voturi, că nu comite ilegalități, cu 11 voturi că da, 10 abțineri (comis. reviz. a votat, comitetul nu!). Comisia revizuitoare demisionează, dar demisionează și întreg comitetul. Adgen. extr. din 7/6 1924 – o adevărată farsă parlamentară, unică în analele „Junimei“ (cf. Cronica). Opoziția votează contra demisiei comitetului, comitetul pro și demisia trebuie primită. Opoziția nu poate forma guvernul și e dusă ad absurdum.

În 8/6 1924 Epi Bocca e reales cu întreg comitetul dar arhivarul zboară! Sub el se tranșează și conflictul cu Dr. Onufrei Lunguleac. În vacanțe are concediu. Toate seratele și petrecerile populare au reușit afară de Serata mare (deficit 7 660 lei). În ședplen. din 29/10 1924 reușește ca Octav Radiciuc să fie interogat prin epistolă asupra conflictului avut cu Ștefan Ursescu. Numește eschiderea lui Grigorian, cea mai

mare nedreptate. În ședplen. din 2/11 1924 dictează dojană prot. „serenadiștilor“... A vorbit la înmormântarea lui Emil Isopescu și Dr. Iancu Flondor, a ținut la Comers raportul anual mai mult liber. A fost un om bun.

În 1924/5 și anume până la 10/2 1925, e *controlor* ales cu 40 voturi fără contrar, *membu în Comitetul Central*, până la 16/3 1925, *membu în secția literară* (dar nu s-a produs cu nimica). În ședplen. din 14/12 1924 e referent în chestea incidentului din 2/12 1924 în Palatul Național (p. 181). În ședplen. din 22/2 1925 e autorul deciziei plenare: „Dacă un junimean își înaintează demisia și intră în tratative pentru a-și tranșa o chestie de onoare cu un alt junimean, [...] sau membru al unei soc. nerecunoscute de „Junimea“, demisia nu poate fi retrasă, iar respectivul să fie primit de abia după 6 luni“. În ședplen. din 5/3 1925 face opoziție președintelui încă neinițiat, în 29/4 1925 e tras la ordine și dat afară. Zgomot. În 1925/6 și anume până la 25/1 1926 e îndrumător ales cu 38 de voturi, ca primul membru activ, dar a putut ținea un singur curs cu fușii, fiind profesor suplinitor la Văscăuți pe Ceremuș. El oferă demisia din îndrumător. Ea rămâne în suspensie.

În ședplen. din 19/5 1926 *Inactiv*, summa cum laude. *Emeritat* 20/10 1928.

p. 237-239.

Nr. 1 050 AURELIAN CUȘMIRIUC³

stud. în științe

Datele familiale: sub nr. 444.

Aurelian Cușmiriuc – între prieteni numit Ursu – s-a născut la 17 martie 1903 în Cernăuți ca singurul copil al membrului fondator Dorimedont Cușmiriuc, diriginte P. T. T., și al soției sale, Maria, născ. Ilnițchi, nepoata vestitului lăutar, moș Grigori, din Suceava.

A cercetat școala de aplicație pe lângă Școala Normală din Cernăuți, liceul în diferite locuri: cl. I la Lic. I din Cernăuți, cl. a II-a – în Viena, cl. a III-a – a IV-a incl. – la Liceul german din Praga, cl. a VII-a și a VIII-a – la Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți. Școala de ofițeri o face în 1921/22 <în> Roman.

Studiile fizico-chimice, la Universitatea din Cernăuți, 1922-1927. În 1925-1927 e suplinit, la Liceul real-ortodox din Cernăuți, de la 1927, suplinitor la Liceul internat „D. Cantemir“ din Cozmeni.

Junimean activ 1921 – adgen. din 1927.

Roagă primirea la 5/7 1921, e primit în ședplen. din 10/11 1921, pus sub conducerea dr. Traian Popovici, trece exam. regul. la 7/10 1922 și face armata în Roman (infanterie). În 1922/3 e *Cassar* (la 3/5 1923 reales cu 39 voturi), avea ca program „Economie pe toată linia“ (cf. ședcom. din 20/11 1922). A ridicat fondul neatacabil la aproape 40 000 de lei. Primește în adgen. absolutorum summa cum laude. În acest an e și *administrator* la „Deșteptarea“.

De la 27/12 1922 e *membu în secția teatrală* (cum laude). Primește tot atunci dojană protocolară. La ședplen. e adesea tras la ordine. În 1923/4 e ales *Vicepreșe-*

dinte cu 22 voturi contra Rem. Cehovschi (17 v.), primește absolutorul cum laude, *delegat în Comitetul Central*, la Comers vorbește p<entru> Alma Mater. În ședcom. din 26/11 1923 propune ca Dori Popovici să fie în special invitat la Comers. Cade, dar în fine tot reușește în ședplen. din 27/1 1924 (va fi în special invitat la bal).

În conflictul „Junimei” cu Dr. On. Lunguleac (dacian) îl contrează pe acesta în numele „Junimei” (cf. ședplen. din 22/12 1923, p. 138; 21/3 1924, în ședplen. din 22/3 1924, p. 117). În ședplen. din 17/2 1924, p. 100, e rău apucat de comis. reviz. că „ar ști să sucească lucrurile” (se rectifică însă bine, p. 100, jos – n. c.), retrage lui Tr. Dolinschi cuvântul, urmează mare bucluc, admite – p. 103 – că gestul său (al lui Cușmiriuc) a fost ilegal. Conflictul se aplanează. În ședplen. din 15/4 1924 Romeo Reuț îi reproșează că ar avea idei conservative, că face marșuri nocturne (=monomuri, p. 121). Se trece cu escluderea drelor – în șed. confidențială. Romeo Reuț dă cuvântul de onoare că ceea ce spune e adevărat. Cușmiriuc neagă însă totul și își dă cuvântul de onoare. Urmează juriu de arbitri, demisie și – ieșire pe teren (al II-lea caz – n. c.) Cf. ședcom. din 7/6 1924. Îl trage pe Romeo Reuț de 3 ori la ordine, silindu-l să părăsească sala. Dirimează (? – n. n.) pentru demisia comitetului întreg (a fost o farsă parlamentară cum rar s-a mai întâmplat în lume – n. c.), el demisionează și e reales *vicepreședinte* cu 28 de voturi. În ședcom. din 19/6 1924 e avertizat pentru purtarea sa față de m. Emer. Otto Iliuț (povestea cu cânele – n. c.). Capătă un avertisment pentru serenada în batjocură la d-ra Modesta Iliuț (ședcom. 15/10 1924 – p. 9), dojană protocolară în adgen. din 21/11 1924 (cf. ședcom. din 2/11 1924).

De la 25/6–4/7 1924 e *conducătorul ferial*, aranjează petreceri populare și serate, toate încununate de succes (în aranjări a fost tare ca rar care altul – n.c.). Primește la 29/10 1924 mulțumita plenului și absolutorul cum laude.

În 1924/5 și anume până la 10/2 1925 e ales fără contrar, cu 36 voturi, *Președinte al „Junimei”* și până la 22/2 1925 *președinte al secției teatrale*, de la 28/5 1925 e *controlor*. În ședcom. din 12/11 1924 spune el un cuvânt adânc: „fiecare trebuie să caute cuvinte alese pentru redarea ideilor sale”. Apară deci parlamentarismul din „Junimea”, din punctul cel mai ideal de vedere (mai târziu, – mai altfelu – n. c.).

(...) În ședplen. din 14/12 1924, p. 182 jos, zice: „Voi lupta pentru întronarea disciplinei”. Unii membri ai „Junimei”, cu Max. Andronic, ca prezidiu, în frunte, au cântat în 2/12 1924 în Palatul Național în contra voinței lui, ca președinte, și din cheful acesta s-a născut un mare, mare bucluc... După ședcom. din 23/2 1925 la Suceava, membri activi turmentați au cerut de la arh. Inocențiu Ștefanelli, m. Fondator, ca să li se facă o liturghie, ca să se lase de băutură. Cușmiriuc Aurel a condus acest „ulc studentesc” care nu e lipsit de spirit – și pentru asta a zburat de la președinție.

În ședplen. din 22/2 1925 apare, împreună cu alții (mai că toți membri ai „Clubului Emil” – n. c.), la ședință cu monoclu, spre a-l ironiza pe președintele Laur Gârbu, urmașul său, om cu maniere dure. E apucat la trei parale de m. Emer. Eugen Sillion, care îl caracterizează bine, dar fără succes. Cușmiriuc se aliază exodului lui Dolinschi.

În ședplen. din 5/3 1925 îl ironizează (la ce? – n. c.) pe Mih. Sorocean de 2 ori. Din cauza asta vreau să părăsească ședința Gh. Axinte, C. Cortușan, Adrian Iftodi, Șt. Ursescu. Cușmiriuc e mai departe ironic față de Sorocean. La balul jubiliar al „Bucovinei” și „Moldovei” a fost cu panglica lată și monoclu (ședcom. din 23/2 1925, p. 78). În vacanțe a lucrat mult, ca de obicei, conducând și aranjând și jucând teatru în: Cozmin, Ivancăuți, Rădăuți, Sirete, Vijnița. În 1925/6 – *îndrumător*, ales cu

38 voturi, absolutorul summa cum laude, de la 12/1 *membru în secția literară*; în adgen. din 25/1 1926 *președinte ad-hoc*, de la 22/3 1926, *delegat în Comitetul Central* și, după ședcom. dn 15/6 1926, e destinat *conducător ferial*. Temperamentul său deosebit de vioi e cauza că e tras adese la ordine (...). În 23/3 1926 primește o dojană protoc. pentru purtare necuviincioasă. În ședcom. din 30/4 1926 se decide a-l cita pentru lipsă de interes și neglijență, dar la ședcom. din 5/5 1926 n-a fost. În 1926/27 e *îndrumător* (cu 33 voturi), iar de la 6/3 1927, *președinte al comisiei revizuitoare*. Oficiul din urmă îl împlinește din Cozmeni, unde e profesor suplinitor. Donează „Junimei”: Ursul de ghips.

Emeritat de la 25/10 1928.

A fost la jubileul din 1928 ca și toți ceilalți emeritați din Cozmeni, dormind numai acolo, făcând zilnic naveta între Cozmeni și Cernăuți. În 1929/30 e *îndrumător* și vine din Cozmeni în fiecare săptămână, ca să ție curs cu fucșii și să asiste la examenele regulamentare (un caz unic în felul său), dovadă că „Junimea” a știut să-l crească și să-i infiltreze spirit de jertfă și simțul datoriei. Fiind numit prof. definitiv la Lugoj, e substituit până la adgen. din 1930 de Arc. Dugan.

24/1 1931

Cron<icar>, p. 296–299.

Nr. 1 067 LAUR GÂRBU⁴

stud. în științe

Familia Gârbu e de origine din Roșă, lângă Cernăuți: Gheorghe Scripnicuic, căsătorit cu Safta, născ. Gârbu. Vasile Scripnicuic-Gârbu (1822), căs. cu Maria, născ. Clain (au 10 copii, dintre care *Traian, Laur, Modest și Octavian*, junimeni – n. n.). Ascendenții din bărbați coboară prin Gheorghe Scripnicuic din satul Călimănești, jud. Storojineț. În vechea condică a parohiei Călinești se găsește încă numele vechi neslavizat – Scripcar – din care, sub influența ucrainenilor, apare mai târziu numele Scripnicuic. Într-o primăvară apele au rupt gospodăria lui Gh. Scripnicuic, care văzându-și gospodăria nimicită a plecat din sat și a venit să se așeze în Roșă. Aici s-a căsătorit cu Safta lui Gârbu, de unde i se zicea „Rusu Gârbului”, nefiind cunoscut sub numele slavizat. Din această căsătorie (n. n.) este un singur fiu, Vasile Scripnicuic. El a învățat la școala normală din Cernăuți și a fost învățător. Astfel a înființat, și apoi a condus multă vreme, Soc. culturală „Tețina”, Banca Populară din Roșă pe care o conduce încă și azi (29 ani), Cabinetul de lectură „Stânca” etc.

Numeroasei sale familii i-a dat o educațiune națională, iar după războiul mondial și-a schimbat numele de familie în Gârbu, care nume e adus de coloniștii ardeleni așezați în Roșă.

Activ 1920/1 – 1925 și 1927/28.

Roagă primirea la 17/10 1921, primit în ședplen. din 10/11 1921. Pus sub conducerea lui Leca Morariu. Trece exam. regul. la 15/2 1922. În 1921/22 e *președinte al secției literare* – absolutorul summa cum laude. Ține conferințele:

a) – *Ciprian Porumbescu*, la o șezătoare literară din sala „Armoniei”;

b) – la 2/4 1922: *Ciprian Porumbescu ca student*.

E redactor la „Deșteptarea”. În ședplen. din 30/2 vorbește contra „Lehiei”. Cade. La 15/2 1922, pentru „Arboroasa”. Cade. La 15/10 1922 propune eschiderea lui Aurel Avram. Primit. Plecând în armată, devine *inactiv* (în adgen. din 11/11 1922), e reprimat la 24/10 1923 și ales *Controlor* cu 32 voturi (fără contrar). *Membru în secția literară* și ține în Sirete, la 6/5 1924, o conferință: – *Ciprian Porumbescu ca student și componist*. În ședcom. din 27/2 retrace raportul său fiind combătut de Aur. Cușmircu și Alois Grigorovici. Raportul din 14/15 1924 e respins, căci era ținut liber (numai după niște notițe). La 17/2 1924 e autorul deciziunii plenare: „*al treilea în comis. p<en.ru> exam. regul. să fie un delegat al Clubului m. Emeritati*”. De la 4 aug. 1924 e *conducător feriat*, primește la 29/10 1924 mulțumită plenară.

În 1924/5 și anume până la 10/2 1925 e *președinte al comisiei revizuitoare* (ales cu 33 voturi), de la 15/2 1925 – 16/3 1925, e *Președinte al „Junimei”*.

În ședplen. din 22/2 1925 i se reproșează că trage prea repede la ordine și irită prin asta spiritele. În ședplen. din 30/3 1925 provoacă prin purtarea sa nedisciplinabilă vehement protestări. E de trei ori tras la ordine și numai cu greu poate fi dat afară din ședință. În adgen. din 10/11 1925 devine *inactiv* cum laude.

La ședplen. din 22/4 1926 e somat să părăsească sala, pentru că, în plină ședință, a scos o sticlă cu cognac și a tras o dușcă cumsecade (avea gripă cum declarase el mai târziu – n. c.). Nevoind să părăsească ședința, Orest Coșmiuc propune eschiderea lui de la ședplen. Propunerea se primește, el părăsește sala (luând și sticla cu sine, bineînțeles – n. c.).

Ca membru activ și inactiv, ține următoarele conferințe:

a) – în august 1924 la Banila pe Sirete: *Dimitre Onciul*;

b) – în august 1924 în Cozmin: *Cooperativele la români*;

c) – în decembrie 1924 în Sirete: *Despre Mihai Teliman*;

d) – în sept. 1926 în Roșă: *Istoricul băncilor populare în Bucovina*;

e) – în april 1927 în „Junimea”: *Începutul vieții studentești la români*.

Donează „Junimei” Elefantul de ghips.

Emeritat: 13/11 1927.

În adgen. din 1927 nefiind nime care să ia asupra sa greua sarcină de a fi președinte în anul jubiliar, Laur Gârbu din întâmplare fiind de față, se reactivează și e ales cu unanimitate de voturi *Președinte al „Junimei”*.

Cel mai greu lucru a fost nimicirea opoziției, respectiv obstrucției lui Cristurean, ajutat de C. Jemna, Traian Macovei și Mircea Caraciuc. Însă, în fine, a învins. Comisia revizuitoare a fost destituită, dar a trebuit într-un rând să intervină chiar poliția (primul caz în anele „Junimei”, –n. c.). Cristurean e șters, C. Jemna devine blând și intră în comitet ca *controlor*. La 14/2 1927 cere, în locul lui Caraciuc, alt vicepreședinte și-l primește pe Octav Stefanovici.

Raportul lui anual e un feliu de capodoperă, bine conceput, fără greșeli, precis, cu 6 clișee în 64 de pagini, conștiu și mândru. În raportul anual face și polemică, dar e diplomat (de altfel nu tocmai, dă adesea cu bota-n baltă. „Hacu” îl numește câteodată *Ba-laur* – n. c.).

Laur Gârbu, fiind copt și versat, are autoritate. Aranjările reușesc toate foarte bine. Numai cea din Banila pe Sirete e cu deficit, din pricina vicepreședintelui. Sub Laur Gârbu se cumpără Căminul, se dezvelește bustul lui D. Onciul, se serbează jubileul semicentenar. Filialelor li se dă pecete și hârtie oficială, rulmentul casseriei e de 3 217 629 lei. Mulți bani au trecut prin mâna lui, dar gestiunea a fost aflată corectă.

S-a înființat „Arhiva III – Arc. Dugan“, s-a tipărit „Gaudeamus“, el e primul președinte al „Centrului studentesc Cernăuți“. Arc. Dugan i-a dat larg concurs în lupta acestuia cu Eugen Sillion. Laur Gârbu oficial nu s-a amestecat (băiat diplomat – n. c.). În ședplen. din 8/5 1928 compune programul jubileului, care e primit*. *Proclamă Sf. Dumitru de* bram al „Junimei“*. Vroiește să modifice și statutul și regulamentul la rezeală, dar e reținut de Arc. Dugan. Cade cu propunerea ca, *Căminul să se cheme „Căminul Arboroasei“* (în vederea unei foarte problematice fuzionări a „Arboroasei“ cu „Junimea“ – n. c.), îl reabilitează pe Vlaicu și Avram – deși juriul e instituit numai de el, nu măcar de comitet. Primește absolutul summa cum laude și nu se mai interesează de societate.

Sub urmașul său Vitencu, începe seria greșelilor. Cf. procesul-verbal din 3/11 1928. În 1929/30 e *Secretar al „Clubului m. Emeritati“*. De la 20/3 – îndrumător, în urma demisiei lui Arc. Dugan. La 6/4 1930 ține, în Horecea, conferința: *Trecutul istoric al Cernăuților și Horecei*.

De la 1926 e membru sprijinitor cu 500 lei anual.

Profesor de istorie în Pomârla.

24/1 1931

Cron<icar>, p. 318–321.

Nr. 1 116 TRAIAN ȚURCAN I, numit Fariseul⁵

stud. în drept

Datele familiare sub nr. 44.

S-a născut la 1 oct. 1903 în Cașvana, jud. Suceava, din părinții Dionisie, preot (frate cu Aurel, Dimitrie, Emilia), și Cornelia, născ. Bocancea, sora lui Epaminonda și Temistocle Bocancea II. Liceul l-a terminat în Rădăuți (1922).

Activ 1921/22 – 1927.

Roagă primirea la 5/10. Primirea în ședplen. din 10/10 1922. Pus sub conducerea lui Virgil Cehovschi. Trece exam. regul. la 10/2 1923 și a doua zi candidează la postul de secretar II, contra lui Odo Böhm, și cade. Primește un împrumut de 50 lei. Mai roagă un ajutor de 150 lei. Suma o primește, dar nu ca ajutor (Cf. ședcom. din 20/5), ci ca împrumut.

La adgen. din 4/11 1923 cade la postul de cassar, cu 4 voturi contra lui Odo Böhm (33 voturi), cu care se măsoară a doua oară, dar reușește la postul de *arhivar*. În lupta dintre comis. reviz. (Traian Dolinschi) și Comitet (Epi Bocca) decide (Șed. plen. din 30/5 1924). Tr. Dolinschi e mai slab și demisionează cu ai săi (C. Albescu și Iulian Țopa) din comis. reviz.

Traian Țurcan I roagă, în ședplen. din 30/5 1924, demisia din postul de arhivar, ca să poată intra în comis. reviz. Președ. Bocca nu-i permite, și el (Țurcan) numește

* Aprobant.

** Drept.

asta o „ilegalitate“ (acest cuvânt irita pe timpul acela pe toți, mai ales pe cei din comitet – n. c.). Rămâne în comitet, dar la urmă trebuie să-și ceară demisia. Retrage cuvântul ofenzator „ilegalitate“. De abia în ședcom. din 11/16 1924 primește demisia din comitet. În ședplen. din 22/6 1924 (Epi Bocca manevrase bine) a fost aleasă altă comisie reviz., fără Traian Țurcan I. (Din această ținută i se trage porecla de Fariseu – n. c.).

În 1923/4 e membru în secția *literară-muzicală* (absolutor cum laude) *teatrală* (absolutorul summa cum laude). El singur a jucat teatru, în 18/12 1923, la serbarea Sf. Nicolai. E *membru în Comitetul de acțiune pentru Alumneu*. A lucrat cu Arc. Dugan prin vreo trei luni la espedierea și înregistrarea listelor de colectare pentru Căminul „Junimei“. Lucrul lui s-a escelat prin deosebită precizie. N-a stricat o singură listă!

De la 14/12 1924 – 16/3 1925 e *membru în comisia revizuitoare*, apoi *cassar*, ales cu 40 de voturi (fost cassar model – n. c.). A jucat un rol în comedia *Trei doctori*, la 7/6 1925, în Cozmin și, la 5/4 1925, în *Florin și Florica*, la Mămăești. În 1925/6 e *Președinte al comisiei revizuitoare* (ales cu 33 voturi, fără contrar). Rapoartele lui erau reale și toate au fost primite. La 25/4 devine *inactiv* cum laude.

În ședplen. din 20/11 1925 pledează alături de Arc. Dugan (cu care se împăca foarte bine – n. c.) pentru cumularea Comersului și a serbării Sf. Neculai (p. 242). De la 22/3 1926 e *delegatul „Junimei“ la Comitetul Central*. În ședplen din 20/2 1927 demisionează președintele Cristurean. E întrebat de m. Emer. Ștef. Văcăreanu ce program are ca viitor președinte al „Junimei“. A răspuns: „Statutul, regulamentul și tradiția“. De la 20/2 1927 – 14/5 1927 e *Președinte al „Junimei“*.

Începe a face rânduială în „Junimea“, cerând în mod aspru, dar absolut legal, socoteală lui Tit Cristurean, fost președinte. Îi dovedește multe incorectitudini și plenul îl condamnă să plătească. Alt vânt începe să sufle în „Junimea“, în societate se întronează legalitatea și începe <a se> lucra precis și se observă strict statutul. Dar la 26 martie moare pe neașteptate tatăl său, parohul Dionisie Țurcan din Pătrăuți-de-Jos pe Sirete și Traian e silit să-și dea demisia din postul său ca să ajute mamei la lichidarea gospodăriei. Toate încercările ca să rămâie să conducă societatea prin vicepreședinte (și numai din când în când să vie la Cernăuți) rămân zadarnice.

Inactivat cum laude la 17/5 1927.

Emeritat de la 25/10 1928.

De la 1927 *membru sprijinitor cu 500 lei anual*.

24/1 1930

Cron<icar>, p. 381–383.

NOTE

1. Textul conține o fotografie datată 1925.
2. Comitetul Central. Înainte de război, ca for central al studențimii române din Cernăuți, existau așa-numitele delegațiuni. În 1913, Ion Nistor vroiește un centru studentesc. E vorba de un Comitet Central.

* Aici: nici o (listă).

După război a venit pe tapet ideea unui centru studențesc (precum exista deja în Regat). S-a înființat Centrul Studențesc „Arboroasa”, dar el n-a fost recunoscut, ca „Centru” de „Dacia”, „Bucovina” și „Moldova”, care s-au reactivat în același timp, nici de „Junimea”, reactivată mai târziu.

Ideea unui Comitet Central al întregii studențimi române din Cernăuți s-a născut în „Junimea” în ședința de comitet din 12/5 1919 (la o zi de reactivare a „Junimei”). Vorbește președintele V. Baculinski de un Comitet Central. În șed. plenară din 24/10 1919, se ratifică statutul Comitetului Central (referent V. Vlaicu).

În 27/11 1919 Comitetul Central aranjează o serbare în Casa Germană (n-a reușit, căci s-au făcut pregătiri pe fugă). În Comitetul Central sunt: președintele societății de jure, un delegat și un substitut. (Extras din *Șematismul Societății Academice „Junimea”* din Cernăuți. Vezi rev. *Glasul Bucovinei*, nr. 2/1995.)

3. Articolul are o fotografie, datată 1922.

4. Textul conține o fotografie, ca student.

5. Pe foaie, adăugită, o foarte lungă și detaliată spiță a familiei.

Comitetul Central Cernăuți are ștampilă.

SUMMARY

Bukovina had outstanding personalities in all domains of activity. In the last decades of the XIXth century one could speak of a well defined Romanian intellectuality that played an important role in the Unification of 1918 and later in the political life of the region.

Among the Bukovinean politicians and diplomats portrayed in the article, Iancu Flondor, Doru Popovici, Teofil Sauciu-Săveanu stand out together with some of the Stârcea family offspring who participated in the national movement of the Bukovinean Romanians.

Teorie, critică și istorie literară

PROFESORUL BUCOVINEAN CONSTANTIN LOGHIN

(Note biobibliografice)

Pavel Țugui

București

În anul 1996, doamna acad. Alexandrina Cernov și scriitorul Ștefan Hostiuc au reeditat cartea: *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918* (în legătură cu evoluția culturală și politică), publicată de Constantin Loghin la Cernăuți în anul 1926. Cartea (Ediția a III-a) a fost tipărită de Editura „Alexandru cel Bun”, Cernăuți, 1996, cu sprijinul Fundației Culturale Române, președinte: Augustin Buzura. Pe pagina a patra a cărții, editorii informează pe cititori: „Colecția *Bucovina literară* inițiată de Editura „Alexandru cel Bun” va edita și reedita cărți ale autorilor bucovineni sau despre Bucovina”, fapt ce trebuie subliniat și încurajat de instituțiile culturale ale Statului din București, precum și de organizațiile civice, societățile științifice și culturale din România.

D-na Alexandrina Cernov arată în paginile introductive că „...Bucovina a fost și rămâne încă un spațiu literar puțin cunoscut, în care destinul generațiilor de români, de multe ori rupte de tradițiile culturale din țară, mi se pare atât de deosebit și totodată atât de asemănător, căci indiferent de specificul lor istoric, ele toate au fost niște generații luptătoare”. Deoarece d-na Alexandrina Cernov prezintă la sfârșitul introducerii sale câteva date biografice despre viața și activitatea profesorului bucovinean, consider potrivită reluarea lor într-o microbiografie, întemeiată pe documente și informații verificate. Asemenea lucrare se impune și pentru că numele lui Constantin Loghin a fost cunoscut în mediile școlare din deceniile interbelice, iar unele dintre lucrările sale, înainte de toate *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918*, sunt reținute de istoriile literaturii și culturii românești.

*

* *

Printre primii cercetători, dacă nu chiar primul, care a publicat date despre anul nașterii și morții lui Constantin Loghin a fost Mihail Straje, în *Dicționarul de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*, Editura Minerva, București, 1973, p. 397. Autorul *Dicționarului* scrie: „*Loghin Constantin, istoric literar, publicist (1891-1960)*” (s.n.). Ambele date sunt greșite.

N. Moscaliuc și I. Pânzar, membri ai Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, Filiala Suceava, publică lucrarea: *Scrisori bucovinene*. Mic

dictionar, Suceava, 1992, din care aflăm că Loghin Constantin s-a născut la „4. IX. 1892, Budeniț-Storojineț – m. 1960, Gura-Humor“. Anul nașterii este corect, luna septembrie greșită, dar și anul morții este greșit.

Fără nici o explicație, d-nii Emil Satco și Ioan Pânzar, cercetători pasionați de la Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbierea“, autori ai unor dicționare dedicate muzicienilor și oamenilor de știință bucovineni, reprezentând toate etniile, publică în 1993 o nouă ediție: *Dicționar de literatură în Bucovina*, din care aflăm că Loghin Constantin s-a născut la „4.IX.1891, Budeniț-Storojineț – 1960 Berchișești“ (p. 120). Aceleași date de stare civilă comunică și d-na Alexandrina Cernov în introducerea amintită, precum și pe ultima copertă a ediției: „Constantin Loghin (1891–1960)“¹.

În anul 1980, am început să adun date biobibliografice despre scriitori și istorici literari bucovineni din perioada interbelică. În acest scop, am apelat la soția profesorului Constantin Loghin, care trăia în Bacău, cartierul Cornișa, care mi-a oferit documente de familie și informații concrete despre viața și activitatea soțului ei.

Constantin Loghin s-a născut în *anul 1892, luna noiembrie, ziua 4*, în comuna Budeniț, fostul district Storojineț, într-o familie de țărani răzeși. Numele de familie *Loghin* apare în mai multe sate românești de pe valea Siretului, la sud-vest de Cernăuți. Tatăl său avea prenumele *Leon*, deci inițiala tatălui este *L* și nu *I*, cum scrie G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, p. 889. Mama lui avea numele de botez *Rozalia*. Ambii părinți erau de religie ortodoxă și apar înregistrați în actul de căsătorie „Români“.

Primele patru clase primare, anii școlari 1899/1900–1902–1903, le-a urmat în comuna natală Budeniț. Lecțiile se predau în limba română, dar elevii învățau, începând cu clasa a II-a și limba germană. Părinții aveau o situație materială destul de bună. La vârsta de 11 ani, Constantin este admis elev în clasa I, la K.K. Ober-Gymnasium în Czernowitz, unde, cu ani în urmă, fuseseră elevi Mihai Eminescu, Teodor Ștefanelli, Vasile German Pop și alți literați români din Bucovina. Școala aceasta va deveni, după reintegrarea Bucovinei în granițele României, Liceul „Aron Pumnul“ din Cernăuți și va continua strălucita tradiție. Elevul din Budeniț s-a acomodat vieții din Liceul german, a deprins repede limba germană, dar, în comparație cu colegii lui germani și evrei, a întâmpinat greutăți în clasele gimnaziale, fiind constrâns să repete, după câte știm, clasa a IV-a, aceasta și din cauza absențelor frecvente din liceu. C. Loghin era un elev cu sănătate firavă, extrem de sensibil la răceli. Înzdrăvenit, parcurge cu succes clasele superioare de liceu, fiind unul dintre frunțașii Secției Clasice. În vara anului 1912 va susține examenele de bacalaureat, Secția clasică, probele scrise și orale relevând severitatea și dificultatea ce o reprezenta în Austro-Ungaria bacalaureatul, organizat după sistemul didactico-pedagogic herbartian².

După trecerea examenului de bacalaureat se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Germane din Cernăuți, fiind atras de studiul limbii și literaturii române și al limbii și literaturii latine. Izbucnirea războiului îl obligă să întrerupă studiile. Este recrutat în armata austro-ungară. Fiind tânăr, fără aplicații relevante în treburile militare și deoarece avea o sănătate precară, după terminarea școlii de ofițeri în rezervă este repartizat în Serviciile de administrație ale unor regimente din Bucovina și Ungaria, încât are norocul să scape de nenorocirile frontului. Evenimentele au evoluat în așa fel că i-au creat posibilitatea să treacă cu succes examenele pentru anii II și III ai facultății, astfel, că în toamna lui 1918 este lăsat la vatră și urmează cursurile anului IV.

La 14 mai 1919 se prezintă la examenul de licență, la Facultatea de Litere a Universității Române din Cernăuți și reușește să obțină diploma de licențiat la disciplinele de română și de latină. În același timp, debutează la publicația: *Deutsche Tagespost*, nr. 166, 1919 din Hermannstadt cu articolul: *Die Vergaungenheit der Bukovina. Eine historische Betrachtung von rumänischer Seite*³ (*Din trecutul Bucovinei...*). Mai târziu, când s-a reglementat, prin lege, situația militară a bărbaților, foști cetățeni ai Austro-Ungariei și recrutați în armata Imperiului habsburgic, autoritățile militare române l-au convocat într-o concentrare de câteva luni, după care i-au conferit gradul de „locotenent de administrație“.

A doua jumătate a anului 1919 a constituit perioada în care licențiatul în litere și filosofie a încercat să-și găsească un rost în România Mare. Demersurile s-au prelungit până în decembrie 1919, când „Blocul Democratic“ obține majoritatea în alegerile parlamentare și se formează guvernul prezidat de Alexandru Vaida-Voievod, care acordă atenție sporită situației cetățenilor din provinciile românești reintegrate în granițele Statului Român.

Noua conducere a Ministerului Instrucțiunii Publice ia în considerare cererea lui Constantin Loghin și-l numește la 31 decembrie 1919 *profesor suplinitor* de limba română și latină la Școala Reală Superioară Greco-Ortodoxă din Cernăuți, al cărei director era Alexandru Vitencu. Apare înregistrat de direcția școlii: „Constantin Loghin, n. 4.XI.1892, licențiat în litere, profesor suplinitor de română și latină, de la 31 decembrie 1919“⁴ și nicidecum din anul 1920, cum menționează E. Satco și I. Pânzar în *Dicționar de literatură în Bucovina*, 1993, p. 120. Avea coleg de catedră pe Ipolit Tarnavski, născut la 1 martie 1894, profesor suplinitor, mai târziu colaborator al lui Sextil Pușcariu la *Dicționarul general al limbii române*.

Situația personală, oarecum sigură, îi îngăduie să se stabilească în Cernăuți, iar în vara anului 1920 se căsătorește cu Aspasia Malinoschi, din comuna Băișești, județul Suceava. În aprilie 1921, Ministerul Instrucțiunii Publice îl numește, la aceeași școală, *profesor titular definitiv*.

Constantin Loghin învățase bine, probabil în timpul studenției, *stenografia*. Cum în acele timpuri, această îndeletnicire era căutată, precum astăzi calculatoarele, direcția Liceului „Aron Pumnul“ obține aprobarea de la minister ca profesorul C. Loghin, titular la Școala Reală, să fie angajat temporar să țină un *curs de stenografie*. Cursul de stenografie îl va ține la Liceul „Aron Pumnul“ în anii școlari 1922/23 și 1923/24⁵. La acest liceu va avea colegi, printre alții, pe profesorii Teodor Balan, la istorie-geografie, Petru Diaconu, matematică, Alex. Kuzmany, suplinitor gimnastică, Emilian Goraș, la română și latină. Ultimii trei au devenit, apoi, profesori la Școala Normală de băieți din Cernăuți.

La Școala Reală Superioară, de care este legată cea mai mare parte a activității didactice, C. Loghin a avut coleg și pe Spănu Domițian, doctor în teologie, născut la 2 august 1892⁶, dar și pe Eugen Țintă la desen și caligrafie. Atât în corpul didactic, cât și în colectivul de elevi erau reprezentate toate etniile de pe aria bucovineană, în primul rând români, germani, evrei, ucraineni și polonezi, dar între elevi se aflau și armeni, lipoveni, unguri și câțiva țigani.

Încă de prin anul 1921, profesorul Loghin se angajează să alcătuiască o antologie a literaturii române din Bucovina. Primul articol poartă titlul: *20 ani de la moartea foiletonistului M. Teliman*, apărut în *Poporul* din 7 ianuarie 1923, o gazetă obscură din Cernăuți. Cu un an înainte editase prima lui carte: *Curs complet de*



Primăria orașului.

stenografie română, Suceava, 1922, lucrare ce-i aduce și anumite satisfacții materiale, astfel că va tipări la Cernăuți ediția a II-a, 1928.

Seria cărților și broșurilor despre cultura și literatura română bucovineană începe cu studiul *O sută de ani de la nașterea lui Alecu Hurmuzachi*. Pagină comemorativă, Cernăuți, 1924. Apoi, publică articolul *Avram Iancu și eroii revoluției sale în literatura Bucovinei*, în *Junimea literară*, an. XIII, 1924, nr. 9–10, p. 394–398. În februarie 1923, profesorul de la Școala Reală Superioară predă Casei Școalelor din București lucrarea: *Scriitori bucovineni*. Antologie de Constantin Loghin. Lucrarea apare spre sfârșitul anului 1924. În cele 332 de pagini, autorul include scurte note biografice și texte antologate ale 12 poeți și 14 prozatori și folcloriști din Bucovina. Nu știm ce tiraj a avut cartea, dar ea a trezit interesul unor istorici literari de autoritate. Această carte l-a recomandat pe autor lucrătorilor din Ministerul Instrucțiunii Publice, cât și membrilor din conducerea Casei Școalelor din București.

Atras de destinul nefericit al lui Ion Grămadă, C. Loghin îi aduce eroului de la Cireșoaia un omagiu, editând cărțulia: *Ion Grămadă. Scrieri literare cu un studiu asupra vieții și operei lui* de C. Loghin, Cernăuți, 1924. Studiul apăruse în *Junimea literară*, Cernăuți, an. XII, nr. 10–12⁷. La îndemnul colegilor de la Școala Reală Superioară, publică lucrarea: *Anul 1848 în cultura și literatura Bucovinei*⁸, pe care o va revedea și edita, cu același titlu, în 1926. În *Calendarul Poporului*, Cernăuți, 1927, C. Loghin semnează o evocare elogioasă despre personalitatea lui Gheorghe Tofan, animator cultural bucovinean de marcă, colaborator statornic al *Vieții Românești* din Iași.

Anul 1926 constituie, în viața și activitatea profesorului de română și latină de la Școala Reală Superioară, un an al împlinirilor și al recunoașterii publice. La 23 martie i se conferă, prin decret, distincția Medalia „Răsplata muncii pentru învățământ cl. II“,

iar Ministerul Instrucțiunii Publice îi atribuie prima gradație de profesor secundar. Aceste recompense pentru activitatea didactică au fost însoțite de înfăptuiri personale valoroase, numele lui atingând atenția unor oameni de cultură de prestigiu național din București și celelalte centre universitare.

La începutul anului 1926, C. Loghin înființează Editura „Mitropolitului Silvestru“ din Cernăuți, având și sprijinul unor oameni cu dare de mână din Cernăuți. Instituție lucrativă, Editura îi va fi de mare folos în tipărirea lucrărilor proprii, dar și ale unor profesori și scriitori bucovineni. La această editură apare, în 1926, cartea cea mai cunoscută și de referință a lui C. Loghin – *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775–1918* (în legătură cu evoluția culturală și socială), cu 38 de clișee. Tot la Cernăuți tipărește *Istoria literaturii române (De la început până în zilele noastre)*, 1926. Întreprinderea de a edita această ultimă carte arată curajul profesorului din Cernăuți de a se confrunta cu istoricii literari de prestigiu din România deceniului trei. Cartea, o sinteză, în general corectă, a literaturii române din toate timpurile, se adresa, înainte de toate, elevilor din școlile secundare românești. Spre surprinderea autorului și a colegilor săi de breaslă, tirajul s-a epuizat repede, astfel că autorul revede și întregeste textul și tipărește în noiembrie–decembrie 1926 ediția a II-a a *Istoriei literaturii române...* Întâmplarea l-a determinat pe C. Loghin ca, după aceea, să dedice mult timp și pricepere alcătuirii și tipăririi multor lucrări cu caracter didactic, care au cunoscut mare răspândire în deceniile interbelice. Bunăoară, *Istoria literaturii române* (de la început până în zilele noastre) se tipărește în următoarele ediții: *Ediția a III-a*, revăzută, Cernăuți, 1927; *Ediția a IV-a*, Cernăuți, 1929; *Ediția a V-a*, revăzută, 1933; *Ediția a VI-a*, revăzută, cu 120 portrete și 1 hartă, Cernăuți, 1937; *Ediția a VII-a*, revăzută, București, 1939; (*Ediția a VIII-a* nu apare la Biblioteca Academiei!); *Ediția a IX-a*, București, 1941; *Ediția a X-a*, București, 1941; *Ediția a XI-a*, București, 1942; (*Ediția a XII-a* și a *XIII-a* nu se află la Biblioteca Academiei Române!); *Ediția a XIV-a* a apărut la Timișoara, la sfârșitul anului 1945. Considerații pertinente de sociologie literară nu se pot face asupra răspândirii acestei cărți, deoarece nici una dintre cele 14 ediții nu prezintă informații cu privire la numărul de exemplare tipărite (tirajul nu apare). Ori, indicarea tirajului difuzat al fiecărei cărți, reviste sau ziar oferă datele necesare pentru a formula concluzii obiective referitoare la amplitudinea și receptarea fenomenelor cultural-literare, la gradul de cultură și preferințele unei colectivități naționale.

Tot în anul 1927, C. Loghin publică la Cernăuți lucrarea: *Chestiuni de limbă română pentru bacalaureat*. Și această carte va cunoaște o răspândire largă. Astfel, *Ediția a II-a* apare la Cernăuți, 1928; *Ediția a III-a*, 1931; *Ediția a IV-a*, Cernăuți, 1938; *Ediția a V-a*, București, 1941; *Ediția a VI-a*, Cernăuți, 1943. După unele informații din presa cernăuțeană, această carte a fost tipărită în tiraje mari, pentru acei ani, și a fost răspândită în toate școlile secundare din România interbelică.

*

* *

În anul 1928, conducerea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina îi conferă titlul de membru activ, ca în anii următori adunările generale să-l aleagă secretar și apoi vicepreședinte al Comitetului, funcții ce le va onora prin inițiativele benefice. Între acestea merită sublinierea conferințelor publice ținute în localități bucovine de universitari și scriitori bucovineni, dar și de invitați din Bucu-

rești și alte centre culturale, cum au fost N. Iorga, M. Sadoveanu, I. Minulescu, L. Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Ion Petrovici, Const. Rădulescu-Motru și mulți alții.

C. Loghin a fost un bun organizator și conferențiar apreciat pentru vigoarea expunerilor, dar nu era un orator gustat de public, ca Romulus Cândea, M. Hacman, Traian Chelariu, Gh. Vântu, ca să nu mai vorbim de Ionel Teodoreanu.

În contextul intelectual al Bucovinei, C. Loghin a fost, poate, unicul conferențiar care avea mare plăcere să vorbească molcom și, adesea, șugubăt, despre sport și mișcarea sportivă din România și alte țări europene. A colaborat deseori în ziare cerănutețene cu cronici sportive, de cele mai multe ori nesemnate.

Ca vicepreședinte al Comitetului Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, el cercetează arhivele asupra activității Societății și ține conferințe cu prilejul împlinirii a șaptezeci de ani de la înființarea ei. Conferințele, adevărate studii istorice, le publică sub titlul: *Din trecutul Societății pentru Cultură (1862–1932). Trei conferințe* ținute de ..., Cernăuți, 1932, ca, după aceea, să revadă și să completeze studiul pe care îl publică în lucrarea de sinteză: *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, 1862–1932. Schiță istorică cu prilejul jubileului de 70 ani*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru“, 1932, lucrare de referință pentru cunoașterea evoluției mișcării cultural-științifice și de învățământ românesc în Bucovina celor șapte decenii.

În continuare, C. Loghin va publica încă trei lucrări despre Societatea pentru Cultură... și anume, *Activitatea Societăților culturale din Bucovina în anul 1937*, Cernăuți, 1938; *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–1942). La 80 de ani. Istorie și realizări*, Cernăuți, 1943, sinteză completată și revizuită, și borșura: *O pepinieră de românism în Bucovina. Internatul Societății pentru Cultură din Bucovina*, Conferință, tipărită la Cernăuți, fără indicarea anului de apariție.

Cercetările lui C. Loghin despre activitatea Societății pentru Cultură din Bucovina au stimulat interesul și altor cărturari bucovineni, încât există o bibliografie bogată despre acest subiect, așa că Erich Beck înregistrează circa 37 de evocări, studii și articole⁹.

În vara anului 1935, Ministerul Instrucțiunii Publice emite un ordin prin care Școala Reală Superioară din Cernăuți primește un nume nou: *Liceul Ortodox de băieți „Mitropolitul Silvestru“*, localul central fiind situat pe Șos. Ștefan cel Mare, de la Piața Grigore Ghica înspre Grădina Publică. Evident că s-au produs modificări în structura planului de învățământ, transformarea în liceu teoretic, cu secție reală și clasică (umanistă). C. Loghin continuă să predea româna și latina până în vara anului 1940. La începutul anului 1940, ministerul îi acordă graduația a patra de profesor în învățământul secundar.

C. Loghin va publica în ziarul *Universul* din 9 septembrie 1938 un articol aniversar – *75 de ani de existență a Liceului Ortodox de băieți din Cernăuți*, în care rememorează momente din istoria acestei școli secundare din capitala Bucovinei, meritele corpului profesoral și ale elevilor.

Să reținem că între elevii Liceului Ortodox de băieți a figurat și Paul Antschel, născut la Cernăuți, în anul 1920 și care va deveni cunoscutul poet german Paul Celan, care a debutat în revista *Contemporanul* din anul 1947, iar, după aceea, a plecat la Viena, consacrandu-se în lirica germană contemporană¹⁰.

În perioada 1935–1940, deci până la primul refugiu din Cernăuți, odată cu ocuparea nordului Bucovinei de forțele armate ale fostei URSS, profesorul C. Loghin

reuşeşte să îmbine activitatea la catedră cu activitatea din cadrul Societăţii pentru Cultură..., de la Societatea Scriitorilor Bucovineni, pe care el însuşi a întemeiat-o şi o conducea, de la Editura „Mitropolitul Silvestru” şi tipărirea de lucrări noi – studii, antologii, manuale şcolare.

Astfel, publică lucrarea: *Geschichte der rumänische Literatur*, Cernăuţi, 1934; *Cernăuţi. Ghid monografic*, Cernăuţi, 1936; *Antologia Scrisului Bucovinean până la Unire*, vol. I. *Poezia* şi vol. II *Proza*, Editura „Mitropolitului Silvestru”, Cernăuţi, 1938, cu o *Prefaţă* de Grigore Nandriş, lucrare ce îmbogăţeşte informaţiile bibliografice despre scriitori şi publicişti bucovineni din anii stăpânirii habsburgice.

Cea mai mare parte a timpului, C. Loghin a acordat-o editării de lucrări didactice. Astfel, Ministerul Instrucţiunii Publice şi Casa Şcoalelor îi solicită să elaboreze manuale de limba română pentru licee, şcoli normale, seminarii etc. Cu pasiune redactează în anii 1933–1934 manuale pentru clasa I, apoi şi pentru clasele II–VIII secundare. Predă manuscrisele la tipografie şi, în toamna anului 1935, apar în librării manualele lui C. Loghin pentru clasa I, clasa a II-a, clasa a III-a, clasa a IV-a, clasa a VI-a, şi a VIII-a secundare. În anul următor apar şi manualele pentru clasele a V-a şi a VII-a. Cele pentru clasele I–II au cunoscut, până în 1940, mai multe ediţii. După aceea, editează: *Antologia literaturii române pentru bacalaureat*, în 5 volume, lucrare didactică ce apare la Cernăuţi în 1938 şi care s-a bucurat de mare audienţă în rândurile absolvenţilor de liceu din anii şcolari 1938/39 şi 1939/40.

La sfârşitul anului 1938, editează la Cernăuţi periodicul *Tribuna*, din care vor apărea doar vreo trei numere. În aceeaşi perioadă scrie piesa de teatru: *Țiganiada*, după I. Budai-Deleanu, lucrare ce va fi interpretată pe scena Teatrului Național din Cernăuţi de elevii de la Liceul Ortodox de băieți „Mitropolitul Silvestru”. Textul dramatic îl semna cu pseudonimul C. Frunză.

Profesorul C. Loghin a publicat evocări, recenzii, articole de susținere a intereselor Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina, informații culturale și sportive în ziare și reviste cultural-literare din Cernăuți și alte orașe ale României. Din anul 1926 a fost angajat redactor-corespondent din Bucovina al ziarului bucureștean *Universul*, la care a colaborat peste cincisprezece ani, până în anul 1943. Corespondențele apărute în *Universul* le-a semnat cu pseudonimul C. Frunză, fapt consemnat de Mihail Straje în *Dicționarul* său și confirmat de d-na Aspazia Loghin, soția profesorului bucovinean. Prin anii 1936–1937, corespondentul bucovinean a avut neînțelegeri cu Stelian Popescu, directorul cotidianului, acesta reproșându-i că „exagerează” și „supralicitează” acțiunile cultural-artistice, organizate de Societatea pentru Cultură..., în Cernăuți. Până la urmă, mi-a spus d-na Loghin, Stelian Popescu i-a trimis o scrisoare în care se scuza și-l asigură pe bucovinean că va evita orice șicanare...

Ca și alți intelectuali bucovineni, C. Loghin era adesea obsedat de problema recunoașterii endemice a valorilor culturale din Bucovina istorică, uneori poate împins și de un anumit orgoliu provincial, – după cum se va vedea mai încolo. Este potrivit să arătăm că Loghin nu s-a angajat în activitatea politică militantă. A avut simpatii față de Ion Nistor și ceilalți lideri ai liberalilor bucovineni, dar nu și-a ascuns opțiunile civice și naționale pentru ideile politice ale lui Nicolae Iorga și politica externă inițiată de N. Titulescu. Ca și alți profesori bucovineni din generația primului război mondial, C. Loghin a rămas credincios prieteniei cu Franța, Anglia și țările vecine antirevizioniste, a evitat orice relații cu extremiștii – antisemiți legionari și

cuziști, a înțeles, din vreme, importanța capitală pentru România de a stabili relații de înțelegere și respect reciproc cu vecinii noștri.

Evenimentele tragice din iunie 1940 l-au obligat să părăsească orașul Cernăuți, de care era legat prin toate fibrele existenței sale intelectuale, morale și sociale. Se refugiază în București, își găsește un adăpost, autoritățile îi acordă salariul pe lunile iulie și august, iar la 1 septembrie este încadrat profesor de română și latină la Liceul „Matei Basarab“, unde lucrează până la începutul lunii iulie, când Ministerul de Interne îi aprobă să plece la Cernăuți¹¹.

La 1 august 1941, Ministerul Educației Naționale îl transferă pe post de profesor titular de română la Școala Normală de băieți din Cernăuți, făcând parte din colectivul de intelectuali români însărcinat să ofere sprijin autorităților militare în activitatea de redeschidere a instituțiilor de învățământ și cultură din Cernăuți. Ministerul numește corpul profesoral al Școlii Normale de băieți, și anume: Ipolit Tarnavski, română-latină, *director*; Const. Loghin – română; Popa-Paladi Maria – latină; Popescu Const. – franceză; Enescu C. Nicolai – pedagogie; Nușfeleanu Ioan – pedagogie-psihologie; Dr. Grigorovici Alois – istorie; Țopa Ovid – istorie, drept; Tarnavski Otto – geografie; Popp Aurel – matematică (refugiat din Ardealul de nord); Savin Haralambie – fizică-chimie; Zavulovici Alex. – muzică. Fostul profesor de științe naturale, Vasile Strejac, nu a fost reîncadrat la catedra de la Școala Normală de băieți, reprezentantul ministerului punând pe cererea lui „Rămas la bolșevici“, încât reîncadrarea a făcut-o guvernul peste un an, în urma unui memoriu semnat de numeroși profesori din Cernăuți¹². Amintesc generozitatea profesorilor de la Școala Normală de băieți, ajutorul material și moral acordat colegului lor V. Strejac, care a fost constrâns să trăiască un an în izolare și lipsit de salariu ori pensie.

L-am avut pe Constantin Loghin profesor de română în clasa a VII-a, anul școlar 1941/42. Îmbătrânit înainte de vreme, părea obosit, placid, vorbea încet, nu ședea la catedră, ci se plimba îngândurat prin clasă și când asculta pe elevi și când predă lecția. Acorda mare atenție datelor biografice și genezei operelor, subiectului, temelor literare, mai interesante fiind lecțiile de analiză a prozelor – romane și nuvele –, pieselor de teatru, deoarece profesorul stăruia asupra naturii conflictelor și caracterizării personajelor, făcând trimiteri și la capodopere ale literaturii universale. Profesorul nu avea însă aderență la metodele noi, de analiză a versurilor, încât lecțiile lui despre poezia lui Arghezi și Blaga, bunăoară, erau anoste... De aceea, elevii preocupați de lirica eminesciană, a lui Goga, Bacovia, Arghezi, Blaga, Barbu, Pilat etc. consultau manualele lui Gh. Nedioglu. Desigur, profesorul se bucura de respectul tuturor elevilor, pentru că îi cunoșteam cărțile și audiasem multe din conferințele sale. La încheierea anului școlar 1941/42, C. Loghin solicită ministerului să-i aprobe transferul la Liceul Ortodox de băieți „Mitropolitul Silvestru“. Aici a funcționat până la 1 septembrie 1943, când evenimentele de pe front și alte motive l-au obligat să întrerupă activitatea la catedră. La Cernăuți, C. Loghin izbuteste să redacteze lucrarea: *Aron Pumnul – Mihai Eminescu. I. Reabilitarea lui A. Pumnul. II. Influența lui Aron Pumnul asupra lui Mihai Eminescu*, Cernăuți, 1943, iar în același an tipărește la Editura „Mitropolitul Silvestru“ un volum masiv *Eminescu și Bucovina*, desene de I. Cârdei, în care include, alături de scrierile lui T.V. Ștefanelli, Vasile Gherasim, Leca Morariu, Eugen Păunel, Augustin Z.N. Pop, Aurel Vasiliu, George Voevidca, și lucrarea sa: *Eminescu și Bucovina. Studiul istorico-literar*. La București, editează, în 1944, microbiografia: *Iancu cavalier de Flondor (1865–1924)*, care apăruse în *Revista Bucovinei*, nr. 2/1943.

La solicitarea Ministerului Educației Naționale, tipărește lucrarea didactică: *Gramatica limbii române la îndemâna oricui*, vol. I și II, București, Editura Universul, 1941, evident carte comercială, ca după aceea să apară manualul *Gramatica limbii române pentru uzul școlar*, Ediția I, Cernăuți, 1943.

*

* *

Merite deosebite a avut C. Loghin în reorganizarea activităților administrativ-culturale din Cernăuți, în primele luni după eliberarea de sub stăpânirea Uniunii Sovietice. Generalul Ion Antonescu numește pe generalul C. Gh. Voiculescu „gubernatorul Bucovinei și Basarabiei“. Acesta, împreună cu Alex. Rioșeanu, fost subsecretar de stat la Ministerul de Interne, profesorul I.C. Petrescu de la Instrucțiunea Publică, dr. Oct. Lupu, primarul municipiului, și Traian Popovici și C.R. Lucan, viceprimari, își asumă conducerea Bucovinei. Noile autorități militare și civile românești erau asistate de reprezentanții autorităților militare germane.

Din însărcinarea autorităților române, C. Loghin, ajutat de câțiva publiciști, editează, în calitate de *director*, cotidianul *Bucovina*. Ziar de afirmare românească. Primul număr apare la Cernăuți în ziua de 14 iulie 1941. El cuprinde și reportajul directorului despre revenirea în Cernăuți. După trei zile, generalul I. Antonescu decide altă formă administrativ-politică. În locul lui C. Gh. Voiculescu numește „Împuternicit al generalului I. Antonescu, conducătorul Statului Român“ numai pentru Bucovina, la care adăuga și județul Dorohoi, pe locot. colonel Alex. Rioșeanu, iar pe I.C. Petrescu îl numește „consilier tehnic cu problemele de învățământ de toate gradele din Bucovina și Basarabia“, deci subordonat guvernatorului din Cernăuți, dar și celui din Chișinău. Între timp, se reîntorc în Cernăuți Traian Chelariu, Mircea Sterinul, profesorul universitar Vasile Grecu, George Drumur, Aurel Morariu, Dragoș Luță, Ilie Mandiuc, Aurel Tudor și alții și toți încep să colaboreze la ziarul *Bucovina*. Dr. Oct. Lupu, primarul Municipiului Cernăuți, este înlocuit cu colonelul Brădescu. Guvernatorul Alex. Rioșeanu nu este mulțumit de activitatea lui Brădescu, astfel că, la mijlocul lunii august 1941, este instalat *primar al Cernăuțiului* viceprimarul Traian Popovici, localnic și cunoștință veche a intelectualilor români, evrei, germani, ucraineni din Cernăuți. Traian Popovici primește ordin de la Alex. Rioșeanu, guvernatorul Bucovinei, de bună seamă la cererea autorităților militare germane și cu avizul generalului Ion Antonescu, să organizeze, în Cernăuți, „Ghettoul Evreiesc“. Primarul Tr. Popovici publică un amplu articol despre „ghettou“ în ziarul *Bucovina*, nr. 39 din 27 august 1941, p. 7. După ce prezintă date despre oraș, arată *limitele* în care se va organiza ghettoul și scrie că proiectul lui este „în lucrare urmând să plece la Lodz, Cracovia, și poate la Lublin o comisiune alcătuită dintr-un delegat al poliției germane, un delegat al Chesturii Cernăuți și un delegat al Primăriei Cernăuți pentru a studia la fața locului organizarea ghettoului“. În continuare, precizăm că, până la primirea informațiilor necesare, se vor „face pregătiri pe teren...“

La 31 august 1941 moare Alex. Rioșeanu, în locul lui Guvernul de la București numind guvernator al Bucovinei pe generalul Corneliu Calotescu¹³.

În ziarul *Bucovina*, C. Loghin semnează, cu preponderență, articolele cultural-literare: *Bucovina Hurmuzăcheștilor*, *Războiul slovei*; *Problema cărții*; recenzie asupra prozelor *Brădetul* de V. Țigănescu; *Destinul operei literare a lui Em. Grigorovitz*; *Dragoste de carte*, *Societatea Scriitorilor Bucoveneni*; despre Unirea Bucovinei din 1918 etc. Reușește să editeze și câteva numere ale revistei *Bucovina literară*.

Supliment săptămânal al ziarului *Bucovina* (1941–1944)¹⁴. În paginile revistei apar numele celor mai importanți scriitori bucovineni din acei ani.

La Cernăuți, C. Loghin a găsit arhiva Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și a luat în primire patrimoniul societății. La 14 august 1941, convoacă pe membrii Societății și adoptă programul de activitate. Primarul Traian Popovici aprobă închirierea sălilor de conferință și a birourilor din Palatul Național și Palatul Cultural al românilor din Cernăuți. La 6 septembrie 1941, C. Loghin prezintă în numele Societății pentru Cultura..., generalului Radu Rosetti, ministrului Culturii Naționale, al Cultelor și Artelor, un *memoriu* în care cerea „menținerea”, în forma existentă înainte de 1940, a Universității din Cernăuți. Pe temeiul memoriului respectiv, guvernul generalului I. Antonescu aprobă redeschiderea Universității. Într-un alt memoriu, C. Loghin solicită guvernului din București înființarea „mai multor școli pentru Cernăuți”, asupra acestei probleme revenind cu articole în ziarele *Bucovina* și *Universul*. La 8 noiembrie 1941, izbutește să organizeze prima adunare generală a Societății Scriitorilor Bucovineni care îl reconfirmă președinte. Adunarea decide ca *Bucovina literară* să se editeze cu sprijinul Societății Scriitorilor Bucovineni. Între scriitorii prezenți erau: Mircea Streinul, George Drumur, Dragoș Vitencu, Zaharia Macovei, Traian Cantemir, Aurel Vasiliu, muzicologul Liviu Rusu, N. Teaciuc-Albu, Traian Chelariu, Dragoș Vicol, Aurel V. Sânger, Ilie Mandiuc și alții. Cu sprijinul primarului Traian Popovici se reînființează, în octombrie 1941, sub conducerea lui Liviu Halip, Conservatorul din Cernăuți. La 12 decembrie 1941, C. Loghin deschide, la Palatul Culturii, în prezența autorităților române din Cernăuți, *Universitatea liberă* a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Prima conferință este rostită de prof. univ. dr. Leca Morariu. Această instituție condusă de C. Loghin se va remarca din toamna lui 1941 și până în decembrie 1943 printr-o activitate rodnică, între titularii conferințelor figurând, alături de universitarii și scriitorii din Cernăuți, personalități ca Ion Petrovici, C. Rădulescu-Motru, Ionel Teodoreanu, L. Rebreanu, I.C. Petrescu și alții.

C. Loghin s-a aflat între semnatarii memoriului trimis Guvernului din București pentru reînființarea Teatrului Național din Cernăuți, iar după aceea publică un serial despre „istoria” acestui Teatru Național¹⁵. Guvernul Ion Antonescu aprobă sumele necesare ca formații artistice de la Teatrele Naționale din București (director L. Rebreanu), Iași (director A. Oțetea), Timișoara și Operele Române să prezinte spectacole pe scena Teatrului Național din Cernăuți. Stagiunea la Cernăuți a Teatrului Național din București se deschide în seara zilei de 19 ianuarie, cu spectacolul *Vlaicu Vodă*, rolurile principale fiind interpretate de George Calboreanu, Cleo Panu-Cernățeanu, G. Demetru, I. Ulmeni, Cella Dima. Au urmat spectacolele *Hamlet* etc.

La 21 februarie 1942, sosește în Cernăuți Ion Petrovici. Noul ministru al Culturii Naționale este întâmpinat de numeroși intelectuali bucovineni, iar conferințele sale s-au bucurat de mare ecou în rândurile tineretului studios. De această dată, C. Loghin apare în comunicatele oficiale din presa cernăuțeană *președinte* al Societății pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina și al Societății Scriitorilor Bucovineni. În această dublă calitate, îi predă acad. Ion Petrovici „Memoriul privind dorințele culturale ale Bucovinei”, un document amplu, care se referă la nevoile culturale ale tuturor etniilor din Bucovina.

Împreună cu alți împătimiți ai scrisului, C. Loghin pregătește publicația literară *Revista Bucovinei*, editată de Societatea pentru Cultura și Literatura română în

Bucovina și Societatea Scriitorilor Bucovineni¹⁶ și tipărită la Editura „Mitropolitul Silvestru” din Cernăuți.

*
* *

Împrejurările istorice concrete l-au obligat pe directorul gazetei *Bucovina* să publice câteva articole ocazionale, cum sunt cele dedicate personalității generalului Ion Antonescu și regelui Mihai. C. Loghin nu era un publicist înzestrat, așa că semnează puține articole de fond.

Două sunt articolele care trebuie comentate. Astfel, la cererea guvernatorului, apare în *Bucovina*, nr. 16/1941, articolul *Pacostea jidovească* semnat de C. Loghin. După un succint istoric al venirii evreilor în Bucovina, autorul susține nevoia de „curățire a Bucovinei de evrei”. Enormitatea socio-politică și morală a afirmației profesorului a indignat sutele de cunostințe, foști profesori și elevi, evrei, de la Școala Reală Superioară (Liceul Ortodox de băieți).

După câteva zile, apare în ziar și „planul de organizare” al ghetoului, semnat de Traian Popovici.

Jarna năprasnică de la sfârșitul anului 1941 a transformat orașul într-un infern: mii de oameni, copii, bătrâni, femei stăteau înghesuți în case, în grădini, pe străzi, fără adăpost și căldură, înfometați, hăituiți de poliție... Tragedia oamenilor nevinovați a zguduit conștiința multora. Aflând de la Traian Popovici ce soartă îi așteaptă pe cei „aleși” să fie trimiși în lagărele din Polonia, C. Loghin a sprijinit unele familii cunoscute să poată evada din ghetoul iad și să *plece spre Sud, la București, Constanța* etc. Acea reabilitare morală a fost cu puțință curajului aceluiași primar Traian Popovici, ale cărui merite politice și morale i-au fost recunoscute de forurile internaționale, numele lui figurând în Muzeele Holocaustului din Israel și S.U.A., precum și în cărțile despre genocidul nazist.

Serviciile secrete germane și antonesciene au aflat despre acțiunile generoase ale lui Tr. Popovici, astfel că el a fost destituit din funcție, la 30 decembrie 1941, cum reiese din comunicatul publicat în ziarul *Bucovina*. În același timp, C. Loghin este scos din postul de director al ziarului *Bucovina*. Așa se face că începând cu nr. 145 din 1 ianuarie 1942 numele lui nu mai apare în paginile cotidianului înființat de el însuși.

Mazilirea lui C. Loghin de la conducerea ziarului s-a datorat, într-o oarecare măsură, și altui gest politic ce a indispus autoritățile militare. Este vorba de articolul: *Nu-i uităm!* (*Bucovina* din 17.IX.1941), închinat suferinței românilor ardeleni. Liniștitul profesor bucovinean își exprima revolta contra Dictatului de la Viena și a politicii șovine instaurate de horthyști în nordul Transilvaniei, de discriminare față de români, ca să încheie patetic: „Cum s-ar putea să uităm pe frații noștri ardeleni, care ne-au fost atât de aproape trupește și cari ne sunt și astăzi atât de aproape sufletește? Să nu uităm de Transilvania, de ardelenii în nenorocire!”

Apelul dramatic publicat în *Bucovina* a alarmat pe guvernatorul provinciei și autoritățile militare, deoarece el apărea tocmai în momentul când Hitler a cerut guvernanților din București să reprime atacurile românești contra Ungariei horthyste și a Dictatului de la Viena, măsurile administrative centrale și locale fiind atestate de Arhivele Consiliului de Miniștri ale Ministerului Propagandei etc.

*

* *

În februarie 1944, familia Loghin se refugiază, a doua oară, de data aceasta la Timișoara. Un memoriu trimis la Ministerul Culturii Naționale îi aduce numirea ca profesor de română la Liceul Comercial de băieți din orașul de pe Bega. În Timișoara găsiseră adăpost multe familii de bucovineni. În toamna lui 1945, Ministerul, pe temeiul activității anterioare, îl transferă profesor titular de română și latină la Colegiul Național Bănățean „C. Diaconovici-Loga”, unde funcționează până în vara anului 1949. La Timișoara, îi apare, în 1945, cartea didactică *Chestiuni generale de limba și literatura română* (Genurile literare, influențele străine), reeditată, apoi, în vara lui 1946. Împreună cu alți bucovineni editează câteva numere din *Revista Bucovinei*.

În timpul profesoratului la Colegiul „C. Diaconovici-Loga”, unele persoane de rea credință au recurs la denunțuri politice, folosindu-se de articolele publicate în ziarul *Bucovina*. C. Loghin s-a adresat unor familii din Rădăuți, Suceava și București, cărora, la timpul necesar, le-a oferit sprijinul său dezinteresat. Totodată, trimite un memoriu la Mihail Sadoveanu, pe care-l cunoscuse în deceniile interbelice.

Cu ajutorul Comunităților Evreiești din orașele citate și al mărturiilor foștilor redactori ai ziarului *Bucovina*, Ministerul Învățământului Public stabilește, printr-o decizie oficială, nevinovăția profesorului C. Loghin. Acesta cere să fie transferat la altă școală secundară dintr-un oraș transilvănean. Ministerul îl transferă, în august 1949, pe post de profesor definitiv cu cinci gradații la Școala Pedagogică din Gherla.

După informațiile primite de la Aspazia Loghin, la Gherla au obținut o locuință bună, activitatea didactică i-a adus unele satisfacții profesionale și morale, deoarece elevii săi, ajunși învățători în satele ardelene, îl invitau vară de vară, se organizau drumeții, bucovineanul a cunoscut viața sătenilor din partea nordică a Transilvaniei. Totodată, a restabilit legături cu intelectuali bucovineni din Cluj, Oradea și Baia Mare, iar poetul Florea Rariște l-a însoțit în câteva rânduri la redacția *Steaua* din Cluj. Condițiile materiale satisfăcătoare i-au îngăduit să participe la manifestări culturale din Iași, Suceava, Timișoara și București.

În vara anului 1957 cere Ministerului Învățământului și Culturii să-i aprobe pensionarea, la vârsta de 65 de ani. La propunerea autorităților regionale Cluj i se conferă titlul de „profesor emerit”. C. Loghin se stabilește definitiv la Gura-Humorului. La solicitarea autorităților regionale Suceava, el acceptă să fie numit profesor la Liceul din Gura-Humorului, în condițiile legii, adică să primească pensia integrală, iar activitatea la clasă să-i fie remunerată după sistemul „plata cu ora”.

Soția profesorului mi-a comunicat în scris că profesorul de română și latină, Constantin Loghin, a lucrat cu elevii până în *ziua de 23 februarie 1961*, ziua morții sale. Ca atare, informațiile publicate, până acum, despre moartea sa în anul 1960, *sunt eronate*.

*

* *

De-a lungul vieții, C. Loghin a tipărit vreo 22 de cărți și studii înregistrate de Biblioteca Academiei Române, în dicționare și Bibliografii editate în România și în Germania. Evident, ca valoare cultural-științifică, ele sunt inegale și se referă, în marea lor majoritate, la scrisul românesc din Bucovina, dinaintea primului război mondial. Lucrarea fundamentală rămâne *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775-1918*¹⁷

(în legătură cu evoluția culturală și politică) din 1926, sinteză erudită asupra mișcării cultural-literare bucovinene și menționată de N. Iorga, G. Călinescu și alți istorici literari pentru bogăția și corectitudinea informațiilor. Este adevărat că mișcarea cultural-literară românească din Bucovina a constituit obiectul unor studii publicate (în ordine cronologică) de: V.Gr. Pop, *Aurora Bucovinei*, București, 1872, neînregistrată însă de C. Loghin; apoi I.G. Sbiera, *Mișcări literare la românii din Bucovina*, Oradea-Mare, 1890; Const. Morariu, *Părți din istoria românilor bucovineni*, broșura I și a II-a, Cernăuți 1893–1896; I.G. Sbiera, *O pagină din istoria Bucovinei din 1848–1850, dimpreună cu niște notițe despre familia Hurmuzachi*, Cernăuți, 1899; Leonida Bodnărescul, *Autorii români bucovineni. Repertoriu*, Cernăuți, 1903, și Radu I. Sbiera, *Studiu critic*, asupra lucrării lui L. Bondărescul, Cernăuți, 1903 și altele, citate de C. Loghin. Prin urmare, a existat în Bucovina o mișcare culturală locală, căreia i s-au dedicat câteva lucrări documentare prețioase. Meritul profesorului C. Loghin constă în îmbogățirea materialului faptic și prezentarea lui sistematică într-o cronologie însoțită de aprecieri critice pertinente, în relație cu evoluția socio-politică și culturală a comunității românești din Bucovina stăpânită de Imperiul habsburgic. Autorul a relevat și comentat, cu predilecție, valorile cultural-naționale, pentru că valorile artistice s-au subsumat celor naționale și civice. Profesorul bucovinean a evitat izolarea la spațiul bucovinean, considerând scrisul românesc din Bucovina ca parte a culturii și literaturii tuturor românilor. Limba română, ideile și sensibilitatea din scrierile bucovinenilor au gravitat tot timpul în jurul idealurilor de unitate națională și culturală. Acestea sunt coordonate scrierilor lui C. Loghin despre fenomenele cultural-literare și social-politice din Bucovina.

O lucrare valoroasă din punct de vedere cultural al informației documentare este și *Antologia scrisului bucovinean până la Unire*, vol. I *Poezia* și vol. II *Proza*, din 1938. C. Loghin realizează portrete succinte bibliografice ale autorilor antologați, ceea ce confirmă investigații laborioase, în publicațiile românești, în arhive etc. Deoarece lucrarea este proiectată ca antologie a „scrisului bucovinean”, sunt necesare unele observații. Bunăoară, C. Loghin nu include în antologie scrieri (traduceri) de Teodor Racoce, nici de Daniil Scavinschi. Era bine să apară în antologie: Eudoxiu Hurmuzachi, George Hurmuzachi, Alecu Hurmuzachi și Arteni Berariu. Nu sunt incluși în sumar: Vasile Gr. Pop, Samson Bodnărescu, Elena Niculiță-Voronca. Alături de istoricul I.I. Nistor, trebuia inclus în antologie și ilustrul istoric bucovinean Dimitre Onciul, care ne-a lăsat pagini memorabile și despre Bucovina.

Dar C. Loghin, după cum s-a văzut, a publicat și *Istoria literaturii române de la început până în zilele noastre*, lucrarea cunoscând o răspândire mare, cu deosebire în lumea elevilor din școlile secundare. G. Călinescu citează și această carte, fără aprecieri despre conținutul ei. În epocă, *Istoria literaturii române* de C. Loghin a fost întâmpinată de unii critici și istorici literari cu rezerve, fiind calificată drept lucrare didactică. În realitate, lucrarea era un manual de istoria literaturii române. Marin Bucur scrie că acest manual nu conține „lucruri greșite”; dimpotrivă, se spuneau toate locurile comune, la un mod accesibil celor de vârstă liceală, cartea fiind căutată de „corijenți și profitorii de bacalaureatele din toamnă”¹⁸.

Concepția lui C. Loghin despre istoria literară era cea istorico-descriptivă, de prezentare succintă a biografiei autorului și descrierea operei. Profesorul bucovinean n-a optat pentru descifrarea ideologiei esteticii literare, încadrarea autorilor în direcții și curente literare și nu realizează analize ale structurilor și stilurilor în spiritul criticii moderne. Cartea lui a contribuit, totuși, la stimularea interesului elevilor de nivel

mediu sau cu înclinații spre științele naturii și, de aceea, a cunoscut asemenea răspândire, aproape singulară, în cultura românească din deceniile interbelice.

Afirmația lui Marin Bucur conform căreia C. Loghin a acceptat „negoțul literar cu manualul său de istoria literaturii române” ni se pare exagerată și în bună măsură nedreaptă. În fond, profesorul bucovinean n-a răspândit în lucrarea sa informații și aprecieri greșite, ci, dimpotrivă, a contribuit la inițierea multor generații de liceeni, normaliști, seminariști doritori să pătrundă în tainele istoriei literaturii române, încât el merită un loc, oricât de modest, în istoriografia literară românească.

NOTE

1. Cf. Alexandrina Cernov, *Pentru o istorie a culturii și literaturii române din Bucovina*, în Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775–1918...*, Editura „Alexandru cel Bun”, Cernăuți, 1996, p. 5–9.
2. Johann Friedrich Herbart (1776–1841), filosof, psiholog și pedagog german, adept al teoriei *asociaționismului*, a lăsat numeroase cercetări de psihologie și pedagogie, în concepția sa rolul esențial al școlii revenind instrucțiunii, menită să lărgască „cercul de idei” al elevilor... El a formulat metoda „treptelor formale” ale lecțiilor etc. Concepțiile și ideile lui Herbart au avut o mare răspândire în Europa și alte continente, influența lor a dominat mai bine de două secole școala și pedagogia românească. Unele dintre principiile herbartiene despre organizarea instrucției și educației în școală sunt actuale, ele nu pot fi ignorate nici de „arhitecții” învățământului modern-contemporan.
3. Acest articol a fost semnalat, pentru prima dată, de Erich Beck, în *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina*, Literatur bis zum Jahre, 1965, München, 1966, p. 50 (poz. 1 033).
4. Cf. *Programm der gr.-ort. Ober-Realschule in Czernowitz*, *Anuarul* pe anul școlar 1921/22, p. 34.
5. Cf. *Liceul Statului, Nr. 1*, „Aron Pumnul” în Cernăuți, *Anuarul* pe anii școlari 1921/22 și 1922/23, p. 50–55.
6. Informații despre acest doctor în teologie, în Emil Satco și Ioan Pânzar, *Personalități bucovinene*, vol. VIII, Suceava, 1997, p. 168, lucrare editată de Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbiera” Suceava. Fundația Culturală a Bucovinei.
7. Din neatenție, Erich Beck scrie în *op. cit.* că studiul despre Ion Grămadă s-a publicat în *Junimea literară* din 1926 (?), iar broșura s-a tipărit în același an, ceea ce nu corespunde realității (vezi p. 305, poz. 6 329).
8. Cf. *Programm der gr.-ort. Obert-Realschule in Czernowitz*, *Anuarul* pe anul școlar 1924/25, p. 3–36.
9. Cf. Erich Beck, *op. cit.*, p. 138–140 (*Kulturelle und politische Vereinigungen*).
10. Despre Paul Celan, vezi Mihai Isbășescu, *Istoria literaturii germane*, Editura Științifică, București, 1968, p. 532–533 și cartea lui Petre Solomon, *Paul Celan. Dimensiunea românească*, 1987.
11. Despre călătoria la Cernăuți, vezi C. Loghin, *Cu primul tren la Cernăuți* (reportaj), în *Bucovina*, ziar de afirmare românească, Cernăuți, an. I, nr. 1, luni 14 iulie 1941, p. 2.
12. Despre problemele ivite în anul 1941, în timpul reinstalării și redeschiderii școlilor din Cernăuți, vezi Arhivele Naționale din București, fond Ministerul Educației Naționale, dosar 692/1941 și altele din anii 1941–1944.
13. Unele informații despre Ghetoul din Cernăuți și generalul C. Calotescu, în Pavel Țugui, *Amurgul Demiurgilor. Argezi, Blaga, Călinescu*, Editura Floarea Darurilor, București, 1998, p. 6–8.

14. Din păcate, la Biblioteca Academiei Române se găsește numai nr. 31 din 26 octombrie 1942.
15. Vezi și C. Loghin, *Teatrul Național Cernăuți*, în *Bucovina literară*, an. I, 1942, p. 53–54, 94–95, 410.
16. *Revista Bucovinei* din anii aceștia nu este înregistrată în excelenta lucrare a d-lui profesor I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești. 1790–1990*. Ediția a II-a revizuită și completată, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996. Colecția se găsește la Biblioteca Academiei Române.
17. O prezentare succintă a ediției îngrijită de dl-na Alexandrina Cernov face D. Vatamaniuc, în *Analele Bucovinei*, an. IV, 1/1997, p. 241–242.
18. Cf. Marin Bucur, *Istoriografia literară românească de la origini până la G. Călinescu*, Editura Minerva, București, 1973, p. 361–362.

SUMMARY

The study is devoted to the life and literary-cultural activity of Professor Constantin Loghin (1892–1961) from Bukovina, born in Budeniț (Storajineț-Bukovina)

The series of books and studies by Constantin Loghin on the Romanian culture and literature of Bukovina starts with the anthology *Bukovinean Writers*, which comprises texts of 12 poets and 14 fiction writers.

The anthology roused the interest of the literary historians who expressed their interest for another book of his, *The History of the Bukovinean literature. 1775–1918 (regarding its cultural and social development)*.

Professor C. Loghin was one of the founders of the „Mitropolitul Silvestru“ Publishing House of Cernowitz, as well as the director and editor of the *Bukovina* daily published in Cernowitz.

An active member of the Society from the Romanian Culture and Literature in Bukovina – from a time its vicepresident – C. Loghin was a genuine chronicler of its activity, publishing evocations, reviews and various articles on its past.

As a teacher with a rich didactic activity in the secondary school, C. Loghin published a series of works in the field.

GEORGE L. NIMIGEANU

George L. Nimigeanu s-a născut la 3 ianuarie 1938 în comuna Tereblecea din județul Rădăuți (astăzi raionul Hliboca, Ucraina). De frica regimului bolșevic, instaurat în Bucovina după raptul din 1940, părinții, împreună cu copiii, se refugiază tocmai în Banat. Aici, la Jariștea și Grabați, face primele clase primare. Fiind deportat în Bărăgan, urmează școala la Salcâmi, iar ultimele clase, fără frecvență, la Fetești-Gară. Absolvă Liceul Teoretic din Cernavodă.

Mai mulți ani lucrează ca muncitor agricol, profesor suplinitor; își face serviciul militar la marină.

Se pregătește pentru studii de artă teatrală, pentru Facultatea de Geografie, dar zadarnic. În cele din urmă, devine student la Facultatea de Educație Fizică din Iași, de unde degrabă este dat afară, apoi reprimat. Termină facultatea în 1965, ca șef de promoție pe țară, cu cea mai mare medie la examenul scris cu temă de... filologie. Este repartizat ca profesor de educația fizică la Mediaș, județul Sibiu, post în care activează și în prezent.

După debutul poetic în *Tribuna* (Cluj), a colaborat la revistele *Steaua*, *Transilvania*, *Vatra*, *Astra*, *Orizont*, *Lucașfărușul*, *România literară*, *Convorbiri literare*, *Ateneu*, *Bucovina literară*, *Contrapunct*, *Târnava* (unde este redactor-șef adjunct), *Apostrof* etc. A publicat mai multe cicluri de versuri și în periodicele din Cernăuți: *Zorile Bucovinei*, *Concordia*, *Plai românesc*.

Editorial, a debutat în 1983, cu placheta *Colinele singurătății* (Ed. „Dacia”, Cluj), urmată de volumele *Fotograf de ocazie* („Transilvania”, Sibiu, 1990), *Târgul de fluturi* (Casa de Editură „Mureș”, Târgu-Mureș, 1994), *Desene pe apă* (Casa de Editură „Transpres”, Sibiu, 1994), *Semne particulare* (Casa de Editură „Mureș”, Târgu-Mureș, 1995), *Ființa întrebării* (Casa de Editură „Ardealul”, Târgu-Mureș, 1996).



Referințe critice: Iulian Boldea, Al. Cistelecan, Alexandru Condeescu, Serafim Duicu, Ion C. Filipaș, Mircea Ivănescu, Ioan Mariș, Ion Mircea, Horea Poenar, Adrian Dinu-Rachieru, Adrian Țion, Laurențiu Ulici, Mircea Tomuș etc.

De-a lungul anilor, George L. Nimigeanu a obținut mai multe premii literare: I – La Festivalul Internațional „Lucian Blaga“, Sebeș, Alba-Iulia, ediția I; II – al Televiziunii Române și Uniunii Scriitorilor din România; I – al revistei *Transilvania* (la două ediții); premiul ziarului *Tribuna Sibiului*; premiul Festivalului de poezie de la Sighetul Marmației și premiile pentru poezie al Bucureștiului (sector II) și al orașului Turda.

VINĂ ZIDITOARE

Felin te furișezi cu pas de seară
printre cuvinte – zeie și ispită
din bezne și lunini alcătuită
cu alintări de miere și de ceară

Iar eu datat la vin zeiesc din mine
pe urma ta mă pierd – tâlhar de viță –
izvorul să ți-l sorb să mântui – criță –
setea de fur care-ntre zei mă ține

Știm amândoi amăgitoarea clipă
și că plutind pe-o streășină a lunii
noctambulin de mor păunii
dar ne rămâne tainica risipă

lumeștile să le schimbăm pe sfinte
îmbătrânind în doi pân-la pruncie
tu cale-n cer peste zădărnice
eu semn lumesc de-aducere aminte

cea mai înaltă dintre legi prin care
iertată este vina ziditoare

EȘTI ÎNTREBAREA CARE DOARE

Argint și aur de comoară veche
pe-o rază de lumină sfântă pare
că împletim – lumeașca întrebare
de taină când mi-o tremuri la ureche

Dar cum nu-ți sunt răspunsul în părere
cald licărim pierzându-ne cu veacul

hatârul clipei împlinind pe placul
arderii nelumești care ne cere

Otrăvuri dulci – zâmbetul tău – și ceară
de lumânare-aprinsă-n cer aluneci
prin mine – ziua până când mi-o-ntuneci
de zi să-mi luminezi mai către seară

când mă întorc din trudnicul departe
altul mereu același totdeauna
strecori prin adevăr de preț minciuna
care mă știe apăra de moarte

șoptind într-o necunoscută limbă
a arderii pe rug mereu poveste
încât sar peste veac dar nu și peste
clipă când locul stelelor se schimbă

RANĂ CEREASCĂ

Pământ în cer ființa noastră pare
dar când în cer lumina ni se stinge
– rană fără-nțeleș – și pe meninge
pâlpâie steaua tămăduitoare

Să-mi spui că doare rana coastei mele
de rai că-ți reproșează nu știu cine
dar când întreb de ce răspunzi din mine
luându-mă părtaș la toate cele

Îi batem clipei zimți de preț pe dungă
dar încotro prin celălalt pășim
ce zei fără de nume preamărim
dacă din rai uimirea ne alungă

Sunt ușa ta și ușa mea tu ești –
două oglinzi uitate față-n față
ciuturi cerești de moarte și de viață
pe cumpăna fântânii pământești

că-n Noima lumii suntem drum de seară –
pustiului din noi râvnindu-i oaza
să veșnicim vremelnicind cu raza
ce joacă-n Întuneric pe Comoară

CONCESIE

Sunet înalt al unui runic semn
dacă sunt dacă ești
un același lăuntric îndemn
împlinesc împlinești

Țărm bănuir nelumeștilor mări
dacă ești dacă sunt
străjuim două veșnice întrebări
în tăceri în cuvânt

Din sfânta lumină a raiului
pruncii din pânțele încă
știu rostul de aur al graiului
și noima adâncă

a clipei ce-acoperă veacul
cu palide umbre subțiri
dar cum să nu facem pe placul
dorinței ce-o porți în priviri

ETERNĂ POVESTE

De când cu mărul zâmbetului tău naște
pe mare valul hoț și-mi vine-n minte –
cafeaua serii chiar de-o bem fierbinte –
că dimineața nu mă mai cunoaște

cu toate că în fraged de april
deschid fereastra –tu încă-ntre perne
pierdută-n dedulcirile eterne
mă vinzi pe-un zâmbet ca pe un copil

Un cer pribeag de ruinata noapte
ridică steagul alb – tu printre gene
strecori lumina cu priviri viclene
parcă mă-mbii spre-aceleași mere coapte

Stă ziua-n prag cu stelele de pradă
pe limba mea – cuvântul să mi-l certe
dar mâna ta n-a învățat să ierte
și dusă mi-e corabia din radă

Și în cădere urc spre altă lume
în care
nu știu
și nu știu nici cum e

ÎN FAȚA OGLINZII

Chiar dacă-n noi au nume toate cele
rostitele-s rudenii celor mute
știutele-s un fel de neștiute
uitatele în cer scapără stele

Și-n toate cele câte ne-nconjoară
ne-avem tăgadă și mărturisire
și într-o nelumească rătăcire
toți măcinăm la o aceeași moară

făina sfântă-a facerii supreme

Dar amintind de ce va fi să fie
ne suntem amânarea sine die
și joc lumesc de încâlcite gHEME

Că-n noi celor ce nu-s fiind dovada
praguri de lut închipuim părerii
pricină pământeană a căderii
cerului în cuvânt și nopții prada

DEPARTE MAREA ACEEA

Pe jumătate-n cer pe jumătate
pe-al apei neastâmpăr scrisă ești
eroare cât pe-atâta nemurire
desen lumesc al celor nelumești

Trișând cu trupul tău se joacă seara
nici nu-l dezbracă nici ascuns nu-l vrea
mă-mbie doar în cer pe-un țarm de mare
și eu sunt seara lup pe urma ta

Dar pe nisip abia dacă ești umbră
spre apă alungită de-asfințit
că dând cu gândul glezna să-ți înlănțui
din gând la lăcoîn val mi te-a hoțit

și m-am oprit în mine trist și singur
pătruns de frigul mării și pustiu
și-am înțeles că-n mine tu ești Marea
că-i viu doar focu-n care-am ars de viu

CANTILENĂ

Ciopleam statui la marginile serii
apoi în somnul lor visam înalt
că limpezim cu rouă ochii verii
în calea dimineții celuiilalt

Eram ochean al timpului de aur
cenușa clipei
vremuia pe pleoape

și-acum ești nicăieri
iar eu
părare
cu frunză căzătoare
pe-o cumpână de ape

NOIEMBRIE TÂRZIU

Vadul ornicelor vara l-a trecut desculță
iarba sărutându-i glezna udă
i-a asuns tubirile
și-am ajuns în poarta brumei
mai înalt cu o privire
cu povești ce-au fost să fie
însorind măhnirile

Și-am ajuns
singurătății să-i trudesk la ciuturi
parcă sufletul mi-ar sta în pietre zăvorât
să nu am cum să-l dezleg
și parcă umblu străveziu prin neființă
cu păreri de-a lungui verii
urmele să mi le-afum

Vadul verii? –
în prundișuri ale clipei vagi sclipiri

Tâmpolele mi se-ncunună
cu poveri de liniști sure
și înalt cât o vecie
și pustiu ca o vecie
mai sărac cu-o viață parcă
îi trec toamnei prin pădure

Reflecții pedagogice

DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE PĂRINȚILOR ÎN EDUCAȚIA COPILOR*

Wilhelm Dancă

Iași

Drepturile și obligațiile părinților față de copii sunt un capitol important, s-ar putea spune cel mai important, din procesul de educație a tinerelor generații. Lucrul acesta este mai evident în zilele noastre, deoarece procesul educațional și instituțiile în care acesta se desfășoară – școala, liceul, universitatea – trec printr-o criză a paradigmelor de formare. Fără îndoială, pentru a putea să-și îndeplinească drepturile și să-și exercite obligațiile față de copii, părinții trebuie să fie ajutați de Biserică și Stat. La baza acestei colaborări dintre familie, Biserică și Stat stă faptul că educația este un dat antropologic fundamental, o exigență profundă a naturii umane, un moment esențial al culturii.

I. CRIZA PARADIGMELOR EDUCAȚIONALE

Mircea Eliade spune undeva că „izvorul întotdeauna este religios”. Toate activitățile pe care le desfășoară omul societăților moderne și postmoderne, chiar și cele care au un aspect profan, sunt legate într-un fel sau altul de sacru și de dimensiunea lui transcendentă. Astfel, în trecut ca și în prezent, educația conduce la o schimbare fundamentală a condiției existențiale; la sfârșitul procesului educativ, copilul sau tânărul se bucură de o cu totul altă existență decât cea dinainte; el a devenit un *altul*¹.

Din acest motiv, putem spune că o societate nu poate subzista fără o formă cel puțin rudimentară de educație, prin care se transmit tinerelor generații valorile, cunoștințele și simțul unui destin comun. Educația este dată mai întâi în familie, apoi, odată cu inițierea progresivă în activitățile comunitare, se cultivă prin relațiile de rudenie și de vecinătate, prin ucenicia la locul de muncă, prin participarea la sărbătorile și celebrările religioase. În felul acesta, copilul învață limba și cunoștințele de bază, obiceiurile, credințele, tradițiile, comportamentale, regulile sociale indispenabile integrării în grup.

În decursul timpului, educația a devenit o funcție sau o misiune specifică și a fost încredințată unor grupuri și instituții particulare: școala, liceul, colegiul, univer-

* Un punct de vedere în problemele educației al preotului prof. dr. Wilhelm Dancă de la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iași.

sitatea. Paradigma educativă a societăților moderne provine din cultura greco-latină și iudeo-creștină. Modelul acesta a influențat în mod deosebit Occidentul și celelalte țări care au acceptat modernizarea economică, politică, socială și educativă².

În momentul de față, modelul educativ european este în criză, o criză pe care, în mod paradoxal, paradigma însăși a favorizat-o prin dezvoltarea prodigioasă a cunoștințelor de tot felul. Pluralismul convingerilor și al comportamentelor, înlocuirea rapidă a cunoștințelor, socializarea bunurilor culturale, școlarizarea generalizată și universitatea ca fenomen de masă, rolul dominant al mass-mediei moderne în cultură, toate acestea au dus la imposibilitatea definirii unei paradigme formative. Școala și universitatea tradițională trec printr-o criză profundă, deoarece lumea în ansamblul ei suferă o schimbare accelerată. În consecință, elitele și ierarhiile de orice fel nu mai sunt acceptate, puternice curente anti-intelectualiste se opun celor care stăpânesc și controlează știința. În situația din România, se adaugă și faptul că școala ca instituție este relativ tânără și înainte de a împlini o sută de ani de existență, de exemplu Universitatea din Iași, a fost atacată în însăși structura ei organică de un regim totalitar și de ideologia sa atee care a transformat educația într-un moment de propagandă.

Ce-i de făcut?

II. ORIENTĂRI FUNDAMENTALE

Data fiind criza prin care trece educația, propunem o nouă definire a finalităților educației. Tradiția bimilenară a educației clasice și creștine oferă în continuare un răspuns valabil: scopul educației este formarea unui spirit în stare să facă judecăți de valoare în libertate. Reducerea școlii la un loc de reproducere ideologică, de îndoctrinare politică, de dresaj de tip militar sau tehnic așa cum o cere sistemul economic este o contradicție pedagogică³.

De asemenea, trebuie să căutăm realizarea echilibrului, evident destul de delicat, dintre formarea profesională și informarea enciclopedică. Dezvoltarea extraordinară a cunoștințelor în toate domeniile face imposibilă asimilarea tuturor cunoștințelor. În cultura modernă, trebuie să ne învățăm să trăim într-o marjă de ignoranță și necunoaștere: unele sectoare ale științei sunt rezervate experților. Cu toate acestea, trebuie afirmată finalitatea umanistă și etică a științelor. Școala trebuie să promoveze cunoașterea în sensul etimologic al termenului, naștere cu, și nu atât știința de dragul științei, deoarece cunoașterea conduce la responsabilitate morală și înțelepciune.

Familia, ca prim loc de educație, și măștrii de profesie trebuie ajutați să-și păstreze locul lor în societatea modernă. Experiența arată că nici un proiect educativ nu are sorți de izbândă fără aportul familiei, al măștrilor de profesie și al forțelor vii din cadrul unei culturi. Politica educațională dintr-o țară trebuie să favorizeze egalitatea șanselor în fața instrucției de orice fel și la orice nivel, punând resursele Statului în slujba sistemului educativ. În același timp, puterile publice nu pot acționa în locul educatorilor și instituțiilor specializate, a căror experiență și vocație sunt de neînlocuit. Stimularea, încurajarea și promovarea misiunii educative îi revine Statului, însă datoria de a educa și de a instrui îi revine comunității umane, familiilor, școlilor, universităților, tuturor instituțiilor culturale care fac parte din sectorul educativ propriu-zis.

În trecut, școala a favorizat un fel de individualism în privința schimbării sociale. Promovând în continuare formarea umanistă a persoanei, trebuie să subliniem și funcția socială a educației, adică responsabilitatea socială în sens civic și politic. Educația este legată în primul rând de individ, dar trebuie să devină și un factor de dezvoltare a societății în ansamblul ei.

Capacitatea de analiză socială și culturală trebuie să facă parte integrantă din formarea umană. Educația în vederea discernământului cultural este o necesitate dacă vrem să evităm indiferentismul față de valorile etice și pierderea identității. A educa înseamnă, în zilele noastre, a-i învăța pe copii și tineri să se autoeduce continuu într-un ambient cultural fluid și în permanentă evoluție. De aici necesitatea educării continue. Pluralismul cultural ridică probleme deosebite. Unele politici educaționale fac abstracție de convingerile religioase și morale ale familiei, delimitând un spațiu privat pentru om în care el să trăiască aceste valori. Dreptul primordial al părinților de a transmite copiilor credința și moștenirea lor spirituală este ignorat. Dacă se vrea respectarea pluralismului cultural, atunci trebuie rezervat un loc legitim învățământului religios și formării morale. Aici este vorba de un drept cultural fundamental.⁴

În societatea românească, datorită sechelelor școlii de tip comunist, este imperios necesară formarea formatorilor. În plus, greutatea de ordin material, financiar ridică probleme deosebite de ordin administrativ în fața gestionării sistemului educativ. Totuși problema cea mai gravă este de ordin cultural. De exemplu, cum poate să predea cineva filosofie creștină sau religie când a făcut studii de specializare în filosofie la Moscova în timpul lui Hrușciiov sau Brejnev? Sau, și mai grav, cum să păstrezi identități foarte diferite, cum este cazul la noi, și să-i faci pe toți să participe la dezvoltarea umană a colectivității? Răspunsul comportă două direcții: una se referă la formarea formatorilor, la educația continuă – se spune că această direcție este prima idee nouă în materie de educație de la începutul acestui secol încoace –, și alta se referă la familie. Deoarece conceptul educația continuă încă nu este bine definit, mă opresc în continuare la rolul părinților în educație.

III. FAMILIA CREȘTINĂ ȘI EDUCAȚIA

Educația este strâns legată de familie. Învățătura sistematică a Bisericii în legătură cu rolul părinților în educație s-a precizat spre sfârșitul secolului trecut și în timpul secolului al XX-lea. Actualmente în Curia Romană din Vatican există un Consiliu pontifical care se ocupă de problemele familiei. De altfel, toți Papii din ultima vreme au acordat o grijă deosebită familiei: Leon al XIII-lea⁵, Pius al XI-lea⁶, Pius al XII-lea⁷, Ioan al XXIII-lea⁸, Paul al VI-lea⁹ și Ioan Paul al II-lea¹⁰.

De ce această acutizare a problemei? Știm din istorie că iluminismul și laicismul modern au introdus o breșă în familie, mai ales în ceea ce privește unitatea și indisolubilitatea ei, prin legalizarea divorțului și a avortului. În consecință, s-a asistat la o mare decadentă în ceea ce privește viața privată și viața publică. Normele naturale ale moralității care susțineau cândva sănătatea familiei nu au mai fost respectate. Copiii și tinerii se integrau greu în societate. Creștea numărul actelor de violență, vandalism, sinucidere. Datorită numărului mare de bolnavi psihici, s-au înmulțit clinicile de psihiatrie și spitalele de nebuni. Bisericile s-au golit și s-au umplut ospiciile. Preotul lumii laice din societățile moderne este doctorul psihiatric. Pentru a

le mări și mai mult sentimentul că trăiesc orfani într-o lume lipsită de sens, oamenii secolului nostru au avut de înfruntat și unele fenomene care favorizau anonimatul și pierderea identității, cum ar fi urbanizarea, noile stratificări sociale, masificarea populațiilor, globalizarea, relativismul valorilor promovat de mijloacele de comunicare socială etc.

Biserica nu a avut și nici nu are posibilitatea de a interveni în noile rânduieli ale societății. Totuși, poate și caută să formeze conștiințele pentru a-i ajuta pe oameni să găsească oridinea justă a lucrurilor și, în special, principiile evanghelice care să-i călăuzească în viață. De asemenea, se poate adresa organelor de conducere și de orientare a societății – instanțele politice, culturale, religioase etc. – invitându-le să reflecteze cu mai multă seriozitate asupra rolului ce le revine în promovarea binelui comun. Iată ce spune, de exemplu, în declarația *Gravissimum educationis* a Conci-



liului Vatican II: „Toți oamenii, de orice rasă, condiție socială sau vârstă, în virtutea demnității lor de persoană au dreptul inalienabil la o educație corespunzătoare cu vocația lor proprie și conformă cu temperamentul, cu diferența de sex, cultură și tradiții din țara lor, și în fine deschisă unei conviețuiri fraterne cu alte popoare, în vederea garantării unității și păcii adevărate pe pământ. Educația bună trebuie să promoveze formarea persoanei umane atât în vederea scopului său ultim, cât și a binelui diferitelor societăți din care omul face parte și în care, după ce a devenit adult, va avea unele datorii de îndeplinit”¹¹.

IV. PRINCIPIUL CINSTIRII OMULUI CA OM

Părinții sunt primii și principalii educatori ai copiilor. Competența aceasta derivă din faptul că sunt părinți, dătători de viață trupească. Rolul lor educativ este atât de important încât, dacă lipsește, cu greu poate fi înlocuit¹². Deci datoriile părinților nu se reduc la reproducerea biologică, dar includ și educația. Prin faptul însuși că dau naștere unor persoane destinate creșterii, le revine datoria de a educa.

Împreună cu Sfântul Toma de Aquino, putem spune că educarea fiilor este o naștere prelungită sau o a doua naștere care are loc în familie. Familia este un fel de *sân spiritual*¹³ în care copiii sunt îmbrăcați și hrăniți spiritualcește, un ambient afectiv, în care se formează identitatea lor psihică, morală și religioasă.

Pentru părinți, educația copiilor este o chemare și un dar al lui Dumnezeu, un drept original, inviolabil și inalienabil, o datorie foarte importantă¹⁴, care trebuie îndeplinită cu sfințenie. Contribuția altor persoane și instituții trebuie să aibă un caracter de susținere și de integrare, nu de înlocuire. Părinții răspund la acest dar divin prin mărturia personală și prin discuții zilnice cu copiii, evitând să fie posesivi ori indiferenți față de responsabilitatea ce le revine. Spune Sfântul Ioan Chrisostom: *în raport cu grija față de copil și educarea lor, toate celelalte griji trebuie să treacă într-un plan secundar*¹⁵.

Dar educația nu are un sens unic, deoarece și copiii contribuie la formarea părinților. De fapt, familia, prin relațiile sale interpersonale, constituie primul ambient de umanizare, *prima și vitala celulă a societății*¹⁶. În familie, fiecare membru învață valoarea sa ca persoană, fiindcă se simte iubit pentru ceea ce este și nu pentru ceea ce știe, face sau are¹⁷. Părinții contribuie în mod substanțial la formarea personalității copiilor, transmit acestora valorile esențiale ale conviețuirii civile – demnitatea persoanei, încrederea reciprocă, buna folosire a libertății, dialogul, solidaritatea, ascultarea față de autorități. De asemenea, condiționează opțiunile copiilor în multe domenii: atitudinea față de bani, cariera profesională, folosirea timpului liber, prietenii și relațiile de orice fel¹⁸.

În împlinirea misiunii lor educative, părinții sunt ajutați de alte persoane și instituții, cum ar fi Biserica și Statul, conform principiului subsidiarității. Autoritățile publice trebuie să asigure familiilor ajutoarele economice, sociale, educaționale, politice și culturale de care au nevoie în îndeplinirea în mod uman a tuturor obligațiilor ce le revin¹⁹. Aplicarea corectă a principiului implică un ajutor legitim și necesar. Totuși, principiul are o limită, anume dreptul prevalent și posibilitățile efective de educare ale părinților. Principiul subsidiarității stă în slujba iubirii părinților și a binelui familiei. După cum se știe, părinții nu pot satisface toate cerințele procesului de formare a copiilor, îndeosebi în ceea ce privește formarea intelectuală și sectorul socializării. Subsidiaritatea completează dragostea paternă și maternă, confirmând caracterul ei fundamental, deoarece toți cei care participă la procesul de educare trebuie să lucreze în numele părinților, cu consimțământul lor și, într-o anumită măsură, din însărcinarea lor.

În fine, educația se termină în faza de *autoeducare*, la care se ajunge atunci când, datorită unui adecvat nivel de maturitate psihico-fizică, copilul sau tânărul începe să se educe singur. De fapt, părăsind familia, tânărul întâlnește alte persoane și intră în contact cu alte medii. Învățătorii, profesoarele, colegii de școală pot exercita o influență asupra lui care poate fi educativă sau distructivă. Într-o anumită măsură, tânărul se distanțează și de educația primită, uneori în mod critic, însă în procesul de autoeducare nu poate să facă abstracție de rădăcinile sale existențiale.

Învățătura de bază cu care un copil pornește în lume este legată de porunca a patra a lui Dumnezeu – *cinstește pe tatăl tău și pe mama ta*²⁰ – care în contextul de față capătă o semnificație nouă. De fapt, a da naștere după trup unei ființe umane înseamnă în același timp disponibilitate la o naștere ulterioară, treptată și complexă, care are loc prin procesul de educație. Porunca din Decalog cere fiului să-și cinstească părinții, dar aceeași poruncă impune părinților datoria de a-și cinsti propriii copii,

mari sau mici, și o atare atitudine este necesară în tot timpul educației, inclusiv cea școlară. Astfel *principiul cinstirii*, recunoașterii, respectării omului ca om, este condiția fundamentală a oricărui proces de educație²¹.

V. EDUCAȚIA RELIGIOASĂ

În momentul de față avem nevoie de o educație bună, profundă, completă a copiilor și tinerilor, adică o educație care să nu se oprească doar la planul fizic și intelectual, dar care să cuprindă și planul moral, religios. O astfel de educație începe în sânul familiei și continuă în Biserică, în școală și în societate²². Toți factorii responsabili în educația tinerelor generații trebuie să colaboreze în sensul acesta.

Biserica are o misiune specifică de îndeplinit. În lumina Tradiției și a Magisteriului conciliar, putem spune că nu este vorba doar de a încredința Bisericii educația religioasă și morală a persoanei, dar de a promova tot procesul educativ al persoanei *împreună cu Biserica*. În cazul de față, părinții sunt chemați să îndeplinească misiunea lor educațională în Biserică, participând la viața și misiunea eclezială. În vederea împlinirii acestei misiuni, Biserica acordă familiei sacramentul căsătoriei, mijloacele harului stării și carisma specifică vieții în comuniune de persoane.

Unul din sectoarele în care familia nu poate fi înlocuită de nimeni este *educația religioasă*, prin care familia crește ca „biserică domestică” și devine un adevărat loc de evanghelizare și apostolat. Este vorba aici despre un drept strâns legat de principiul libertății religioase, în virtutea căruia părinții sunt liberi să aleagă pentru copiii lor un anumit fel de educație religioasă și morală în conformitate cu propriile convingeri. Dar prezența lor educativă trebuie continuată și atunci când încredințează această misiune unor instituții ecleziale sau unor școli confessionale.

Tot în contextul educației se situează și problema *alegerii vocației* și, în special, cea a pregătirii la căsătorie. Biserica Catolică face eforturi deosebite pentru pregătirea tinerilor la căsătorie, de exemplu prin cursurile consacrate tinerilor logodiți. Dar să nu uităm, că pregătirea la viitoarea formă în viață în doi este în primul rând o datorie a părinților. Cu siguranță, numai familiile pregătite din punct de vedere spiritual pot aborda o asemenea pregătire. De aceea, considerăm că este necesară o anumită solidaritate între familii, care se poate exprima prin diferite forme de organizare și asocieri de familii spre binele familiei. Cu ajutorul acestei solidarități, părinții sunt educați de alți părinți, copiii de alți copii²³.

Cât privește școala, părinții creștini să se asigure că aici copiii lor beneficiază de o creștere integrală. De aceea, să aibă grijă ca școala, consacrată elaborării și transmiterii critice a culturii, să nu ofere doar noțiuni și instrumente de lucru, dar și motive pentru a trăi valorile de referință în libertate. De asemenea, să verifice dacă școala promovează un sincer dialog educațional, în care educatorul, printr-o atenție plină de *simpatie*, valorizează energiile interioare ale elevilor, face să apară întrebări, întrevede orizonturi noi. Spune Sfântul Ioan Bosco: *educația este un lucru al inimii și Dumnezeu singur este stăpânul ei*²⁴.

Pe plan instituțional, părinții au datoria de a favoriza autonomia oricărei comunități școlare și în chip deosebit de a promova dreptul familiilor de a alege în mod liber școala dorită, fără discriminare și alte poveri ulterioare. Celelalte instituții și formațiuni sociale au în privința aceasta rolul de susținere, integrare și control. De

aceea mai multe feluri de școli este un avantaj pentru întreaga societate: se evită plafonarea culturală și se permite verificarea diferitelor propuneri de formare²⁵.

În zilele noastre, părinților le revine o datorie deosebită cât privește educația sexuală a copiilor. Aceasta trebuie să aibă loc sub grija lor atentă atât în casă, cât și în centrele de educație alese și controlate de ei²⁶. Pe de altă parte, mulți factori fac în așa fel ca omul să nu mai poată acționa liber și responsabil. Astfel, sub pretextul libertății, mulți copii și tineri resping orice fel de dependență și nu apreciază respectul și ascultarea datorată părinților. Motiv pentru care, părinții și toți cei care sunt angajați în educație au datoria de a forma pe copii în așa fel încât aceștia să recunoască ordinea morală, să învețe ascultarea față de autoritatea legitimă și să îndrăgească libertatea naturală pentru a fi în stare apoi să facă judecăți personale în lumina adevărului, să acționeze responsabil, să se angajeze în săvârșirea binelui, dispuși fiind în același timp să colaboreze cu alții în atingerea acestui scop²⁷.

Dreptul primordial al părinților în educarea copiilor trebuie să fie susținut prin toate formele de colaborare dintre părinți, învățători și autoritățile școlare și, în mod deosebit, prin diferite forme de participare la procesul educațional cu scopul de a da glas cetățenilor în ceea ce privește funcționarea școlilor, formularea și aplicarea politicilor de educație.²⁸ În sensul acesta, părinții au dreptul de a cere ca mijloacele de comunicare socială să fie instrumente pozitive și să contribuie la zidirea societății, întărind valorile fundamentale ale familiei. În același timp, au dreptul să ceară ca fiii lor să fie ocrotiți de efectele negative și de abuzurile mijloacelor de comunicare socială²⁹.

CONCLUZIE

În *România liberă* din 12 septembrie 1998 se află un articol intitulat: *România – locul 74 în dezvoltarea umană*. Clasamentul cuprinde un total de circa 200 de țări și se referă la sănătate, educație și condițiile unui trai decent. În articolul citat nu se suflă o vorbă despre dimensiunea religioasă a vieții umane. Iată o dovadă în plus că acest fel de educație este trimis în zona privată a fiecărui individ și nu face parte din conștiința specialistului în științele umaniste. Cât ne privește, credem că un adevărat progres în dezvoltarea umană se realizează numai atunci când familia – comuniune de persoane –, se hrănește din izvorul nesecat al evangheliei iubirii. Iubirea este puterea și sensul definitiv al procesului de educație care nu este o jucărie sau o glumă. Oboseli de tot felul, suferințe și descurajări însoțesc orice proces educativ. În fața acestora, iubirea trebuie să dea un examen greu. Pentru ca să-l treacă bine, are nevoie de un izvor de tărie spirituală ce se află numai în Acela care „iubindu-i pe ai săi, până la sfârșit i-a iubit”. (In 13, 1). De aceea, atât educatorii, cât și cei ce trebuie educați, în familie sau la școală, să nu uite niciodată că educația are o anumită legătură cu *civilizația iubirii*, de ea depinde și în același timp o zidește.

Adaug un singur lucru. Am văzut cândva următoarea scenă: o bunică și o mamă țineau de mână un copil. Trei generații împreună. Bunica era surâzătoare, deoarece îl creștea pe copil – mama nu avea timp: ziua mergea la serviciu, iar noaptea când venea acasă, copilul dormea. Dar și mama era bucuroasă, deoarece dăduse viață copilului. Mi s-a părut că atât bunica, cât și mama uitau un lucru fundamental: nu ele

țineau copilul de mână, ci el le ținea, le susținea pe amândouă. El era sensul existenței lor.

Copii și tineri de pretutindeni, care ați fost, sunteți și care veți veni! Vă mulțumesc că existați și că dați sens vieții noastre.

NOTE

1. M. Eliade, *Nașteri mistice* (1958), Humanitas, București 1995, 7–14.
2. H. I. Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'antiquité*, Seuil, Paris, 1965 (a șasea ediție). Paradigmele pedagogice și metodele educative dezvoltate în China, India și Egipt sunt frumoase dar nu au cunoscut sistematizarea și răspândirea universală a modelului greco-roman.
3. H. Carrier, *Lexique de la culture*, Desclee, Tournai- Lovain-la-Neuve, 1992, p. 144–148.
4. Conciliul Vatican II, *Gravissimum educationis*, nr. 5, 7.
5. Leon XIII, enciclica *Inscrutabili Dei consilio* (21 aprilie 1878), nr. 9, enciclica *Quod apostolici muneris* (21 decembrie 1878), nr. 7; enciclica *Arcanum* (18 februarie 1880); enciclica *Sapientiae christianae* (10 ianuarie 1890), nr. 18; enciclica *Rerum novarum* (15 mai 1891), nr. 10–11.
6. Pius XI, enciclica *Ubi arcano* (23 decembrie 1922), nr. 14; enciclica *Divini illius magistri* (31 decembrie 1929), enciclica *Casti conubii* (31 decembrie 1930), enciclica *Quadragesimo anno* (15 mai 1931), nr. 72, enciclica *Non abbiamo bisogno* (29 iunie 1931), nr. 26–38, enciclica *Divini Redemptoris* (19 martie 1937), nr. 10–11; 28.
7. Pius XIII, enciclica *Summi Pontificatus* (20 octombrie 1939), nr. 25–27; 34.
8. Ioan XXIII, enciclica *Mater et Magistra* (15 mai 1961), nr. 109–207.
9. Paul VI, enciclica *Populorum progressio* (26 martie 1967), nr. 36–37, enciclica *Humanae vitae* (25 iulie 1968).
10. Ioan Paul II, exhortația apostolică *Familiaris consortio* (22 noiembrie 1981), nr. 42–48.
11. Conciliul Vatican II, *Gravissimum educationis*, nr. 1.
12. Idem, nr. 3.
13. Sfântul Toma de Aquino, *Summa Theologica*, II-II, q 10, a. 2.
14. Conciliul Vatican II, *Gravissimum educationis*, loc. cit.
15. Sfântul Ioan Chrisostom, *Omelia sulla Lettera agli Efesini*, 21, 2, (trad. W.D.).
16. Conciliul Vatican II, *Apostolicam actuositatem*, nr. 11.
17. AA.VV., *Catechismo della Conferenza Episcopale Italiana per la vita cristiana. La verità vi farà liberi*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1995, nr. 1 064, p. 508–509.
18. Idem, nr. 1 067, p. 509.
19. Ioan Paul II, enciclica *Familiaris consortio* (1981), nr. 45.
20. Cfr. Ex 20, 12.
21. Ioan Paul II, *Lettera alle Famiglie* (1994), nr. 16.
22. Leon XIII, enciclica *Inscrutabili Dei consilio* (1878), nr. 9.
23. Ioan Paul II, *Lettera alle Famiglie*, loc. cit.
24. San Giovanni Bosco, *Epistolario*, 4, 209.
25. AA.VV., *Catechismo della Conferenza Episcopale Italiana...*, op. cit., nr. 1 161, p. 557.
26. Santa Sede, *Carta dei diritti della famiglia* (1983), art. 5 c.
27. Conciliul Vatican II, *Dignitatis humanae*, nr. 8.
28. Santa Sede, *Carta dei diritti della famiglia*, art. 5, e.
29. Idem, art. 5, f.

SUMMARY

The education of the children is the right-obligation of the parents which derives from the fact itself that they are father and mother in order of the bodily life. To carry out this right-obligation, the parents are helped by the State according to the principle of the subsidiarity. The Church advocates the religious education within the families. The State has to create all kinds of conditions so the parents could accomplish their duties.

Into the romanian society, the christian parents have to supervise not only the religious educations but also the sexual education of their children. To cope with difficulties of the transition, they must unite their efforts asking from the public institutions, alone or together with others families, to defend the cause of the children, namely the right of whole education.

From the point of view of the christian religion, the education belongs to the civilization of the love and is inspired by the Gospel of divine love. The religious education must evangelize the conscience in such a manner that it can build up the civilization of love in our contemporary society.

INSTRUIRE EDUCAȚIONALĂ PRIN OBIECTUL DE PREDARE

(aspectul istoric)

Maria Ivanciuk

Cernăuți

Gândirea teoretică și practica pedagogică din sec. al XIX-lea în Ucraina, recunoscând posibilitățile educative ale învățământului în ansamblu și selectând materialul concret de studiu, porneau de la faptul că sunt obiecte care influențează nemijlocit asupra copilului, adică au o ieșire directă și deschid un spațiu larg spre lumea valorilor morale; în același timp sunt obiecte mai abstracte, mai seci, în care nu există loc pentru sentimente, pentru relațiile umane. În acest caz rațiunea este marcată de o „cută sentimentală“ (termen convențional), care, la rândul ei, influențează și voința copilului, întrucât în viață nu dispăre nimic fără urmă. În ambele cazuri, însă, învățămintele și povețele morale trebuie să fie clar înțelese de copii. Totodată, după cum arătau cercetătorii ucraineni în domeniul învățământului, conținutul trebuie să fie accesibil, viu, pe înțelesul copilului, să aibă o legătură organică cu materialul predat, deoarece lipsa acestora poate cauza mari prejudicii dezvoltării spirituale a elevilor.

Printre obiectele cu predare obligatorie, care să corespundă sarcinilor instructiv-educative, se numărau geografia, istoria, limba maternă.

Geografia operează cu noțiuni care prezintă o imagine veridică a lumii înconjurătoare, formează o închipuire reală asupra întregii lumi, în toată frumusețea ei, consolidează încrederea în forța gândirii omului.

Predarea științelor naturii urmărește trei scopuri: filozofic, practic și estetic. Acest obiect contribuie la dezvoltarea generală a elevilor, influențează pozitiv asupra formării gusturilor estetice și a personalității.

Creația populară orală, istoria patriei, istoria Greciei și Romei antice educă la copii sentimentul dragostei pentru popor, îi învață lucruri bune și folositoare. Istoria patriei mai era numită „știință morală“.

Un rol deosebit în procesul educativ era atribuit limbii materne. În ea se reflectau, ca într-o oglindă, toate particularitățile vieții poporului, istoria lui. Limba poporului era recunoscută drept o forță morală viguroasă, care stăpânea lumea interioară a omului, făcea posibilă chiar reeducarea lui. „Limba maternă, scria B. Grinchenko, împreună cu morala poporului, cu pedagogia populară contribuie la formarea unor asemenea trăsături de caracter ale viitorului cetățean, ca patriotismul, corectitudinea în relațiile lui cu alți oameni.“¹

Îngrijindu-se de popor, de limba maternă, B. Grincenko a scris *Gramatica ucraineană*. Textele incluse pentru consolidarea deprinderilor de citire au o mare importanță educativă, ele au menirea să altoiască dragostea pentru natură și popor, pentru limba lui, pentru tradițiile și obiceiurile populare. Toate temele sunt însoțite de desene sugestive și de explicații cu caracter educativ.

Moștenirea pedagogică a sec. al XIX-lea, cercetările istorico-pedagogice înlesnesc afirmația că activiștii progresiști ucrainenii considerau pe bună dreptate școala drept o instituție de învățământ care dezvoltă și educă personalitatea, un rol principal în cadrul ei atribuindu-se limbii materne.

După cum se știe, conținutul învățământului este oglindit în manuale, în cărțile școlare. Analiza instruirii educaționale din cele mai cunoscute manuale școlare ale pedagogilor ucrainenii din sec. al XIX-lea permite să constatăm că în conținutul lor au fost prevăzute nu numai scopuri instructive, ci și educative. De exemplu, renumitul pedagog și scriitor O. Duhnovici, fondatorul literaturii ucrainene pentru copii, a scris câteva manuale și abecedare – *Cărtică de citire pentru începători*, *Scurtă descriere a Pământului pentru tinerii rusini* ș.a., care conțin un mare potențial educativ. Textele sunt structurate după principiul instruirii educaționale. Lucrările sale pedagogice sunt pătrunse de umanism, de înțelegerea celor mai importante sarcini ale educației tinerei generații, tema lor principală fiind prietenia, unitatea popoarelor, educarea în spiritul valorilor general-umane.

Un potențial educativ considerabil l-au avut manualele cunoscuților pedagogi de odinioară: T. Sevcenko, I. Franko, O. Duhnovici, G. Vrețion, S. Rusova, B. Grincenko, în care se acorda o atenție deosebită comportamentului național, acesta fiind o parte integrantă a manualelor. Aveau prioritate cunoștințele sistematice din istoria etnică și etnogeneza poporului ucrainean, noțiunile despre particularitățile tradiționale ale culturii poporului ucrainean, informațiile despre folclor (cântece, ghicitori, basme), convingerile religioase ale ucrainenilor etc.

Manualele folosite de învățătorii școlilor medii ucrainene din Bucovina la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, scrise de O. Partîțki², O. Barvinski^{3,4}, S. Șpoinarovski⁵, erau pătrunse de ideea educației naționale.

Munca educativă desfășurată în școli în vederea educării gândirii și sentimentelor copiilor se baza pe temeliile puse acasă. Continuând educarea calităților, școala trebuia să-l inițieze pe copil în istoria poporului său, încât el să-și formeze o imagine despre valorile spirituale ale națiunii. Anume de aceea în manualul lui O. Partîțki se acorda o atenție atât de mare dezvoltării tematicii istorice. Lucrările *Carte de citire*, *Începuturile creștinismului în Cebia și în regiunile precarpatine*, *Expedițiile lui Kazimir cel Mare în Rusia galițiană*, *Schitul din Maneava*, *Cnejii lituaniano-ruși* îi informează pe cititori despre personalitățile istorice remarcabile, despre Nestor-cronicarul, despre viața și activitatea acestuia, prezintă evenimentele istorice privind întemeierea schitului din Maneava – monument de arhitectură a Galiției.

Autorul acordă o mare atenție însușirii creației populare. Studiarea ghicitorilor, basmelor, dumelor, obiceiurilor populare a contribuit la formarea conștiinței naționale a elevilor și renașterea tradițiilor populare.

În articolul lui O. Partîțki *Gânduri despre educația în familie* se subliniază că veriga centrală a sistemului educației trebuie să fie familia, care „ca suport de menținere al poporului este unicul loc unde se altoiesc calitățile și sentimentele nobile ale omului”⁶. Acasă, copilul de mic îndrăgește părinții, familia, învață să respecte pe cei mai în vârstă – cu alte cuvinte, în mediul familiei sunt educate toate

calitățile bune. Sarcina școlii și a Bisericii, care desfășoară o activitate coordonată în comun, este de a ajuta familia. Școala are datoria de a pregăti fetele pentru îndeplinirea obligațiilor materne, de a-i învăța pe copii arta educației. La rândul lor, părinții trebuie să se îngrijească de educarea copiilor în spiritul dragostei pentru căminul familiei, ca acesta să devină un loc sfânt, un colțisor de paradis. Așadar trebuie păzite cu sfințenie tradițiile familiale, caracterele copiilor urmând să fie formate pe baza exemplurilor bune și demne ale membrilor familiei. Atunci când școala îmbină toate virtuțile naționale ale poporului cu împrejurările vieții, ea educă în felul acesta și convingerile copiilor, menținându-i pe pozițiile „obiceiurilor și tradițiilor demne de urmat ale părinților”⁷.

O mărturie convingătoare a influenței ideilor renașterii național-culturale asupra dezvoltării gândirii pedagogice a constituit-o apariția *Cărții de citire* a lui O. Barvinski⁸. Genurile și speciile incluse în manuale erau diferite: povestiri, versuri, texte cu conținut științific, basme populare, legende, schițe despre scriitori, compozitori, artiști plastici; de asemenea ghicitori, proverbe, zicători, descrieri ale tradițiilor și obiceiurilor populare. Aceste lucrări exprimă ideile libertății, egalității, dragostei, demnității naționale și personale, a respectului față de relațiile în familie. Ele întruchipează bogăția spirituală a poporului ucrainean, cele mai bune realizări ale lui.

Studierea capitolelor „Cântecele și dumele populare”, „Basmelor și legendelor populare”, „Proverbele, ghicitorile, descântecelor populare” au pus începutul pregătirii gimnaziștilor în vederea delimitării clare a creațiilor de autor de cele populare. Elevii au posibilitatea să ia cunoștință de cântecele populare pentru copii, proverbe, zicători, ghicitori etc. Fiecare dintre aceste genuri își are particularitățile sale, iar toate împreună reprezintă cultura spirituală a generațiilor anterioare. Elevii sunt inițiați de asemenea și în structura proverbelor care conțin experiența poporului, sfaturile, povețele lui.

O dovadă elocventă a transpunerii în viață a caracterului popular a devenit apariția manualului pedagogului bucovinean S. Șpoinarovski. Din cele mai vechi timpuri ucrainenii au râvnit să educe tineri multilateral dezvoltați. Luând drept criteriu de bază acest adevăr secular și folosind realizările pedagogiei populare, S. Șpoinarovski creează o *Carte de citire* pentru elevii școlilor medii din Bucovina. Pedagogul atribuie un mare rol ghicitorilor în educația intelectuală și estetică a copiilor. Ele reprezintă unul dintre cele mai răspândite și mai vechi genuri, care oglindește felul cum înțelege un popor realitatea înconjurătoare, fiind totodată și o formă originală cu ajutorul căreia tineretul cunoaște lumea înconjurătoare. Această specie literară este orientată spre dezvoltarea ingeniozității și gândirii. Ghicitorile din manual sunt interesante și originale, ele poartă un caracter cognitiv. De exemplu: Când poate fi luată apa cu ciurul? (Când îngheață.); Unde nu este apă? (Pe hartă.) etc.⁹.

Un minunat punct de reper pentru formarea calităților nobile, a conduitei, culturii relațiilor dintre oameni sunt basmele și legendele populare. *Castelul de aur*, *Doi frați*, *Binele este uitat dacă se învechește*, *Vulpea și racul*, *Ceremușul*, *Prutul*, *Nistrul* și alte basme și legende sunt orientate la educarea elevilor în spiritul celor mai bune calități morale: hărnicia, omenia, mila, prietenia, bunătatea, finețea sufletească.

Aceste specii ale genului epic de proporție mică aveau o valoare de cod moral nescris, de principiu al pedagogiei populare, de originalitate a vieții în procesul de formare a caracterelor și sentimentelor elevilor bucovineni. Speciile folclorice mici, îmbinate cu materialul textual sunt subordonate unui scop instructiv-educativ concret. Proverbele din *Cartea de citire* oferă posibilitatea dezvoltării vorbirii, a gândirii

logice, lărgesc interesul cititorilor, contribuie la educarea gustului estetic, la altoirea dragostei față de creația populară. Proverbele și zicătorile ne învață să ne iubim poporul, munca și faptele lui eroice. Ele exprimă un sentiment de stimă profundă față de cunoștințe, școală, învățământ și educație; de respect față de părinți, de dragoste față de muncă. O mare influență asupra educației copiilor și tineretului exercită Biserica. Familiile bucovinene foloseau din cele mai vechi timpuri metodele și procedeele educației religioase. Părinții și bunicii țineau sărbătorile creștine, umblau la biserică, manifestau sentimente de milă față de cei bolnavi, față de cerșetori, astfel dând exemplu de bună conduită copiilor. Anume din aceste considerente lucrările cu tematică religioasă ocupă un loc deosebit în manualul lui S. Șpoinarovski. Povestirile *Credința la vechii rusini păgâni*, *Volodîmir cel Mare și creștinarea Rusiei* îi inițiază pe elevi în începuturile creștinismului pe pământurile ucrainene. *Cartea de citire* conține de asemenea proverbe cu caracter religios: „Noi arăm și pe Domnul lăudăm” și altele.

Scopului educației multilaterale îi sunt subordonate și alte lucrări din *Cartea de citire*. De exemplu, în lucrarea lui U. Kravcenko *Glia este mama noastră* este redată plastic tema dragostei față de muncă: „...Munca grea nu apasă, când iau în mâini coarnele plugului cânt de bucurie”; un veritabil ideal moral conține lucrarea *Porunca lui Cezar Bilila*, care include sfaturi de viață ale unui părinte față de fiul său: „...Nu obijdui pe nimeni, ajută-l pe cel orfan, trăiește în adevăr”¹⁰.

În educarea gândirii copilului o mare importanță se acordă dezvoltării limbii, vorbirii, intereselor cognitive ale elevilor. La aceasta contribuie în mare măsură lucrările din *Cartea de citire* a lui S. Șpoinarovski, exercițiile și întrebările tematice referitoare la textele citite. Învățătorul contemporan poate afla multe fapte interesante și puțin cunoscute din viața plantelor și animalelor (*Despre comportarea animalelor*), despre particularitățile corpurilor cerești (*Despre soare*) și altele. Într-o categorie aparte trebuie incluse povestirile scurte cu caracter informativ privind particularitățile culturii spirituale și materiale a diferitelor grupuri etnografice ale ucrainenilor (*Lvov-nii*, *Podolia galițiană* etc.). În felul acesta, analiza lucrărilor pedagogice ale lui S. Șpoinarovski, O. Barvinski și O. Partîtki ne permite să identificăm criteriile de bază ale construirii școlii naționale ucrainene, care s-au afirmat în concepțiile pedagogice și anume: caracterul popular, dragostea față de natură, față de valorile culturale, umanizarea și democratizarea procesului instructiv-educativ.

Un potențial educativ conține și *Abecedarul* lui Iuri Fedkovici. În partea a doua a lucrării sunt incluse povestiri, proverbe, destinate formării tehnicii citirii conștiente la copii, dezvoltării vorbirii, a educației copiilor în spiritul moralei populare. Luând în considerație faptul că în procesul de învățământ copiii se educă și se dezvoltă, autorul a acordat în *Abecedar* probleme etico-morale în scopul altoirii unor asemenea calități morale, cum sunt dragostea pentru popor, respectul față de muncă, sentimentul dreptății și afecțiunea față de persoanele mai în vârstă.

Astfel, în baza analizei manualelor amintite se poate afirma că în ele se conturează cu certitudine influența procesului educativ asupra conținutului, concomitent fiind clar formulate și noile cerințe față de edițiile de acest gen: contribuția adusă în problemele educației copilului, formarea la el a principiilor concepției științifice despre lume, gradul înalt de prezentare științifică a materialului, oglindirea în paginile acestor cărți a caracterului poporului, a concepțiilor și tradițiilor lui. Or, „școlii îi revine atât disciplina rațiunii, cât și disciplina voinței și sentimentelor, care se învață pe neobservate concomitent cu subiectele din materialul de studiu”¹¹.

NOTE

1. M.M. Verkaletj, *Pedagoghicini idei E.D. Grincenka* – K.: Znannea, 1990 – Seria Pedagoghika, nr. I, p. 48.
2. O. Partitjki, *Ruska citanka dlea IV klasu serednih škil*, Lviv, 1886.
3. O. Barvinski, *Vibir z ukrainsko-ruskoi literaturî dlea ucitelskih seminarii*, Lviv, 1901.
4. O. Barvinski, *Ruska citanka dlea perşogo roku ucitelskih seminarii*, Lviv, 1907.
5. S. Şpoinarovski, *Ruska citanka dlea perşoi kleasî škil serednih*, Cernivţi, 1900.
6. Partitjki, *op. cit.*, p. 89.
7. *Ibidem.*, p. 152.
8. O. Barvinski, *Ruska citanka dlea vîşcioi ghimnazii*, Lviv, 1871.
9. S. Şpoinarovski, *op. cit.*, p. 45.
10. *Ibidem.*, p. 3–25.
11. *Hrestomatia z istorii vitcizneanoi pedagoghiki/Za zag. red. S.A.Litvînova* – K.: *Rad. škola*, 1961.

SUMMARY

Geography, History and Mother Tongue were considered among the priority subjects to answer the instructive-educational requirements of the Ukrainian schools of Bukovina at the end of the XIXth century. The history of the people was also called „moral science“.

In the text books of T. Sevcenko, I. Franko, O. Duhnovici, B. Grincenko, O. Barvinski both instructive and educational goals were evident. While drafting the text books a special attention was given to folk creation, considered to have a benefic influence on the intellectual and aesthetic education of the children.

The school collaborated with the church in its educational activity, both institutions contributing to the building up of the child's personality within the family.

Arhiva Bucovinei

DIN ARHIVA FAMILIEI MORARIU: CURSUL VIETII MELE

(continuare)

de pr. Constantin Morariu

ZECE ANI ÎN CERNĂUȚI

Pe când m-am strămutat la Cernăuți, eram încă rău bolnav. În toamna anului 1886, căsătorindu-se vărul meu după soție, teologul Gheorghe Levescu, cu Agripina Borcea și vizitându-ne ei în casa văduvei Boroslowski de lângă locuința dr-lui I.G. Sbiera, eu, de dureri reumatice în cap, abia puteam vorbi cu dânșii. Agripina a observat indispoziția mea și m-a întrebat ce-mi lipsește. După ce i-am comunicat nevoia, ea m-a sfătuit să mă ung seara, înainte de culcat, cu untdelemn de masă înfierbântat pe toate părțile capului cu o petică vârtoasă de călți, apoi să mă învelesc cu o basma ca să nu se păteze perina, și să mă culc, repetând procedura aceasta vreo câteva zile. Am urmat sfatul chiar în ziua aceea și – adevărată minune – durerile de cap mi-au încetat pentru totdeauna numai după o singură unsoare. Mi s-a tânguit apoi de dureri reumatice în cap dr. I.G. Sibera, i-am recomandat untdelemnul și mi-a mulțumit. Cu deosebire însă mi-a mulțumit colegul meu, căpitanul de glotași Cernăuțean, strângându-mi mâna cu cuvintele : „Mulțămită, mulțămită mare, că cu untdelemnul am scăpat de durerile de cap!”. Și i-am mântuit încă pe mulți pătimiși cu acest leac așa de simplu. Dar de reuma în trup nu m-am putut vindeca nici cu băile de abur, nici cu untdelemn, ci abia cu băile de pucioasă de la Iacobeni, unde am fost în 1887.

Starea, în care am aflat parohia cu biserica Sf. Paraschiva, nu era îmbucurătoare. Noul meu paroh, Olinschi, suferea foarte de astmă, și iarna nu funcționa mai deloc, ci numai boteza acasă și grijea de cancelaria parohială. De altfel el era preot și naționalist foarte bun. Odată mi-a zis: „Cum mă bucur, părinte, când citesc cu câtă râvnă muncesc Ardelenii pe toate terenele naționale, și câtă scârbă am când văd stagnarea de la noi. Mai deunăzi mă întâlnesc cu Calinescu și-i spun de ce nu face el ceva, ca și Societatea noastră pentru cultură și literatură să deie semne de viață, și el îmi răspunde: „Am venit eu demult la convingerea că nu poți sparge zidul cu capul!”. Apoi vorbă-i asta? Dar atunci de ce nu-l lasă pe altul să fie vicepreședintele Societății?

Neglijată era mai ales covârșitoarea majoritate a parohienilor români din suburbiul Clocucica. Bieții clocucicani, evitând în mod băcător la ochi contactul cu intelectualii, mi se păreau a fi ca sălbaticii, și erau dedați cumplit la beție și penitenți față de școala, și gangrena rutenizării își urma între ei calea în toată limiștea. Ei grăiau într-un jargon așa de împetriștat cu vorbe rusești, încât cel mult după un deceniu ar

fi trebuit să se prefacă în ruteni. La lupta pentru purificarea graiului lor a contribuit mult bravul cantor bisericesc Mihai Beuca Costineanu, care totdeauna îi surprindea pe clocucicani cu ironiile cele mai potrivite și mai hazlii relativ la jargonul lor româno-rutean, astfel încât și singuri își recunoșteau scăderile, făcându-și haz de ele. Cu același cantor mă potriveam așa de bine la cântat, încât damele române îmi spuneau că anume vin la Sf. Paraschiva, ca să ne audă cântând. Fiindcă cei mai mulți clocucicani meseriași, ei își da sâmbăta tot câștigul de peste săptămână prin crășme, din pricina aceasta se iveau bătăi și procese, germeii distrugerii vieții. Am început deci a ține predici economice după ideile din *Convorbiri economice* de Ghica, din operele de economie națională de Aurelian etc. ... Și, Doamne, cât mă mai lăuda după fiecare predică parohul meu, care, din cauza slăbiciunii sale, venea de multe ori la biserică numai pe scurtă vreme, ca să vadă cum îmi împlinesc datoria.

Între clocucicani erau numai 19 cetitori. Acestora le împărțeam – sau gratuit, sau ca împrumut – foi, broșuri și cărți de-ale mele ori primite în dar de pe unde puteam.

Tristă era pe atunci îndeobște starea noastră, a românilor, și în special a intelectualilor din Cernăuți. Ea înfățișa chiar tabloul ce-l zugrăvisem în „Piramida cu pigmei“. La propunerea mea, făcută în adunarea generală a Societății pentru Cultură și Literatură, pare-mi-se în 1878, se înființase foaia *Aurora română* care însă în scurtă vreme a apus și, pe când în 1886 străinii din Cernăuți își aveau organele lor de publicitate, noi, românii, rămăsesem numai cu *Calendarul*. Societatea numită nu se mai trezea din somnul ei. La adunarea generală din 1886, condusă de vicepreședintele Calinescu, Atanasie Pridie făcuse propunerea să se aleagă o comisie care să studieze starea meseriașilor noștri din Cernăuți și din suburbii, să raporteze la proxima adunare generală, și Societatea să ia măsurile necesare pentru îmbunătățirea sortii lor. Calinescu, fără nici un motiv, n-a voit să admită propunerea aceasta nici la discuții. Atunci Pridie se scoală și zice: „Eu persist ca propunerea mea să fie discutată și adusă la votare!“. Și Calinescu răspunde: „Nu uitați, domnilor, că eu am dreptul de a și dizolva adunarea de astăzi“. Adânc mâhnit și indignat de atâta despotism nejustificat absolut cu nimic, eu n-am putut dormi toată noaptea aceea, iar a doua zi mi-am dat demisia în scris din Societate, motivând-o cu neputința de a plăti ca cooperador taxa de 12 fl. pe an, de fapt însă ținând de cu totul nedemn să dau măcar un singur ban pentru o societate de oameni liberi, condusă într-un mod atât de brutal, de despotic. Tot a doua zi l-am rugat pe profesorul universitar dr. I.G. Sbiera să inițieze adunări private în scopul realizării propunerilor lui Pridie. Sbiera a și convocat în locuința sa astfel de adunări, la care am luat parte și eu, și mai ales prin stăruința lui s-a înființat prima societate a meseriașilor români bucovineni cu sediul la Clocucica. Calinescu a simțit sigur adevărata pricină a demisiei mele din Societate, căci la o ședință a comitetului ei, la care am fost chemat și eu, el m-a propus, deoarece nu pot plăti taxa, să fiu membru activ, și de atunci tot activ am rămas.

Lucru curios! Lumea noastră îl ținea pe Calinescu de așa autoritate în chestiuni literare, încât lucrările conferențiarilor Societății trebuiau să treacă prin cenzura lui. Iată ce mi s-a întâmplat mie: Pe la sfârșitul anului 1888, fiind ales, între alții, și eu membru nou în comitetul Societății, cei nou aleși ne-am hotărât să ținem, în iarna lui 1888/9, un ciclu de conferințe publice, declarând însă lui Calinescu că ne vom cenzura numai noi singuri întreolaltă. Eu aveam atunci la îndemână o bună parte de istorie română bucovineană, și de aceea mi-am fost ales, după cum credeam, materialul cel mai interesant pentru o conferință, anume *Istoricul școalelor populare din*

Bucovina de la 1774-1888. Cetindu-mi această conferință înaintea celorlalți colegi adunați în secretariatul Societății, secretarul D. Socolean m-a sărutat plângând și mi-a zis: „Pentru Dumnezeu, părinte, lasă de acum la o parte Omiliile Sfinților (ce atunci le traducem) și scrie numai lucruri de acestea!“. În clipa aceea intră și Calinescu în odaie. Socolean începe a mă lăuda și înaintea lui, și el îmi cere conferința s-o citească. După câteva zile, Dimitre Onciul mi-o înapoiază cu observarea că Calinescu a aflat-o seacă și nepotrivită. Am publicat-o în *Revista politică* și, ca sujet pentru o nouă conferință, mi-am ales *Istoricul școlii reale din Cernăuți*, spunând de astă dată membrilor colegi din comitet că absolut nu mai vreau să trec prin cenzura lui Calinescu. De altfel, contra acestuia fierbea marea nemulțumire, încă din pricina primei ședințe de constituire a noului comitet, la care el adresase noilor membri un discurs arogant de peste o oră despre ceea ce înseamnă *masa verde* în Societate. După ședință mai ales D. Socolean rezona cumplit împotriva lecțiilor despre masa verde. Urmarea a fost că nemulțumirea de atunci, potențându-se cu timpul, a pricinuit căderea lui Calinescu din vicepreședinția Societății și înlocuirea lui cu profesorul universitar, arhimandritul Vladimir de Repta. Acesta conducea toate trebile Societății cu mult interes, cu tact fin și cu prudență.

Pe păstoriiții mei îi tratam cu bunăvoință, dar față de răutățile încuibate între ei procedam cu toată asprimea. Și au înțeles că le voiesc binele și mă ascultau. Alexandru Cantemir, conducătorul școlii din Clocucica, mi s-a plâns odată pe la începutul anului școlar că mai ales românii nu vreau să-și trimită copiii la școală și m-a rugat să-i îndemn prin predici. Ceva mai pe urmă, Cantemir îmi spune: „Îți mulțumesc, părinte, că încă niciodată nu mi-a fost școala așa de plină de românași, ca acum!“

După moartea lui Olinschi în 1891, fiind numit administrator parohial, m-am apucat mai cu zel de îndreptarea parohiei. Am reorganizat epitropia bisericească, alegându-mi membru al ei și pe doctorul I.G. Sbiera, și am început a ține cu noua epitropie în toată duminica și serbătoarea, îndată după sf. liturghie, în Baptisteriul bisericii ședinți, la care primarul Voitcu din Clocucica era îndatorit să aducă câte una sau două perechi de trăitori în concubinată pentru a-i cerceta și îndruma pe calea legii. Știam și mai înainte de acei concubini, dar Olinschi îi tănuia. Am stârpit multe și grele cazuri de concubinată, am înființat în Clocucica o filială a Societății Doamnelor Române, la care soția mea a fost conducătoare; am înființat și o societate de cetire, la care din cauza vrăjmășiei guvernatorului Goëss față de români nimeni nu voia să primească președinția și, la îndemnul neuitatului meu amic dr. Gheorghe Popovici, am primit-o eu, deși știam că sunt draconic privegheat și spionat de poliție. În sfârșit, am început cu cooperatorul meu, dr. Teodor Tarnavschi, a predicat în contra beției astfel, încât el odată îmi spune: „Nu mai predica în contra beției, că clocucicanii strigă în gura mare împotriva sfinției tale“. Predica următoare am început-o chiar cu cuvintele auzite de la Tarnavschi, apoi am ținut ședinți ale epitropiei în biserica Sf. Treimi din Clocucica, la care erau invitați toți clocucicanii, ca împreună să ne punem la cale în privința combaterii cât mai cu efect a beției. La două ședinți de acelea au juruit vreo 30 de creștini că părăsesc crășmele și băuturile, unii pe luni, alții pe ani. Groaza a fost intrat în lipitori și eu am primit o anonimă, în care „*tu și prietenul tău*“, adică eu și Sbiera, suntem amenințați cu „*apă tare între ochi, ori cu un urinal de... pe cap*“.

Mă deprimasem a nu lăsa să treacă nici un prilej, fără să nu fi vorbit unuia sau mai multor păstoriiți despre ruinul ce-l aduc crășmele și băuturile; dar abia după zece ani de muncă am avut mulțumirea de a auzi chiar din gura clocucicanilor, după o

sfântă liturghie, cea de pe urmă ce am celebrat-o pe la sfârșitul lui mai 1896 în biserica din Clocucica, că ei s-au hotărât să le dea bătaie aceluia dintre dâșii, pe care îi vor vedea că intră prin crâșme și așa îi fac de rușine pe toți. Cum că hotărârea aceasta era leacul potrivit, primarul Voitcu mi-a spus cu acel prilej întâmplarea aievea că un bețivan vestit din Clocucica, oprindu-se înainte de câteva zile în fața crâșmei lui Laufer și voind să intre în ea, s-a uitat mai întâi în toate părțile, ori de nu-l vede cineva, iar un român de departe din o grădină amenințându-l cu pumnul ridicat în sus, bețivanul și-a căutat de drum.

Mitropolitul Silvestru ținea foarte mult la păstrarea datinii, ca preoții să umble în ajunul Crăciunului și al Iordanului cu icona și cu crucea pe la casele păstoritorilor lor, și așa trebuia să umblu și eu în Cernăuți. Odată mi s-a întâmplat că soția lui Gheorghe cavalier de Reus-Mârza, pe când voiam să intru cu icoana în locuința ei, a deschis ușa și mi-a zis de trei ori: „Nu trebuie!” Se-nțelege că am fost silit să cer sfat la Mitropolitul, ce să fac în ajunul al doilea. Și el cu mâhnire mi-a zis: „Doamne, Doamne, fiică de preot, soție de protopapă și consilier consistorial, dar ce să faci? Dacă te-a dat afară, nu mai merge acolo!”. Acesta e unicul incident neplăcut din cei zece ani ai serviciului meu preoțesc din Cernăuți. Și dacă așa fi greșit cu ceva familiei Reus, dar martor mi-i Cel de Sus că n-am avut cu ea nimic, cum se zice, nici în clin, nici în mână.

LUPTA PENTRU APĂRAREA LIMBII NOASTRE

În cei peste șapte ani petrecuți în Toporăuți am avut destul prilej să cunosc că pe ruinele limbii noastre slavismul se lățește în mod îngrozitor. De aceea am început a publica în organul *Revista politică* din Suceava toate știrile relativ la prigonirea limbii noastre, știri luate de unde mi se da ocazia de a le auzi, așa știrea despre hotărârea directorului Tueil de la școala capitală normală din Suceava, auzită de la tatăl meu și de la călugărul Manoli Nastasi de la biserica catedrală din Cernăuți; știrea despre Warnicki, Sabara și Paulowicz, auzită de la parohul meu Olinschi; știrea despre Gorzecki, auzită de la cumnatul meu Samuil Petrescu din Crasna; știrea despre „cuzcanul cu carta poștală” din prim-articolul No. 19 ex 1889, auzită de la colegul meu, parohul Mihail Tarnavski din Hliboca; știrea despre școala din Slobozia Raranței, auzită de la cantorul Elisei Medvighi din Toporăuți; știrea despre școala din Volcineț, auzită de la profesorul Grigorie Halip; știrea despre incidentul de pe piața fânului din Cernăuți, auzită de la cantorul bisericii Sf. Paraschiva Mihai Beuca Costineanu; știrea despre un învățător rus cu fiul său de la gimnaziul din Cernăuți etc. Câteva din știrile acestea le-am concentrat într-o aspră filipică foarte neplăcută mai ales pentru guverniali.

În numerele 6 și 7 ale *Revistei* din 1889 am publicat două corespondențe sub titlul *Limba românească în Bucovina*. Iată ce ziceam la No. 6:

„Avem în multe sate ale noastre țărani români care, aflându-se în contact zilnic cu conlocuitorii lor de alte nații, vorbesc în mai multe limbi. Întrebăm însă: Știu țărani aceia ce importanță are limba lor? Îi cunosc ei prețul? Pot ei să-i facă pe străini să le-o respecte? La anul viitor comisari împărătești iar au să meargă prin cele sate și au să facă o nouă conștiință a poporului, se înțelege că tot după parola „Umgangssprache” (limba de comunicație). Badea Ion din nou va fi chemat înaintea d-lui comisar și va

fi întrebat: Cum? În care limbă? Doară românește? sau poate... nu știm? Da, bădica Ion e român, dar la catastih se va lepăda de omul cel vechi. A cui va fi vina? Cine din conducătorii firești ai țaranului nostru și-a dat până acum silința de a face pe această blândă oaie să priceapă și adânc să simțească *prețul limbii sale*, pentru care astăzi se zburciumă toate popoarele din lume? Și dacă cineva și-a dat silința, care sunt rezultatele? Am dori să le cunoaștem pe calea publicității, ca să știm din procedarea căruia sau altuia, ce mijloace am avea să întrebuițăm cu toții. Ni se pare însă că puține rezultate va avea de înregistrat *Revista*, și ea trebuie să înregistreze, căci în punctul acesta am ajuns la „aut...aut“.



Filipica amintită am publicat-o în *Revista politică*, No. 20 și 21 din 1889. Citind-o, ca manuscript, amicilor mei Grigorie Halip și Dimitrie Socolean, ei mi-au dat câte 5 florini și m-au sfătuit să întregesc suma aceasta cu colete până la vreo 30 florini cu care să tipărească filipica din *Revista* separat în 1 200 de exemplare și s-o împărtășesc gratuit între poporul de la țară. Așa am și făcut. După ce a apărut în *Revista*, jurnalistul Victor Iliuț mi-a spus că guvernorul țării l-a însărcinat pe consilierul guvernial, baronul Stârcea, să-i traducă filipica în nemțește, și Stârcea a dat-o lui Iliuț de a tradus-o. *Tribuna* din Sibiu și-a făurit după dânsa două articole de fond, *Gazeta Transilvaniei* și *Calendarul poporului bucovinean* au reprodus-o întreagă, așa că, după cum mi-a spus șeful tipografiei Dimitrie Bucevșchi, ea să fi ajuns la un tiraj de vreo 7 000 de exemplare. În grădina hotelului „Weiss“ din Cernăuți, parcă văd și acum, cum într-o seară membrii Societății Academice *Junimea* fantasau numai de *odorul limbii noastre*. Unchiul Silvestru s-a exprimat înaintea ginerelui său, Artemie Berariu, și în prezența mea că, în locul lui, acum eu m-am apucat de scris apologii. În broșura *Die Slavisierung der Bukowina im XIX Jahrhundert von einem bukowiner Rumänen* (Dr. Constantin baron de Hurmuzachi, Wien, 1900) citim la p. 16 relativ la primejdia rutenizării: „Comunicări foarte interesante despre aceasta (primejdie) se află în *Revista politică* – o foaie cu părere de rău apusă, care a apărut în Suceava și unica a înțeles bine pericolul fatalei deznaționalizări ce amenință populațiunea noastră rurală și neobosit a vegheat asupra agitației rutene“. În special relativ la aceeași filipică citim în aceeași broșură nota de la pag. 19: „Cu părere de rău nu putem

vorbi aici de întreg sistemul școlar dușmănos Românilor din deceniile de mai înainte. Chestia aceasta e tratată foarte detaliat în amintita *Revista politică* (Suceava, anul IV, No. 20 și 21), unde se arată în ce mod grosolan fură siliți școlarii să părăsească limba românească, respectiv să învețe limba slavă la școlile capitale din Cernăuți și Suceava, anume între anii 1834–1850 sub învățătorii Warnicki, Malawski, Sabara și Paulowicz“. Și acum iată întreg cuprinsul filipicei:

Cătră sătenii români bucovineni

Numărul Moldovenilor sau al Românilor din Bucovina se împuținează din zi în zi tot mai mult. Știți cu bună samă și voi, fraților săteni, că tot din zece în zece ani se trimit comisari împărătești prin satele și târgurile țării noastre, ca să numere toate sufletele după limbile ce le vorbesc, și așa să se știe câți locuitori are Bucovina întregă. Acuma, ca să vedeți cum se împuținează numărul nostru al Românilor, iată aici o dovadă: În anul 1875 erau în Bucovina 221 de mii de Români, 202 mii de Ruteni sau Ruși, 94 mii de nemți cu jidani la un loc, și peste 13 mii locuitori de alte limbi, adecă: poleci, unguri, lipoveni și alții. Nu trecură mai mult decât 5 ani, și la numărarea sufletelor din 1880 s-au aflat în Bucovina noastră 108 mii de nemți cu jidani la un loc, 239 mii de Ruteni, numai 190 mii de Români și 29 mii locuitori de alte limbi. Adecă numai în 5 ani de zile limba rusească a întrecut-o pe cea românească cu 68 mii de suflete, și încă și celelalte limbi au dat înainte și au sporit, iar limba românească a dat tare înapoi, a scăzut cu 19 mii numai în cinci ani, lucru nemaiauzit și nemaipomenit până acum pe fața pământului.

Primejdia pentru noi Români e nespus de mare. Noi suntem înconjurați din toate părțile de limbi străine, care se năpustesc asupra neamului nostru, silindu-se din răspuțeri să ni răpiască mai ales *dulcea, dragălașa și scumpa noastră limbă românească*. Și oare de ce caută străinii să ni răpiască limba? Pentru că știu ei prea bine că deodată cu limba noi ni pierdem și toate drepturile, ni pierdem chiar și viața. Iată, sătenilor români bucovineni, ce preț mare are astăzi limba pentru un popor! *Limba este viața unui popor! Cum își pierde limba, îi pierdut și el. Limba îi în ziua de azi comoara cea mai neprețuită, odorul cel mai scump al unui neam de oameni.*

Avem dovezi că limba noastră românească este prigonită, batjocorită și urgisită de mulți străini din Bucovina. Avem dovezi că unii din acei străini numesc limba noastră „*limbă țigănească*“, iar limba rusească o numesc „*limbă îngerească și limba raiului*“, zicând că numai acei oameni au să intre în rai cari vorbesc rusește. Și oare de ce iscodesc ei niște minciuni atât de nerușinate? Pentru că vreau să-i bage poporului nostru cu de-a frica în gură limba rusească. Acești străini vreau adecă să se strângă neamul românesc din Bucovina, iar neamul rusesc să crească și să se întărească pe pielea Românilor.

Veți vedea mai la vale, fraților săteni români, că acest plan diavolesc al străinilor e pus în lucrare tare de multă vreme, iar în ziua de azi, el este atât de primejdios pentru noi, că numaidecât suntem siliți să vă trimitem scrisoarea aceasta, în care vrem să vă arătăm leagănul ce! strălucit, din care se trage *limba românească* și să vă lămurim asupra drepturilor împărătești, care chezeșuiesc și ocrotesc întrebuințarea limbii noastre la noi în Bucovina.

Citiți dară, fraților, scrisoarea aceasta, citiți-o cu toată luarea aminte, citiți-o pe la clăci și pe la șezători, citiți-o Duminica și serbătoarea pe la strânsuri de oameni, ca să știe toată lumea noastră învățăturile ei cele bune și folositoare, – și toți Români la un loc și fiecare îndeosebi să prindă la minte, la virtute creștinească și românească,

toți să se trezească din somnul morții de până acum și să nu-și mai lase călcat în picioare *odorul scump al limbii românești*.

Știm noi că limba românească v-a fost dragă totdeauna și vi-i dragă și acum, dar, ca s-o îndrăgiți și mai tare, trebuie să știți o istorie, anume

ISTORIA LIMBII ROMÂNEȘTI

În Europa, adică în partea lumii în care trăim și noi, este o țară cu numele Italia și în țara aceea se află cetatea Roma. Cu 753 de ani înainte de Hristos locuia în Roma un popor care se numea Romanii. Luați bine sama: Romanii se numea poporul acela, iar nu Românii.

Romanii aveau multe virtuți, dară virtutea lor cea mai de căpetenie era curajul, adică o tărie de suflet și de inimă, cum n-a mai avut-o alt popor pe lume. Pe când femeile Romanilor ședeau acasă, grijind de tors, de țesut, de gospodărie și, mai ales, de creșterea copiilor, bărbații și feciorii lor erau duși tot la bătălie. Ei se războiau necontent cu popoarele vecine, să facă rânduială între ele, și aveau norocul de a învinge totdeauna. Astfel Romanii au învins pe toate popoarele dimprejurul lor și s-au făcut stăpâni peste toată Italia. Dar ei nu s-au mulțumit numai cu atâta. Pe lângă Italia au început să cucerească și alte țări, și nu numai din Europa, ci și din părțile pământului numite Africa și Asia.

Ca să nu lungim vorba, spunem că în răstimp de 870 de ani Romanii au supus toată lumea, câtă era cunoscută pe atuncea. Împărăția lor cuprindea 120 milioane de oameni și era așa de mare, cum n-a fost și nu mai este altă împărăție de când e lumea. Romanii au fost dară un popor fără păreche pe pământ, *pentru că numai ei singuri au domnit peste toată lumea, numai ei singuri au fost domnitorii lumii*.

Unul din cei mai mari împărați ai Romanilor a fost Traian, care a dominat de la anul 98 până la 117 după Hristos. În țările unde locuiesc azi Ungarii și Românii, adevă în Țara ungurească, în Ardeal, în Banat, în Bucovina, în România și în Basarabia, locuia pe timpul împăratului Traian poporul Dacilor și țara lor se numea Dacia. Dacii erau un popor tare neastâmpărat, de aceea Traian a hotărât să-i stângă de pe fața pământului. Acest plan l-a împlinit Marele împărat în patru ani de zile așa de bine, încât Dacii fură mai de tot stârpiți și Dacia cea pustiiță de oameni fu prefăcută în anul 106 după Hristos în *țară romană*. Traian a adus apoi în Dacia cea pustie *mulțime nemărginită* de oameni din Italia și din alte țări ale împărăției sale, va să zică a împoporat Dacia cu Romani.

Acum luați tare bine sama: Traian a adus în țările pomenite mulțime nemărginită de Romani, care să locuiască într-însele și să le stăpânească. *De la acei Romani ne tragem noi Românii din ziua de azi. Însemnați-vă bine, fraților săteni, că noi Românii nu suntem niște lepădături ori niște venetici sosiți de ieri ori de alaltăieri în scumpa noastră țară Bucovina, ci suntem aici de multe sute de ani, de la anul 106 după Hristos, suntem cei mai vechi locuitori ai acestui pământ. Strămoșii noștri sunt falnicul popor al Romanilor, noi ne tragem de la domniitorii de odinioară ai lumii, leagănul nostru este țara Italiei cu vecinica și strălucita ei cetate Roma*.

Limba strămoșilor noștri, adică *limba latinească*, era cea mai frumoasă de pe lume, ea se învăță încă și azi prin școlile din toate împărățiile pământului. Ca să vedeți cât de bine seamănă limba noastră cu limba latinească, iată aici câteva dovezi:

Apa o numeau strămoșii noștri romani *acva*, *fereastra* o numeau *fenestra*, *vițelului* îi ziceau *vitellus*, *capului* îi ziceau *caput*, *steaua* se chema *stella*, *luna* așa și *luna*, *soarele* – *sol* și așa mai departe. Mai toate cuvintele limbii noastre se trag de la limba latinească, și nu e dară lucru de mirare, dacă am cetit la o gazetă că, venind oarecând un domn englez, care știa vorbi latinește, la Galați, și dându-se în vorbă cu un țăran român, domnul acela, deși nu știa limba românească, el tot îl pricepea pe țăranul român după limba latinească.

Dară nu numai limba, ci noi Românii am moștenit de la strămoșii noștri romani și *marea virtute a vitejiei* în războaie, precum și multe credințe și datine.

Pline sunt cărțile împărăției prea bunului și prea luminatului nostru împărat de laude pentru vitejii ostași români din Bucovina, din Ardeal și din Banat. Oriunde i-a chemat steagul împărătesc, în Italia la Solferino, în Boemia la Kenigret, în Ardeal în anul 1848 sub căpitanul Avram Iancu împotriva răzvrătiților Unguri, în Bosnia sub comanda generalului Filipovici împotriva Turcilor, pretutindeni ostașii români din împărăția Austriei au dovedit că sunt vrednici urmași ai *Cuceritorilor lumii*, că pentru scumpa lor țară și iubitul lor împărat ei cu drag se duc să-și verse sângele pe câmpurile de luptă.

Dintre datinile moștenite de la străbunii noștri romani înșirăm aici numai câteva: Cum umblă băieții noștri la Crăciun și la Anul Nou cu colinda și cu uratul, tot așa umblau și băieții strămoșilor noștri, colindând pe la casele din Roma. Cum aruncă Românii din ziua de azi bani în groapa mortului, așa făceau și Romanii. Cum pun Românele noastre sub cloște ouă fără părechie și a treia zi le cearcă în zarea luminii și în apă, ca să vadă cari sunt bune de clocit și care nu, tocmai așa făceau și femeile Romanilor. Și sunt încă alte multe credințe și datine păstrate de poporul român, care toate le-au moștenit de la poporul domnitor al lumii, de la strămoșii săi romani.

Știți însă și voi, fraților săteni, că nici o mărire lumească nu ține vecinic, ci odată tot trebuie să vie o vreme, când orice mărire, orice strălucire trece ca roua ori se stinge ca fumul. Așa a trebuit să treacă și să se stingă și mărirea strămoșilor noștri romani. Pe la anul 375 după Hristos începură adesea a năvăli din Asia prin țara moscăcească de astăzi multe popoare sălbatică și necunoscute până atuncea, curgând ca un potop asupra împărăției celei mari a Romanilor. Românii au fost cei dintâi care au întâmpinat acel potop de sălbatici. Strămoșii noștri din Dacia se luptau împotriva lor cu toată bărbăția, iară când puterile nu mai ajungeau, atunci își căutau mântuirea prin crăpăturile și văgăunile munților Carpați, se adăposteau pe unde era mai îndămână și așteptau până ce potopul se mai străcura. Popoarele cele sălbatică atâta au năvălit asupra împărăției romane, până ce au mântuit-o de zile. Ele au cuprins pământul domnitorilor lumii, dară pe poporul român nu l-au putut stinge. Căci precum ies dintr-o tulpină bătrână și vechie mlădițe nouă, așa au răsărit și din trupul cel vechiu al Romanilor alte popoare tinere care trăiesc și astăzi, anume: Franțuzii, Italienii, Spaniolii, Portughezii și noi Românii.

Iată, fraților români bucovineri, noi avem mulți frați pe lume, că doară frați ne sunt Franțuzii, Italienii, Spaniolii și Portughezii, pentru că se trag de la același popor, de la care ne tragem și noi, adică de la vechii Romani, domnitorii lumii! Limbile acestor frați ai noștri seamănă și ele cu limba noastră, deoarece copiii acelorași părinți numaidecât trebuie să seamene întreolaltă și după limbă. Asta o recunoaște toată lumea de astăzi, și de aceea numește ea limbile Franțuzilor, Italieilor, Spaniolilor, Portughezilor și limba noastră românească *limbi romanice*, adică limbi cari s-au născut din limba *vechilor Romani*.

Potopul popoarelor sălbatice a ținut mai că o mie de ani. El a înghițit tot ce-ista în cale, iar asupra *poporului nostru românesc* a trecut ca apa peste niște stânci neclintite de munte. *Apa potopului s-a dus, iar stâncile au rămas*. Adică strașnică putere de viață mai are poporul nostru românesc, dacă a scăpat el teafăr prin o mie de ani de chinuri și suferințe nemaiauzite, și astăzi este un popor de peste 14 milioane de suflete, un popor cunoscut și lăudat de toată lumea pentru rara sa vitejie și strălucitele sale virtuți. Și oare cum de nu ne-am stins noi Românii în potopul sălbaticilor? Prin ce minune dumnezeiască ne-am mântuit viața? Minunea aceasta ne-o arată vestitul scriitor Bonfiniu care zice așa: *Românii s-au luptat pe timpul năvălirii sălbaticilor mai mult pentru păstrarea limbii decât pentru păstrarea vieții*.



Iată, fraților săteni, cât de bine au cunoscut strămoșii noștri *prețul cel nespus de mare al limbii!* Dacă ar fi părăsit ei limba românească și ar fi prins a vorbi în alte limbi, astăzi noi Românii n-am mai fi pe lume, pentru că ne-ar fi înghițit popoare străine care s-ar fi întărit și ar fi crescut pe pielea noastră, iar de numele nostru nici nu s-ar pomeni. Dacă s-ar fi lepădat strămoșii noștri de limba românească și ar fi grăit rusește, noi am fi astăzi Ruși; dacă ar fi grăit grecește, am fi Greci; dacă ar fi grăit ungurește, am fi Unguri. Astfel poporul nostru, dacă și-ar fi ucis limba, și-ar fi ucis și viața, și el azi n-ar mai fi trăit după voia sa și după placul său, ci ar fi slilit să joace așa, după cum i-ar cânta străinii, de care s-ar fi lăsat să-l înghită.

După potopul sălbaticilor limba românească a fost schingiuită mai cu samă de popoarele rusești, de Greci și de Unguri. Pofta acestor popoare străine de a înghiți limba românească este și în timpul de față foarte mare. Ungurii vreau în ruptul capului să-i prefacă pe Românii din Ungaria, Ardeal și Banat în Unguri; Grecii se opintesc să-i prefacă pe Românii din Macedonia și din Albania în Greci; Moscalii se silesc să-i prefacă pe românii din Basarabia în Moscali; Galițienii se folosesc de apucăturile cele mai nerușinate, ca să ne prefacă pe noi Românii din Bucovina în mazuri ori în boici. Și, lucru ciudat, toți străinii aceștia caută în toate chipurile să sugrume limba românească, pentru că știu ei prea bine că numai așa își pot ajunge ținta. Ungurii au băgat limba ungurească în școlile românești, în cancelariile tuturor dregătorilor, ei se silesc s-o bage și în bisericile românești. Ungurii vreau ca copiii Românilor, învățând la școli ungurești, să uite *limba românească*, ei vreau ca Românii să nu mai deie pe la dregătorii scrisori românești și să nu mai audă limba românească nici prin bisericile lor. Și tot așa fac cu Românii și Grecii și Moscalii. Dar nu se dau nici Românii din acelea țări cu una cu două, ci se luptă și ei cu trup și suflet pentru drepturile și păstrarea

limbii lor – Dumnezeu să le ajute că, Doamne, mare odor este în ziua de azi *limba românească*.

Să vedem acum ce-a avut de pățimit *limba românească* la noi în Bucovina. Bucovina era odată o parte a Moldovei. În anul 1775 ea fu adăosă la împărăția prea bunului și prea luminatului nostru împărat, și în răstimp de 11 ani fu cărmuită de doi generali împărătești care ținură în mare cinste limba noastră, orânduind să se întrebuințeze în școli, în dregătorii și pretutindeni. Va să zică, bine ne-a mers nouă Românilor bucovineni pe vremea celor doi generali împărătești. Dară vai și amar ne-a mers mai pe urmă.

De la anul 1786 țara noastră fu împreună cu Galiția, ea veni sub stăpânirea Polecilor galițieni, care au fost varga lui Dumnezeu pentru noi.

Locuitorii Bucovinei erau mai toți Români. Dară de asta Polecii n-au avut să ție samă, ci cum au căpătat stăpânia asupra țării noastre, i-au scos afară pe învățătorii români din școli, i-au scos pe dregătorii români din dregătorii și în locul lor au băgat tot Poleci. Limba românească se stîngea prin mulțime de sate de ale noastre, pentru că într-insele curgeau neconținut cete întregi de mazuri galițieni care vorbeau cu Români numai rusește, așa că țărani noștri din acelea sate, uitându-și limba cu totul, s-au prefăcut în Ruși. Dară Polecii *nu prigoneau numai limba românească*, ci ei schimonoseau pe policie și numele românești ale oamenilor noștri, făcând din Mitrofan *Mitrofanovici*, din Țurean *Țureanovici* și așa mai departe. Luați dară bine sama, fraților, că încă și astăzi sunt unii domni străini care vă schimonosesc numele românești, voi însă să nu suferiți o batjocură ca aceasta. *Limba românească*, pe timpul Polecilor, nu era îngăduită nicăieri, iar în școli era chinuită și batjocorită cu o sălbăticie fără margini.

Ca să vedeți și voi, fraților, sălbăticia aceea, iată vă dăm aici câteva dovezi scoase din gazeta noastră *Revista politică* din Suceava care scrie așa: *Sunt încă unii bătrâni cari povestesc că pe vremea directorului Theil de la școala capitală normală din Suceava, școlerilor români le era foarte aspru oprit de a vorbi întreolaltă românește. Și dacă totuși se întâmpla că oarecare școler român vorbea în limba sa, atunci i se anina de gât un măgar tăiat din hârtie ori zugrăvit pe o tablă de lemn, de care era legată o ață. Școlerul român trebuia să poarte măgarul acela în decursul întregii săptămâni până Sâmbătă. Sâmbăta se chemau apoi școlerii din toate clasele la un loc, și toți aveau dreptul de a scuipa asupra păcătoșilor cu măgarii la grumaz. Adică pentru vorba românească copiii români erau pe atunci rușinați și scuipați de alți copii străini.*

Dar și mai chinuită era limba românească între anii 1834 și 1850 sub învățătorii poleci de la școala normală din Cernăuți, anume Warnicki, Malaroschi, Sabara și Paulowicz, că iată ce scrie despre dânșii *Revista politică*: *Învățătorii numiți alegeau dintre băieții fiecărei clase mai mulți cenzori, pe care anume îi puneau să iele sama, cari școlari vor vorbi românește. Cenzorii aceia erau de două feluri, cenzori mai mari și cenzori mai mici. Fiecare din clase avea câte un cenzor mai mare și unul mai mic și toți cenzorii, fără deosebire, aveau câte o tăbliță de lemn, pe care era scris nemțește „sămn pentru limbă”. Tăblița aceea era ciuma limbii românești. Cum auzea un cenzor pe vreun școler român vorbind românește, pe loc îi da ciuma în mână, și bietul băiet o primea cu lacrimi în ochi, căci trebuia s-o primească. Dar ca să scape de urmările ciumii, băietul pândea să audă vorbă românească între alți școleri români, și așa da ciuma în mâna altuia.*

Adunându-se a doua zi școlerii prin clasele lor, se-nțelege că ciumele trebuiau să se afle în mâinile unor copii români și trebuiau să fie toate, adică să nu lipsească nici una. Acum cenzorii strigau: dați tăblițele-ncoace! Ieșind cei cu tăblițele din laițe, cenzorii li porunceau cu asprime: Cărați-vă la locul de rușine! Locul acela era lângă tabla școlii. Acolo se puneau în rând școlerii români cu tăblițele-ciume în mâinile lor și plângând, pentru că acum aveau să fie pedepsiți.

Intră poleacul învățător în clasă. Voi sunteți cei nepocăiți – le zice el celor de lângă tablă – bătu-ncoace! Bieții băieți erau întinși pe laiță, și sălbaticul învățător le melița dosul, ca să le urce minte la cap.

Dară bățul nu era medicina numai pentru zugrumarea limbii românești, ci el era întrebuințat ca buruiană de leac și pentru învățarea limbii leșești.

Școlerițelor române le ziceau învățătorii poleci, când le auzeau vorbind românește. Ar fi copile frumușele și de treabă, dar fe... mi-i greață că vorbesc țigănește.

De acestea batjocuri ale Polecilor ne-a mântuit prea bunul și prea luminatul nostru împărat în anul 1849. Maiestatea Sa a despărțit adică Bucovina de Galiția pe totdeauna, i-a dat țării noastre un guvern sau o cărmuire deosebită în Cernăuți și, ca să nu mai fie asuprită și prigonită limba noastră românească, prea iubitul nostru împărat a mai dat o lege foarte bună și înțeleaptă care este temelie împărăției Sale, și de care trebuie să asculte toți supușii Austriei. Legea aceea s-a dat la 21 decembrie 1867, în ea se află articolul 19 care zice așa: *Toate popoarele Austriei au asemenea drepturi și fiecare popor are dreptul de a-și apăra nația și limba sa și a griji de dânsule. Împărăția recunoaște că toate limbile unei țări sunt asemenea îndreptățite în școli, în dregătorii și în viața de obște. În țările unde locuiesc mai multe popoare, școlile au să fie întocmite așa, ca fiecare popor, fără nici o silă, să capete mijloacele trebuincioase pentru școlile în limba sa.*

Legea asta împărătească are și astăzi putere, dar unii străini tot ne batjocuresc limba. Iată dovezi din *Revista politică* care chiar anul trecut scria următoarele:

O femeie din Roșa (lângă Cernăuți) vine la un preot din apropiere și grăiește către dânsul rusește. Preotul, judecând-o după port, îi răspunde românește. Femeia tot nu se lasă de limba rusească. Atunci se scoală un teolog, care era martur la vorba dintre femeie și preot, și zice: D-apoi bine, leliță, și eu sunt din Roșa și te știu, pentru că mi-ai fost vecină. Atunci nu știai vorbi rusește, cum dară de ți-ai uitat limba românească? – Să trăiești, domnișorule, răspunse acum femeia, și dacă mă cunoști, apoi ți-oi spune dreptatea. Vândusem odată lapte la un domn din Cernăuți. Domnul acela mi-a dat într-o zi o cazanie frumoasă și mi-a zis că numai acela poate să aibă parte de rai și de împărăția cerului, care vorbește în casa sa limba rusească, adică limba lui Dumnezeu. Iar cine vorbește în limba țigănească, adică cea românească, acela va sta afară la poarta raiului ca câinii, și Dumnezeu s-a ferit de a-l lăsa în rai, cum ne ferim noi astăzi a-l lăsa pe țigani în ogrăzile noastre. De atunci mă feresc a vorbi în limba românească împreună cu soțul meu și cu copiii mei, și tot așa face și o vecină de ale mele.

Vă întreb acum, fraților săteni, oare-n adevăr domn să fi fost acela care a vorbit cătră femeia din Roșa așa? Doamne ferește! El a fost o lepădătură nerușinată de venetic, un mișel și un ticălos fără pereche, un dușman de moarte al limbii românești și al neamului românească. Și se vede că sunt încă mulți mișei de aceștia, că iată ce mai scrie *Revista politică*: *În Mologhia, aproape de Cernăuți, locuiesc în deosebite coturi ale satului trei părți de Români, o parte de Ruteni și una de Nemți. Nu de mult se*

însurase un Român în cotul Rutenilor. Românul acela merge într-o Duminică la un preot tânăr și preotul îi zice: *Da bine, bade Simioane, la vărul dumitale este un parastas, masă mare, cum de nu te-ai dus și dumneata la dânsul?* – *D-apoi, conule părinte, răspunde badea Simeon, cine dintre noi Rușii s-ar înjosi să meargă la un Moldovan la masă. Alta ceva, dacă m-ar fi poftit un Rus, la el mă duceam cu dragă inimă, că la masa unui Rus și Dumnezeu șede, bea și mănâncă cu plăcere, iar la un Moldovan nu.* – *Și cine ți-a spus dumitale aceasta?* – *întrebă tânărul preot, plin de mirare.* – *Cine să-mi spuie?... Spusu-mi-au mai mulți domni!*

Revista politică scrie că la un parastas în Boian un Român a grăit așa: Odată vom fi cu toții Ruși și ferice de acela ce știe rusește, că în rai se vorbește rusește, îngerii vorbesc rusește și Dumnezeu asemenea, și la vremea de apoi, când va veni Hristos să judece lumea, tot în limba rusească va vorbi. Cine i-a spus Românului vorbele acestea, el n-a vrut să mărturisească. Revista politică mai scrie și acestea: Un țaran român cumpără pe piața de rămători din Cernăuți un mascur, se duce la scriitorul care dă țidulele și își cere țidula în limba românească. Scriitorul se răstește la el, strigând: ce nu grăiești rusește? Românul îi răspunde dârz: nu știu altă limbă, numai românește!

Tot în Cernăuți, pe piața fânului, un jidan vrea să cumpere lemne de la un Român din Roșa care vorbește rusește. Vine un al treilea om și-l întrebă pe Român, de ce nu vorbește românește? Jidanul răspunde repede: pentru că în Bucovina nu-i iertat a vorbi românește.

Un învățător dintr-un sat rusesc are un fiu la gimnaziul din Cernăuți, care învață religia în limba română. Parobul din acel sat citește atestatul fiului și-i zice învățătorului să nu mai învețe fiul lui religia în limba românească, că Rutenii au să fie odată stăpâni în Bucovina.

Din toate câte le-am spus despre prigonirile suferite de limba românească la noi în Bucovina, începând de la 1786 până astăzi, v-ați încredințat cu bună samă și voi, fraților săteni, că dușmanii limbii noastre au fost înainte Polecii, iar acum sunt unii domni din Galiția care scornesc minciunile cele mai cornute, ademenindu-i pe țaranii noștri să se lepede de limba românească.

Un Neamț foarte învățat, anume Hoffman, a scris cam înainte de 50 de ani că *„limba românească e atât de frumoasă și de bogată, încât cu deosebire s-ar potrivi să fie vorbită de cel mai luminat popor de pe lume“.*

Domnii boici venetici o știu aceasta. Domnii boici venetici știu și aceea, că limba românească se trage de la cea mai vestită limbă de pe lume, anume de la limba latinească, și că noi Românii împreună cu frații noștri Franțuji, Italieni, Spanioli și Portughezi suntem cea mai mare și mai strălucită familie de popoare din Europa, fiind la un loc peste 150 de milioane de suflete. Veneticii, care ne fac țigani și zic că cei ce vor grăi românește au să steie ca câinii la ușa raiului, fac păcatele cele mai grele, batjocorind astfel dreptatea dumnezeiască, înaintea căreia toate limbile de pe pământ au asemenea drepturi. Veneticii calcă în picioare și articolul 19 al legii împărătești din 21 Decembrie 1867, înaintea căruia toate limbile împărăției Austriei au tot asemenea drepturi. Dar ce le pasă veneticilor de toate acestea? Ei *anume vreau să prefacă adevărul curat ca lumina soarelui în întuneric*, ei anume aruncă cu glod în *mărgăritarul cel strălucit al limbii noastre*, deoarece ei știu prea bine că dacă țaranii români din Bucovina își vor pierde limba, atunci își vor pierde și școala, și biserica, și toate averile și drepturile, și toate acestea bunuri vor trece în mâinile veneticilor.

Cât timp Rarancea a fost sat românesc, oamenii de acolo nu și-au pierdut legea strămoșească; dar îndată ce s-au rusit, Românii Rarancenii rusiți au trecut la unie. Iată, fraților săteni, o pildă îngrozitoare că satele noastre, ce se rusesc, sunt în primejdie de a-și pierde până și *adevărată credință în Dumnezeu!*

O, și multe sate românești s-au rusit la noi în răstimpul de peste o sută de ani, de când ne aflăm la împărăția Austriei. Stănești, Călinești, Bobești, Capești, Cuciurul-Mic, Mămăiești, Rarancea, Hlivești, Orășeni, Toporăuți, Gavrilești, Zopeni și încă alte multe sate au fost odinioară românești, iar astăzi – spre marea noastră daună – sunt rusești. Prin acelea sate au venit Galițieni goi, flămânzi, nenorociți ca vai de dânșii, căutându-și pâinea de toate zilele. Fiind ei bolânzi, nătângi și înținați pentru limba lor boicească, țăranii noștri au început a vorbi cu ei numai rusește, și-au pierdut deci limba românească și așa pierdute sunt pentru noi și satele acelea. Astfel treaba a ajuns așa de departe că Rutenii sunt azi în Bucovina 239 de mii, iar noi Românii numai 190 de mii, și Moscalii au tipărit zece porunci, împărțindu-le în multe țări, și zicând în porunca a treia că o parte a Bucovinei are să fie a lor.

E deci timpul, fraților săteni, să nu vă mai pierdeți limba românească, că, precum vedeți, primejdia este foarte mare.

Noi cu multă amărăciune am băgat de seamă că unii din voi cu un hargat rus, cu un păzitor de noapte rus, cu Jidanii, cu o moașă ruscă ori cu alți Ruși vorbesc numai rusește. Am mai băgat de seamă că, dacă se află un Rus între 20–30 de Români, Românii hodorogesc cu dânsul numai rusește. Vă întreb, dacă s-ar duce unul din voi la Galiția și ar vorbi românește, oare Rușii de acolo v-ar răspunde în limba voastră? Doamne ferește! Deci și voi, fraților, trebuie să vă încumintiți numaidecât, trebuie să grațiți cu Rușii, cu Jidanii și cu toți străinii din satele voastre și oriunde i-ați întâlni *numai românește*, căci limba e azi sufletul unui popor și, dacă vi-i dragă viața voastră și a copiilor voștri, dragă trebuie să vă fie și *limba românească*. Pentru dânsa voi trebuie să fiți de acum înainte nătângi și înținați, cum sunt Rușii pentru limba lor.

Dacă limba românească a fost păstrată cu atâta tărie de strămoșii noștri, în timpul cel amar de aproape o mie de ani al potopului sălbaticilor, voi să n-o puteți păstra astăzi, când aveți dreptul împărătesc din articolul 19 al legii din 21 Decembrie 1867? Nu tăceți dară, când cineva vă batjocurește limba, ci apărați-vă cu articolul 19 și batjocurile spunetei-le preoților și învățătorilor noștri, ori puneți-le pe hârtie și trimiteți-le la *Revista politică* în Suceava. Tipărindu-se acolo și citindu-le noi Românii luminați, pe batjocuritorii limbii românești îi vom trage la răfuială și ne vom plânge până la luminatul nostru împărat, a cărui dorință și voință este ca limba noastră să fie ținută în cinste, iar nu batjocurită.

Și ca să vă cinstiți, fraților, voi singuri limba, trebuie să grațiți românește nu numai cu toți străinii de prin satele voastre, *ci și cu preoții, învățătorii, scriitorii voștri sătești, cu domnii de prin toate diregătoriile și cancelariile, mai pe scurt cu toată lumea din Bucovina. Asemenea grijiți, ca toate scrisorile, ce le faceți, să fie scrise numai în limba românească*. Nimeni pe lume n-are dreptul să vă silească a grai în limbi străine și, dacă ați grai, ușor ați putea avea pagube foarte mari, anume iată cum: Se-ntâmplă bunăoară că pică o năpastă pe capul unui Român și el este pârât la criminal. El poate știe grai, cum se zice *rupe-taie* într-o limbă străină, în care graiește și judecătorul. Acum dacă n-are el atâta minte să zică: *domnule judecător, eu știu numai românește!* – apoi prea ușor se poate întâmpla, ca la protocol Românul să se încurce cu limba străină și așa să încurce și treaba și să fie pedepsit bănește ori cu închisoare. Să luăm altă pildă. Un Român vrea să-și facă un contract, un testament ori

altfel de scrisoare. Făcându-i cineva scrisoarea în limbă străină, el n-o înțelege și așa de multe ori o pătește foarte rău. Vă dăm dar încă o dată de grijă, fraților săteni români, *păziți, păstrați, apărați și cinstiți limba românească, că numai așa și voi veți fi păziți, păstrați, apărați și cinstiți de Dumnezeu și de oamenii cei buni.*

Însă ca să împlinescă poporul român din Bucovina voia lui Dumnezeu, adică ca să crească, să se înmulțească și să stăpânească pământul strămoșesc, pe care locuiește de aproape două mii de ani, voi fraților săteni, pe lângă păstrarea ca ochii din cap a limbii românești, trebuie să veți grijă neadormită încă de două lucruri, anume de păstrarea pământului vostru și de trimiterea copiilor voștri la școală. Este lucru prea bine știut că un popor fără de carte este așa de nenorocit ca și un om cu totul orb. Și este iarăși și lucru prea înțeles că un popor, care își vinde pământul, își vinde pâinea de toate zilele și hrana copiilor săi, și vine o vreme, când el trebuie să piară.

Viața voastră, fraților, este așa dară *limba românească, pământul românesc și școala românească.* Păziți acestea trei odoare cu muncă și trezie necurmată și Dumnezeu va fi cu voi!

Încă câteva cuvinte, apoi sfârșim. Avem știre că la anul iar au să meargă comisari prin satele Bucovinei, ca să numere toate sufletele din întreaga țară. Lucrul acesta este de foarte mare însemnătate. Trebuie, dară, fraților, ca și voi să vă pregătiți. Pregătirea nu e grea. Când veți fi chemați înaintea comisarului și el vă va întreba: cum vorbești, ori de ce nație ești? – atunci fiecare din voi cu fală și cu mândrie să răspundă: *Românește vorbesc, sunt Român!* Puneți-vă dară cu toții la cale, sfătuiți-vă de pe acum, ca nici un suflet român din Bucovina să nu piardă la numărarea populației din anul 1890, nici un Român să nu grăiască cu comisarul împăratesc în limbi străine, și așa din greșeală să fie scris la o nație străină sau la un neam străin. Dreptatea aceasta o cere prea luminatul nostru împărat, căutați s-o împliniți numai decât spre binele vostru și spre bucuria Maiestății Sale!

Relativ la limbă am mai publicat în *Gazeta Bucovinei*, No. 43 din 1892 *Hârtii vechi* (trei zăpisiuri), în No. 58 *Sfaturi practice culese din istorie*, în No. 83 și 86, *Hârtii vechi* (primite de la baronul Eudoxiu Hurmuzachi în scopul descifrării și publicării), în No. 85 *Hârtii vechi*, în No. 3 din 1903 foia *O convenire socială*, în No. 7 *Victima a două bilete de presintare*. Acelea bilete reale, cu numerele precis indicate, erau ale mele, căci încă de la 1892 începusem lupta cu poșta din Cernăuți din cauza denegrării rechizitelor poștale în limba română. Iată dovada:

„No. 6 878 ex 1892 S-sale d-lui Constantin Morariu, paroh (eram numai administrator parohial) în Cernăuți. Despre plângerea dv., dată aici la protocol în 22 I. c., sunteți înștiințat că, în conformitate cu cercările făcute, proviziunea biletelor de presintare tăiate și tipărite românește cu părere de rău și din întâmplare se finise în 22 I. c., de aceea respectivul ofician poștal, la moment, n-a fost în stare să vă deie un bilet de presintare cu tipăritură românească. Ca în viitor să nu se mai repete astfel de inconveniente, se iau întruna dispozițiunile necesare. Buletinul de presintare se înapoiază. Cernăuți, 27 Iulie 1892. Pentru directorul superior i. r. al poștei. Lichten-dorf“.

La 1 ianuarie 1894, deși ca aspirant la postul de paroh de la Sf. Paraschiva eram destul de negru în ochii celor de la guvern, totuși împreună cu cantorul meu bisericesc Mihai Beuca Costineanu și cu paracliserul Ion Hlușcu am fost *cei dintâi* din Cernăuți care ne-am luat salariile cu chitanțe scrise în limba românească. Aceasta mi-a adevărit-o nepotul meu Constantin Dediu, care cu urechile sale a auzit în localul

ospătarului Paczynoki cum lichidatorul de la guvern Brettner s-a exprimat către profesorul de cântece Isidor Worobkiewicz, zicând: astăzi am primit cele dintâi chitanțe scrise în limba română de la preotul Sf. Paraschiva și de la cantorul și paraciserul său! – Anunțările în limba română către guvern din partea filialei din Clocucica, a Societății Doamelor Române, prezidată de soția mea, și din partea cabinetului de cetire *Lumina* din Clocucica, prezidat de mine, le duceam, după cum era ordinul de intimidare, în persoană la biroul prezidial al guvernului țării.

Într-o seară din 1895 mă întâlnesc cu amicii Halip și Socolean care îmi spun că comitetul societății politice *Concordia* a decis să publice un apel relativ la apărarea drepturilor limbii noastre, dar să-l adreseze numai preoților. I-am conjurat să împiedice numaiedecât acest lucru scârbos, cu care ne-ar fi făcut de râs înaintea lumii, și să îndemne pe comitetul *Concordiei* sau să adreseze acel apel către toată suflarea românească, sau să-l suprima cu totul. Comitetul m-a invitat și pe mine la proxima sa ședință, măcar că nu eram membru, și m-a însărcinat să stilizez eu apelul. Iată-l întocmai așa, cum l-am scris și cum a apărut ca prim-articol în *Gazeta Bucovinei*, No. 85 din 1895.

APEL

FRAȚILOR ROMÂNI BUCOVINENI!

Este fapt istoric deplin documentat*, că de la anul 1774 până la finea primului deceniu al secolului prezent, afară de limba germană care se folosea numai în treburile interne ale oficiilor împărătești, *româneasca a fost singura limbă* în care s-a administrat țara noastră. Însă încorporarea cu Galiția, urmată de o sistematică persecutare a limbii române, a cauzat naționalității noastre dezastre, ale căror funeste urmări le vedem și astăzi prin unele comune, unde, spre exemplu, întâlnim țărani care acum numai rugăciunile le spun românește. Astfel trecutul și prezentul sunt mărturii vii că neglijarea limbii noastre a fost și este cauza celei mai mari și mai dureroase rane de pe corpul nostru național. Deci la vindecarea acestei rane mortifere datori suntem noi toți Românii bucovineni să aplicăm remediile necesare cu insistența, ce o reclamă mântuirea corpului nostru național de pericolul morții. Remediul cel mai sigur ne este garantat prin legea fundamentală de stat din 21 decembrie 1867 (f. I. i. No. 142), anume prin articolul 19 care zice: *Toate popoarele imperiului sunt egal îndreptățite și fiecare popor are dreptul nealienabil la conservarea și cultivarea naționalității și a limbii sale*. Egala îndreptățire a tuturor limbilor țării în școală, oficiu și viața publică statul o recunoaște. În provinciile unde locuiesc mai multe națiuni, școlile publice au să fie astfel întocmite, ca fiecărei națiuni, fără a fi silită a învăța a doua limbă a țării, să i se pună la dispoziție mijloacele necesare pentru dezvoltarea în limba sa proprie.

Relativ la chestia ce ne preocupă, am putea cita și enunțiațiuni pozitive făcute de sacrata persoană a Monarhului, precum și ordinațiunile ministeriale respective date în special pentru Bucovina, însă articolul 19 al legii citate vorbește atât de clar, încât și cel mai simplu om trebuie să înțeleagă că exercitării dreptului limbii noastre nu i se poate pune absolut nici un impediment. Și impedimentele totuși i se pun de facto, dară pe bază cu totul arbitrară.

* Vezi *Părți din istoria Românilor bucovineni*, Cernăuți, 1893, p. 15–24.

Iată motivul, care îl îndeamnă pe comitetul societății politice *Concordia* de a apela la toată suflarea românească din Bucovina, ca să persistăm toți și fiecare la respectarea dreptului nealienabil al limbii noastre în scris și în graiul viu *absolut în toate afacerile vieții publice și private*. Apelăm și rugăm în special să stăruie toți membrii națiunii noastre energic și solidar, ca limba românească să-și ocupe dreptul său legal în toate actele și corespondențele oficiilor comunale, parohiale și școlare, în toate actele și răspunsurile primite de la oficiile publice ale țării, în toate actele, corespondențele și scrisorile cu caracter privat, în toate tipăriturile cu caracter de publicitate, cum sunt hârtiile poștale și formularele de tot felul. În chestia vitală a limbii să nu bagatelizăm nici un incident, fie el cât de mic. Asalturile, ce se dau în timpul mai recent din atâtea părți asupra limbii noastre, trebuie să ne deschidă ochii la fiecare, că tocmai aceasta este fortăreața în care se află ascuns cel mai scump tezaur al vieții noastre naționale. În acest punct solidaritatea noastră trebuie să-și ajungă culmea.

FRAȚILOR ROMÂNI BUCOVINENI!

Dacă străbunii noștri, cum zice Bonfinciu, între barbari trăind, s-au luptat mai mult pentru *integritatea limbii decât a vieții*, noi, care stăm pe terenul solid al celei mai stricte legalități, să șovăim sau chiar să ne tupilăm în dosul amăgirilor? Atunci istoria ne-ar stigmatiza cu drept meritatul epitet de *sinucigași*. Înainte deci, fraților, solidar înainte! Când e vorba de lupta pentru drepturile limbii noastre, gândul la viitorul neamului nostru să ne zguduie inimile ca un fior sfânt și prin creieri să ne fulgere cuvintele: *Etsi fractus illabatur orbis, impavidum me ferient (indescifrabil)!*

(Va urma)

ARHIVA ISTORICULUI TEODOR BALAN: DIN CORESPONDENȚA FAMILIEI HURMUZACHI, 1831-1899*

Studiu de **Teodor Balan****

(în manuscris)

4. CONSTANTIN

În primăvara anului 1837 Constantin Hurmuzachi a părăsit definitiv Viena. În cursul anului 1836 el a trimis ziarului *Allgemeine Zeitung* din Augsburg unele articole defavorabile Domnului Moldovean Mihail Sturdza, pentru care a avut de suferit atât el, cât și tata Doxachi. Aceasta este „jurnalistică” sau „gazetografia”, la care face aluzie în scrisori (Anexele – 9 noiem. 1836 și 10 iunie 1843).

Constantin a stat un timp acasă la moșia Cernauca. „Încă nu fac practică (la Tribunal)”, zicea el la 13 iulie 1837, „nici nu fac gospodărie. N-am bani, mă cert des sau, mai bine zis, sunt des certat și călăresc adesea” (Anexa – 13 iulie 1837).

Un timp Constantin intenționa să intre funcționar la Tribunalul din Cernăuți. La 5 septembrie 1837, fratele Eudoxiu i-a scris: „Aud că pe ziua de 1 septembrie ai intrat auscultant la Tribunalul” din Cernăuți. „Bine” zice Eudoxiu, „Nu poate strica a servi Roma, pentru a o combate cu ar-



Constantin Hurmuzachi.

* Continuare. Începutul acestui studiu vezi *Glasul Bucovinei*, nr. 1 (17), 2 (18) 1998.

** Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Teodor Balan, dosar 30, f. 1-128.
Studiu îngrijit, note și comentarii în asterisc de Ilie Luceac.

mele ei. Un talent ca al Tău nu poate să se ocupe numai cu sămănatul cartofilor“ (Anexa – 6 sept. 1837).

De fapt Constantin dispunea de mari calități, care din timp au fost sesizate și apreciate de membrii familiei și de străini. Vorbind despre talentul literar al lui Constantin, fratele Eudoxiu credea că dânsul ar trebui să continue a publica lucrări, întrucât „ai fost dotat de natură în mod superb cu darul scrisului și al elocvenței“. – „Dl. Neumann, profesor de statistică la Theresianum îți zice «O’Connell al Bucovinei» și asigură că n-a întâlnit la nimeni o guriță atât de elocventă“ (Anexa – 2 iunie 1840). Tot astfel zicea și fratele Gheorghe, care îl îndemna pe Constantin să scrie fiindcă „spiritul Tău, inima ta, cunoștințele bogate și marele material ce-l posezi mă face să mă aștept la o capodoperă“ (Anexa – 18 mai 1841).

Iar Mihail Kogălniceanu, răspunzând în Camera deputațiilor lui Constantin, accentua „că se înclină erudițiunii onorabilului domn Hurmuzachi, care fără îndoială este unul din cei mai competenți cunoscători ai iusului și a diferitelor așezăminte din alte țări“ (Anexa – 2/14 iulie 1860).

Constantin ar fi îmbrățișat probabil cariera de magistrat sau de avocat, dacă n-ar fi intervenit o împrejurare care l-a făcut să părăsească Bucovina.

A fost dragostea lui pentru Elena Petrino.

Elena a fost fiica lui Apostolo Petrino și Ralu Ventura. Ea locuia la Vascăuți, moșie învecinată cu Cernauca, dar iarna petrecea, ca și toate familiile boierești din Bucovina, la Cernăuți. N-avem nici o descriere a Elenei Petrino. Dar ea trebuia să fi fost înaltă și elegantă. Sportul pe care îl practica – dânsa era o călăreată pasionată – îi dădea aspectul de tinerete, sănătate și de frumusețe. Dânsa obișnuia să facă excursii pe moșiile învecinate. Apărea călare pe roibușul ei când la boierul Ioan Mustață din Sadagura, când la Cernauca, când la Cernăuți, unde înfățișarea ei elegantă era cunoscută publicului.

La unul din balurile din iarna 1836–1837 sau și mai înainte, Constantin va fi cunoscut-o pe Elena și va fi prins dragoste pentru ea.

Dar bătrânul Doxachi s-a împotrivit căsătoriei fiului său cu Elena. Dânsul o găsea pe Elena emancipată, extravagantă și neconformă cu spiritul patriarhal, cu atmosfera tradițională a casei Hurmuzachi. El n-a acceptat o noră amazoană, veșnic plimbăreată. Pe placul lui va fi fost o noră modestă, gospodăroasă.

Fratele Eudoxiu a intervenit în această chestiune. El a scris tatei din Viena, rugându-l să consimtă la căsătorie, dar n-a reușit (Anexa – 2 iunie 1840). În schimb, prefectul Bucovinei, Casimir Millbacher, consultat fiind de Constantin, l-a sfătuit să se lepede de „amurul“ cu Elena (Anexa – 23 dec. 1842 [4 ian. 1843]).

Dar Doxachi a pus un veto categoric, iar Constantin, fiu supus și ascultător, a tras consecințele. Tinerii s-au despărțit.

Despre romanul sentimental al lui Constantin n-avem mărturii directe. Nu s-a păstrat nici o scrisoare de dragoste a unuia din ei. Există numai mențiuni în scrisorile fraților Hurmuzăchești. Într-o singură scrisoare bătrânul Doxachi amintește despre dragostea fiului său. Elena Petrino, zice el, a sosit o dată la Cernauca, a luat de pe perete portretul lui Constantin, s-a închis într-o cameră și a plâns amar.

Se pare că frații țineau cu Constantin. În scrisoarea din 1 ianuarie 1838, Eudoxiu, petrecând la Viena, scria lui Constantin că are o socoteală cu „Nouvelle Heloise care l-a zăpăcit și sedus pe unul din frații săi“ (Anexa – 1 ian. 1838). Iar în iunie 1840 tot Eudoxiu menționează cazul Elenei. „Astăzi“, zicea el, „este ziua Ta și a Elenei Tale. Te felicit cu o sărutare frățească și dacă vezi pe alter ego al Tău, atunci

spune-i, că și în Viena lumea are respect și admirație pentru calitățile ei, și mai cu seamă pentru frumoasa ei atitudine avută în criza din ultimul timp" (Anexa – 2 iunie 1840).

Constantin, neputându-se căsători cu Elena, s-a hotărât să părăsească Bucovina și să ia drumul Moldovei și al Basarabiei.

Constantin a părăsit casa părintească în ziua de 8 august 1840 dimineța, după luarea cafelei. N-a luat rămas-bun de la părinți. Tata Doxachi, care cel dintâi a observat lipsa lui Constantin, a început să plângă „de i se rupe inima“. După ora 10 și mama Elena a aflat vestea. A început și ea să plângă amar, secondată fiind de fiica ei Elisaveta. Apoi a luat de pe perete portretul lui Constantin, l-a sărutat și l-a împachetat, urmând să plece la Cernaui. S-a adresat apoi în ton dojenitor soțului ei: „Nu ți l-oi arăta nici o dată, numai mi l-oi țâne și l-oi tot săruta“ (Anexa – 9 aug. 1840). Costache Balș, la care a plecat Constantin, a fost un vechi cunoscut al lui. Se cunoscuseră în anul 1834, când frații Constantin și Eudoxiu Hurmuzachi, petrecând la Viena, au trimis „Hofratului rus“ Costache Balș un bilet pentru „Balul iuriștilor“. Costache Balș a acceptat invitarea și a luat parte la bal împreună cu Nicolae Rosetti-Rosnovanu. Amândoi au petrecut foarte bine (Anexa – 2/14 febr. 1834). O lună mai târziu, în martie 1834, frații Hurmuzăcheși au luat masa la Nicolae Rosetti-Rosnovanu împreună cu boierul Costache Balș. Eudoxiu l-a găsit pe acesta din urmă „om foarte de treabă“. Atât Rosetti-Rosnovanu, cât și Costache Balș urmau să plece în Moldova și să treacă pe la Cernăuți pentru a face cunoștința bătrânului Doxachi. „Aș pofti să știu“, scrie Eudoxiu la 1 aprilie 1834, „care dintr-înșii mai mult vor fi plăcut D-Voastră și atunci și eu plecata mea socotină aș da. Întru adevăr, greu este dintre două lucruri așa de asămîne, încât să pare a fi tot una a alege și a cunoaște cel mai bun“ (Anexa – 20/3 [1 apr.] 1834).

Iancu Balș, unchiul lui Costache, îl cunoștea pe Eudoxiu Hurmuzachi. Iancu era celibatar și o fire puțin afabilă. În toamna 1838 s-a simțit bolnav și a plecat la Viena, pentru a consulta medicii. După prescripția acestora Iancu lua la Viena băi cu aburi (Anexa – 2/14 noiem. 1838).

După un an, Iancu Balș a revenit la Viena pentru a continua consultațiile medicale. De data aceasta petrecerea la Viena a fost fatală. A murit la 11/23 februarie 1840. Înainte de moarte a chemat pe Eudoxiu Hurmuzachi, pe arhimandritul grec Grigorie și pe Lupu Balș, predând în fața lor banherului Pop toți banii ce-i avea. Toată averea a lăsat-o nepotului Costache. A dispus ca trupul lui să fie transportat la Galați. A refuzat să se spovedească și să se împărtășească. N-a făcut testament. Și-a exprimat regretul că nu s-a căsătorit și l-a sfătuit pe Eudoxiu să nu rămână celibatar. „Astfel s-a sfârșit“, zicea Eudoxiu, „vestitul Balș pe care bogăția l-a făcut mai mult nefericit decât fericit. Până la ultima suflare a rămas îndărătnic și crud. De aceea a și trăit izolat de lume“ (Anexa – 12/24 febr. 1840).

Eudoxiu a aprobat intrarea lui Constantin în serviciul boierului Costache (Constantin) Balș (Anexa – 2 iunie 1840).

Nu știm dacă după plecarea lui Constantin Hurmuzachi în Moldova a continuat o corespondență cu Elena Petrino, de care s-a despărțit în mod atât de crud. Se pare că nu. Numai din inițiativă proprie frații îi trimiteau lui Constantin știri despre Elena.

A doua zi după dispariția lui Constantin, Elena, însoțită de mama ei, a descins la boierul Ioan Mustață din Sadagura și printre lacrimi a spus: „Apreciezi un lucru după ce l-ai pierdut“. Dânsa era foarte „abătută“ (Anexa – 16 aug. 1840). Odată fratele Alecu care, se pare, a dorit o înfiripare de corespondență, i-a cerut Elenei o scrisoare

pentru Constantin. „Pentru ce?“, răspuse Elena, „nu-i necesar“. Alecu era puțin consternat din cauza acestui răspuns neașteptat. El își zicea: „Poate n-are încredere în mine, poate se jenează de mine sau poate îi va scrie direct. Toate sunt posibile; eventualitatea din urmă chiar foarte probabilă“. Alecu comunică, că ea ieșea des călare pe străzile Cernăuților (Anexa – 22 oct. 1840). Când călărea, lumea se lua după ea, fiindcă încă nu zărise o femeie călărind bărbătește (Anexa – 5 noiem. 1840). Totuși, odată Alecu a expediat o scrisoare a Elenei adresată lui Constantin (Anexa – 13 noiem. 1840).

Felul cum Constantin a părăsit casa părintească dovedește că între tată și fiu au existat neînțelegeri. Din luna august 1840, când i-a părăsit pe ai săi, Constantin n-a scris nimic acasă până în martie 1841. În scrisoarea din 7 octombrie 1841 Constantin a făcut aluzie la conflictul avut cu tata, dară i-a asigurat pe ai săi, că supărarea i-a trecut de mult și că „toate pripunerile și învinovățirile că eu nu-l iubesc (pe tata) și îl zavistuiesc erau și sunt cu totul nedrepte și asupritoare, învinovățiri a căroră nedreptate stigă la cer“. El adaogă că „mii și mii de sărutări de mână și adâncă supunere vestește (tatii) fiul cel mai mare“. El admitea că fratele său Eudoxiu „întru adevăr unește toate însușirile ce pot și trebuie să-i câștige dragostea, prieteșugul și cinstirea tuturor“ și că să bucură de mai multă trecere la tata decât dânsul, dar susținea că el, Constantin, nu este de lepădat, deoarece la fel posedă calități (Anexa – 7 oct. 1841).

După un timp Constantin s-a consolat. În primăvara anului 1843 el s-a interesat mult de „grațioasa și simpatica“ artistă Adele Pernet. Ea dăduse unul sau mai multe concerte la Chișinău, unde o cunoscuse Constantin. Când ea urma să părăsească Chișinăul, Constantin o recomandă publicului ieșean. Fratele Eudoxiu, care atunci se afla la Iași, a și angajat pentru „cumnata sa“ o sală, făcând propagandă pentru o participare numeroasă (Anexa – 25 febr. 1843). A introdus-o în cercurile ieșene. Ea venea adesea la masă la Nicolai Rosetti-Rosnovanu, gazda lui Eudoxiu, cu care prilej Eudoxiu a putut remarca atât frumusețea și alesele ei maniere, cât și talentul și cultura ei. A fost înconjurată la Iași de mulți admiratori, între care de Corradini și de însuși Mihail Kogălniceanu. Și unii bărbați căsătoriti se aflau între ei (Anexa – 25 febr. 1843).

Dar iluziile create de apariția frumoasei artiste s-au spulberat repede. Ea s-a dovedit frivolă, având obiceiul să aranjeze în camera ei petreceri nocturne, când adoratorii nu erau ținuți la distanța convenită. Eudoxiu, vădit indispus de cele aflate, a regretat dispariția aureolei de pe fruntea drăgălașei artiste și a dorit lui Constantin o „trezire din vis nedureroasă“ (Anexa – 17 mart. 1843).

Dar cazul Adelei Pernet n-a fost grav. N-a fost vorba decât de o cunoștință trecătoare, de un intermezzo sentimental. Despărțirea de ea a fost de fapt nedureroasă.

La 1844 Constantin a făcut cunoștința frumoasei Ralu Balș, fosta soție a lui Gheorghe Balș. Eudoxiu, văzând-o în mai 1844 în Cernăuți, a înțeles pe deplin entuziasmul fratelui său mai mare pentru această adorabilă femeie. Petrecerea zilnică, zicea el, cu o asemenea ființă e identică „cu contactul zilnic cu un fier roșu“. Mijlocind o dată o scrisoare scrisă în limba dragostei, Eudoxiu adaogă: „Amintirile unui an, mărețele gânduri ale prezentului și promițătoarele speranțe în viitor sunt scrise în culori arzătoare și fericită e ființa căreia soarta îi asigură asemenea autorizații pentru clipe fericite“ (Anexa – 21 apr. = 3 mai 1844).

Și fratele Gheorghe era încântat de frumoasa Ralu. Vorbind odată despre impresia ce a lăsat-o această extraordinară ființă la Cernăuți, el scrie: „Obiectul pasiunii tale este, vorbind de tot obiectiv, cea mai simpatică, cea mai drăguță, cea mai

inteligentă, cea mai cultă, cea mai grațioasă femeie, pe care am întâlnit-o. Dânsa a cucerit, a dezarmat, a fermecat pe toți oamenii care au cunoscut-o" (Anexa – 31 mai 1844).

Fratele Alecu, fire mai calmă în asemenea chestiuni, a găsit-o numai amabilă. El insistă la Constantin să nu se simtă nenorocit, dacă, după cum se vede, iubește fără speranțe (Anexa – 23 iulie 1844).

Și Ralu Balș, cu toate incontestabilele ei calități, a fost dată uitării. La 1854 ea se găsea la Viena. Cu acest prilej Eudoxiu îi adresează lui Constantin o discretă ironie. El îi comunică, că Ralu Balș „de memorie amorezată” se găsește între zidurile Vienei (Anexa – 16/28 mai 1845).

În Moldova, Constantin a intrat în serviciul boierului Constantin, zis și Costache Balș, din Dumbrăveni, care avea moșii și în Basarabia, din care unele din ele rămăseseră nedezbătute. Fiind jurisconsult, Constantin urma să poarte procesele pentru recăștigarea lor.

Intrând în serviciul lui Balș, Constantin și-a uitat adorabilele. S-a despărțit sufletește și de Elena sa, care în cele din urmă s-a căsătorit cu avocatul vienez Patzelt, fiul fostului guvernator al Bucovinei.

La moșia Galbăna, una dintre cele mai mari din Basarabia, l-a așteptat pe Constantin o muncă grea. El trebuia s-o administreze și concomitent să poarte și procesele pentru celelalte moșii din Basarabia ale lui Constantin Balș.

Se iscăse anume un mare proces cu boierul Alexandru Moruzi pentru moșiile bălșești situate în Basarabia. Pentru a reuși, Constantin a trebuit să adune documente la Odesa* și aiurea și să facă intervențiile necesare.

După știrile păstrate, eforturile lui Constantin au fost încununuate de succes. Erudiția și iscusința sa au reputat victoria. În mai 1841 Consiliul de Stat din Petersburg s-a pronunțat în favoarea fraților Bălșești. Din 41 membri ai Consiliului, prezenți la ședință, 35 au votat în favorul fraților Balș, în timp ce șase au fost de partea lui Moruzi (Anexa – 31 mai 1841).

Dar cu această decizie procesul încă n-a luat sfârșit. El a continuat în tot cursul anului 1842. La 30 aprilie 1843, Constantin a dat ample informații despre proces. La Senat – Senatul este probabil identic cu Consiliul de Stat – „Noi am învins, dar numai cu o mică majorităte”. Din 13 membri prezenți la ședința din 18 decembrie 1842, toți au aprobat socotelile prezentate de Constantin, dar numai 7 au dat dreptate Bălșeștilor, iar restul au cerut să se acorde lui Moruzi o păsuire de șase săptămâni pentru a putea aduna suma necesară răscumpărării moșiilor. De la Senat dosarul a fost expediat la

* Este vorba despre documentele istorice pe care le-a descoperit Constantin Hurmuzachi la Odesa și Chișinău (fapt dovedit), poate și la Petersburg (nu avem până în prezent probe, însă este cunoscut faptul că el a călătorit la Petersburg în problemele procesului Balș-Moruzi. În Biblioteca Academiei Române se păstrează diferite concepte de scrisori și rapoarte, scrise de către C. Hurmuzachi într-o impecabilă limbă rusă, pe care a însușit-o într-un timp record). Teodor Balan scrie că „trebuind să adune documentele pentru susținerea pretențiilor lui Balș, Constantin Hurmuzachi, împins de dragostea pentru cultura românească, a cercetat arhiva din Chișinău și cea a muzeului din Odesa, găsind documente de mare importanță pentru studierea istoriei românilor. S-a grăbit să comunice descoperirile sale lui Kogălniceanu, care anunțase încă din 1838 că are de gând să publice cronicile adunate de el” (Teodor Balan, *Din corespondența lui Mihail Kogălniceanu cu frații Hurmuzachi (1840-1865)*, București, Editura Fundației Culturale „M. Kogălniceanu”, 1943, p. 3). M. Kogălniceanu, inspirat de documentele aflate de C. Hurmuzachi, s-a hotărât să editeze mai târziu revista „Arhiva Românească”.

Consiliul legislativ de la Ministerul Justiției. Din cei zece jurisconșulți, cinci au votat în favorul Bălșeștilor, iar cinci pentru Moruzi. Așadar chestiunea a rămas în litigiu. Având în vedere acest rezultat, spunea Constantin, dosarul se va întoarce la Senat, pentru ca senatorii să ia din nou în dezbatere problema pentru a întruni două treimi din voturi în folosul unei părți; erau doară necesare opt voturi pentru asigurarea succesului. Dacă nici de data aceasta nu se va întruni majoritatea de două treimi din voturi, „atunci pricina va merge iarăși la sfatul împărătesc, la Gosudarstvennâi Soveat, Reichsrat, și Dumnezeu știe cât se va mai prelungi sfârșitul, pân la care nici moșăile, nici veniturile nu voru av, macar că Iancu Balș au fost cunoscut de stăpânitoriu cu bună credință“ (Anexa – 30 apr. 1843).

După cât se pare, în cele din urmă frații Balș au câștigat procesul.

Reprezentarea intereselor boierului Costache Balș n-a fost lucru ușor. Constantin a avut multe supărări, multe neplăceri. Când Constantin a prezentat socotelile moșilor în litigiu, socoteli care în urmă au avut aprobare unanim, s-au înaintat socotelile și din partea adversă. Aceste din urmă, fiind minciunoase, au fost combătute de Constantin. Acesta muncea din rășputeri pentru a prezenta socoteli corecte. O dată a muncit neîntrerupt o zi întreagă, uitând de masă. „Dar încalte nu-mi pare rău, pentru că trudele mele au dovedit șăretlicurile și necinstitele uneltiri și socoteli ale lui vistavoi gvardii parucic cneaz Alexander Moruzi, sân cneaz Dumitru“. Socotelile lui Moruzi fiind respinse, a trecut astfel „sorocul legiuit“ pentru răscumpărarea moșiilor (Anexa – 27 ian. 1842).

Dar în seama lui Constantin Hurmuzachi cădea și administrarea moșiei Galbăna. Era o ocupație neobișnuită pentru el care până atunci nu se ocupase decât de pregătirea sa teoretică în materie de legislație. Constantin nu era absolvent de școală agronomică. Totuși n-a desperat, ci s-a apucat serios de muncă. În ziua de 15 mai 1842 dânsul scria din Galbăna, că a devenit un „strașnic gospodar“ și că „s-a îndrăgit în agricultură“. La sfârșit întrebă ironic: „Oare și acum ar zăce tata că nu sunt eu pentru gospodărie și că sunt leneș?“ (Anexa – 15 mai 1842).

Constantin, administrând moșia Galbăna, mânua mari sume de bani. Un bucovinean care l-a văzut făcând plăți, a rămas cu impresia că administratorul moșiei Galbăna este „împăratul Basarabiei“ și că „în viața lui nu văzuse atâtea parale. Casieria Prefecturii Bucovinei nu se poate compara“ cu biroul administrativ al moșiei Galbăna (Anexa – 5/17 dec. 1843).

Constantin s-a transformat întrucâtva și sufletește. În scrisorile lui amintește de lipsa de ploaie, de arșița care secătuieste holdele, de lăcuste și de alte asemenea întâmplări în legătură cu viața agricolă. Cu un cuvânt, Constantin s-a făcut gospodar, a devenit agricultor.

Adesea Constantin trimitea cadouri părinților și fraților rămași acasă. Căuta să le trimită ceva din surplusul veniturilor sale. În luna martie 1841 el a donat familiei o ladă cu 50 de portocale alese, împachetate cu mâna lui, și o cutie cu 3 ocă de zaharicale pentru „mămuca“ și sora sa Saftica. Aceste daruri urmau să fie socotite drept „colaci de Paști“ (Anexa – mart. 1841).

Muncind din greu la moșie și purtând procese încâlcite, Constantin a obosit. Bunăstarea materială singură nu era de natură să-l satisfacă. Se simțea slăbit. A devenit nervos, distrat.

Însuși fratele Alecu a constatat că Constantin, care odinioară nu prididea cu munca, n-a dat un an întreg pe la moșie, că e plictisit de munca agricolă, de monotonia de la țară, că făurește planuri de viitor și că plănuiește o călătorie mai mare

în apusul Europei. Fratele Alecu s-a înduioșat foarte mult de această transformare. El găsea că petrecerea în Basarabia și ocupația agricolă nu se potriveau cu caracterul lui Constantin. „Acolo nu-i salvare pentru Tine. Pleacă, pleacă de acolo. Acolo nu-i mediul potrivit pentru activitatea Ta, pentru calitățile Tale. Du-te în lumea mare. Vino aici sau unde vrei“ ... „Scutură praful de pe Tine, distrează-Te, fii activ și vei reînvia“ ... „Constantin, Te rog, pleacă de acolo. Ai trăit timp de trei ani în singurătatea cea sălbatică, în mijlocul unei societăți lipsite de sentiment și de inteligență, între oameni neînțelegători cu care n-ai nimic comun“ (Anexa – 23 iulie 1844).

Situația pare să fi fost așa după cum o zugrăvea fratele Alecu. La 14 mai 1844 Constantin a cerut concediu, pentru a-și vizita familia care îl învinuia că a devenit indiferent și neascultător (Anexa – 14 mai 1844). Se pare că nu l-a obținut.

Trebuia căutată altă soluție, alt argument pentru a scăpa de boierul Costache Balș. Constantin a început să-l îndemne pe Balș să vândă moșiile din Basarabia. Ideea nu era rea. Alexandru Moruzi, sân cneaz Dumitru, putea să obțină mai mult sprijin la autoritățile rusești decât boierul moldovean de la Dumbrăveni. În cele din urmă, Constantin a reușit cu planul său. În decembrie 1845, Constantin a găsit la Iași pentru moșiile Galbăna și Ivanovca cumpărători care ofereau câte 8 ruble pe desetină (Anexa – 3 dec. 1945).

În luna septembrie 1847 moșia Galbăna încă nu era vândută (Anexa – 16/28 sept. 1847). A fost vândută în noiembrie 1847 odată cu moșia Ivanovca. Mai lipsea să se vândă și moșia Grădiștea, ultima moșie bălșească din Basarabia rămasă încă nevândută (Anexa – 24 noiem. 1847).

În acest timp Constantin ducea tratative și pentru vânzarea moșiilor Smărăndiței, mama fraților Balș. Nu se comunică numele moșiilor, dar se pare că era vorba de moșiile Dornești și Corcești (Anexa – 7 oct. 1846). La 1847 contractul de vânzare a moșiilor acestora era aproape gata de semnare, când Smărăndița, mărinind subit prețul, a făcut să se oprească tratativele (Anexa – 6 iunie 1847). În cele din urmă ele au fost reluate și moșiile Smărăndiței au fost vândute pentru suma de 67 000 ruble de argint. În ziua de 4 iulie 1847 Constantin era tocmai ocupat cu „sdălca“, adică cu predarea moșiilor (Anexa – 6 iunie și 4 iulie 1847).

După vânzarea moșiilor bălșești, Constantin a plecat acasă să-și vadă familia. Aceasta s-a întâmplat în luna februarie 1848 (Anexa – 23 febr. 1848).

În anii 1848 și 1849 Constantin petrecea în Moldova*, iar începând cu anul 1850 locuia permanent la Dulcești, la cumnatul său Gheorghe Sturdza. Sub îngrijirea surorii sale Saftica, care îl adora, a reușit să se refacă după munca oboșitoare din ultimii anii.

În urma angajamentului avut cu Costache Balș, Constantin s-a ales cu o situație materială bună, ba chiar invidiabilă. A sprijinit pe frații săi care n-au omis să-i solicite sprijinul. Intenționând a face o călătorie în străinătate după terminarea studiilor universitare, Gheorghe i-a cerut în luna mai 1841 o sumă corespunzătoare. „Constan-

* După cum reiese din cartea lui Teodor Balan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina 1848*, Sibiu, Tipografia Krafft & Droteff S.A., 1944 – Constantin Hurmuzachi nu a făcut parte din comitetul revoluționar înființat de refugiații moldoveni la Cernăuți în luna iunie 1848. Dar nici nu a fost în afara evenimentelor. De la începutul lui iulie 1848 comitetul revoluționar din Cernăuți îi cere lui Constantin „să trimită informațiuni despre intențiile rușilor care au invadat Moldova și despre starea „duhurilor“ din Moldova (Ibidem, Anexa 20, p. 71). În scrisoarea din 15/27 iulie 1848, expediată din Dumbrăveni, Constantin îl informează pe Lascar Rosetti despre evenimentele din Moldova, chemându-l de urgență la Tișăuți: „Komm gleich nach Teschoutz. Wir müssen sprechen“ (Ibid, Anexa 36, p. 95).

tin! Constantin, și iarăși Constantin! Mă faci cel mai fericit om din lume. Te conjur încă o dată și apelez la sentimentele Tale cele mai alese, cele mai sfinte. Fă tot ce vei putea, pentru a-mi împlini rugămintea" (Anexa – 18 mai 1841). Când fratele Eudoxiu voia să plece la Berlin pentru a cerceta arhivele, s-a adresat pentru sprijin fratelui Constantin. Tot la el a apelat în anul 1852, când intenționa să viziteze arhivele din Viena, Berlin și München, ba chiar și cele din muntele Athos. El l-a rugat astfel: „Te rog foarte mult, ajută-mă la aceasta din răspuțeri, întrucât mijloacele mele sunt insuficiente pentru executarea unei întreprinderi de atari dimensiuni”¹.

După anul 1850 Constantin a petrecut un timp la sora sa Saftica la Dulcești, iar în anii 1854 și 1855 în străinătate. A vizitat orașele Dresda, Lipsca și Frankfurt pe Main (Anexa – 31 oct. 1854). A fost probabil și în Ostende (Anexa – 14 aug. 1855). În anul 1856 a petrecut iar la Dulcești. De atunci încoace a luat parte la viața politică a Moldovei, stând mai mult la Iași.

Problema Unirii Principatelor Române l-a pasionat îndeosebi. Ca român nu se putea dezinteresa de această problemă și ca jurisconsult trebuia să-și pună știința și experiența în serviciul noii sale patrii și al neamului întreg.

Despre activitatea politică desfășurată de Constantin Hurmuzachi cu prilejul Unirii Principatelor Române s-a vorbit cu alt prilej². Acum nu rămâne decât să se completeze știrile date atunci.

Întâi Constantin a cerut și a obținut în aprilie 1856 cetățenia moldovenească³. Bucuria produsă de această hotărâre a Divanului Domnesc a fost generală. G. Sion, unul din foștii refugiați moldoveni care în anul 1848 au petrecut în Bucovina, zicea cu acest prilej „că recunoașterea cetățeniei nu trebuia să se mai facă, întrucât în orice țară română el avea drituri firești pentru aceasta: origina sa națională, meritele sale personale, independința opiniei și a caracterului său, devotamentul său pentru binele comun, pentru dreptul public și pentru viața națională erau însușiri prea rari și prea recunoscute, pentru ca să i le fi contestat cineva vreodată. Moldova dar, în ajunul renașterii sale, cată a se felicita că a primit în brațele sale pre un fiu al surorii sale Bucovina care, ca și Transilvania, îi trimite câte un bărbat demn de onoarea națională”⁴.

Pentru a cunoaște în amănunte situația din trecut a Principatelor Române și a problemei Unirii, Constantin Hurmuzachi a întreprins călătorii în străinătate, pentru a face „studii neîncetate”. Cu acest prilej s-a străduit să câștige în presă și în cabinete „apărători ai drepturilor Principatelor” (Anexa – 31 oct. 1854). Sosind acasă, studia intens făcându-și însemnări și extrase din colecțiile de documente și cronici. La 1856 el scria lui Ioan Maiorescu, că de la anul 1853 încoace „alte studii n-am făcut decât istorie – volkerreditliche (dreptul popoarelor). Iar vara și toamna am recapitulat toate aceste și m-am preparat pentru venirea comisarilor ca să-i îndop cu lămuriri și întâmpinări” (Anexa – 31 oct. 1854 și 4/16 oct. 1856). Dar în stadiul de atunci al istoriografiei românești nu era lucru ușor a se informa asupra stării de lucruri adevărate. A folosit *Magazinul istoric* al lui Treboniu Laurian și N. Bălcescu, cronicile moldovenești, cronică lui Șincai și codicele de documente al lui Dogiel, dar totuși nu s-a putut lumina îndestul din cauza „haosului istoriei Țării Românești”, căci la cronicarii și istoricii acestei țări „unul neagă ceea ce altul asigurează” (Anexele – 23 oct. [3 nov.] 1856 și 14/26 ian. 1857).

La constituirea comitetului Unirii, Constantin a fost ales secretar (Anexa – 28 mai [9 iunie 1856] și Acte și documente IV, 635).

Astfel a devenit șeful biroului comitetului, însărcinat cu luarea în primire, alcătuirea și expedierea corespondenței. Ba, mai mult! Biroul comitetului își avea sediul chiar în locuința lui. În scrisoarea din 5/17 aprilie 1857, Constantin Hurmuzachi zicea că „la mine este cartierul general, la mine au loc adunările, la mine se află fabrica de adrese, fabrica de proteste etc. Trebuie să stau mereu acasă, să dau explicații și instrucțiuni, să grijesc de corespondența cu toată țara“ (Anexa – 5/17 aprilie 1857). Nu s-a putut îndepărta nici cu prilejul înmormântării tatălui său (Anexa – 2/14 mai 1857). La 2/14 mai 1857 Constantin scria fratelui său Alecu, că-i foarte ocupat. „Am fost“, zicea el, „și mai sunt peste măsură ocupat. Toate protestele, toate reclamațiile, toate memoriile, toate circularele, toate traducerile, toate copierile în curat se fac la mine. Toate ședințele, toate adunările se țin la mine, toate plângerile și rapoartele se fac la mine, unde se adună comitetul și unde și-a mutat sediul cancelaria“ (Anexa – 2/14 mai 1857). În scrisoarea din 4/16 martie 1858 adresată lui Ioan Maiorescu, Constantin Hurmuzachi relatează ce muncă titanică e silit s-o facă în calitate de secretar al Comitetului Unirii. „Eu am fost“, zicea el, organizatorul, directorul și executorul comitetelor electorale“... „Că eu eram și capul cancelariei Comitetului; eu întrețineam necurmată corespondență cu comitetele ținutale, eu le dau instrucțiuni, eu întrețineam relațiile noastre cu consulatele, eu preparam și predam consulaturilor hârtile, rechemăciunile etc. pentru Comisiunea europeană“ (Anexa – 4/16 mart. 1858).

La început, în iunie 1856, consulul austriac din Iași, Gdel-Lannoy, îl socotea pe Constantin Hurmuzachi între membrii moderați (gemssigt) ai Comitetului Unirii. Dar cu timpul el și-a schimbat părerea trecându-l între „conducătorii cei mai activi ai mișcării unioniste (einer der tigtsten Fhrer des hiesigen Bewegungspartei) (*Documente privind Unirea Principatelor*, II, &, nr. 6 și II, 312, nr. 289).

Cele câteva scrisori și circulare păstrate ne vor lămuri asupra activității prodiгоase desfășurate de Constantin Hurmuzachi în interesul Unirii Principatelor Române.

Întâi el n-a putut admite nepotrivirea ce exista între hotărârile Congresului de la Paris și instalarea caimacamilor în Principatele Române, instalare socotită de el ilegală. Pentru a o combate, a expediat celor șapte Puteri garante memorii „în care am arătat contrazicerea ce există între scopul Congresului de la Paris și între caimăcămiile de față cu puteri domnești și supradomnești etc. și am cerut depărtarea caimacamilor“. După moartea timpurie a caimacamului Teodor Balș (1 martie 1857), Constantin Hurmuzachi credea rezolvată problema caimăcămiei moldovenești. Dar s-a înșelat amar. Instituția caimăcămiei a fost păstrată și în locul lui Balș a fost numit grecul Nicolai Vogoridi. Supărat de faptul acesta, Constantin Hurmuzachi și-a exprimat indignarea în următoarele fraze: „Avem dar caimacam bulgaro-turco-grec, cu fes, cu rang turcesc de funcționar de întâia clasă, adecă cu rang de general de diviziune și cu titlul de excelență, avem caimacam un străin prin sânge, prin inimă și cugetări“ (Anexa – martie-aprilie 1857).

În locul caimăcămiilor socotite „nelegiuite“ Constantin Hurmuzachi cerea „Restitutio in integrum“... „Ba, eu voi merge mai departe“, zicea el, „și voi propune depărtarea nelegiuitorilor caimăcămii și alegerea unui guvern provizoriu, căci așa se va putea da țărilor puțința de a se rosti liber“ (Anexa – martie-aprilie 1857).

Cel dintâi manifest al Comitetului Unirii poartă data de 24 februarie 1857 și este semnat de următorii membri: S. Catargiu, V. și D. Rallet, M. Kogălniceanu, V. Mălinescu, St. Cozadini, G. Sturdza, P. Mavrogheni și Constantin Hurmuzachi. În el se aduc

întâi la cunoștință principiile călăuzitoare ale Comitetului Unirii și se îndeamnă cetățenii să fie uniți pentru a asigura „existența și autonomia națională” și reușita în alegeri a candidaților unioniști. Ei să fie conștienți că „suntem fii ai aceleiași țări, că același sânge curge în vinele noastre, că același viitoriu ne așteaptă pe toți și că acelu viitoriu nu poate fi ferice decât în ziua marei întrebări. Europa – care ne-au recunoscut toată libertatea întru rostirea dorințelor noastre – ne va găsi pe toți întruniți în aceeași credință, însuflețiți de aceeași cugetare pentru binele obștesc și zicându toți într-un glas: Să trăiască România unită și autonomă” (Anexa – 24 februarie 1857).

Manifestul acesta a produs o mare neliniște în cercurile guvernamentale, protivnice Unirii. Ministerul de Interne a înștiințat cu adresa din 19 martie 1857 Sfatul administrativ al țării, că în Iași s-a înființat un comitet de 10 membri, care a lansat către țară o proclamație „litografistă”. Cum toate manifestațiile și agitațiile „izvorâte din asociații neîncuviințate” au fost interzise, se ordonă luarea de măsuri polițienești „grăbnice” pentru urmărirea activității nou înființatului comitet și pentru identificarea tipografiei în care a fost litografiată proclamația (*Documente privind Unirea Principatelor*, I, 21, nr. 30 și II, 113–114, nr. 127).

Constituindu-se la 1857 Comitetul central al Unirii, Constantin Hurmuzachi a fost cunoscut publicului că atât biroul, cât și cantieria Comitetului a intrat în funcțiune și s-au alcătuit memoriile pentru a fi predate comisarilor Puterilor Garante, a căror sosire în Iași este așteptată din zi în zi. Totodată se alcătuiesc listele electorale (Anexa – 1 martie 1857).

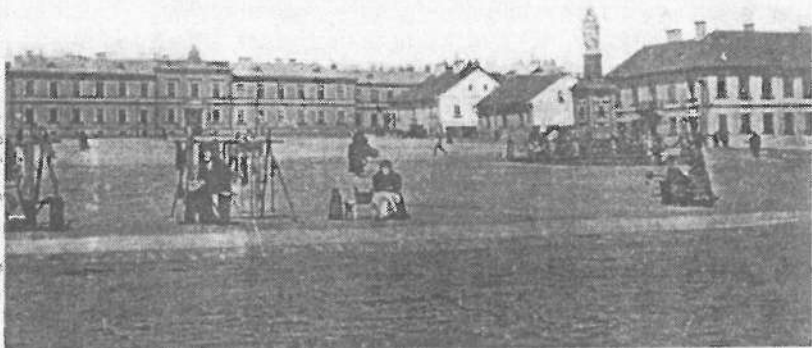
În circulara din 24 martie 1857 se comunică, că s-a protestat împotriva arestării unor moldoveni, cunoscuți unioniștilor, și împotriva hotărârii guvernului de a „descuviința” formarea de comitete ținutale. Se va protesta la Comisia europeană de la București împotriva măsurilor restrictive luate de guvern. Aducând acestea la cunoștința publică, Constantin Hurmuzachi, alături de circulară, ceru cetățenilor „curagiu cetățenesc, fără care cea mai frumoasă și mai sfântă cauză din lume – cauza unirii – n-ar putea propăși”. Prietenii Unirii să se consfătuiască, fiindcă atât consfăturile cât și adunările sunt permise (Anexa – 24 martie 1857).

În urma apelului adresat țării de către biroul central al Comitetului Unirii din Iași au sosit multe rapoarte de pe la ținuturi despre măsurile protivnice ideii unirii luate de guvern. Astfel s-a raportat că ispravnicul de Roman a interzis ținerea de adunări, iar că jandarmii lui îi adună pe răzeși și pe țărani amenințându-i „că de vor mai pomeni măcar cuvântul de unire, au să se ducă acolo unde n-ar să mai vadă soarele” (Anexa – 28/3 și 9/4 1857).

În circulara Comitetului Unirii din 2 iunie 1857 prietenii Unirii au fost îndemnați să reclame, fiecare în parte, dacă numele lor va fi trecut în listele electorale și să protesteze împotriva trecerii în liste a persoanelor „neîndrituite”. Tot ei vor alcătui „o protestație generală”, care va urma să se expedieze pe la ținuturi pentru a fi semnată (Anexa 2 iunie 1857).

Locuitorii s-au conformat înaintând asemenea proteste colective (Biblioteca Academiei Române, manuscris 335, p. 399).

În circulara din 20 mai 1857 se comunica lista protestelor și a memoriilor înaintate Comisiunii Europene din București. În ele s-a cerut anularea legii electorale elaborate de guvern și rectificarea listelor electorale. Populația este îndemnată să aștepte în liniște „rezultatul târguirilor”. Acesta nu va putea fi decât „conform cu drepturile și dorințele noastre” (Anexa – 20 mai 1857).



Gruss aus Czernowitz

Constantin Hurmuzachi a mai purtat o vie polemică cu un domn care răspundea la numele de N. Istrati. Acesta fusese la început un înflăcărat unionist sau simulasă că aderă cu entuziasm la ideea Unirii. Dar după puțin timp se schimbă la față, trecând în tabăra antiunionistă. Publică articole în care se străduia să dovedească că unirea celor două Principate române va fi în defavorul poporului nostru, iar instituirea unui domn străin va alcătui un pericol din punct de vedere material, confesional și național. (Vezi mai pe larg în ale noastre: *Refugiații moldoveni în Bucovina 1821 și 1848*, București, 1929, p. 23–24.)

Un om energetic și combativ ca Hurmuzachi nu putea să tacă în fața unor asemenea afirmații, dublate de un reneș, care de mult pierduse dreptul de a juca un rol politic. I-a răspuns într-un articol vehement, demascându-l pe acest N. Istrati ca pe un element de nimic, ca pe un depravat. Iată cum l-a descris Constantin Hurmuzachi: „Astă iarnă, când ne veni trista știre despre rezultatul conferințelor de la Constantinopol în cauza Principatelor, cine alerga zi și noapte, din casă în casă și ne agita în contra turcilor? – D. Nicolai Istrati. Cine striga mai tare în contra tendinței Porții de a călca driturile strămoșești și a preface Principatele în pašalicuri? – D. Nicolai Istrati. Cine provoca întruniri și adunări numeroase, cine perora mai tare, cine juca un rol de tribun al poporului, de Baș agitator? – D. N. Istrati. Cine și-a stricat mai mult pieptul, îndemnând la manifestare energetică în contra protocolului Conferinței de la Constantinopol din 11 februarie? – D. N. Istrati. Cine chema pe toți în corpore la curte spre „a sili“ pe Domnitor ca să subscrie împreună protestul? – D. N. Istrati. Cine striga în gura mare: „Dacă Vodă nu va voi să subscrie împreună cu noi protestul, să mergem la Mitropolie și să protestăm“? – D. N. Istrati. Cine a scris cu litere mari protestul din 14 februarie în contra protocolului Conferinței de la Constantinopol din 11 februarie? – D. N. Istrati⁵. Cine a cerut între altele și „Unirea Principatelor“? Și D. N. Istrati. Da! Și D. N. Istrati a cerut Unirea Principatelor! Dovadă protestul scris de d-lui și protestul acel curajos, acel energetic, acel patriotic, care face onoare atât celui ce l-a compus, cât și acelor ce l-au scris și care, între altele, cuprinde și următoarele cuvinte: „Se apară drepturile Principatelor Române și se insistă asupra

Unirii lor". Cu toate acestea tot d. N. Istrati, ca un bun comediant, carele prin îndatinata sa schimbare de roluri a ajuns la o virtuozitate atât de rară, încât a întrecut chiar și *Metamorfozele* lui Ovid, astăzi ni se înfățișează sub mască ultra-turcească ca stegar al neunirii Principatelor și – risum teneatis amici – ca apărător al privilegiilor strămoșești, între care, secole întregi, a figurat și reposata sclăvie, după care mai toți partizanii neunirii și astăzi încă oftează, ni se înfățișează, zic, ca apărător al „suzeranității Porții”, ba chiar și al însuși „Imperiului Otoman”... (Din *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, București, 1889, vol. III, p. 663–664, nr. 604).

În urma acestui răspuns primit, Nicolai Istrati, demascat fiind, a încetat de a se mai afirma ca om politic.

Aționând ca înfocat unionist, Constantin Hurmuzachi bănuia că numele lui nu va figura în listele electorale pentru Divanul ad-hoc. În acest caz el a amenințat că „va protesta impetuos” și va dovedi că este cetățean moldovean (Anexa – 3–15 iunie 1857), că posedă diplomele cerute, că a ocupat funcții importante în țară și că este boier pământean (Anexa – 15 iunie 1857).

Revoltat că nu i se recunoaște calitatea de cetățean cu drept de vot activ și pasiv, Constantin Hurmuzachi a protestat vehement, însușindu-și, după cum scrie în raportul comisiei de cercetare a reclamațiilor, „dritul a rosti și verbal pe lângă felurite expresii necuviincioase și următoarele, că, dacă comitetul nu l-ar primi în driturile ce pretinde, atunci își va face directă satisfacție” (*Documente privind Unirea Principatelor*, I, 77, nr. 94).

Întru susținerea pretențiilor sale, Constantin Hurmuzachi a înaintat comisiei „actul de dănuire din partea d-lui boier logofătul Costachi Sturza... prin care i se predă în stăpânire 20 fâlci din hotarul moșiei Șcheia”.

În baza acestui act i s-a acordat calitatea de cetățean moldovean cu drept de vot activ și pasiv. Dar cu toate acestea, președintele Tribunalului din Roman, Grigori Hermeziu, a refuzat să recunoască actul de dănuire al logofătului Costachi Sturza (*Tot aici*, I, 185, nr. 238).

Protestul lui Constantin Hurmuzachi împotriva deciziei Tribunalului s-a „tratarisit” de către biroul reclamațiilor, care în cele din urmă l-a acceptat pe Constantin Hurmuzachi „cu drit pentru Divanul ad-hoc” (*Documente privind Unirea Principatelor*, I, 189, nr. 243).

Motivul pentru care i s-au făcut lui Constantin Hurmuzachi dificultăți au fost și demersurile partidului conservator antiunionist, care susținea că C. Hurmuzachi nu face parte din categoria micilor proprietari din ținutul Roman, unde el își anunțase candidatura și că nu este „légalement” cetățean indigen. El a devenit proprietar cu 20 fâlci de pământ cu trei zile înainte de alegeri „în virtutea unei donațiuni din partea unui mare boier”. Dar această donație este „simulată și premeditată”⁶ (*Ibid*, I, 181, nr. 232, și II, 244, nr. 249).

Dar scopul urmărit n-a fost atins, fiindcă Constantin Hurmuzachi a mai primit de la cumnatul său Gheorghe Sturdza a treia parte din moșiile Dulcești și Bărboși din ținutul Roman (*Acte și documente*, VII, p. 837–839 și *Monitorul oficial al Moldovei* din 20 noiembrie 1858, p. 3).

În vederea sosirii la Iași a comisarului francez Tayllerand, Comitetul unionist a luat toate măsurile pentru a-i pregăti o primire pe cât se poate de amicală. Elisaveta Sturdza, sora lui Constantin Hurmuzachi, care pe atunci se afla la Iași, relatează că lui Tayllerand i se pregătește „o primire entuziastă din partea tuturor unioniștilor care din zi în zi sporește”. Tayllerand a sosit la Iași în ziua de 6/18 aprilie 1857. Ca să se evite

o primire zgomotoasă și ca să se tempereze entuziasmul mulțimii, primirea oficială a avut loc la bariera orașului (Anexa – 4 aprilie 1857).

Tayllerand a petrecut în capitala Moldovei timp de zece zile. De ocazia aceasta s-a folosit Constantin Hurmuzachi pentru a compune memorii și a înainta „plângeri și proteste”. Lumea făcea coadă pentru a putea semna aceste proteste⁷ (Anexa – 25 aprilie 1857).

Alegerile pentru Adunarea ad-hoc – turcii îi spunea Divan adhoc – au avut loc în luna lui septembrie 1857. Constantin Hurmuzachi a fost ales deputat al micilor proprietari din ținutul Roman de către toți cei 16 electori. (*Documente privind Unirea Principatelor*, I, 217, nr. 283.)

Pe la sfârșitul lunii septembrie 1857 Adunarea ad-hoc s-a întrunit sub președinția Mitropolitului țării Nifon. Pentru postul de vicepreședinte au venit în vedere trei deputați: Costache Negri, Constantin Hurmuzachi și Dimitrie Rallet. La primul scrutin, C. Negri a întrunit 36 voturi, iar Constantin Hurmuzachi 32. La balotaj C. Negri a reușit cu 51 voturi.

În ședința Adunării din 4/16 octombrie 1857, Constantin Hurmuzachi a fost ales secretar alături de Anastasie Panu, Constantin Rolla, Petre Mavrogheni și Dimitrie Rallet⁸.

Constantin Hurmuzachi a mai fost ales membru al comisiei pentru verificarea titlurilor deputaților, alături de alți șase, și anume: arhimandritul Melchisedec, C. Negri, Dimitrie Rallet, Dimitrie Cracte, Gheorghieș Sturdza* și „frontașul” Ioan Roată, cât și al Comisiei pentru elaborarea Regulamentului Adunării, alături de C. Negri, M. Kogălniceanu, D. Rallet, A. Panu, A. Fătul și Vasile Mălinescu (*Buletinul Adunării ad-hoc*, nr. 2, din 7 octomb. 1857).

Având în vedere studiile istorice făcute anterior, Constantin Hurmuzachi a fost deputatul cel mai potrivit, cel mai instruit, pentru redactarea *Buletinului Adunării ad-hoc*. În primul număr al *Buletinului* – alcătuit după modelul ziarului *Bucovina* din 1848 al fraților Gheorghe și Alecu Hurmuzachi, cu note explicative și suplimentare – Constantin Hurmuzachi a ținut să publice tratatele încheiate în trecut de Principatele Române cu Poarta Otomană, servindu-se în acest scop de cronicile moldovenesti și de operele istoricilor străini ca Dogiel, Gebhardi, Engel, Hammer, Woeb și alții.

Ședința din 7 octombrie 1857 a fost rezervată pentru formularea, discutarea și votarea dorințelor țării. În sala frumos decorată s-a sculat deputatul Mihail Kogălniceanu pentru a prezenta spre votare următoarele cinci dorințe, formulate după lungi discuții purtate între membrii Comitetului Unirii. Cele cinci postulate erau:

1. Respectarea drepturilor Principatelor și a autonomiei în cuprinderea vechilor capitulații cu Poarta;
2. Unirea Principatelor într-un singur Stat;
3. Prinț străin dintr-o dinastie domnească din Europa, moștenitorii având a fi crescuți în religia țării;
4. Neutralitatea pământului Principatelor;
5. Puterea legiuitoare va fi încredințată unei obștești adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației.

* Gheorghieș Sturdza, cumnatul Hurmuzăcheșilor, care apare în cartea lui T. Balan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina 1848*, Sibiu, Tipografia Krafft & Drotleff S.A., 1944, sub pseudonimul G. Dulcescu.

Fiind printre membrii Comitetului refugiaților moldoveni din Cernăuți, în vara anului 1848 el furnizează cernăuțenilor știri despre desfășurarea evenimentelor din Moldova.

După terminarea cuvântării lui M. Kogălniceanu și după citirea postulatelor prezentate, a cerut cuvântul Constantin Hurmuzachi pentru a da adunării explicațiile necesare în legătură cu dorințele formulate. „În sfârșit“ a început el să-și rostească discursul, „după atâtea lupte și suferințe, după atâtea temeri și speranțe am ajuns în fața momentului rostirii dorințelor țării. Momentul este mare, este critic, căci de la el atârnă soarta și viitorul Principatelor, înaintarea sau înapoierea lor în privința politică, morală și materială, fericirea sau nefericirea lor, înălțarea sau decăderea neamului românesc, viața sau moartea lui, stima sau disprețul lumii, binecuvântarea sau blestemul semințiilor viitoare“.

Întâi trebuia știut ce drepturi avem. C. Hurmuzachi răspunde: „Avem drepturi mari și frumoase“, stipulate în capitulațiile încheiate cu Poarta. „E vorba întâi de capitulația din 1511 încheiată de Voievodul Bogdan cu Sultanul Baiazid II și înnoită de mai multe ori de domnii ulteriori“. În ea s-a asigurat Moldovei deplina suveranitate, cea „din lăuntru“ și cea „din afară“. Țara Moldovei a încheiat tratatele cu vecinii, alianțe și convenții cu statele străine. Ea trimitea și primea solii, ținea reprezentanți la Poartă, zis și capuchehaie, și purta războaie. „Aceste fapte istorice sunt cele mai necontestabile dovezi și lămuriri ale drepturilor noastre“. Principatele Române mai au dreptul a-și „legui reorganizarea lor, de a-și consolida și a-și întări existența lor națională, morală, politică și materială“. Fiind state suverane, ele au dreptul să încheie tratate cu alte state și „de la sine urmează că ele au și dreptul de a încheia între sine tratat pentru unirea lor într-un singur stat și sub un singur guvern“. Așadar, „cerem Unirea Principatelor pentru că ea este un mijloc de întărire națională, politică, morală și materială“. Unirea trebuie cerută, fiindcă ea „este înscrisă în inima tuturor românilor“, deoarece „dorința Unirii au răsunat de la o margine a lumii până la cealaltă“, cu alte cuvinte, ce „a fost aclamată de toată țara“. Unirea trebuie înfăptuită, pentru că ea „dă tărie, tăria dă siguranță, siguranța dă încredere, încrederea dă suflet și zbor comerțului și civilizației. Dorim Unirea pentru că nu mai voim să fim pomul discordiei între Puteri rivale, nu voim să vedem legioane de candidați de domnie, nu voim ca domnia să fie posesori, care se grăbesc a se folosi de scurtul termen al posesiei, până ce nu-l răstoarnă alt amator de domnie“. Principatele Române nu se mai pot separa unul de altul, fiindcă separatismul „perit-au ca fumul mânat de vifor“. Domnul străin este necesar pentru a se pune capăt ambițiilor diferiților candidați la domnie. Domnia trebuie să fie ereditară, căci „moștenirea dă stabilitate“. Neutralitatea teritorială e necesară pentru înflorirea noului stat român.

Înainte de încheiere, Constantin Hurmuzachi a ținut să adreseze membrilor Adunării un vibrant apel. „Înainte de a vă da voturile“, a zis el, „nu uitați, domnilor, că toată Europa, ce zic, toată lumea civilizată privește la noi cu cea mai mare luare aminte, ca să afle de suntem vrednici de a fi o nație, vrednici de binefacerea mărinimoaselor Puteri garante, vrednici de încrederea țării care ne-au ales și ne-au trimis aici“.

Dând citire celor cinci puncte ce conțin dorințele țării, C. Hurmuzachi continuă cu apelul, zicând: „Nu credem că în momentul acesta suprem, de la care atârnă viitorul și fericirea a cinci milioane de frați, să se afle între noi măcar unul, carele n-ar dori împlinirea cererilor rostite de țara întregă prin aleșii săi. Cine este în stare de a le combate, acela nu este român, ci dușman al fraților săi, dușman al țării, unealtă a intereselor străine. Unul ca acela să aibă curajul rătăcitei sale opinii, vie pe tribună. Noi îi vom răspunde“⁹ (Anexa – 7 octombrie 1857).

Propunerea lui M. Kogălniceanu, explicată juridicește și istoricește de C. Hurmuzachi, adusă la vot, a fost primită „cu unanime urări și nesfârșite aclamații de Vivat Unirea“.

Numai doi deputați au votat contra Unirii: boierul Alecu Balș, deputat de Putna și locțiitorul episcopului de Roman, anume Nectarie Sotiriopoleos Hermeziu.

Primul a și avut curajul să vină la tribună pentru a-și susține ideile contrare Unirii. El s-a recomandat întâi Adunării ca proprietar de 80 000 fălci de pământ în „iubita sa patrie“ Moldova. Nu poate adera la ideea Unirii, deoarece privilegiile Moldovei sunt mai avantajoase decât cele ale Munteniei. Nu poate consimți la încorporarea Moldovei în Principatul Valahiei, căci „asemine fuzie nu va produce decât elemente de discordie, lupte, vrăjmășii și neprevăzute, amenințătoare intervenții de-a purure vătămătoare“. În concluzie, cere păstrarea Moldovei ca stat, adică a autonomiei ei „cu toate privilegiile și imunitățile ei ab antiquo“.

Neașteptata și neavenita cuvântare a lui Alecu Balș a făcut o impresie din cele mai rele. M. Kogălniceanu s-a și grăbit să-i dea boierului antiunionist o nimicitoare ripostă. El a constatat că numai două glasuri s-au găsit ca să se pună de-a curmezișul „voinței nației“. 80 000 fălci? „Mare avere, frumoasă avere, nimeni din noi nu o are. Însă este cineva care are înzecit mai mare decât a d-lui deputat de Putna. Acesta este un oarecine care se numește țeară, acea țeară care o reprezintă această adunare“. Păzirea privilegiilor? Dar „fiecare pagină din analele noastre să o stoarcem și va curge sânge și lacrimi“. Ni se cere să rămânem ce am fost? Adică să fim „călcați în picioare de toate neamurile, îngenunchiați în slăbiciune, atacați de cangrena corupției, înglobați în gunoiul abuzurilor“. Marii boieri protestează contra Unirii? „O cred, Unire este pentru țeară și Domnia Voastră nu voiți nici țeară, nici nație“. Toată țara strigă: Unire! Unire! Să ne dăm seama că „astăzi este ziua cea mai mare din veacul nostru, că astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria țării noastre“ (*Buletinul Adunării ad-hoc*, nr. 3 din 14 octombrie 1857. Procesul-verbal al ședinței din 7 octombrie 1857).

În anul 1858 a fost adusă la cunoștință Convenției de la Paris.

Impresia ce a lăsat-o răspunsul Convenția a fost descurajantă. Nu s-a admis nici Unirea, nici domn străin. Moldova urma să-și aleagă un domn separat. Au candidat între alții fostul domn Mihail Stourdza și fiul său Grigorie, zis Muchlis Pașa. Constantin Hurmuzachi era împotriva candidaturii lui Mihail Stourdza, numindu-l drept „Principe brigand“. Din cauza spoliei țării practicate pe scară largă în cursul domniei sale. Candidatura lui este o „obrăznicie“. În schimb îl simpatiza pe Grigorie Stourdza, pe care îl credea potrivit pentru cariera de Domn. „Nu este candidatură mai națională“, zicea C. Hurmuzachi, „mai neapărată, mai nimerită și mai populară decât candidatura lui beizadea Grigorie Stourdza“¹⁰.

În scrisori Constantin Hurmuzachi specifica de ce sprijinește candidatura lui Grigorie Stourdza. După părerea lui, Grigorie Stourdza „are cap, cunoștințe, energie, activitate, ambiție, perseverență și experiență militară“. Dacă e vorba ca Unirea să reușească, alegerea lui Grigorie Stourdza este numaidecât necesară. (Anexa – 31 august 1858).

La început unioniștii n-au lansat nici un candidat. În vara anului 1858 majoritatea lor era, după părerea lui Constantin Hurmuzachi, de partea lui Grigorie Stourdza. Mihail Stourdza, fostul Domn, a avut o convorbire lungă cu Constantin Hurmuzachi. Au stat de vorbă un ceas și jumătate, dar nu s-au putut înțelege. În zadar i-a arătat Mihail Stourdza lui Constantin Hurmuzachi testamentul său, în care l-a numit executor testamentar al său. În zadar i-a promis „toate ministerele din lume“. C. Hur-

muzachi i-a răspuns „cu demnitate“, dar „i-a spus adevăruri care l-au strivit“ (Anexa – decembrie 1858).

În luna decembrie 1858 se afla în Iași și Eudoxiu care a rămas profund impresionat de frământările politice din Moldova „unde și vrăbiile fac politică“. Nimeni nu se gândea decât la „fabricare de principii“. Luptele politice au ajuns la culme. „Toți s-au încăierat: caimacami, consuli, pretendenți, alegători, ispravnici și jurnaliști; toți au aranjat o adevărată vânătoare“... „Plouă depeșe și scrisori veziriale, amenințări și răspunsuri, batjocuri și pamflete“. Și după părerea sa, Grigorie Stourdza avea cele mai bune șanse pentru a reuși. În rândul al doilea venea Mihail Stourdza. Partidul național, adică cel unionist, încă nu desemnase nici un candidat, fiindcă intenționa să lase alegerea Domnului pe seama Adunării, unde tineretul, adică bonjuriștii, aveau majoritatea, dacă nu chiar unanimitatea voturilor (Anexa – 3/15 decembrie 1858).

Sprijinind candidatura lui Grigorie Stourdza, Constantin Hurmuzachi a intrat în conflict cu majoritatea unioniștilor care nu-l acceptau pe acest fiu de Domn compromis, care tratase prost pe tinerii naționaliști din anul 1848. Unioniștii doreau în fruntea țării un reprezentant al timpului nou. Oameni ca Mihail Stourdza sau fiul său Grigorie, a căror atitudine ostilă avută în anul 1848 era încă vie în memorie, nu erau elementele în care se putea bizui neamul românesc¹¹.

Respingându-se candidatura lui Grigorie Stourdza, a fost combătut și propagandistul ei Constantin Hurmuzachi. Acesta a fost criticat în ziarele unioniste *Steaua Dunării* și *Zimbrul*. Constantin Hurmuzachi răspundea în ziarul *Constituționalul*. În acest conflict a intervenit și B.P. Hasdeu, criticându-l pe Constantin Hurmuzachi într-o poezie¹². Vasile Alecsandri l-a învinuit de inconsecvență¹³. M. Kogălniceanu și ziarul *Zimbrul* se „aruncă“ asupra lui ca „niște câini flămânzi“ (Anexa – 3/15 decembrie 1858).

Între timp a intervenit și alt motiv care a contribuit să dezbină pe unioniști. Constantin Hurmuzachi era de părere să nu se discute deocamdată în Adunare problemele de organizare a viitorului Stat Român, care urmau să fie rezolvate la o dată mai târzie. „Dezbinarea cea mare“, zicea Constantin Hurmuzachi, „a urmat în privirea cestiunilor atingătoare de organizațiunea internă, care nu este de competența congresului. Eu am fost de idee să nu intrăm în cestiuni de acestea și să ne respectăm noi înșine autonomia“. Dar gruparea unioniștilor condusă de Mihail Kogălniceanu a fost nerăbdătoare, dorind să vadă organizat viitorul Stat Român cu un moment mai degrabă. Constantin Hurmuzachi a fost învinuit că e „moderat“, în timp ce Kogălniceanu trecea drept deputat liberal. De aceea Kogălniceanu „crăpa de ciudă“ ori de câte ori Constantin Hurmuzachi repurta vreun succes. „Aceasta spre știință“, scria Constantin Hurmuzachi lui Ioan Maiorescu „ca să-ți poți explica tonul ostil ce-și permite *Steaua Dunării* în privința mea“¹⁴.

Atacurile îndreptate în ziarele unioniste l-au indispus pe C. Hurmuzachi. El se plânse astfel lui Dimitrie A. Sturdza din Miclăușeni: „Auzi, mă rog, Kogălniceanu l-au făcut să creadă, că eu n-aș fi de partida națională! Istrati, carele s-au gudulit la Urusov și la Goedel și la Turci, el este membru al partidei naționale, și Rolla și Kog.lălniceanu! își dau mâna cu el. Și eu carele toată viața me am combătut și influența rusească și acea turcească, și acea nemțească și pe creatura rusească Mihail Stourdza și chiar politica lui Ghica Vodă, eu sunt de partida antinațională! Dacă partida națională se compune de oameni de alde Istrati, Kogălniceanu, Assaki, Milu, Costin Catargi,

V. Ghica etc., atunci eu cu bucurie primesc a lua orice alt titlu decât acel batjocorit prin mai sus-numitele ființe¹⁵.

Se știe cum s-a terminat conflictul dintre unioniști. Domn a fost ales Alexandru Ioan Cuza, făcând astfel să ia sfârșit sterila luptă fratricidă și să înceteze invectivele reciproce. Doar Constantin Hurmuzachi nu făcuse altceva decât să-și exercite dreptul de a recomanda un candidat la domnie.

După alegerea noului Domn, elementele naționale, unioniste s-au găsit din nou pe aceeași platformă politică. Toți fără deosebire și-au strâns rândurile pentru a sprijini domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

Constantin Hurmuzachi a fost de două ori ministru de justiție, la 1859 și 1861¹⁶.

Cuza ținea mult la Constantin Hurmuzachi. El s-a exprimat odată: „Să uite Cuza că Hurmuzachi este un patriot bun și a lucrat pentru țară, că Hurmuzachi ne-a crescut pe noi toți, că părinții lui Hurmuzachi sunt și părinții lui Cuza, că frații lui Hurmuzachi sunt și frații și prietenii lui Cuza?” (Anexa – 7/19 februarie 1861).

Prietenia legată la 1848 în Bucovina a dat, după cum se vede, roade bune. Prietenii de atunci s-au întâlnit din nou, colaborând la întemeierea și consolidarea Statului Român.

Bunele relații între Cuza și Constantin Hurmuzachi au continuat și după anul 1866. La 1868 ei s-au întâlnit la Viena, unde Cuza „în tonul lui glumet” își critica însuși domnia (Anexa – 7 iulie 1868).

Principele Carol I-a vizitat pe Constantin Hurmuzachi în anul 1866 la Dulcești (Anexa – 2/14 noiembrie 1866).

Iar după doi ani principele Carol I-a numit președinte al Curții de Casație (Anexa din ianuarie 1869).

Această ultimă numire i-a fost adusă la cunoștință lui Constantin Hurmuzachi pe când se afla la Viena pentru consultații medicale. El suferă de vechea sa boală de ficat și urechi.¹⁷

Constantin Hurmuzachi nu și-a putut lua în primire noul său post. A decedat la Viena, în ziua de 15/27 februarie 1869, în vârstă de 57 ani. Corpul său a fost înmormântat, în mod provizoriu, în cimitirul vienez St. Marc, iar mai târziu a fost transportat la moșia Dulcești, ținutul Roman, unde zace și astăzi¹⁸ (Anexa din 15/27 februarie 1869).

Biblioteca lui Constantin Hurmuzachi, cuprinzând 7 461 volume, a fost donată de familie în anul 1871 Bibliotecii Centrale din Iași. După doi ani a fost încorporată în această bibliotecă.

(Va urma)

NOTE

1. Teodor Balan, *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente*, Sibiu, 1944, p. 28 și 32.
2. Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina. 1821 și 1848*, București, Ed. „Cartea Românească”, 1929. La capitolul: *Constantin Hurmuzachi*.
3. *Ibidem*, p. 118–121.
4. *Anexa* – 27 martie 1856.

5. *Petiția* din 16/29 februarie 1856 adresată principelui Grigore Ghica în favoarea Unirii, în *Acte și documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. III, p. 427–430, nr. 5518. A fost semnată și de Nicolai Istrati.
6. Învinuirea adresată lui Constantin Hurmuzachi cum că el nu-i cetățean al Moldovei a fost repetată și în Adunarea Moldovei din anul 1859. În ședința din 15 ianuarie, Petrache Cazimir a susținut că împământenirea lui Constantin Hurmuzachi nu-i legală, iar donația făcută lui nu-i serioasă. I-a răspuns Mihail Kogălniceanu, afirmând că alegerea lui C. Hurmuzachi este un tribut de recunoștință „avându-se în vedere faptul că la 1848 familia Hurmuzachi a deschis ușile casei sale cu cel mai mare patriotism“. Cazimir și-a retras propunerea și Constantin Hurmuzachi a rămas ales. (*Monitorul oficial al Moldovei* din 20 decembrie 1858, nr. 18).
7. Protestele au fost înmănatate lui Tayllerand de o deputație condusă de Constantin Hurmuzachi (*Documente privind Unirea Principatelor*, vol. II, p. 118–119, nr. 133).
8. *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. II, p. 259, nr. 254.
9. Aceleași idei le-a reprodus Constantin Hurmuzachi și în memoriul său scris în colaborare cu Ioan Maiorescu, intitulat *Dezvoltarea drepturilor Principatelor moldo-române în urma Tratatului de la Paris din 1857*, publicat în *Acte și documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. III, p. 170–259. Vezi și: N. Bălcescu, V. Mihailescu, *Ioan Maiorescu*, București, 1902, p. 338; T. Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina. 1821 și 1848*, București, 1929, p. 20–21.
10. Constantin Hurmuzachi, *Candidatura prințului Grigorie M. Sturza*, Iassy, Tipografia Buciumului Român, 1858, p. 12, și V. A. Florescu, *Amintiri din viața și domnia lui A.I. Cuza*, în *Arhiva din Iași*, XI, 1900, p. 260–277.
11. În Adunarea Moldovei din 4/16 ianuarie 1859 s-a încins discuția asupra admisibilității candidaturii lui Grigorie Sturdza. Constantin Hurmuzachi l-a sprijinit, a fost însă combătut de Vasile Alecsandri și de Mihail Kogălniceanu, care a susținut că Grigorie Sturdza n-are merite pentru țară. (Alser für das Land bis nun nichts getan habe). Lascar Catargiu i-a reproșat atitudinea avută în anul 1848. S-a trecut apoi la votare. Candidatura lui Grigorie Sturdza a fost respinsă cu 30 voturi contra 19 (*Documente privind Unirea Principatelor*, vol. II, p. 444–445, nr. 430).
12. *Revista critică*, Iași, 1927, nr. 2, p. 136–137.
13. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVIII, p. 95.
14. *Documente privind Unirea Principatelor*, 1963, vol. III, p. 333–334 și *Anexa* din 4/16 martie 1858.
15. *Ibidem*, p. 428.
16. T. Balan, *Refugiații moldoveni...*, p. 121–123.
17. Șt. Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Tipografia „Pallas”, 1939, p. 53–61.
18. Mormântul lui se găsește în curtea bisericii din Dulcești, situată în parcul conacului familiei Sturdza. Inscripția de pe mormântul lui este următoarea:
 „Aici zace în Domnul Logofetul Constantin Hurmuzachi, fiul vornicului Eudoxiu și Ileana, născ. în 12 Noemvrie 1811, mort 15 Februarie 1869“.
 „Speranța mea este Dumnezeuul părinților noștri.
 Model de virtute, patriotism și abnegație,
 Spirit înalt, caracter independent,
 Luptătoriu neobosit pentru drepturile și mărirea României,
 La a cărei realizare a lucrat cu devotament și abnegare.
 Neuitatului seu frate pune această piatră Elisa Sturdza.
 Cu dânsa îl plâng frații Eudoxiu, Gheorghii, Alexandru,
 Nicolaiu, Eufrosina Petrino 1870“.

RELAȚIILE DINTRE MODUL DE VIAȚĂ ȘI SĂNĂTATEA POPULAȚIEI DIN NORDUL BUCOVINEI

Vladimir Tarallo

Cernăuți

ARGUMENT

Sănătatea – condiție indispensabilă și suficientă a existenței sigure și chează-șie economică a prosperării.

Sănătatea activă – trecerea de la ocrotirea pasivă și profilaxia factorilor de risc (ai mediului, omului, obiectivelor de producție, ramurilor economice) la formarea cu scop bine determinat a organizării factorilor de sănătate.

Centrul Cercetărilor de Sistem în Domeniul Sănătății Populației al Academiei Bucovinene de Medicină a luat ființă, ca subdiviziune științifică independentă, în anul 1994. El își desfășoară activitatea în condiții de autogestiune, executând comenzi privind desfășurarea de cercetări științifice concrete sau argumentarea științifică a programelor teritoriale speciale, orientate la îmbunătățirea stării sănătății populației și a mediului ei de trai.

La baza cercetărilor stau programele *Organizației Mondiale a Sănătății* (OMS) sau elaborările proprii (know-how) ale colaboratorilor Centrului, al căror conținut este coordonat cu programul medico-social *Sănătate pentru toți până în anul 2000* și *Programul de acțiuni al ONU* (Cairo, 1994).

Scopul Centrului constă în elaborarea unor probleme teoretice principale în domeniul medicinei și ocrotirii sănătății, perfecționarea practicii de ocrotire a sănătății, sporirea eficacității lor. În această bază sunt create noi tehnologii, metode de control, de observare și analiză a sănătății oamenilor etc.

Majoritatea elaborărilor științifice se întemeiază pe legile supraviețuirii populațiilor, stabilite de conducătorii Centrului (1995); legile atingerii unei anumite vârste a generațiilor reale (1995); pe un mare număr de metode și modalități adecvate de analiză a sănătății populației; pe concepția «sănătății active», potrivit căreia se pune accentul pe necesitatea trecerii de la profilaxia factorilor de risc la modelarea socială a factorilor de sănătate.

În perioada de la înființare, au fost publicate o monografie, zece broșuri, peste o sută de articole. Camerei Internaționale de Înregistrare a Noutăților Informativ-In-

* Rubrica este realizată de specialiști ai *Centrului Cercetărilor de Sistem în Domeniul Sănătății Populației* al Academiei Bucovinene de Medicină din Cernăuți, director – Vladimir Tarallo.

telectuale i-au fost prezentate zece cereri. Serviciile pe care le acordă Centrul constau în crearea de noi tehnologii, proiectarea organizării de sisteme naționale și teritoriale de ocrotire a sănătății, economisirea resurselor pe contul descoperirii cauzelor de pierderi și a resurselor camuflate, formarea de noi piețe. Consumatori ai acestor servicii sunt companiile de asigurări sociale și medicale, structurile de stat (administrațiile teritoriale, ministerele și departamentele), centrele medicale teritoriale și centrele științifice internaționale. Centrul propune și invită la o colaborare avantajoasă în direcția valorificării în comun a unor piețe de tehnologii ale existenței sigure (a populației, întreprinderilor și organizațiilor) și ale sănătății active, dirijării factorilor de risc în domeniul ocrotirii sănătății, dezvoltării potențialului științific propriu.

Cuvinte-cheie: estimarea integrală a sănătății, modul de viață, securitatea atingerii unei anumite vârste a populației.

Notă explicativă

Studiul a fost realizat în baza unor date statistice reale din ultimii șaptesprezece ani, publicate în rapoartele anuale ale Ucrainei; el se întemeiază pe aplicarea legii supraviețuirii populațiilor [1], stabilită de către savanții Academiei Bucovinene de Medicină și adaptată pentru observații asupra sănătății publice [2].

Aplicarea *legii supraviețuirii populației* în calitate de criteriu metodologic și metodic de bază al medicinei sociale în direcția recunoașterii legăturilor de legătură dintre modificările stării sănătății populației și procesele care au loc în societate și, în particular, în domeniul asistenței medicale, a permis pentru prima dată să fie estimate întregul aspect al relațiilor factorilor «exteriori» și «interiori» principali ai indicilor sănătății publice, coraportul dintre sănătatea populației și modul ei de viață.

Introducere

Una dintre cele mai complexe probleme în domeniul dirijării sănătății populației, formării unui mediu de existență nepericulos este aprecierea raporturilor dintre sănătatea populației și modul de viață pe baza parametrilor controlați tradițional: după cum se știe, sănătatea are criterii proprii de apreciere, iar modul de viață – criteriile sale. Din acest punct de vedere, un rol important revine aspectului metodologic al determinării acestor legături. Anume el condiționează caracterul adecvat și corect al estimării, rezultatele obținute.

Cu toate acestea, analiza sintetică respectivă a devenit posibilă abia în ultima perioadă de timp, datorită descoperirii *legii supraviețuirii populațiilor* [1]. Coincidența proceselor de supraviețuire, reflectând calitatea condițiilor și a modului de existență (activității de viață), cuprinde toate elementele ciclului de viață. Ea reprezintă o caracteristică integrală în timp și spațiu a sănătății și oferă o ieșire corespunzătoare, pe toată durata vieții, spre perioada fizică (procesele naturale și sociale) și perioada biologică (generații, populație, persoană etc.) [3]. Legea a contribuit la descoperirea și măsurarea sistematică a legăturilor acestei legături, la stabilirea întregului spectru de

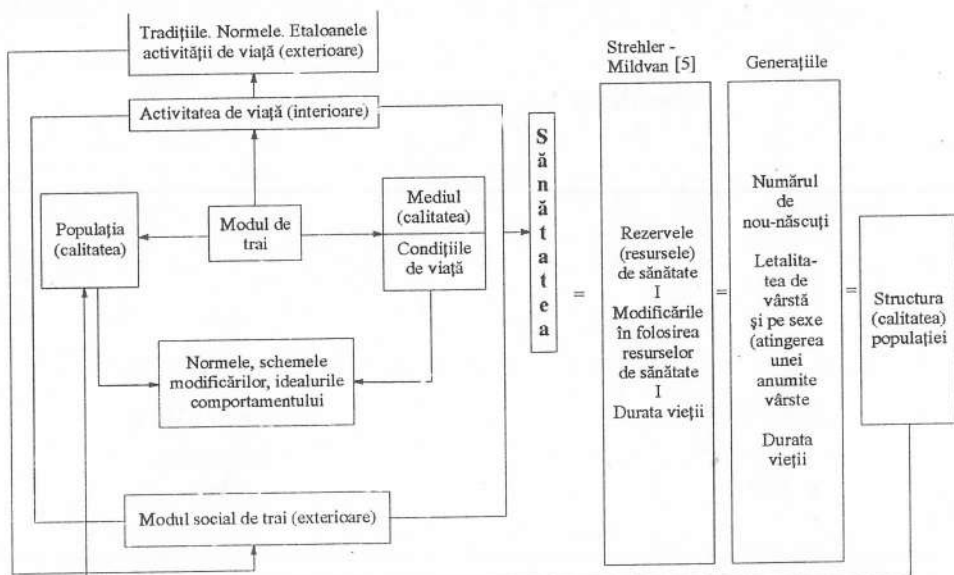
raporturi dintre factorii «exteriori» și «interiori» principali ai sănătății publice, a granițelor de influență asupra lor pentru planificarea programelor de profilaxie.

Metodologie și metode

Conform unor opinii consacrate [4], un rol excesiv în înrăutățirea calității vieții populației îl joacă modul de trai. Anume modul de existență comună (colectivă) pe un teritoriu sau altul – politica, legile, realizarea măsurilor de protecție ș.a. – determină nivelul și condițiile de viață ale oamenilor. Acestea, la rândul lor, determină calitatea sănătății populației.

Schema 1

Raportul dintre sănătatea populației și modul de viață



Din Schema 1 se poate înțelege ușor că activitatea, ca parametru interior al existenței, și modul de viață, ca parametru de observație exterioră, reflectă raportul dintre populație și mediul ei de existență. Tradițiile, normele și etaloanele existenței, ca atribute exteriorare ale modului de viață, rezultă din activitatea de viață (interioară) – normele, schemele modificărilor și idealurile comportamentului populației.

Potrivit definițiilor din sistem, modul de viață al oamenilor (populației) reprezintă o invariantă a tradițiilor comportamentului unei anumite colectivități de oameni, constituite istoric într-un anumit mediu de trai, care este un rezultat calitativ al unității coordonate a normelor și schemelor modificării lor, al idealurilor de viață formate pe baza lor și orientate la păstrarea și menținerea (sau distrugerea) unor anumite tipuri de acțiuni privind fortificarea sănătății proprii sau îmbunătățirea calității mediului de trai.

În primul caz, consecința este «modul sănătos de viață», iar în celălalt caz, dimpotrivă, – «modul nesănătos», unde acesta trebuie înțeles ca o coincidență a proceselor de funcționare a obiectului, care deviază de la ideal și care, în cazul atingerii vârfului devierilor, provoacă formarea unei noi invariante a stării obiectului – «nesănătatea» lui (îmbolnăviri, pierderea capacității de muncă, invaliditatea, decesul), ceea ce condiționează folosirea incompletă a «resurselor de viață» ale obiectului, reducerea duratei vieții biologice și activității de muncă.

Înțelegând astfel modul de trai, reiese că activitatea de viață, ca mod de viață, formează tradițiile, iar acestea, potrivit legăturii inverse, formează modul de viață.

Această definiție constructivă a modului de viață a contribuit la elaborarea unei noi abordări metodice privind determinarea și măsurarea influenței acestui factor asupra sănătății populației. În acest scop am folosit metodele analizei din sistem.

Să ne imaginăm (Schema 2) că populația, într-un moment oarecare, se află în starea ce se măsoară prin A_1 . Cu timpul, această stare se modifică, trecând în starea A_2 sub influența acțiunilor unui anumit mediu L.

Schema 2

Populația sub influența mediului

Mediul L

Starea sănătății
populației
 A_1

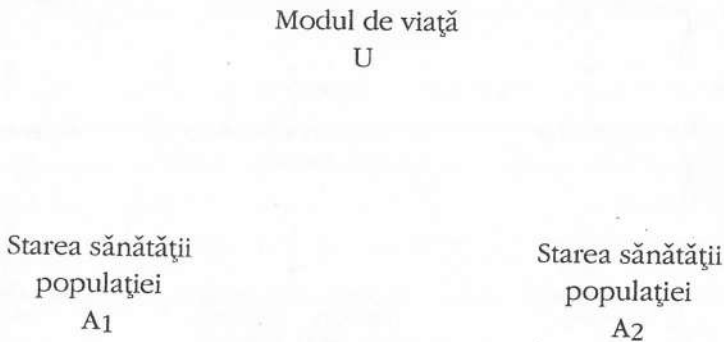
Starea sănătății
populației
 A_2

Diferența dintre stările (A_2 și A_1) demonstrează modificările care s-au produs în sănătatea populației. Trebuie menționat faptul că mărimea acestor modificări (A_2 și A_1) reprezintă concomitent, în unități de sănătate ale populației, forța și direcția acțiunii mediului L asupra sănătății.

Acest aspect de analiză a raporturilor ne-a dat posibilitatea ieșirii la o măsurare directă a influenței mediului (sau a unor obiecte ale lui) asupra sănătății populației în unități (și la scară), adică posibilitatea ieșirii la un sistem unic de măsură a acestor obiecte în cercetare.

Luând în considerație diversitatea obiectelor (respectiv, a legăturilor) mediului, să ne imaginăm că unul dintre ele – modul de viață (tradițiile, legile, diferite domenii de activitate) al populației (Schema 3) – este factor de influență a mediului asupra sănătății populației.

Populația sub influența propriului mod de viață



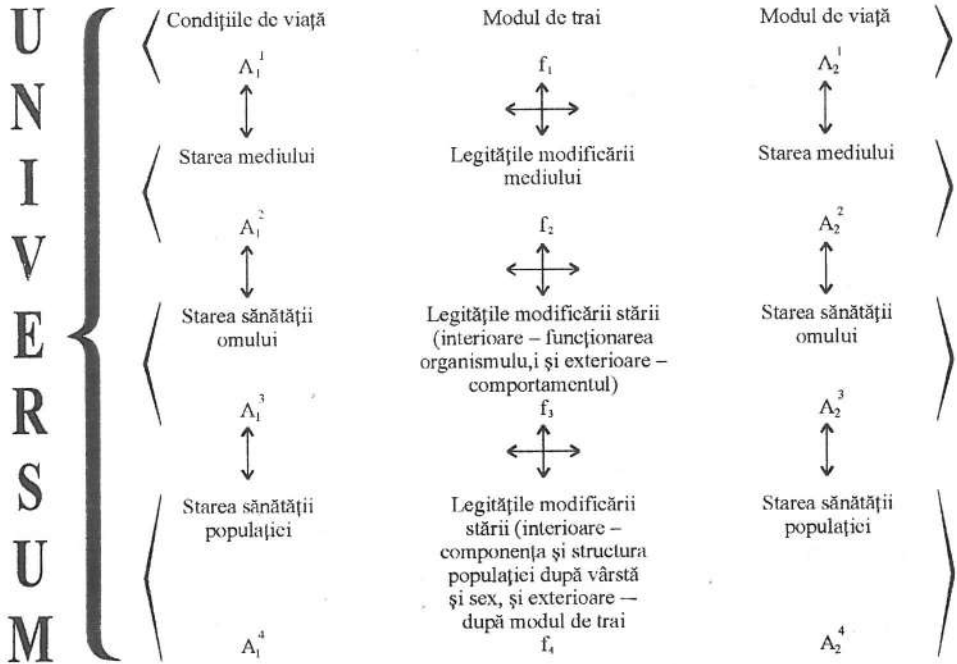
În cazul dat, modificarea parametrilor de sănătate ($A_2 - A_1$), conform schemei de mai sus, va reprezenta gradul și vectorul influenței modului de viață al populației asupra sănătății proprii.

Direcția respectivă a analizei a permis o determinare clară a rolului și locului diversilor factori care influențează asupra sănătății publice. După vectorul acțiunii lor, se pot stabili cu ușurință factorii care determină condițiile de risc pentru existența populației, așa-numiții factori de risc pentru sănătate. Devierile de la valorile acestor factori ($A_2 - A_1$) au dat posibilitatea clasificării lor (după direcție, forța de acțiune, caracterul influenței) și stabilirii «bolilor» corespunzătoare.

Această modalitate oferă posibilitatea de a coordona clasificarea stării sănătății, a bolilor, a factorilor de risc și de mediu și de a stabili o clasificare unificată pentru practica ocrotirii sănătății. Totodată, aceasta a contribuit la plasarea cunoștințelor, care mai înainte erau, tradițional, exterioare pentru sistemul dirijării ocrotirii sănătății, în planul parametrilor interiori.

În cadrul acestor modalități de abordare a fost alcătuită schema generală a analizei mediului și obiectelor lui cu trecerea dintr-un sistem de măsură în altul după un anumit aspect al analizei (Schema 4).

Analiza de sistem a coordonării legăturilor privind starea obiectelor mediului



Aici parantezele « < > » arată unitatea de sistem a obiectelor examinate, iar semnele de legătură și – unitatea indivizibilă a mediului ca sistem și posibilele direcții ale analizei coordonate și măsurării stării lui și stării unor componente (elemente).

Schema reprodusă cuprinde proprietățile și aspectele de bază ale examinării mediului ca unitate de sistem indivizibilă. Ea permite să se analizeze multilateral și profund relațiile dintre starea sănătății omului și populației și legătura ei cu diferiți factori ai mediului, inclusiv după modalitatea și modul de viață, reprezentând sub cele mai diverse aspecte legătura armonioasă din sistemul «om (populație) – mediul lui».

Rezultatele și examinarea lor

Analiza dinamicii modificărilor respective (potrivit datelor oficiale) a arătat că durata medie generală (pentru ambele sexe) a vieții populației din nordul Bucovinei

(Tabelul 1) în 17 ani (din 1979 până în 1995) s-a redus cu mai bine de un an, de la 70,5 la 69,4 ani, inclusiv la bărbați – de la 67,0 la 64,8 ani, înregistrându-se o ușoară creștere a duratei vieții femeilor de la 73,4 la 73,8 ani.

Tabelul 1

Dinamica indicilor integrali de bază privind supraviețuirea populației regiunii Cernăuți în 17 ani (1979–1995)

Anii	Indicele critic al mortalității nou-născuților (rezistența «interioară» de viață – α)			Coeficientul calității mediului ambiant (rezistența «interioară» de viață – γ)			Durata medie a vieții (datele oficiale)		
	AS	B	F	AS	B	F	AS	B	F
1979	0,45	0,46	0,45	6,57	5,41	7,75	70,5	67,0	73,4
1980	0,48	0,50	0,46	6,42	5,21	7,70	70,4	66,8	73,4
1981	0,49	0,52	0,47	6,37	5,16	7,73	70,4	66,8	73,5
1982	0,49	0,52	0,46	6,33	5,14	7,76	70,3	66,8	73,5
1983	0,50	0,53	0,47	6,43	5,18	7,78	70,6	67,0	73,6
1984	0,50	0,51	0,49	6,35	5,17	7,64	70,4	66,8	73,5
1985	0,50	0,52	0,48	6,46	5,20	7,81	70,7	67,0	73,8
1986	0,49	0,52	0,54	6,82	5,41	8,13	71,6	67,7	74,8
1987	0,48	0,50	0,50	7,05	5,57	8,56	72,1	68,0	75,4
1988	0,51	0,52	0,51	6,48	5,33	8,63	71,8	67,5	75,6
1989	0,53	0,54	0,52	6,69	5,21	8,45	71,6	67,3	75,4
1990	0,56	0,54	0,48	6,52	5,21	8,64	71,5	67,2	75,4
1991	0,50	0,52	0,55	6,57	5,11	8,18	71,0	66,7	75,1
1992	0,51	0,54	0,48	6,29	4,87	8,25	70,4	66,0	74,7
1993	0,52	0,55	0,50	6,22	4,73	7,92	70,3	65,6	74,2
1994	0,53	0,56	0,51	6,01	4,66	7,79	69,8	65,4	74,0
1995	0,52	0,56	0,50	5,90	4,53	7,73	69,4	64,8	73,8
1979/ 1995%	14,46	21,74	11,11	-11,4	-19,42	-0,25	-	-	-

Dar această părere generală, conform termenului anual de observare, nu e suficient de corectă. O analiză mai detaliată a datelor citate a arătat că în această perioadă s-au intersectat două valuri de procese de supraviețuire: primul – din 1979 până la finele anului 1987, iar al doilea – de la sfârșitul anului 1987 până la finele lui 1995. În prima perioadă s-a observat o creștere treptată a indicilor generali și pe sexe ai duratei medii a vieții (generală – de la 70,5 la 72,1 ani; la bărbați – de la 67,0 la 68,0 ani; la femei – de la 73,4 la 75,4 ani), iar în a doua, dimpotrivă, o reducere treptată a acestui parametru al vieții până la limita arătată mai sus. Deși, aici se poate observa că reducerea treptată a duratei medii a vieții femeilor a început abia din anul 1991. Și aceasta nu-i o eroare, ci o confirmare a faptelor cunoscute privind dimorfismul sexual

al mortalității populației [6] și rolul de frunte, preponderent al femeilor în păstrarea genofondului populației [7].

O analiză mai profundă a modificărilor din procesul de supraviețuire a populației, analiză efectuată cu aplicarea etapelor principale, prevăzute de lege, ale vieții generanților (Tabelul 2), a demonstrat că intensitatea modificărilor sociale în acești ani a influențat considerabil maturitatea generațiilor de nou-născuți; faza «maturizării» lor s-a redus cu aproape un an – de la 17,83 la 16,97 ani. În genere, reducerea duratei vieții în perioada supusă cercetărilor a fost condiționată de reducerea tuturor etapelor vieții, nu numai ale celor de timp luate aparte (perioada funcționării stabile s-a redus cu 3 ani, perioada dezadaptării – cu 1,3 ani), observându-se, respectiv, intersectarea biondulară a proceselor de supraviețuire pe tot parcursul observărilor.

Tabelul 2

Dinamica parametrilor temporali privind intersecția proceselor de supraviețuire a populației regiunii Cernăuți în perioada 1979–1995

Anii	Timpul adaptării generației			Timpul încheierii funcționării stabile (adaptate) a generației			Timpul începerii perioadei de dezadaptare a generației		
	AS	B	F	AS	B	F	AS	B	F
1979	17,83	18,05	17,58	85,70	82,03	88,13	86,65	83,85	88,71
1980	17,46	17,55	17,46	84,87	80,51	87,92	86,40	83,39	88,65
1981	17,33	17,24	17,33	84,58	79,94	87,84	86,32	83,29	88,71
1982	17,34	17,24	17,45	84,47	79,85	88,02	86,23	86,23	88,74
1983	17,16	17,05	17,32	84,59	79,85	87,93	86,47	83,38	88,78
1984	17,17	17,40	17,05	84,38	89,16	87,42	86,30	83,29	88,60
1985	17,15	17,22	17,17	84,67	80,11	87,86	86,58	83,41	88,84
1986	17,22	17,14	18,12	85,72	80,97	87,58	87,22	84,03	89,37
1987	17,32	17,42	16,75	86,75	81,92	88,82	87,62	84,42	89,87
1988	16,89	17,17	16,58	85,48	80,65	88,81	87,29	83,80	89,97
1989	16,58	16,85	16,43	84,83	79,80	88,43	87,05	83,51	89,76
1990	16,05	16,45	17,04	83,96	79,45	89,17	86,77	83,57	89,94
1991	17,12	17,26	15,93	84,96	79,72	87,65	86,75	83,14	89,45
1992	17,03	16,99	17,10	84,06	78,22	88,58	86,19	82,42	89,45
1993	16,88	16,87	16,85	83,71	77,31	87,80	86,06	81,96	89,03
1994	16,76	16,70	16,70	82,92	76,74	87,45	85,61	81,75	88,85
1995	16,97	16,77	16,88	82,72	76,00	87,45	85,32	81,26	88,75

Dacă din punctul de vedere al supraviețuirii și ocrotirii sănătății publice reducerea primei perioade este dorită, ea fiind legată de reducerea mortalității nou-născuților, atunci reducerea celorlalte două nu e dorită, întrucât este însoțită de răspândirea bolilor cronice, a invalidității de pe urma acestor îmbolnăviri, care toate împreună duc la creșterea mortalității premature a locuitorilor regiunii Cernăuți la o

vârsta aptă de muncă. Acest lucru a fost demonstrat temeinic pe baza materialelor privind starea sănătății populației regiunii [8].

Această situație înregistrată oglindește, conform Tabelului 1, scăderea neabătută a rezistenței de viață «exterioare» a populației, manifestată prin reducerea indicelui «favorabil» (calitativ) al mediului socio-ecologic în locurile de trai. Caracterul «nefavorabil» al mediului sub aspectul păstrării sănătății membrilor societății a crescut în cei 17 ani cu 11,4%, în special la bărbați – cu 19,42%, iar în rândul femeilor – cu 0,25%.

Acești indici arată indiferența crescândă a societății față de sănătatea membrilor săi și, totodată, apropierea neabătută a locuitorilor regiunii de limita supraviețuirii într-un mediu ambiant cu un risc mare pentru propria existență ($\gamma < 4,084$ – conform datelor noastre [9]); după cum se poate vedea, la bărbați indicele respectiv a scăzut deja până la 4,53.

În aceste condiții, grija locuitorilor față de propria siguranță «a declanșat» mecanismele lor interioare de adaptare pentru a supraviețui, mai ales cele familiale, ceea ce s-a manifestat integral în creșterea indicilor puterii de viață moștenite (interioare) a generațiilor de nou-născuți. Astfel, s-a stabilit că în acești ani rezistența de viață «interioară» a crescut treptat de la 0,45 atingând în anul 1995 cota de 0,52, inclusiv la populația bărbătească ea a crescut de la 0,46 la 0,56, iar la femei – de la 0,45 la 0,50. La exterior (după indicii tradiționali) această tendință s-a manifestat în creșterea, în perioada anilor 1992–1995, a numărului de căsătorii cu 11,3% și reducerea, în perioada respectivă, a numărului de divorțuri cu 6,8%.

Compararea celor doi parametri de bază ai supraviețuirii (α și γ) a arătat că înrăutățirea calității mediului socio-ecologic al populației poate fi compensată aproape integral pe contul extinderii posibilităților nefolosite mai înainte ale adaptării lor «interioare» (creșterea α cu 14,46%). În același timp, dacă bărbații au compensat aproape adecvat influența factorilor de mediu (în cazul reducerii rezistenței de viață «exterioare» cu 19,42%, ceea «interioară» a crescut cu 21,74%), populația feminină a compensat înrăutățirea calității condițiilor de existență (cu 0,25%) de circa 50 (44,44) ori prin creșterea rezistenței de viață proprii «interioare» (cu 11,11%).

Rezultatele obținute arată, pe de o parte, începutul formării unei noi generații de bucovineni, mai rezistente biologic, iar pe de altă parte – faptul că, în pofida înrăutățirii condițiilor social-economice de viață, societatea (la nivel de nuclee familiale) manifestă o grijă tot mai mare de membrii săi cei mai mici.

Totodată, sporirea rezistenței de viață «interioare» a generațiilor, înregistrată în ultimii 17 ani, a scos în evidență existența unor importante rezerve interioare ale particularităților genetice ale bucovinenilor, existența la ei a unei game vaste de posibilități de acomodare (morfofuncționale) la modificarea condițiilor de mediu, adică de acomodare compensatoare și regulatoare.

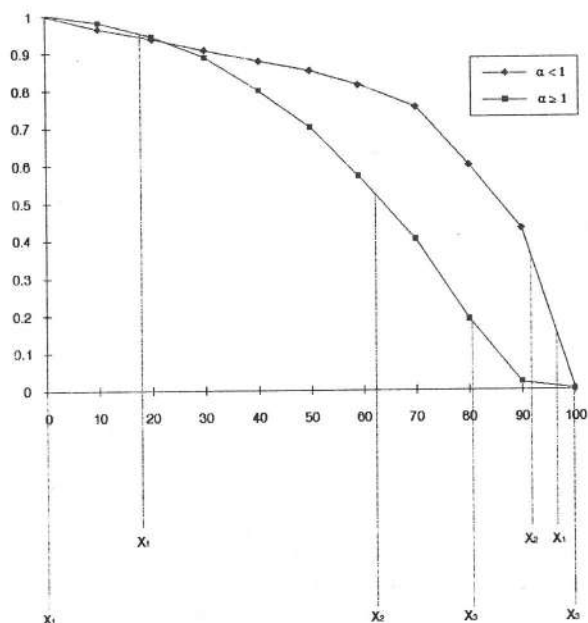
Dar apariția unor structuri morfofuncționale tinere (nemature), care au permis adaptarea populației la noile condiții social-economice, nu s-a putut realiza fără pierderi pricinuite sub influența mediului. Ultimele au generat condiții de risc pentru maturizarea (adaptarea) lor pe teritoriile deja existente ale biocenozelor și, în primul rând, pentru populațiile de microorganisme ale patologiei infecțioase. Aceasta s-a manifestat în creșterea numărului de îmbolnăviri infecțioase în rândul populației, condiționate, cu precădere, de afectarea macrostructurilor slabe (nemature) ale omului. În special, s-a mărit numărul îmbolnăvirilor de diferite în regiune (în perioada

anilor 1991–1996 de 5,4 ori), de tuberculoză activă a organelor respiratorii (în aceeași perioadă – cu 33,5%).

Era de așteptat ca, în condițiile răspândirii crescute a patologiei infecțioase, să se reducă relativ ritmul răspândirii bolilor cronice. Parțial, statistica atestă acest lucru, dar așa ceva nu înregistrează valorile absolute (numărul neoplasmelor în rândul locuitorilor regiunii s-a mărit din 1990 până în 1995 cu 64,1%, al îmbolnăvirilor cronice ale sistemului vaselor sangvine – cu 33,8%), ceea ce demonstrează că actuala situație în domeniul sănătății publice se caracterizează nu prin schimbarea polarității în răspândirea patologiilor de masă, ci prin suprapunerea lor.

Această situație necesită o restructurare adecvată a activității serviciilor de ocrotire a sănătății, extinderea și activizarea muncii de profilaxie, o corecție a scopurilor și sarcinilor examenelor medicale curente ale populației. În cazul dat, rezultatele cercetărilor devin o bază a pronosticării nu numai în ceea ce privește răspândirea acestor boli, ci și a volumului și direcției restructurării activității serviciilor medicale.

Examinând integral structura factorilor care determină durata medie a vieții populației țării în această perioadă (Tabelul 3), nu e greu de observat că la modificarea duratei medii a vieții la naștere contribuie doar factorii cu numere impare. (Aici e cazul să menționăm că mai înainte [3] am demonstrat că latura «biologică» a perioadei de adaptare a generației, conform des. 1, nu depășește 17,4 ani). În acest caz, dacă vom examina factorul 1, vom vedea că el e mai mare în punctul $x=0$ și cade încetșor spre zero până la atingerea valorii-limită ($x=x_0$). Deci, aceasta nu ne dă temei să concluzionăm că factorul 1 este factorul eredității.



Des. 1. Intersectarea proceselor de supraviețuire a populației în ciclul de viață pe regiuni aparte

- $0-x_1$ – perioada adaptării numărului total de nou-născuți la mediul lor de trai.
 x_1-x_2 – perioada funcționării colective adaptate (stabile) a generației.
 x_2-x_0 – perioada decedării în masă – dezadaptarea colectivă a generației.
 x_3 – vârsta modală a vieții generației.
 x_0 – durată-limită a vieții generației.

Examinând factorul 2, se poate vedea că contribuția lui este maximă la vârsta apropiată de 50 de ani. După aceea el scade până la 0 (Tabelul 3) la vârsta-limită de 101 ani. Având în vedere faptul că la această vârstă sănătatea depinde cu precădere de factorii mediului socio-ecologic și de modul de viață al oamenilor, se poate trage concluzia că factorul 2 este preponderent social.

Tabelul 3

Influența «factorilor» asupra păstrării (pierderii) resurselor de sănătate ale generațiilor (durata medie a vieții) la intervale complexe ale ciclului de viață (pentru ambele sexe)

Nr. d/o	Factorul	Anii influenței maxime	Anii influenței zero
1.	Ereditatea	0	101
2.	Mediul	50	101
3.	Ereditatea	0; 67	34; 101
4.	Mediul	25; 75	0; 50; 101
5.	Ereditatea	0; 40; 81	20; 61; 101
6.	Mediul	17; 50; 84	0; 34; 67; 101

Alți factori, de la al treilea până la al șaselea, oglindesc gradul de interacțiune a laturilor «biologică» și «socială» în formarea mortalității excedente la alte etape de viață ale generațiilor; în factorii impari prevalează componentul «biologic», iar în cei pari – comportamentul «social» al letalității.

Analizând procesele de supraviețuire, trebuie să pornim de la faptul că vârsta-limită este mărimea cea mai puțin modificată. Am demonstrat [8] că această valoare se poate modifica în cazul realizării unor anumite acțiuni speciale de lungă durată, adică în toate cazurile vârsta-limită este o invariantă a mediului. Astfel, s-a constatat că, de exemplu, vârsta-limită a oamenilor care n-au suferit niciodată de afecțiuni cronice ale sistemului circulației sanguine, afară decât la adânci bătrânețe, poate atinge 116 ani, ceea ce se deosebește substanțial de 101 ani, limită la care s-a ajuns în urma analizei stării reale a procesului de supraviețuire în ținut.

Să examinăm suplimentar din acest punct de vedere exemplul unui factor-model al mortalității din cauza principalelor categorii ale îmbolnăvirilor. Acest factor-model a fost obținut datorită comparării curbei reale a supraviețuirii cu cele obținute prin includerea în ea a uneia din următoarele cauze ale decesului: bolile cronice ale sistemului de circulație sangvină (SCS); bolile organelor respiratorii, cu excepția tuberculozei (BOR); tuberculoza pulmonară (T); afecțiunile oncologice (AO) și alte îmbolnăviri (A).

Tabelul divizării pe părți componente (%) a mortalității excedente din aceste cauze este reprodus mai jos (Tabelul 4); părțile componente au fost grupate pe factorii ereditari, de mediu și de interacțiune, legați de modul de viață. Din acest tabel se poate vedea că divizarea anterioară a mortalității pe componente «pur biologic» și «pur social» purta un caracter general. Cauzele mortalității pot fi concretizate mai aprofundat, întrucât în formarea mortalității excedente un rol destul de mare revine interacțiunii generației convenționale (renale) cu mediul, care este sursa unor sau altor îmbolnăviri «de proveniență socială». Potrivit acestor date, în viitor pot fi determinate amănunțit sursele acestora din urmă și, corespunzător, măsurile pentru înlăturarea lor.

Tabelul 4

Factorii mortalității excedente

Categoriya îmbolnăvirilor	Condițiile care determină mortalitatea excesivă (%)			
	«ereditatea»	mediul	interacțiunea	Total
Bolile cronice ale sistemului circulației sangvine (SCS)	36,84	29,91	43,25	100
Bolile cronice ale organelor respiratorii (BOR)	70,94	16,03	13,01	100
Tuberculoza pulmonară (T)	47,23	30,55	22,22	100
Afecțiunile oncologice (AO)	44,73	30,15	25,12	100
Alte cauze (A)	70,04	16,60	13,36	100

Condiționând relativ rolul «eredității», «mediului» și «interacțiunii» lor, cauzele de bază ale deceselor pot fi aranjate în ordinea următoare:

- «ereditatea»: BOR, A, T, AO, SCS;
- «mediul»: T, AO, SCS, A, BOR;
- «interacțiunea»: SCS, AO, T, A, BOR.

Având în vedere faptul că eficacitatea măsurilor privind prevenirea mortalității excedente depinde de stabilirea acestor cauze, de asemenea înțelegând că factorii ereditari au premise teritoriale, condiționate de un anumit mod de viață al strămoșilor noștri, iar factorii de mediu sunt o reflectare a modului de viață al generațiilor de urmași ai lor, care trăiesc în momentul dat, nu e greu de stabilit contribuția la sănătate (rezerva nefolosită a vieții) a tradițiilor de viață ale generațiilor de odinioară și actuale.

Astfel, conform datelor din Tabelul 5, se poate vedea că intersecția în momentul de față a proceselor sănătății generațiilor în viață și, în particular, răspândirea și letalitatea preponderentă din cauza principalelor boli cronice sunt determinate în mare măsură de tradițiile (politica și activitatea organelor executive, măsura în care ele sprijină economic ocrotirea sănătății, organizarea activității de sine stătătoare a populației privind ocrotirea sănătății proprii și starea mediului ambiant conform idealurilor formate etc.) care s-au statornicit istoricește în Bucovina, bazele cărora au fost puse de generațiile precedente, de strămoși. În aceste condiții, depășirea actuală

* Măsura întregii contribuții a modului «nesănătos» de viață la folosirea incompletă a resurselor vieții poate fi determinată prin compararea curbei «etalon» a supraviețuirii [3].

a tradițiilor din trecut s-a răsfrânt asupra tuturor normelor de viață legate de sursele de îmbolnăvire. Dar până în prezent n-a fost determinată orientarea acestor activități, ceea ce vădește incapacitatea de a prognoza consecințele lor, cu toate că aceste cunoștințe sunt foarte necesare pentru determinarea politicii și a măsurilor realizate de către organele de conducere privind îmbunătățirea sănătății.

Tabelul 5

Condiționarea sănătății populației de modul (tradițiile) de viață

Categororia îmbolnăvirilor	Condiționarea stării sănătății analizate (%)		
	tradițiile din trecut	tradițiile din prezent	Total
Bolile cronice ale sistemului de circulație sanguină	55,2	44,8	100
Bolile cronice ale organelor respiratorii	81,6	18,4	100
Tuberculoza pulmonară	60,7	39,3	100
Afecțiunile oncologice	59,7	40,3	100
Alte cauze	80,8	19,2	100

CONCLUZII

1. În ultimul timp se înregistrează o înrăutățire treptată a condițiilor socio-ecologice de supraviețuire a locuitorilor din nordul Bucovinei, cu precădere în rândul bărbaților, ceea ce condiționează sporirea gradului de răspândire a patologiilor infecțioase și cronice, a suprapunerii lor și solicită noi soluții organizatorice în activitatea instituțiilor din domeniul asistenței medicale și a medicilor de toate specialitățile.

2. Analiza legalităților stării sănătății publice în ultimi 17 ani (1979–1995) arată că începe să se formeze o nouă generație de bucovineni, mai rezistentă, precum și existența unor importante rezerve interioare pentru stabilirea caracteristicilor biologice ale locuitorilor regiunii.

3. Parametrii sociali și biologici ai supraviețuirii populației sunt condiționați reciproc de legătura firească a rezistenței lor «interioare» și «exterioare» de viață, care se modifică paralel, oglindind legitățile deja cunoscute ale dimorfismului sexual pentru păstrarea speciei.

4. Schimbările negative ale condițiilor sociale de viață sunt compensate în prezent în mare parte prin lărgirea posibilităților biologice morfofuncționale ale omului, adaptarea flexibilă a sistemului de rezistență «interioară» (biologică), ceea ce vădește începutul formării unor generații noi, mai rezistente la supraviețuire, de locuitori ai Bucovinei și, totodată, existența unor importante rezerve interioare de stabilitate a caracteristicilor biologice ale populației ținutului.

5. S-a constatat că factorii «biologici» ai sănătății acționează cu precădere la etapa adaptării generațiilor la mediul de existență, iar acei «sociali» – în perioada ulterioară până la sfârșitul vieții.

6. S-a demonstrat că resursele biologice de viață ale generațiilor reale decurg din factorii sociali, în particular din modul de trai al generațiilor din trecut.

7. Factorii de mediu asupra cauzelor morții oscilează între 16% și 31%. Influența lor este mai mare asupra bolilor sistemului de circulație sangvină, tuberculozei pulmonare și afecțiunilor oncologice.

8. Răspândirea crescândă a patogeniei infecțiilor în rândul populației este condiționată de restructurarea morfofuncțională (biologică) a organismului omului, de schimbările sociale în structura populației și de calitatea mediului socio-ecologic în locurile de trai. Acești parametri sunt controlabili după criteriile legii de supraviețuire și pot constitui o bază integrală pentru prognozarea sănătății populației și răspândirii eventuale în masă a bolilor din Bucovina.

9. Aplicarea legii supraviețuirii generațiilor permite desfășurarea unei analize multilaterale a sănătății publice, de la aspectul «biologic» până la cel «social», ceea ce ridică importanța ei la nivelul de metodă socială (publică) de frunte a medicinei în determinarea politicii în domeniul ocrotirii sănătății populației.

10. Influența reală asupra stării sănătății populației trebuie direcționată spre formarea unui anumit comportament privind păstrarea și susținerea tradițiilor modului «sănătos» de viață, spre eficacitatea influenței publice asupra formării unor norme de comportare sănătoasă față de mediul fizic și social de trai, de asemenea față de sănătatea proprie. Anume în aceasta constă sarcina principală a ocrotirii sănătății.

BIBLIOGRAFIE

1. Tarallo, V.L., Gorski, P.V., *Ekologhicina modeli populeații iak osnova vîznacennea «vlasnîb» pokaznîkiu naseleennea dlea informaținogo zabezpecennea upravlinnea sistemoiu iogo oboronî* (Modelul ecologic al populațiilor ca bază a determinării indicilor «propriei» ai populației în scopul asigurării informative a dirijării sistemului protecției ei). Cernivețkii medicîinii instîtut – Cernivți, 1995, 34s. – Ukr – Dep v DNTB Ukraini 02.10.95 – No. 2198. Uk. 95.
2. Tarallo, V.L., *Zdorovia naseleennea: informațino-metodîcine zabezpecennea probnozovanogo upravlinnea* (Sănătatea populației: asigurarea informațional-metodică a dirijării prognozate), Cernivți CMI, 1996 – 175s.
3. Tarallo, V.L., *Sîstemnîi analiz znani șciodo upravlinnea zdoroviam naseleennea* (Analiza de sistem a cunoștințelor privind dirijarea sănătății populației). Cernivți, 1996 – 46s.
4. Newhouse, J., Friendlander L., *The relationship between medical recordes and meesures of health: some additional evidence.* – Univerciti of Wisconsis Press, 1980, No. 15, p. 200–218.
5. Strehler, B.L., Mildvan, S.S., *General theory of mortality and aging.* – Science, 1960. – 132 (3418), p. 14–21.
6. Gheodakean, V.A., *Polovoi dimorfizm v kartine starenia i smertnosti celoveka./Problemi biologhii starenia* (Dimorfismul sexual pe fundalul îmbătrânirii și mortalității omului./Probleme ale biologiei îmbătrânirii). M.: Nauka, 1983. – S. 103–110.
7. Voitenko, V.P., *Faktorî smertnosti i prodoljitelnosti jizni* (Factorii îmbătrânirii și ai duratei vieții). K: Zdorovia, 1987. – 148s.
8. Tarallo, V.L., Gorski, P.V., Timofeev, Iu. A., Popușoi, E.P. *Metodika uglublionnogo statisticeskogo analiz tečenja i posledstvîi hroniceskih zabolevanii dlea oțenki effektivnosti profilakticeskih i lecebniĥ meropriatii./Metodiceskie rekomen-*

dații (Metodologia analizei statistice aprofundate a cursului și consecințelor îmbolnăvirilor cronice în scopul evaluării eficacității măsurilor de profilaxie și tratament. Recomandări metodice), Chișinău – Cernovți; OUS, 1996, 33s.

9. Tarallo, V.L., Gorski, P.V., *Mediĳko-soĳialina oĳinka iakosti rehioniv meșkannea naselennea. Metodĳcini rekomendaĳii* (Evaluarea medico-socială a calității regiunilor de amplasare a populației. Recomandări metodice), Cernivți: OUS, 1996 – 42s. *Traducere din limba ucraineană de Tudor ANDRIEȘ.*

SUMMARY

The Centre for System Research in the Health Care Sector, at the Bukovinean Academy of Medicine, set up in 1994, deals with drafting priority problems as regards the medicine and health care sectors. The research undertaken by scholars within the Centre are based on applying the survival law to the local population, aimed at improving public health.

It has been ascertained that recently a gradual worsening of the social-ecological conditions has been registered in connection with the survival of the population in Northern Bukovina, especially among males, which brings about an accentuated spread of infectious and chronic diseases that sometimes overlap, a fact that requires new organisational solutions in the activity of health care institutions and of doctors in general. Analysing public health in the 17 years (1979–1995), it is pointed out that the new generation of Bukovineans is more resistant, given some important inner reserves which stabilise the biological characteristics of the people in the respective region.

Cărți

NANDRIȘII PRIN PRISMA DRAGOSTEI DE NEAM ȘI DE ȚARĂ

Nicolae Corlăteanu, *Nandrișii. Povestea unui neam bucovinean*,
revista *Limba română*, SRL, Chișinău, 1998, 96p.

Pe cât de restrânsă ca volum, pe atât de substanțială, cartea acad. Nicolae Corlăteanu *Nandrișii. Povestea unui neam bucovinean* vine ca o valoroasă contribuție la întregirea epopeii de rezistență a românilor din nordul Bucovinei în pofida vicisitudinilor istoriei și destinului. „Am spus tot sau aproape tot ce am știut despre Nandriși“, cu aceste cuvinte savantul se desparte de eroii săi, pe care îi evocă în paginile cărți cu multă dragoste, în cunoștință de cauză și cu profesionalism, în special, la capitolul consacrat activității științifice a lui Grigore Nandriș.

Lucrarea este nu numai rodul investigațiilor documentare, nu numai o sinteză a unui bogat material bibliografic (în referințe bibliografice sunt indicate 74 de titluri), ci și o invocare a relațiilor de prietenie, respect și stimă reciprocă ce l-au legat pe parcursul mai multor ani de unul dintre cei mai distinși reprezentanți ai pleiadei de intelectuali bucovineni – profesorul Grigore Nandriș: „De la prima prelegere (8 octombrie 1934), apoi la ședințele de proseminar și seminar și până la ultima mea lucrare – cea de licență din februarie 1940 – am fost mereu în cel mai strâns contact cu profesorul Grigore Nandriș. După această dată legăturile noastre au fost rupte din cauza evenimentelor din acel an și a stabilirii lui în Anglia“. Iată deci originea luxului de detalii, care ne introduc în atmosfera familiei Nandriș, iată de unde pornește descrierea meticuloasă a împrejurărilor în care au trăit și au militat membrii ei. Prin miezul anilor '70, fiind studentă la Universitatea de Stat din Chișinău și audiind cursul teoretic al profesorului Corlăteanu, nici nu bănuiam că, dincolo de principiile foneticii, dumnealui ar fi avut încă multe să ne dezvăluie. De abia după decenii, la venerabila-i senectute, și-a îndeplinit încă o datorie de conștiință, mobilizat poate și de cuvintele lui Mihai Eminescu, luate drept motto: „... e o chestie de cultură de a ști toate acestea, de a ține seama de ele, de a avea un simț istoric“.

Nicolae Corlăteanu își tratează subiectul cu un veritabil simț istoric și, implicit, cu profunzimea unui consacrat lingvist, nelipsindu-i nici imaginea artistică impecabilă, talentul descriptiv, stilul elegant. Având în centrul evenimentelor destinul unei dinastii de țărani cu rădăcinile în istoria Bucovinei, reflectând ascensiunile și eșecurile

ei sub presiunea timpurilor și imperiilor, autorul nu putea să nu facă incursiuni în situația dramatică a uneia dintre cele mai nefericite provincii românești.

Deși în ultimii ani au fost date publicității multe date inedite despre familia Nandriș din Mahala – deschizătoare de drumuri spre tezaurul ei intelectual și noblețea omenească fiind revista *Glasul Bucovinei* (în special prin publicarea jurnalului de memorii al dr. Ionică Nandriș *Satul nostru Mahala din Bucovina*), totuși pentru prima dată o viziune exhaustivă, trecută prin prisma propriilor sentimente și cugetări ne oferă profesorul Corlăteanu, care redă o imagine vie a tuturor membrilor familiei, începând cu prima generație de țărani ce au pus bazele unei dinastii de intelectuali de înaltă prestanță. Bazându-se pe materiale, dar mai mult pe cercetările și observațiile personale, referitoare la activitatea științifică și universitară a profesorului Gr. Nandriș, autorul ne oferă date mai puțin cunoscute despre ramificațiile de rudenie, evocă atmosfera intelectuală în care au trăit și au activat membrii familiei, relevând în mod special folosul social al muncii lor. Impresionează descrierea detaliată a comunei Mahala, cu referiri la etimologia toponimiei și proveniența etnică a locuitorilor, ce edifică sorgința dacică a acestei vechi așezări. Este convingătoare argumentarea științifică a antroponimului Nandriș – nume de familie românesc.

În capitolul II, consacrat părinților, moșilor și strămoșilor, se face o primă încercare de a reliefa, după cum afirmă autorul, „un genotip intelectual și moral din patrimoniul genetic și cultural românesc“. Utilizând datele puse la dispoziție de descendența familiei, Vasile și Gheorghe, autorul a alcătuit arborele genealogic care începe cu Dumitru Nandriș, născut la 1864. De asemenea, se anexează și arborele familiei dinspre mamă, la rădăcina căruia sta vigurosul Vasile Lazăr, tatăl Mariei Nandriș, important prin faptul că anume lui, nepotul Grigore îi datorează posibilitatea de a-și urma studiile. Născuți în zodia unor împrejurări tragice, nepoții înțeleptului țăran erau convinși că trebuie să învețe carte pentru a-și servi poporul. Or, idealul suprem al Nandrișilor era fericirea de a lucra întru binele neamului. Exemplu viu ne servește destinul fratelui mai mare Ion, primul care a trecut de la coarnea plugului la știința de carte. Ion s-a distins prin activitatea de culturalizare a țăranilor – crâmpiei din biografia lui, reliefat în mod deosebit de autorul cărții.

Cel mai amplu ca volum și mai profund în conținut este capitolul consacrat lui Grigore Nandriș, eruditul care s-a străduit să ducă faima țării sale până în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Se impune elementul analitic al operei științifice, exegeza competentă, evidențindu-i-se meritele, nejustificat de puțin apreciate în țara de origine a Nandrișilor. Incontestabil, un lingvist de talia acad. Corlăteanu ar fi avut, poate, mai multe aprecieri asupra creației științifice a lui Grigore Nandriș, însă și în acest caz accentele au fost puse pe opera lui patriotică, căci tot ce făcea el își avea la bază sentimentul de înalt devotament civic, fie când a luptat cu arma în mână pentru întregirea țării, fie purtându-i faima cu penița și vorba aleasă. Un loc aparte i se atribuie meritului în conducerea *Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina* , în fruntea căreia s-a aflat timp de doisprezece ani. Chiar și în SUA a apărut interesele țării, comemorând în 1962, la New York, centenarul Societății.

Activitatea științifică a lui Grigore Nandriș este tratată în contextul valorilor universale. Autorul analizează profund și detaliat munca științifică a profesorului universitar Gr. Nandriș în domeniul slavisticii.

Monografia lui Nicolae Corlăteanu, în reflectarea valorilor morale ale acestei familii, se bazează pe exemplul probității țăranilor Florea și Anița Nandriș. Model de dârzenie nemaipomenită a manifestat fratele Florea, care în iunie 1940 a lăsat casa și

ogorul, trecând în România numai cu dorul după familia și glia lăsate pradă. Destinul Aniței este un exemplu al suferințelor românilor bucovineni, simbolizând Golgota unui neam întreg. Acestei femei tare de fire autorul îi consacră pagini tulburătoare, atribuindu-i o autentică spiritualitate aristocratică. „Pagini de adevărată Biblie“, astfel apreciază N. Corlăteanu cuminecarea Aniței Nandriș, trăirile și suferințele ei și ale celor trei fii, adunate în cartea *Douăzeci de ani în Siberia. Destin bucovinean*.

Valorificându-și integral intențiile de a evidenția conduita de înaltă demnitate a primilor reprezentanți ai familiei, autorul nu abandonează ideea că descendenții le-au urmat cu fidelitate exemplul, cultivând în școli înalte averea spirituală moștenită. Adaptându-se la mediul în care le-a fost dat să-și ducă viața, ei au rămas mai întâi de toate fii ai Bucovinei, ai comunei natale, păstrători ai felului de a fi țărănesc. În cele mai grele împrejurări, ei și-au găsit reperatele sufletești în rădăcinile de acasă.

Punând în lumină destinul unei familii românești din Bucovina, cu care se poate mândri un neam întreg, Nicolae Corlăteanu ne-a îmbogățit cu o carte de mare folos pentru educația morală și patriotică a tinerelor generații. Cunoașterea vieții lor, trecute prin cataclisme sociale, prin atrocitățile a două războaie mondiale, ne oferă un model de dârzenie și încredere în viitorul nostru. Scopul autorului de a ne transmite de la Nandriși „de peste timpuri un tulburător mesaj de înaltă demnitate și probitate morală“ a fost îndeplinit. Prin această carte noi, cititorii, am câștigat un reper de credință în supraviețuirea noastră pe acest pământ. Exemplul dinastiei Nandrișilor ne oferă o edificatoare dovadă că numai acei care nu luptă rămân îngenuncheați pentru totdeauna, nelăsând nici o urmă luminoasă în memoria urmașilor.

MARIA TOACĂ

TRUDIND MEREU LA EMINESCU

Ioan Rebușapcă, *Individualitatea clasicilor*, OMERON S.A.S.C. – Casa EVIO de tipărituri, București, 1997, 286 p.

Se află, de vreo câteva luni, în fața noastră, o carte masivă a profesorului universitar Ioan Rebușapcă, al cărui titlu, *Individualitatea clasicilor*, îți oferă, dintru început, o perspectivă axiologică deschisă, cu atât mai mult cu cât percepția critică a termenului „clasic” comportă în continuare nuanțe (sau chiar interpretări) diferite. Îți vine să te întrebi: asupra „individualității” căror clasici se îndreaptă atenția profesorului de limbi slave din cadrul Universității din București, care este expert în limba și literatura ucraineană?

Abia coperta interioară reușește să-l dumirească pe cititorul obișnuit, prin subtitlul cărții: *Impresii asupra receptărilor literare româno-ucrainene*. Iar *Argumentul* profesorului bucureștean vine să întărească structura demersului său critico-științific: „Împrumutând, în subtitlul cărții, expresia călinesciană, am dorit să subliniem faptul că, prin demersul întreprins, am urmărit *cum anume* și din *cé elemente* se «recompune», în traduceri realizate și în receptările critice, sub forma impresiei generale, imaginea «de acasă» a *individualității* clasicilor literaturii românești”.

Criteriile de abordare și prezentare a *impresiilor* „mai vechi”, „decanate”, pe parcurs, prin reluarea succesivă a lecturilor, alături de altele, „mai noi”, sunt argumentate astfel: „Ordinea prezentării clasicilor respectă ierarhia valorică, stabilită de istoriile literare românești. Disproporția în abordare și numărul redus de scriitori discutați se află într-o directă legătură cu complexitatea individualității lor creatoare și cu faptul în ce măsură aceștia au fost traduși, comentați și au devenit ori tind să devină posibile permanențe valorice în contextul cultural-literar ucrainean, care i-a absorbit”.

O astfel de abordare a „receptării literare româno-ucrainene” credem că merita o „haină” tipografică mai riguroasă și mai elevată, începând cu coperta, continuând cu culegerea și tehnoredactarea computerizată și terminând cu multitudinea unor greșeli tipografice inadmisibile (chiar subtitlul lucrării consemnează *receptărilor* în loc de *receptărilor!*). Dar toate acestea trebuiesc puse pe seama Editurii OMERON S.A.S.C. Casa EVIO de tipărituri (fără I.S.B.N.!).

Trecând, deci, peste neajunsurile de formă ale cărții (în multe locuri fragmente de text sunt ilizibile!), atenția și interesul ne-au fost captate de elementele de fond ale lucrării, care se constituie, după știința noastră, într-o contribuție de referință în domeniul dialogului literar româno-ucrainean.

Relevam mai sus că lucrarea se vrea și chiar este de factură științifică, aparatul critic, indicele de nume și notele ocupând o substanțială parte din lucrarea propriu-zisă. În acest sens, lista scriitorilor români traduși în limba ucraineană, care încheie cuprinsul unei cărți de peste 280 de pagini, ni se pare necesară și relevantă, care, chiar dacă nu este exhaustivă, reliefează un fapt cel puțin incredibil: Eminescu a apărut tradus în limba ucraineană doar de trei (!) ori, în timp ce Teodor Constantin (!!) vede lumina tiparului limbii ucrainene de șase (!) ori, iar Francisc Munteanu de patru (!) ori. Mihail Sadoveanu, poate și pentru faptul că a tradus *Testamentul* lui Sevcenko, deține în acest sens recordul, operele sale (nu cele mai importante!) apărând de nouă ori în tălmăcirea ucraineană.

Consemnând că cei șase clasici ai literaturii române receptați de Ioan Rebușapcă pe filiația româno-ucraineană sunt Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici, Mihail Sadoveanu și Tudor Arghezi, afirmăm cu nedisimulată subiectivitate că atenția noastră s-a concentrat asupra secțiunii închinată *rezonanțelor* „voluptuosului joc de icoane“ pe care poezia lui Eminescu le-a stârnit în rândul traducătorilor ucraineni.

Vom spune, așadar, că meritul lui Ioan Rebușapcă în valorificarea și readucerea lui Mihai Eminescu „acasă“ prin spiritul limbii ucrainene este cu atât mai mare, cu cât „tabloul general al recepțiilor ucrainene din literatura română“ este aproape inexistent, iar creația poetului național român a pătruns prea puțin, prin filieră ucraineană, în galeria marilor spirite ale universalității.

Metoda de lucru a distinsului universitar bucureștean se bazează pe „redescoperirea“ *individualității* clasicilor români, plecând de la premisele criticilor și esteticienilor români consacrați, și despistarea lor în variantele propuse de traducătorii ucraineni, atâta cât acestea permit prin „cheia“ interpretativă autohtonă. Demersul comparatistic al comentatorului tinde să sporească, cel puțin în cazul lui Eminescu, prin retroversiunea (retraducerea) textului ucrainean în manieră proprie. Uzitând formulele *retroversiune*, *retraducere* sau *sensul traducerii*, Ioan Rebușapcă propune lectorului român o altă „zămislire“ poetică, lucru care îl dezavantajează total, în detrimentul unei traducerii românești firești, logice și sintetice. Cel puțin pentru un bilingv, vorbitor de română și ucraineană, „zămislirile“ poetice ale lui Ioan Rebușapcă, plecând de la varianta ucraineană, provoacă, de cele mai multe ori, nedumerire și respingere, cea sacrificată fiind limba română.

Până vom trece la cuvenitele exemplificări, să mai notăm acribia critico-filologică a cercetătorului, aplecat „cu asupra de măsură“ peste cele două ediții ale poeziei eminesciene transpuse în spațiul liric ucrainean: Mihai Eminescu, *Poezii*, Kiev, Editura de Stat pentru Literatura Artistică, 1952, și Mihai Eminescu, *Poezii*. Selecție, îngrijire și prefață de Andrei Miastkivski, note de Stanislav Semcinski, trad. de Andrei Miastkivski, Volodymyr Kolomiț, Mykola Inhatenko, Mykola Terescenko, Teren Masenko, Ivan Puciko, Konstatyn Basenko, Abrarn Kațnelson, Petro Zasenکو, Hrihoriu Usaci, Maxim Râlski, Iaroslav Șporta, Volodymyr Sosiura și Nina Matviciuk, Kiev, Ed. „Dnipro“, 1974.

Cum *interpretarea* operei lui Eminescu de către exegeții ucraineni este aproape inexistentă (în afară de prefața la ediția din 1974, intitulată *Cântăreț al luptei și iubirii*, semnată de îngrijitorul și traducătorul A. Miastkivski, un articol mai nuanțat apare în volumul al doilea al *Enciclopediei literare ucrainene*, sub semnătura lui Stanislav Semcinski), Ioan Rebușapcă este nevoit să consemneze că „poetul nostru național se «autorecomandă» cititorilor ucraineni singur, profund și nuanțat prin opera

sa", ceea ce sporește rolul traducătorilor. Fără a fi consultat vreuna dintre edițiile amintite, suntem de partea exegetului bucureștean atunci când acesta declară că „au fost antrenați cei mai talentați traducători de poezie, parte din ei și buni cunoscători ai limbii române, cât și unii din cei mai reprezentativi poeți ucraineni contemporani, cum sunt Maxim Râlski, Volodymyr Sosiura și alții, care, toți laolaltă, manifestă o vădită strădanie în echivalarea adecvată a tuturor nivelelor creației eminesciene, intuind, în genere, corect semnificațiile ei profunde, respectându-și cu atenție și admirație „partenerul” în întrecerea poetică, dându-se plenar demersului întreprins, până la completa lor epuizare”.

Urmărind constantele definitorii ale individualității clasicului român, Ioan Rebușapcă va căuta, cu îndârjire, să le regăsească și în traducerile ucrainene, forțând de multe ori lucrurile și apelând, din belșug, la propriile-i „plăsmuiri”.

Imaginea artistică, „unul din resorturile de bază ale poeziei eminesciene”, este bogat ilustrată în traducerile din cele două ediții, ajungându-se la „superbe echivalări” ale „jocului de icoane” eminescian, așa cum componenta romantică a esteticii eminesciene își găsește fericit „cutia de rezonanță” și în multe din variantele poetice ucrainene.

Deși secțiunea din carte închinată lui Eminescu radiografiază traduceri elocvente a mai multor poezii eminesciene (*De ce nu-mi vii, Mai am un singur dor, Atât de fragedă, Scrisoarea III, Împărat și proletar, Călin* [file de poveste], *Scrisoarea II*), atenția universitarului român se va îndrepta cu precădere către capodopera eminesciană *Luceafărul*, având în față două tălmăciri remarcabile, cea a lui Iaroslav Șporta din 1952 și cea aparținând lui Andrei Miastkivski din 1974. Asupra acestor pagini ne vom concentra și noi tirul comparatisto-analitic, acordând textului prioritatea și evidența necesare.

Formulam mai sus rezervele noastre privind retroversiunile poetice ale lui Ioan Rebușapcă, plecând de la variantele ucrainene, fără a pune la îndoială cunoașterea profundă a limbii ucrainene de către comentator, capacitatea lui de discernere exactă a „voluptuosului joc de icoane” eminescian transpus artistic în limba lui Sevcenko. Nu știm, însă, din ce pornire lăuntrică s-au zămislit retrăducerile cercetătorului, atâta timp cât ele, față-n față cu originalul eminescian, șchioapătă și la măsură, și la rimă, și la ritm. Iar acest lucru se petrece și în defavoarea variantelor ucrainene, care, în ciuda diferențelor de la un traducător la altul, reușesc, cum recunoaște și Ioan Rebușapcă, „să redea întocmai discursul poetic original”, „oferind utile sugestii privind relevarea componentelor dominante ale operei poetului”. Revenim și reafirmăm că preferința noastră, având în față variantele în limba ucraineană, merge către o retrăducere firească, logică și sintetică, în spiritul cel mai pur al limbii române.

Prin urmare, să trecem la exemplificări.

Una dintre strofele *Luceafărului* bine tradusă de către Iaroslav Șporta este aceasta: „*Ca în cămara ta să vin/Să te privesc de-aproape,/Am coborât cu-al meu senin/Și m-am născut din ape.*” Plecând de la textul în limba ucraineană al respectivei strofe, în loc de „*Să pot intra în iatac/Ca să te văd, minune,/Am coborât din cer, din înălțime,/Din valuri m-am născut din noi*”, Ion Rebușapcă „crează”, de dragul unor rime, următoarea strofă: „*Ca în iatacul tău să vin,/Să te privesc, minune,/Am coborât din cer senin/Din-ap' născutu-m-am anume.*” Este lesne de observat formarea greoaie a versului al patrulea, cu alt ritm, altă măsură și cu rimă imperfectă față de versul al doilea. O altă strofă („*Dar ochii mari și minunați/Lucesc adânc, bimeric/Ca două patimi fără sat/Și pline de-ntunerice.*”), cu o traducere ucraineană mai puțin

reuşită față de originalul eminescian, dar cu rimă și ritm perfecte, este retrădusă „poetic“ astfel: „Doar ochii-i strălucesc aprins,/Ochii lui adînci și mari,/Asemeni focului nestins/În bezna nopții cu burbai.“, când textul poetic ucrainean, în traducere obiectivă, are următoarea formă: „Doar ochii aprinși îi strălucesc/Ochii lui a-dânci,/Ca niște flăcări îngrozitoare/În bezna nopții aspre.“ Suntem nevoiți să-i semnalăm re-traducătorului că apelativul *mari* nu rimează niciodată cu *burbai* (termenul nici nu avea ce căuta în strofa retrădusă!), că versul al doilea din originalul eminescian este scris în metru iambic și nu trohaic, că măsura versului al patrulea din original (și din traducerea în ucraineană!) are 7 silabe și nu 8 ca în retrăducere. Re-traducătorul merge până într-acolo, încât consimte, iarăși de dragul rimei, să sacriifice determinantul poetic în *inimă* în dauna sintagmei în *mine*, numai ca să poată rima cu *pline*, într-o strofă suspectă de monorimă. Varianta ucraineană, perfectă din punct de vedere prozodic, dar departe de originalul „De-aceea zilele îmi sînt/Pustii ca niște stepe./Iar nopțile de-un farmec sfânt/Ce nu-l mai pot pricepe.“, beneficiază de o retroversiune chinuită și agramată: „De-aceea jaru-i stins în mine./Pustii sunt a mele zile,/Doar nopțile-s de farmec pline./Sfintele nopți senine.“ Condamnând construcția *a mele zile*, care nu are cum să fie considerată licență poetică, oferim traducerea obiectivă a strofei, după varianta din limba ucraineană: „De-aceea s-a stins jarul din inimă,/Și zilele mele sunt pustii,/Doar nopțile sunt pline de farmece miraculoase,/Sfintele nopți senine.“ Mai zăbovim asupra încă unei strofe, destul de dibaci tradusă de I. Șporta, care în retrăducere „naște“ un „vers“ imposibil pentru limba română: „Căci unde-ajunge nu-i hotar,/Nici ochi spre a cunoaște./Și vremea-ncearcă în zadar/Din goluri a se naște.“ În loc de re-traducerea logică „Căci acolo, încotro zboară el, nu este/Nicăieri hotar pentru el,/Acolo timpul încearcă în zadar/A se naște din nimic“, I. Rebușapcă propune lectorului român următoarea „strofă“: „Căci unde zboară, acolo nu-i hotar/Pentru el că-mi nicăieri./Și timpu-ncearcă în zadar/A se naște din nimic“, în care se poate observa că „versul“ chinuit *Pentru el că-mi nicăieri* nu rimează nici pe departe cu *A se naște din nimic*.

Cu nedisimulată umbră de regret, suntem nevoiți a constata că nu există „strofă“ re-trădusă de către distinsul cercetător, în care să nu apară disfuncționalități de rimă, ritm și măsură sau, mai grav, siluiri nemotivate ale limbii române. Să mai exemplificăm.

Distinsul „Ușor el trece ca pe prag/Pe marginea ferestrei“ apare în retroversiunea lui I. Rebușapcă „Și peste pragul cel înalt/N palat el că pășește“, deși varianta ucraineană ar fi trebuit tradusă prin „Și iată, peste pragul abrupt/A pășit el obișnuit în casă“; versul eminescian „te-nalță din călcâie“, care în traducere ucraineană are forma „te înalță încet în vârful picioarelor“, devine la Rebușapcă, forțat, „tu te-nalță-n dește“; distihul original „Ea-l asculta pe copilaș/Uimită și distrată“, devenit în traducere ucraineană „Ea tace; îi e și frică/Și rușine, dar și plăcut“, capătă, în retrăducere, forma „Ea tace; ce s-o amenințe./Rușine-i e, dar starea îi plăcută“, în care, se poate observa, sintagma *ce s-o amenințe* este neavenită logic, dar probabil necesară în „strofa“ re-traducătorului, spre a rima, chipurile, cu versul al treilea „Și-n suflet atâtea speranțe“...

Dacă ne oprim aici cu exemplificările, o facem pentru a reveni la rosturile fundamentale ale cărții în discuție, care se prezintă, fără îndoială, ca o contribuție esențială în „receptarea literară româno-ucraineană“. Dar fiind vorba, în primul rând, despre Eminescu, observațiile noastre critice au încercat să taxeze demersul „poetico-creator“ al cercetătorului bucureștean, care este în defavoarea poeziei eminescien-

ne, a limbii române, dar și a limbii ucrainene, în realitate mult mai expresivă și mai poetică decât apare ea în viziunea re-traducătorului.

Apreciind în continuare meritele lui Ioan Rebușapcă „în familiarizarea cititorului de limbă ucraineană cu literatura română“, considerăm că această carte a sa merită să fie tradusă în limba ucraineană (vor dispărea, astfel, retroversiunile!), atâta timp cât, potrivit statisticii făcute de cercetător, în literatura ucraineană există foarte puține lucrări istorico-literare privind literatura română. Eminescu, în afara excepțiilor amintite, este aproape neglijat.

ION COZMEI

SUMAR

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Radu Economu – Vasile Tărățeanu, Între nostalgice amintiri și luminoase speranțe** . . . 3

ORAȘUL CERNĂUȚI LA 590 DE ANI

- Ilie Luceac, Orașul Cernăuți cu bisericile sale în retrospectiva anilor** 13

DRAGOȘ VITENCU: 90 DE ANI DE LA NAȘTERE

- Cronica romanțată a târgului Cernăuți de Dragoș Vitencu* 32

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Acad. Valdimir Trebici, Democrație – origini, evoluție, caracteristici și perspective**
(Comunicare ținută de acad. Valdimir Trebici la Congresul al IV-lea al Societății pentru
Cultura și Literatura Română în Bucovina, Rădăuți, 29 august 1998) 41
- Vitalie Văratec, Bucovina, 1941: românii și naționalismul ucrainean** 48
- Alexandrina Cernov, Problemele naționale ale românilor în regiunea Cernăuți.**
Anul 1998 65

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Ion Mamina, Oameni politici și diplomați din Bucovina** 81
- Rodica Șcraba, Membri marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți**
(de la înființarea ei, în 1878, și până la jubileul semicentenar din 1928).
Albumul Mare, vol. III (2) 85

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Pavel Țugui, Profesorul bucovinean Constantin Loghin** (Note biobibliografice) 96

POEZIE

- George L. Nimigeanu, Versuri** 111

REFELCȚII PEDAGOGICE

- Wilhelm Dancă, Drepturile și obligațiile părinților în educația copiilor** 117
- Maria Ivanciuk, Instruire educațională prin obiectul de predare**
(aspectul istoric) 126

ARHIVA BUCOVINEI

- Din arhiva familiei Morariu:** *Cursul vieții mele* (continuare) de
pr. Constantin Morariu 131
- Arhiva istoricului Teodor Balan:** *Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831-1899.*
Studiu (în manuscris) de dr. Teodor Balan (continuare). 147

CERCETĂRI SOCIO-MEDICALE

- Vladimir Tarallo,** *Relațiile dintre modul de viață și sănătatea populației din nordul
Bucovinei* 165

CĂRȚI

- Maria Toacă,** *Nandrișii prin prisma dragostei de neam și de țară* (Prezentarea cărții lui
Nicolae Corlăteanu, *Nandrișii. Povestea unui neam bucovinean*, revista *Limba
Română*, SRL, Chișinău, 1998, 96 p.) 180
- Ion Cozmei,** *Trudind mereu la Eminescu* (Prezentarea cărții lui Ioan Rebușapcă
Individualitatea clasicilor, OMERON S.A.S.C. – Casa EVIO de tipărituri, București,
1997, 268 p.) 183

*Ilustrăm acest număr al revistei
cu imagini ale Cernăuțiului de altădată*



**Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM
tel: 650.60.15/INFO-TEAM;**

**Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.8617
Tel/Fax: 312.40.18**



ISSN 1222-5606